

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**MERJENJE TRAJNOSTNEGA
TURISTIČNEGA RAZVOJA**

ANUŠKA RADIKON

Ljubljana, september 2003

IZJAVA

Študentka **ANUŠKA RADIKON** izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom **prof. dr. TANJE MIHALIČ** in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 TURISTIČNI RAZVOJ IN TURISTIČNA RAST	3
1.1 TURISTIČNI RAZVOJ	4
1.1.1 DEJAVNIKI TURISTIČNEGA RAZVOJA	6
1.1.2 VIDIKI TURISTIČNEGA RAZVOJA	10
1.1.2.1 Ekonomski vidik turističnega razvoja	11
1.1.2.2 Socialno-kulturni vidik turističnega razvoja	13
1.1.2.3 Okoljski (ekološki) vidik turističnega razvoja	18
1.2 TURISTIČNA RAST	20
1.2.1 RAST TURISTIČNEGA POVPRAŠEVANJA IN TURISTIČNE PONUDBE	21
1.2.2 KONCENTRACIJA TURIZMA	21
1.2.3 PROBLEMI POVEZANI S TURISTIČNO RASTJO – MASOVNI TURIZEM	22
1.2.4 NOVE OBLIKE TURIZMA	22
2 TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ	24
2.1 TRAJNOSTNI RAZVOJ	24
2.2 TRAJNOSTNI TURIZEM	26
2.3 TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ	28
3 KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	33
3.1 OPREDELITEV IN VRSTE KAZALNIKOV	34
3.2 KRITERIJI IZBIRE KAZALNIKOV	38
3.3 EKONOMSKI KAZALNIKI	42
3.3.1 OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI	43
3.3.1.1 Devizna funkcija	44
3.3.1.2 Kompenzacijska funkcija	45
3.3.1.3 Konverzijska funkcija	46
3.3.1.4 Absorpcijska funkcija	47
3.3.1.5 Multiplikacijska funkcija	48
3.3.1.6 Indukcijska funkcija	49
3.3.1.7 Inflacijsko – deflacijska funkcija	49
3.3.1.8 Prikaz objektivnih ekonomskih kazalnikov	50
3.3.2 SUBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI	54
3.4 SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI	55
3.4.1 OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI	56
3.4.1.1 Demografija in koncentracija obiskovalcev	56
3.4.1.2 Neenakost	58
3.4.1.3 Zdravje	59
3.4.1.4 Izobraževanje	60
3.4.1.5 Pravice, svoboščine in sodelovanje	61
3.4.1.6 Varnost	62
3.4.1.7 Prikaz objektivnih socialno-kulturnih kazalnikov	63
3.4.2 SUBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI	67

3.5	OKOLJSKI KAZALNIKI	69
3.5.1	OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI	71
3.5.1.1	Zrak – podnebje	71
3.5.1.2	Voda	73
3.5.1.3	Hrup	75
3.5.1.4	Odpadki	75
3.5.1.5	Tla in površina	77
3.5.1.6	Naravni viri	79
3.5.1.7	Prikaz objektivnih okoljskih kazalnikov	80
3.5.2	SUBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI	85
4	AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	86
4.1	PROBLEMI PRI OBLIKOVANJU AGREGATNEGA KAZALNIKA	87
4.2	OBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK	88
4.2.1	IZBOR KAZALNIKOV IN NJIHOVE UTEŽI	88
4.2.2	IZBOR ENOTE MERE – STANDARDIZACIJA	89
4.2.3	OBLIKOVANJE OBJEKTIVNEGA AGREGATNEGA KAZALNIKA	90
4.2.3.1	Analiza ranga	90
4.2.3.2	Standardizacija s pomočjo lestvice in standardnega odklona	90
4.2.3.3	Faktorska analiza	90
4.3	SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK	91
5	TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ V MESTNI OBČINI NOVA GORICA	92
5.1	RAZVOJ TURIZMA	93
5.2	MERJENJE TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	95
5.2.1	PARCIALNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	95
5.2.2	AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	98
6	SKLEP	99
	LITERATURA	101
	VIRI	105
	PRILOGE	

SEZNAM SLIK IN TABEL

SEZNAM SLIK

Slika 1:	Turistični sistem	7
Slika 2:	Model učinkov turističnega razvoja	10
Slika 3:	Vpliv turizma na lokalno kulturo ter zaznavanje obiskovalca v turistični destinaciji	15
Slika 4:	Trajnostni turizem	31

SEZNAM TABEL

Tabela 1:	Vrste turizma, frekvenca obiskovalcev ter prilagodljivost lokalnim normam in običajem	15
Tabela 2:	Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	51
Tabela 3:	Subjektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	54
Tabela 4:	Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	64
Tabela 5:	Subjektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	68
Tabela 6:	Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	81
Tabela 7:	Subjektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	85
Tabela 8:	Objektivni parcialni ter agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja	96
Tabela 9:	Subjektivni parcialni ter agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja	97
Tabela 10:	Agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja	98

UVOD

"Svet smo podedovali od naših prednikov, a sposodili smo si ga od naših potomcev" (Črnjar, 2002, str. 5).

Osnovno pojmovanje razvoja je v današnjem svetu povezano zgolj z ekonomskim področjem, saj prevladujoči načini merjenja razvoja temeljijo na ekonomskih kazalnikih (na sistemu nacionalnih računov, bruto domačem proizvodu itd.). Tradicionalni ekonomski, socialno-kulturni ter okoljski kazalniki merijo spremembe na posameznem področju neodvisno od sprememb na ostalih dveh področjih. Kazalniki trajnostnega razvoja pa se od tradicionalnih kazalnikov razlikujejo, ker merijo spremembe na vseh treh področjih skupaj oziroma vplive sprememb na enem področju, ki se zaznajo tudi na ostalih dveh.

Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj je v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor ter Vodnogospodarskim inštitutom leta 1999 izdal publikacijo "Indikatorji o okolju in razvoju." Kot indikatorje oziroma kazalnike trajnostnega turističnega razvoja so uporabili gostoto obiskovalcev na slovenski obali ter stopnjo zasedenosti turističnih kapacitet v Sloveniji. Ravno tako je Svetovna turistična organizacija - WTO (1996, str. 4) oblikovala sistem dvanajstih osnovnih ter nekaj dodatnih specifičnih kazalnikov za merjenje trajnostnega turističnega razvoja. Toda, ker na turistično povpraševanje in turistično ponudbo vpliva veliko število različnih dejavnikov, bi bilo smiselno pri ugotavljanju trajnostnega turističnega razvoja oblikovati še dodaten sistem kazalnikov za merjenje trajnostnega turističnega razvoja, ki bi zajemal vse dejavnike turističnega povpraševanja in turistične ponudbe. To je tudi namen magistrskega dela.

Cilj teoretičnega dela je oblikovati sistem parcialnih objektivnih (kvantitativnih) in subjektivnih (kvalitativnih) kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja na ekonomskem, socialno-kulturnem in okoljskem področju ter jih v končni fazi združiti v en agregatni kazalnik, ki bo omogočal realnejšo oceno stopnje trajnostnega turističnega razvoja v neki turistični destinaciji oziroma državi. Cilj empiričnega dela pa je uporabiti v teoretičnem delu oblikovani sistem parcialnih kazalnikov ter izračunati agregatne kazalnike trajnostnega turističnega razvoja za Mestno občino Nova Gorica, Goriško regijo in Slovenijo ter ugotoviti stopnjo trajnostnega turističnega razvoja v Mestni občini Nova Gorica.

Magistrsko delo predstavlja primer ekonomske raziskave. V njem je uporabljen deskriptivni (opisni) pristop ter v okviru le-tega metoda deskripcije (opisovanje teoretičnih konceptov, procesov ter pojavov), metoda klasifikacije (definiranje pojmov), komparativna metoda (primerjava enakih in podobnih dejstev, pojavov, procesov in odnosov; omogoča nam, da pridemo do posplošitev ter novih sklepov), zgodovinska metoda (spoznanje preteklosti s

pomočjo dokaznega gradiva) ter metoda kompilacije spoznanj, stališč ter sklepov drugih avtorjev.

V teoretičnem, osrednjem delu so opredeljeni: turistična rast, turistični razvoj, trajnostni turistični razvoj ter kazalniki trajnostnega turističnega razvoja z vidika različnih domačih in tujih avtorjev. Pri izdelavi magistrskega dela smo se posluževali predvsem načel in pravil WTO opredeljenih v "What tourism managers need to know" (1996), spoznanj Radeja, Velkavrhove ter Grobevnikove v "Indikatorji o okolju in razvoju" (1999) ter Seljaka v "Merjenje uravnoteženega razvoja" (2000). Subjektivni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja pa so izdelani na podlagi "Testa prijaznosti turistične destinacije" z vidika obiskovalca, ki so ga razvili Kotler, Haider in Rein (1993), "Testa prijaznosti turističnega razvoja do prebivalcev in okolja," ki ga je razvil Miller (1999) ter na podlagi "Konkurenčno – Trajnostnega modela" (C/S model), ki so ga razvili Ritchie, Crouch in Hudson (2001).

V empiričnem delu pa so ovrednoteni teoretično razviti kazalniki trajnostnega turističnega razvoja za Mestno občino Nova Gorica, Goriško regijo in Slovenijo. Empirični podatki so pridobljeni iz različnih virov. Uporabljeni so statistični podatki, rezultati preteklih raziskav in analiz, poročila Ministrstva za okolje in prostor, Regionalni razvojni program statistične regije Goriška 2002-2006, ki ga je izdelala Regijska razvojna agencija severne Primorske, poročila Turistične zveze Nova Gorica, Strategija razvoja turizma v Mestni občini Nova Gorica ter podatki drugih domačih institucij. Informacije za izračun subjektivnih kazalnikov so pridobljene na podlagi razgovorov s pristojnimi predstavniki za razvoj turizma ter trajnostnega turizma v Mestni občini Nova Gorica (odgovorne osebe na Regijski razvojni agenciji severne Primorske in Turistični zvezi Nova Gorica). Te informacije so lahko precej subjektivne, toda kljub temu so pomembne za spoznanje, ali gre v Mestni občini Nova Gorica turistični razvoj v smeri trajnostnega turističnega razvoja ali ne.

Magistrsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij. V prvem poglavju sta opredeljena turistični razvoj in turistična rast. Turistični razvoj je opredeljen s treh vidikov, in sicer z ekonomskega, socialno-kulturnega in okoljskega vidika. Navedene so prednosti in slabosti turističnega razvoja na vsakem od treh področij. To poglavje zajema tudi probleme, ki jih povzroča razvoj masovnega turizma, ter nove oblike turizma. Bistvo drugega poglavja pa je opredelitev trajnostnega turizma in trajnostnega turističnega razvoja. V tretjem, osrednjem poglavju so razviti parcialni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja za ekonomsko, socialno-kulturno in okoljsko področje. V njem so opredeljene tudi vrste ter kriteriji izbire kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja. Postopek in problemi povezani z združevanjem parcialnih kazalnikov v agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja je opisan v četrtem poglavju. V petem poglavju je izračunan agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja, ki zajema parcialne objektivne in subjektivne kazalnike na vseh treh področjih, za Mestno občino Nova Gorica. Za dobljeni agregatni kazalnik pa je narejena tudi primerjava

trajnostnega turističnega razvoja Mestne občine Nova Gorica z Goriško regijo in s Slovenijo. Sklepne ugotovitve so podane v šestem in hkrati zadnjem poglavju magistrskega dela.

1 TURISTIČNI RAZVOJ IN TURISTIČNA RAST

Skrb za okolje se je močno povečala konec 60-ih let in v začetku 70-ih, saj se je kakovost okolja hitro slabšala. Poglavitna razloga za ta pojav sta bila predvsem hiter gospodarski razvoj in hitra rast prebivalstva. Spremljalo ju je hitro naraščanje števila avtomobilov, ki so trošili velike količine goriva, selitev transporta iz železnic na ceste ter nenadzorovano povečanje pridelka na osnovi uporabe umetnih gnojil in pesticidov v kmetijstvu. Ob vsem tem se je povečala količina smeti in odpadkov, ki so jih uničevali s sežiganjem.

Ekološke katastrofe nastajajo na dolgi rok. Če bi človek imel na razpolago dovolj informacij o posledicah svojega ravnanja, do tega ne bi prišlo. Človek je v bistvu neveden. Pomembno je, da ljudi jasno in popolno informiramo, kaj se dogaja z razvojem, tako da preprečimo manipulacije s strani interesnih skupin in se pričnemo ukvarjati z raziskavami tudi na tem področju. Razpoložljive informacije o ekološki škodi skupaj z znanjem o ekološkem ravnanju so nujno potrebne, toda ne zadostne, za preprečevanje ekoloških škod. Pri ljudeh je potrebno izoblikovati ekološko zavest (Mihalič, 1995, str. 95).

Senjur (1995, str. 199) navaja, da je gospodarska rast stopnja povečanja proizvoda kot takega ali na osebo, merjenega z bruto domačim proizvodom na prebivalca. Tu gre predvsem za količinske spremembe. Ko hočemo poudariti tako količinske kot tudi kakovostne spremembe v gospodarstvu, govorimo o gospodarskem razvoju. Gospodarski razvoj pomeni povečanje gospodarske blaginje ljudi neke države v daljšem razdobju. Merimo ga z različnimi ekonomskimi kazalniki ter z drugimi kazalniki kot so pismenost, dolžina življenjske dobe, zdravstveno stanje prebivalstva itd. Razvoj pomeni, da lahko proizvajamo več in tako zadovoljimo več potreb.

Todaro (1994, str. 672) je definiral gospodarsko rast kot proces, pri katerem se povečujejo produkcijske kapacitete gospodarstva, ki povzročajo povečanje narodnega dohodka. Gospodarski razvoj je proces, ki vsebuje večje spremembe v socialni strukturi obnašanja prebivalstva in državnih institucij, kakor tudi povečanje gospodarske rasti, zmanjšanje neenakosti ter odpravo revščine.

Med turizmom in gospodarskim razvojem obstaja določena povezava, saj turizem istočasno predstavlja posledico in dejavnik gospodarskega razvoja. Turizem je pomemben gospodarski dejavnik, saj s svojo gospodarsko aktivnostjo vključuje vrsto drugih dopolnilnih dejavnikov in pozitivno vpliva na vrsto gospodarskih procesov, kar pripomore k večjemu gospodarskemu

razvoju ter stabilnosti gospodarstva, večjem narodnem dohodku itd. Turizem, kot družbeno-ekonomski pojav, nastane kot posledica gospodarskega razvoja, saj šele takrat, ko ljudje zadovoljijo svoje primarne potrebe, lahko zadovoljijo svoje sekundarne potrebe. Zadovoljevanje le-teh omogoča višji življenjski standard in povečan obseg prostega časa. K razmahu turizma je po drugi stani prispeval tudi razvoj infrastrukture, prometnih sredstev ter komunikacij.

Turizem naj bi postal v 21. stoletju najpomembnejša svetovna gospodarska dejavnost z največjim številom zaposlenih ter močnim vplivom na gospodarski razvoj države (Črnjar, 2002, str. 314). Istočasno pa je turizem ena izmed najbolj tveganih gospodarskih dejavnosti, saj je odvisen od gospodarske, politične, socialno-kulturne in okoljske stabilnosti. Zato je zelo pomembno, da je turistični razvoj takšen, da ne uničuje turističnih privlačnosti ter da ne zanemara oziroma ne odvrta turističnega povpraševanja. Nepokvarjeno naravno, kulturno in socialno okolje je osnovni pogoj za turistični razvoj.

Trajnostni turistični razvoj je v magistrskem delu obravnavan s treh vidikov oziroma na treh samostojnih področjih. Gibanja in spremembe na vsakem od njih so merjene s posebnimi sistemi kazalnikov (poglavje 3). Vidiki obravnave so:

- ekonomski vidik turističnega razvoja,
- socialno-kulturni (družbeni) vidik turističnega razvoja ter
- okoljski (ekološki) vidik turističnega razvoja.

Ta delitev je izvršena predvsem zaradi lažje ter bolj pregledne analize. V zadnji fazi (v poglavju 4) so kazalniki z vseh področij na različne načine združeni v eno samo mero trajnostnega turističnega razvoja.

Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja, ki so definirani v nadaljnjih poglavjih, so razviti predvsem z vidika njihove aplikacije na turistično destinacijo, lahko pa se jih uporablja tudi za pregled trajnostnega turističnega razvoja na ravni države ali globalnega turizma. Določene kazalnike je mogoče spremljati le na ravni države, njihova vrednost pa posredno vpliva na razvoj v turistični destinaciji.

1.1 TURISTIČNI RAZVOJ

Vukonić in Čavlekova (2001, str. 402–403) sta turistični razvoj opredelila kot proces, v katerem turizem postane bolj ali manj odločen dejavnik razvoja določenega področja. Za razliko od turistične rasti, ki je opisana v točki 1.2, turistični razvoj ne temelji le na povečanju kvantitativnih kazalnikov, temveč upošteva tudi obče koristi na kompleksnem nivoju. Obstajajo različna merila turističnega razvoja, in sicer ekonomska, socialno–kulturna, ekološka itd.

Turizem je star kot človeštvo. Današnji turizem je posledica človekove prirojene potrebe po gibanju in potovanju. Chaix (Planina, 1997, str. 33) je zapisal: "Turizem kaže v svoji dolgi zgodovini posebno lastnost: istočasno je star in moderen, star kot človeštvo in nov kakor včerajšnji pojav." To je tudi razlog, da obravnavamo turizem v dveh delih, in sicer kot predhodna oblika današnjega turizma ter kot moderni, sodobni turizem zadnjih 180 let (Planina, 1997, str. 33).

Pirjevec (1998, str. 30–31) je v svojem delu navedel, da je okrog polovice 20. stoletja začetek obdobja sodobnega turizma. Takrat so turistična potovanja postala potreba širših družbenih slojev. To je bilo obdobje družbenih sprememb, ki so bile posledica industrijske revolucije, selitve prebivalstva s podeželja v mesta, razvoja novih gospodarskih dejavnosti, in sicer industrije, prometa, trgovine itd. Vse to je s seboj pripeljalo povečanje bruto domačega proizvoda na prebivalca. Potrebno je poudariti, da so se v tem obdobju razvile nove možnosti potovanja. Le-te so bile rezultat razvoja prometne infrastrukture ter prometnih sredstev, s poudarkom na razvoju železnice. Pomen razvoja železnice oziroma prometne infrastrukture ter vpliv le-tega na kvalitativen in kvantitativen turistični razvoj opisujeta tudi Burkart in Medlik (Pirjevec, 1998, str. 31), saj delita turistični razvoj na obdobje pred industrijsko revolucijo (do odkritja železnice), na obdobje železnice ter na obdobje po drugi svetovni vojni (doba avtomobilov in letal).

Kot vidimo, se je turizem začel razvijati v obdobju, ko je obiskovalec¹ – potnik lahko prispel v turistično destinacijo, kjer je koristil turistične storitve. Zato je zelo pomembno, da se v turistični destinaciji razvija turistična infrastruktura, saj le-ta predstavlja za turistično destinacijo konkurenčno prednost (Prideaux, 2000, str. 53). Prideaux nadalje navaja, da obstaja odvisnost med turističnim razvojem ter razvojem prometne infrastrukture.

Jost Krippendorf (Mihalič, 1997, str. 40) je oblikoval model, v katerem je znanstveni tehnični napredek opredelil kot osnovni dejavnik razvoja turističnega povpraševanja. Ravno industrializacija ter masovna proizvodnja sta pripeljali do povečanja standarda prebivalstva (povečanja dohodka), urbanizacije, motorizacije ter do povečanja prostega časa. Posledica tega je, da življenje in delo postajata vedno bolj zakonsko regulirana ter podvržena zakonom tehnike in funkcionalnosti (individualni stres). Krippendorf vidi rešitev v turizmu.

¹ V skladu z mednarodno sprejeto terminologijo (WTO) so obiskovalci vse osebe, ki odpotujejo izven običajnega življenjskega prostora za dobo manj kot 12 mesecev, vendar ne zaradi opravljanja aktivnosti, za katere bi bili plačani v obiskanem kraju. Obiskovalce delimo na:

- turiste, ki v obiskanem kraju vsaj enkrat prenočijo, vendar ostanejo v obiskanem kraju manj kot eno leto;
- enodnevne obiskovalce - izletnike, ki ostanejo v obiskanem kraju manj kot 24 ur oz. ne prenočijo (Mihalič, 1997, str. 3).

V magistrskem delu bomo uporabili izraz obiskovalec, ker turistično destinacijo oziroma državo obiskujejo tako turisti kot izletniki.

Horvat (2000, str. 12–16) je ravno tako opredelil turizem kot posledico gospodarskega razvoja, povečanja obsega prostega časa ter naraščajočih človekovih potreb. Turizem je postal ena izmed najpomembnejših funkcij človekovega delovanja. Zanj je značilno, da z razvojem prehaja od luksuzne dobrine preko komfortne dobrine do dobrine široke potrošnje.

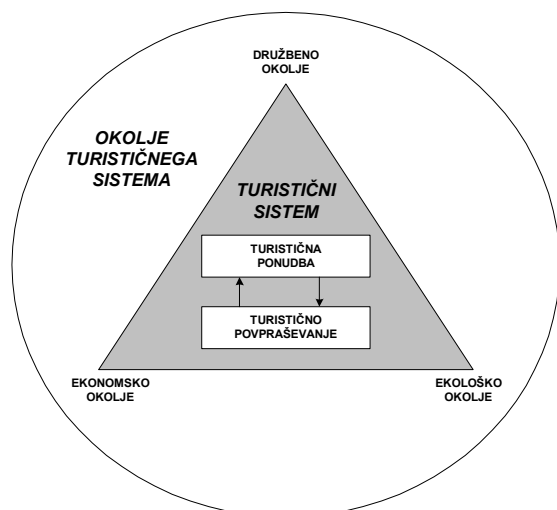
Na turistični razvoj vplivajo različni dejavniki, ki niso le turistične narave. Sam turistični razvoj izrazito vpliva na pokrajino ter na lokalne prebivalce turistične destinacije, saj spreminja njeno gospodarsko sestavo, pospešuje zaposlovanje v številnih gospodarskih in negospodarskih dejavnostih, vzpodbuja močnejši razvoj turistične in splošne infrastrukture, povzroča spremembe v rabi tal in okolja ter ima v nekaterih vidikih tudi velik socialni pomen. Pirjevec (1998, str. 110–111) je navedel, da turizem v turistični destinaciji in receptivni državi vpliva na prehransko industrijo, kmetijstvo, gradbeno industrijo, elektro industrijo, zdravstvo, na šolski sistem, kulturo, davčno politiko, obrt itd. Tu vidimo, da turizem v širšem pomenu, za razliko od turizma v ožjem pomenu, ki zajema le čiste turistične aktivnosti (turistične agencije, transport, nastanitve ter gostinstvo), zajema vse in vsakogar, ki na kakršenkoli način sodeluje in oblikuje aktivnosti, ki so namenjene obiskovalcem. Kot vidimo vse gospodarske dejavnosti neposredno oziroma posredno vplivajo na turizem in turizem vpliva nanje.

1.1.1 DEJAVNIKI TURISTIČNEGA RAZVOJA

Dejavnike, ki vplivajo in usmerjajo turistični razvoj, delimo v dve skupini. Prvi izhajajo iz samega turističnega sistema, drugi pa so zunaj njega.

Osnovni elementi turističnega sistema so turistično povpraševanje, turistična ponudba ter turistični posredniki (Horvat, 2000, str. 13). Mihaličeva (1995, str. 9–10) je turistični sistem opredelila kot sestavo dveh podsistemov, in sicer podsistema turistične ponudbe ter podsistema turističnega povpraševanja, kar je prikazano v sliki 1 na strani 7. Kaspar (Mihalič, 1995, str. 10) je zapisal, da je v odnosu do okolja turistični sistem odprt sistem, kjer obstajajo obojestranske povezave med ekonomskim, tehnološkim, političnim, socialno–kulturnim ter naravnim–ekološkim podsistemom. Turistično povpraševanje in turistična ponudba neposredno vplivata drug na drugega in s tem vzpodbujata turistični razvoj. Turistični razvoj posameznih turističnih destinacij priteguje vse večjo pozornost svetovnega gospodarstva in kapitala ter tako vpliva na obseg in sestavo turistične ponudbe, ki jo nosilci turističnega razvoja bolj ali manj prilagajajo potrebam in zahtevam obiskovalcev. Istočasno se zaradi nove ali spremenjene turistične ponudbe povečuje privlačnost posamezne turistične destinacije, kar vpliva na povečanje turističnega povpraševanja oziroma na povečanje turističnih tokov v njej. Na ta način se odpirajo nove možnosti za nadaljnji turistični razvoj turistične destinacije.

Slika 1: Turistični sistem

Vir: Mihalič, 1995, str. 10.

Med dejavnike turističnega povpraševanja, ki vplivajo na turistični razvoj, štejemo predvsem turistične potrebe ter turistične motive. Turistične potrebe so potreba po rekreaciji zunaj domačega kraja, potreba po obnovitvi človekovih telesnih in duševnih moči, potreba po sprostitvi, potreba po potrošnji materialnih dobrin, potreba po doživetju, spoznavanju naravnih in kulturnih pojavov in objektov, drugih ljudi in njihovih navad ter potreba po srečevanju z njimi. Turistična potreba se pojavi šele, ko so zadovoljene človekove življenjsko nujne potrebe, ki zagotavljajo njegovo varnost. Turistični motivi so tiste notranje vzpodbude in nagibi, zaradi katerih človek v določenem času zapusti kraj stalnega bivališča in se odloči za turistično potrošnjo. Med najpomembnejšimi so telesni, duševni, kulturni, statusni in prestižni motivi. Turistični motivi se hitro spreminjajo (Horvat, 2000, str. 14–15; Jeršič, 1985, str. 33–34; Zorko, 1999, str. 54).

Ante Cicvarič (Mihalič, 1997, str. 41) je dejavnike turističnega povpraševanja delil na dve skupini, in sicer na objektivne (racionalne) ter subjektivne (iracionalne). Med prve prišteva prebivalstvo, industrijo, urbanizacijo, finančna sredstva in prosti čas, med druge pa modo, posnemanje, navade, prestiž, snobizem, vero ter ljubezen. Planina (1997, str. 85) je opredelil turistično povpraševanje kot funkcijo potrebe po potovanju in bivanju zunaj kraja stalnega bivališča, količine in kakovosti naravnih in kulturnih dobrin, količine finančnih sredstev, ki izvirajo iz dohodka in so na voljo za turistično potrošnjo, količine prostega časa, ki je razpoložljiv za potovanje in bivanje zunaj kraja stalnega bivališča, iracionalnih oziroma subjektivnih dejavnikov od mode in tradicije do težnje za posnemanjem, razlikovanjem ali uveljavitvijo ter cen za agregat turističnih storitev vseh vrst, to je za integralni turistični proizvod.

Turistični potrošniki se svobodno odločajo, s katerimi turističnimi dobrinami in kdaj bodo zadovoljili svoje potrebe, medtem ko so nosilci turistične ponudbe odvisni od prostora in časa, v katerem nastopi turistično povpraševanje. Dejavniki turistične ponudbe, ki so pomembni za turistični razvoj, so (Horvat, 2000, str.13-14):

- turistični potenciali, ki zajemajo vse naravne, družbene in kulturne sestavine pokrajine, ki sicer niso neposredno povezane s turizmom, a zaradi svoje privlačnosti za obiskovalce, lahko postanejo turistični objekti in imajo v posameznih območjih velik turistični pomen (naravne sestavine turističnega potenciala so: naravni objekti in pojavi, podnebne-klimatske značilnosti pokrajine, vode, živalski in rastlinski svet; družbene in kulturne sestavine turističnega potenciala so: jezik, mentaliteta, gostoljubnost, običaji in navade ter različni kulturni in gospodarski objekti, ustanove in prireditve);
- splošna infrastruktura, ki zajema osnovno opremljenost z objekti in napravami za promet, oskrbo z vodo, energijo, informacijami in komunalno opremljenostjo ter tudi z objekti izobraževanja, zdravstva, trgovine, uprave in drugo;
- objekti za bivanje obiskovalcev, ki so nastali in obratujejo izključno zaradi zadovoljevanja turističnih potreb; delimo jih na osnovne namestitvene objekte (hotele, motele, depandanse, penzione, gostilne, apartmaje) in na dopolnilne namestitvene objekte (počitniška stanovanja, šotorišča, zasebne turistične sobe, mladinska prenočišča, otroška okrevališča, počitniške domove, planinske koče, lovske koče itd.);
- turistična infrastruktura, ki obsega infrastrukturo namenjeno predvsem turistični dejavnosti; le-ta lahko močno spreminja izgled same turistične destinacije (turistični objekti in naprave, ki so namenjeni za rekreacijo, turistični prometni objekti, objekti za zabavo in kulturne prireditve, objekti za informiranje obiskovalcev ter organiziranje turistične dejavnosti);
- turistične organizacije, ki vplivajo na razvoj in delovanje turistične ponudbe, saj izvajajo dvojno posredniško vlogo, in sicer zastopajo turistično povpraševanje in približujejo turistično ponudbo potrošnikom turističnih dobrin.

Planina (1997, str. 156-157) je delil turistično ponudbo na primarno in sekundarno. Primarna turistična ponudba obsega tiste dobrine, ki niso proizvod dela, ali ki jih človek ne more več proizvajati v enaki kakovosti in z enako uporabno vrednostjo. To so naravne dobrine kot npr. podnebje, gore, jezera, morje, termalni vrelci ipd. ter antropogene dobrine, ki jih je proizvedel človek v bližnji ali daljni preteklosti. Sekundarna turistična ponudba pa vsebuje vse tiste turistične dobrine, ki so proizvod dela in jih človek ob drugih nespremenjenih okoliščinah še vedno lahko proizvede v zahtevani kakovosti in z enako uporabno vrednostjo.

Poleg dejavnikov znotraj turističnega sistema vplivajo na turistični razvoj tudi dejavniki izven njega. Med le-te štejemo ekonomske, tehnološke, socialne, politične in iracionalne dejavnike. Pearce (Horvat, 2000, str. 15-16) poudarja predvsem:

- povečan obseg prostega časa in njegove razporeditve; to je odločilen dejavnik, ki neposredno vpliva na obseg turističnega povpraševanja in vzpodbuja turizem ter rekreacijo. Prosti čas je temeljni pogoj za turizem. Na turistične in rekreativne dejavnosti pomembno vplivajo različne oblike prostega časa (dnevni, tedenski, letni). Turistično povpraševanje je odvisno od dolžine in terminov prostega časa (Planina, 1997, str. 29);
- razpoložljiva denarna sredstva prebivalstva, ki omogočajo, da se potreba po turističnih potovanjih uresniči; ko posameznik zadovolji osnovne življenjske potrebe, lahko nameni del denarnih sredstev za turistična potovanja;
- demografske značilnosti prebivalstva kot so: starostna in spolna struktura prebivalstva, stopnja izobrazbe, poklicna in socialna sestava, zdravstveno stanje, velikost družin, verska pripadnost itd., ki kažejo na potrebe in želje prebivalstva ter s tem vplivajo na turistično povpraševanje;
- povečano mobilnost prebivalstva in razvoj prevoznih sredstev; cestni promet je eden izmed glavnih dejavnikov razvoja turizma in rekreacije, saj predstavlja najbolj množično, dinamično in prilagodljivo obliko prevoza. Letalski promet je obiskovalcem odprl vrata do novih, neznanih turističnih destinacij ter omogoča intenziven razvoj mednarodnega turizma, zlasti s charterskimi leti v turistične destinacije;
- politične (varnostne) razmere v turistični destinaciji, saj imajo močan vpliv na oblikovanje turističnega povpraševanja;
- gospodarske dejavnike kot pomembno gibalno turističnega razvoja; v turistično dejavnost je potrebno veliko investirati. Investicije morajo biti rentabilne in gibalno nadaljnjega razvoja;
- vzpodbujanje turističnega razvoja s strani države ali družbe; država ali družba lahko ustvarita takšne politične razmere, ki lahko zavirajo ali pa vzpodbujajo turistična potovanja, oblikujeta takšno gospodarsko politiko, ki lahko vzpodbuja investicije v turistično dejavnost, oblikujeta ustrezno socialno politiko itd.;
- mednarodne organizacije,² ki vzpodbujajo turistični razvoj, nudijo tehnično in strokovno pomoč pri pripravi turističnih razvojnih planov, kredite za izgradnjo osnovne infrastrukture ali večjih turističnih kompleksov, pomoč pri odpravljanju raznih negativnih posledic turističnega razvoja in podobno.

Kot vidimo, se zaradi višjih dohodkov, večjega obsega prostega časa ter večje mobilnosti prebivalstva, turističnih potovanj udeležuje vedno več ljudi. Razvoj prometnih sredstev, razvoj in širjenje turističnih zmogljivosti v novih turističnih destinacijah ter cenovno dostopna turistična potovanja so le še povečali turistično ponudbo in turistično povpraševanje.

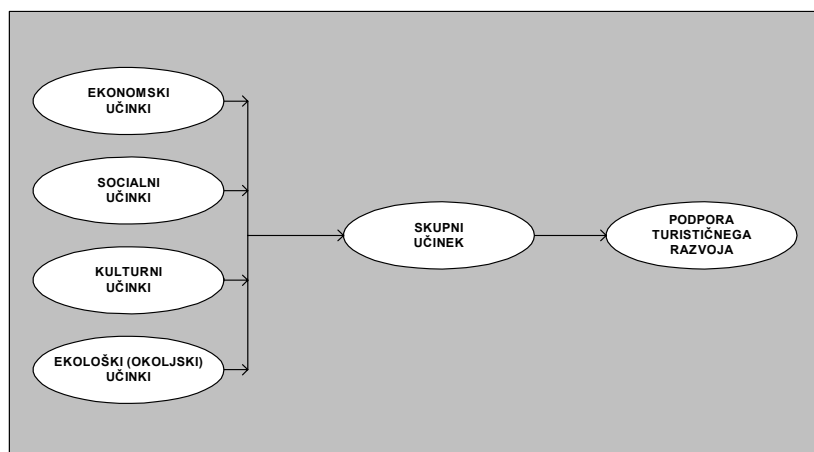
² Turistični razvoj vzpodbujajo predvsem mednarodne bančne in razvojne organizacije, kot so npr. Svetovna banka za obnovo in razvoj, Mednarodno združenje za razvoj, Mednarodno finančno združenje, Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj. Pomembno vlogo pri turističnem razvoju ima Svetovna turistična organizacija.

1.1.2 VIDIKI TURISTIČNEGA RAZVOJA

Turizem je množičen družbeni pojav, ki zaznamuje prostor, v katerem se pojavlja, število dejavnosti, ki sodelujejo pri turističnem razvoju, in ljudi. Večji del neposrednih učinkov turizma je mogoče izmeriti ali dokazati, nekateri učinki pa so posredno in težko merljivi. Sprva je bilo preučevanje učinkov turističnega razvoja usmerjeno predvsem v ugotavljanje ekonomskih učinkov, ki so lahko merljivi in očitni. Danes proučujemo tudi socialno-kulturne in ekološke učinke ter jih enakovredno obravnavamo skupaj z ekonomskimi. Paziti je potrebno, da se turistični razvoj spremlja z vidika učinkov, ki jih povzročajo obiskovalci na okolje, ter z vidika učinkov, ki jih povzročajo lokalni prebivalci in turistična podjetja v turistični destinaciji na okolje (Črnjar, 2002, str. 318).

Na sam turistični razvoj vplivajo ekonomski, socialno-kulturni ter okoljski (ekološki) dejavniki. Yoon, Gursoy ter Chen (2001, str. 363-372) so v svojem delu poudarili, da imajo na sam turistični razvoj močan vpliv tudi lokalni prebivalci. Oblikovali so model, s katerim so skušali prikazati vse učinke turističnega razvoja v turistični destinaciji. Model je predstavljen v sliki 2.

Slika 2: Model učinkov turističnega razvoja

Vir: Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 364.

Iz slike 2 je razvidno, da je skupni učinek turističnega razvoja turistične destinacije sestavljen iz štirih učinkov, in sicer iz ekonomskega, socialnega, kulturnega ter ekološkega (okoljskega). Avtorji so izpeljali analizo na podlagi Turnerjeve teorije "socialne menjave." Raziskovali so, kako lokalni prebivalci sprejemajo turistični razvoj v turistični destinaciji. Navedena teorija predpostavlja, da so lokalni prebivalci pripravljeni sodelovati oziroma podpirati turistični razvoj, dokler bodo njihove koristi večje od stroškov. Pomembno je, da lokalni prebivalci začutijo pozitiven vpliv in učinke turističnega razvoja. Če sami verjamejo v pozitiven turistični razvoj, ga bodo tudi podpirali. Zato je pomembno pri planiranju turističnega razvoja

upoštevati in vanj vključiti tudi lokalne prebivalce in ne le lokalnih oblasti. To bo omogočilo dolgoročen turistični razvoj. V obratnem primeru je zelo velika verjetnost, da bo turistična destinacija propadla. Če se obiskovalec, ki pride v turistično destinacijo, ne čuti dobrodošlega, ker ga lokalni prebivalci ne sprejmejo z veseljem, temveč z odporom, se tja ne bo več vračal.

Od zaznavanja učinkov turističnega razvoja s strani lokalnih prebivalcev je odvisna tudi stopnja turističnega razvoja v turistični destinaciji. Lokalni prebivalci tehtajo koristi in stroške, ki jih povzročajo ekonomski, socialno-kulturni ter ekološki (okoljski) učinki turističnega razvoja. Zanje so najpomembnejše ekonomske koristi. Socialno-kulturne učinke pa ne zaznavajo vsi enako. Ena skupina lokalnih prebivalcev zaznava pozitivno le ekonomske učinke, negativno pa socialno-kulturne in ekološke (okoljske). Druga skupina lokalnih prebivalcev pa vidi turistični razvoj kot razvoj, ki prinaša socialno-kulturne in ekološke (okoljske) koristi, ustvarja možnosti za izmenjavo kultur, zaščite in ohranitve naravnih virov, arheoloških ter zgodovinskih znamenitosti.

Turistični razvoj ima v turistični destinaciji lahko negativne ali pa pozitivne učinke. Yoon, Gursoy in Chen (2001, str. 366) so v svojem delu proučili učinke turističnega razvoja, ki jih zaznavajo lokalni prebivalci. Njihove ugotovitve so zajete v poglavjih 1.1.2.1, 1.1.2.2 ter 1.1.2.3. Navadno imajo ekonomski in kulturni učinki turističnega razvoja pozitiven vpliv na skupni učinek turističnega razvoja turistične destinacije, za razliko od socialnih in ekoloških (okoljskih) učinkov, ki imajo negativen vpliv. Uničevanje okolja, socialni problemi, ki jih povzroča turistični razvoj, znižujejo stopnjo podpore lokalnih prebivalcev turističnem razvoju. Pozitivne ekonomske učinke pa lokalni prebivalci vidijo predvsem v novih delovnih mestih, povečanju investicij ter pritoku kapitala v turistično destinacijo, kar kasneje vpliva tudi na dvig njihovega življenjskega standarda. Ravno zaradi specifičnosti turizma se različni učinki prepletajo med seboj, kar otežuje njihovo proučevanje.

1.1.2.1 Ekonomski vidik turističnega razvoja

Gospodarska rast je opredeljena kot rast bruto domačega proizvoda, če pa upoštevamo tudi rast prebivalstva, je gospodarska rast opredeljena kot rast bruto domačega proizvoda na prebivalca. Le-ta pomeni predvsem količinske spremembe. V nasprotju z gospodarsko rastjo je gospodarski razvoj označen kot količinska in kakovostna sprememba (Senjur, 1995, str. 199). Gospodarski razvoj naj bi bil proces ustvarjanja kakovostno novih značilnosti gospodarstva. Senjur (1995, str. 199) meni, da je potrebna za njegovo uresničitev gospodarska rast. Tako lahko rečemo, da gospodarski razvoj obsega gospodarsko rast, obseg in učinkovitost investicij, rast prebivalstva, kakovost delovne sile in motiviranost za uspeh, tehnološki napredek, velikost trga, strukturne spremembe ter družbenoekonomske razmere. V središču proučevanja gospodarske rasti je predvsem proizvodnja oziroma povečanje njenega obsega in kvalitete. V središču gospodarskega razvoja pa je človek in povečanje kvalitete

njegovega življenja v okviru dolgoročnega preživetja. To je glavna razlika med gospodarskim razvojem in gospodarsko rastjo.

Ekonomski učinki turističnega razvoja so v turistični destinaciji predvsem posledica večje turistične potrošnje. S turističnim razvojem raste število tujih ter domačih obiskovalcev. Z naraščanjem števila tujih obiskovalcev pa rastejo tudi devizni prilivi. Mednarodni turizem postaja tako ena izmed najpomembnejših gospodarskih dejavnosti, v nekaterih državah pa celo največji vir dohodka. Z razvojem sodobnega turizma je postala turistična dejavnost eden najpomembnejših dejavnikov gospodarskega in družbenega razvoja turistične destinacije. V njej se razvijajo nove gospodarske dejavnosti, ki so bolj ali manj povezane s turističnim razvojem. Oblikujejo se nova delovna mesta za lokalne prebivalce, kar niža stopnjo brezposelnosti in ustvarja možnosti pridobivanja dohodka. Vse to vpliva na dvig njihovega življenjskega standarda ter na boljši gospodarski položaj turistične destinacije. Z razvojem se spreminja tudi sestava proizvodnje, povečujejo se investicije v turistično in ostalo infrastrukturo itd. S povečevanjem investicij prihaja v turistični destinaciji do pritoka kapitala, ki naj bi pokrival visoke stroške razvoja. S turističnim razvojem se izboljša splošna raven oskrbe lokalnih prebivalcev in opremljenost s splošno turistično infrastrukturo. Turistični razvoj v bistvu gospodarsko krepi celotno turistično destinacijo. Turistične destinacije z naravnimi privlačnostmi so navadno zaostale za gospodarsko razvitostjo urbaniziranih in industrializiranih območij. S turističnimi migracijami in prelivanjem dohodka v turistične destinacije se zmanjšujejo razlike med razvitimi in manj razvitimi območji posamezne države in med različnimi državami. Večji del denarja, ki ga potrošijo obiskovalci za različne dejavnosti in storitve, najprej kroži v sami turistični destinaciji, nato pa se preliva na področje celotne države in zaradi uvoza proizvodov in storitev, tudi na druge države. Pri tem kroženju denarja iz ene gospodarske dejavnosti v drugo imajo korist vsi, ki pri tem sodelujejo (Horvat, 2000, str. 17; Pirjevec, 1998, str. 95-114; Planina, 1997, str. 233-284; Sirše et al., 1993, str. 22-25; Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 366).

Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj - OECD je izdala klasifikacijo okoljskih škod turizma. Škodo, ki jo v okolju povzroča turizem oziroma njegova prekomerna koncentracija, je OECD klasificirala v sedem skupin. Ena skupina okoljskih škod obravnava tudi škodo zaradi konkurenčne uporabe zemlje in delovne sile, saj turistični razvoj potrebuje veliko delovnih površin in zaposli precej delovne sile. Posledica tega je premalo delovne sile, ki bi se ukvarjala s tradicionalnimi dejavnostmi. Razvijajo se turistične aktivnosti, kar je z vidika regije lahko ekonomsko nezaželeno, ker lahko pride do erozije zaradi opuščanja tradicionalnih dejavnosti, ekonomske odvisnosti od ene vrste dejavnosti, povečanja uvoza zaradi turističnega razvoja itd. (Mihalič, 1997, str. 36-37). Štiri skupine škod se nanašajo predvsem na okoljske škode, ki bodo obravnavane v poglavju 1.1.2.3, dve skupini pa na socialno-kulturne škode, ki bodo obravnavane v poglavju 1.1.2.2.

Poleg ekonomskih učinkov povzroča turistični razvoj tudi socialno-kulturne ter ekološke (okoljske) učinke. Le-te je potrebno upoštevati pri proučevanju turističnega razvoja, saj lahko pozitivni ekonomski učinki povzročajo negativne ekološke (okoljske) ter socialno-kulturne učinke. To je še posebej izrazito, če turistični razvoj ni usklajen z interesi lokalnih prebivalcev.

1.1.2.2 Socialno–kulturni vidik turističnega razvoja

V obdobju, ko je bruto domači proizvod na prebivalca postal glavni cilj razvoja, se je že zastavilo vprašanje načina in obsega merjenja tudi drugih elementov kvalitete življenja – socialno-kulturnega razvoja. Turizem na kulturno okolje lahko vpliva pozitivno ali pa negativno. Pozitivno vpliva kot sredstvo ohranjanja kulture in oblikovanja kulturne identitete lokalnih prebivalcev, kot sredstvo spoznavanja novih kultur, navad, običajev, jezikov ipd. Negativni vpliv pa se kaže v obliki komercializacije avtohtone (tradicionalne) kulture, spremembe obrti v kič, izmenjave negativnih kulturnih navad ipd. (Mihalič, 1995, str. 53; Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 366).

Na socialno okolje ima turizem lahko pozitivne učinke, in sicer v obliki povečanega dohodka in zaposlenosti, dviga življenjskega standarda lokalnih prebivalcev itd. Poleg pozitivnih učinkov ima turizem na socialno okolje tudi negativne učinke, kot so: želja po posnemanju življenjskega stila navadno bogatejših obiskovalcev, občutek manjvrednosti in celo sovraštva do obiskovalcev, nezadovoljstvo lokalnih prebivalcev s tradicionalnim načinom življenja in njegovo opuščanje, nesprejemanje novega izgleda turistične destinacije in načina življenja v njej, vandalizem, kriminal, prostitucija, droge itd. (Mihalič, 1995, str. 53; Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 366).

Turizem lahko definiramo tudi kot proces akulturacije, in sicer je to proces medosebne rasti kulture. Turizem ter turistični razvoj lahko opredelimo kot družbeni fenomen, ki je sestavljen iz proizvodov nacionalne kulture ter iz povezave z drugimi družbami. Kulturo lahko opredelimo kot proizvod telesnega in umskega dela. Vsaka družba ima določene norme in vrednote, ki oblikujejo obnašanje ter način delovanja posameznikov v družbi. Poleg dominantne kulture ima tudi več različnih kultur. S turističnim razvojem pride lahko do kulturnih konfliktov, in sicer med kulturo lokalnih prebivalcev – lokalno kulturo ter kulturo obiskovalcev – uvoženo kulturo. V turistični destinaciji obstaja tudi takoimenovana turistična kultura.³ Z razvojem turizma pride do mešanja različnih kultur, kar lahko povzroči nastajanje

³ Turistična kultura je kultura oziroma način življenja, ki ga imajo obiskovalci v turistični destinaciji. Le-ti nimajo svoje izvirne identitete, temveč je ta kultura specifičen stil in način življenja posameznih obiskovalcev, ki v lokalni kulturi najdejo nerazumevanje, saj se pojavijo konflikti med stilom življenja in vrednotami lokalnih prebivalcev. Če prevlada turistična kultura nad lokalno kulturo, pride do uničenja avtohtone kulture turistične destinacije (Horvat, 1999, str. 32-34).

določenih stereotipov, ali pa do integracije vseh kultur, tako imenovan "cultural mix" (Črnjar, 2002, str. 324; Horvat, 1999, str. 32-37).

Socialni procesi in strukture so ravno tako pomembni kot kulturni procesi. Z njimi se analizira posamezne skupine ter sloje prebivalcev emitivnih in receptivnih držav. Cilj socialnih procesov je homogenizacija življenjskih stilov. Do razslojevanja oziroma neenakosti, ki ga povzroča turistični razvoj, pride zaradi vrste turistične potrošnje. To privede do bogatenja enih oziroma osiromašenja drugih. V turistični destinaciji pride do posnemanja življenjskega stila obiskovalcev oziroma do bogatenja sloja lokalnih prebivalcev na račun turističnega razvoja. Turistični razvoj lahko povzroči celo uničenje tradicionalnega življenjskega stila ter zanemarjanje in propad nekdanjih glavnih gospodarskih dejavnosti turistične destinacije. Prikazovanje bogastva s strani obiskovalcev ima negativne vplive na lokalne prebivalce, ker jim povzroča občutek manjvrednosti (Črnjar, 2002, str. 324).

S turističnim razvojem prihaja tudi do anomalije, in sicer do pojava dizorientacije glede vrednot. Spremeni se struktura vrednot. Vsaka družba ima svoje vrednote in določene prioritete cilje, h katerim teži. Sistem vrednot ji določa, za kaj se je vredno truditi. Kaže se v obrazcih oziroma vzorcih obnašanja ljudi. Ko se spreminja sestava vrednot neke skupnosti, pride do krize posameznikov, saj ne vedo več, kaj je prav in kaj ne. Z razvojem turizma se v turistični destinaciji srečata dva sistema vrednot, in sicer sistem vrednot lokalnih prebivalcev ter sistem vrednot obiskovalcev, ki lahko ogrozi sistem vrednot lokalnih prebivalcev.

Kakšen bo vpliv turističnega razvoja na socialno–kulturni ravni turistične destinacije oziroma na lokalne prebivalce, je odvisno od dominantnega tipa turizma, ki se je razvil v določeni turistični destinaciji. Dominanten tip turizma določa tudi kvaliteto odnosa med lokalnimi prebivalci in obiskovalci. V primeru, da se v turistični destinaciji razvije turizem, ki ji ne ustreza, pride do konfliktov.

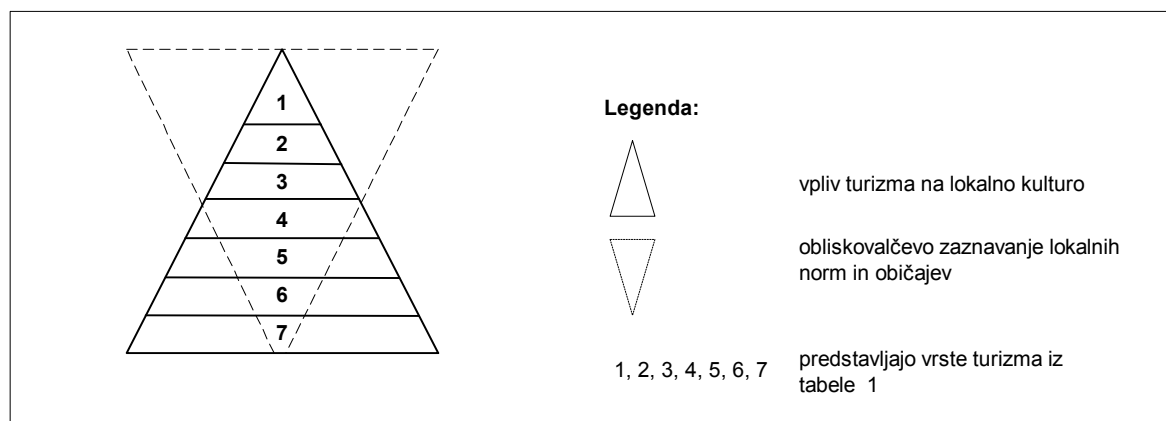
Smith (Horvat, 1999, str. 37) je analiziral in ocenil odnos med lokalnimi prebivalci in obiskovalci v različnih družbenih sredinah ter glede na vrsto turizma. Skušal je ugotoviti, kako se obiskovalci prilagajajo lokalnim normam in običajem. Smith-ovi dosežki so predstavljeni v tabeli 1 ter sliki 3 na strani 15.

Tabela 1: Vrste turizma, frekvenca obiskovalcev ter prilagodljivost lokalnim normam in običajem

VRSTE TURIZMA	FREKVENCA OBISKOVALCEV	PRILAGODLJIVOST OBISKOVALCEV LOKALNIM NORMAM IN OBIČAJEM
1. "Pionirski" turizem	zelo nizka	popoln prevzem
2. Elitni turizem	redki prihodi	popolna prilagoditev
3. Turizem tipa "beatnika"	maloštevilčni prihodi, toda opazni	dobra prilagoditev
4. Specifični turizem	občasni prihodi	delna prilagoditev
5. Začetni masovni turizem	občasno gibanje	povpraševanje po zahodnjaškem načinu življenja
6. Masovni turizem	stalni prihodi	pričakovanje zahodnjaškega načina življenja
7. Čarterski turizem	masovni prihodi	zahteva po zahodnjaškem načinu življenja

Vir: Horvat, 1999, str. 37.

Slika 3: Vpliv turizma na lokalno kulturo ter zaznavanje obiskovalca v turistični destinaciji

Vir: Horvat, 1999, str. 37.

Po klasifikaciji OECD sta škodi, ki jih povzroča turizem na socialno-kulturno okolje, naslednji (Mihalič, 1997, str. 36-37):

- škoda zaradi nasprotij med obiskovalci in lokalnimi prebivalci; "Klasifikacija OECD govori o učinkih konfliktnosti med domačini in obiskovalci. Med turistično sezono se morajo domačini ne le spoprijeti s posledicami prevelike obljudenosti turistične destinacije, ki je neznatna za ostali del leta, temveč morajo pogosto tudi popolnoma spremeniti način življenja (hitrejše delo, dodatne zaposlitve itd.) in živeti tesno skupaj z ljudmi drugačnih in bolj mestnih navad. Sožitja med obiskovalci in lokalnimi prebivalci ni vedno lahko vzpostaviti, večkrat se pojavijo socialne napetosti, predvsem v krajih, kjer je koncentracija obiskovalcev še posebej visoka;"

- škoda zaradi prevelike koncentracije obiskovalcev; "Časovna in prostorska koncentracija turizma vodi do: prenatrpanosti plaž, smučišč, letovišč in preobremenitve turistične infrastrukture, kar povzroča zaskrbljujočo škodo v okolju in znižuje kakovost življenja; zastojev v prometu ob začetku in koncu tedna ter počitnic, kar ima za posledico zmanjševanje prostega časa, visoko porabo goriva, onesnaževanje zraka in hrup v okolju."

Inskeep (1991, str. 366) navaja kot vzroke za nastanek socialno-kulturnih učinkov turizma naslednje:

- gospodarski razvoj, ki je pripeljal do nekaterih socialno-kulturnih učinkov, ki se smatrajo kot normalne spremembe, saj se navadno pojavijo tudi, če obiskovalci in lokalni prebivalci pripadajo okolju z enako kulturo in z enakim življenjskim standardom;
- vplivi, ki so lahko posledica razlik v življenjskem standardu lokalnih prebivalcev in obiskovalcev, kljub temu da imajo enako ali različno kulturno okolje - ta je lahko ključni dejavnik;
- vplivi, ki so lahko posledica velikih razlik (razlika v odnosu do temeljnih vrednot, razlike v religiji, tradiciji, običajih, načinu življenja, normah ter tudi v samem jeziku, kar rado povzroči nerazumevanje med lokalnimi prebivalci in obiskovalci) v kulturi lokalnih prebivalcev in obiskovalcev.

Potrebno je omeniti, da je navadno kultura (obnašanje) obiskovalcev v turistični destinaciji nekoliko drugačna o njihove kulture (obnašanja) v domačem okolju. Navadno se obiskovalci v turistični destinaciji sprostijo, so manj zadržani kot doma, iščejo nove izkušnje, ki so v njihovem domačem okolju lahko moralno nesprejemljive. Socialno-kulturni učinki so tako vsekakor posledica stikov med lokalnimi prebivalci in obiskovalci. Toda ti odnosi so neenakopravni, prisiljeni, prostorsko in časovno omejeni. Navadno so le-ti komercialne narave, planirani in formalni.

Najpomembnejši pozitivni učinki turizma na socialno-kulturno okolje so: ohranjanje kulturne dediščine, obnovev kulturnega ponosa, vpliv na kulturno izmenjavo in kulturno ustvarjalnost (Inskeep, 1991, str. 370). Kulturna dediščina spada med turistične privlačnosti določene turistične destinacije. Zato je prav turizem zelo pomemben za njeno ohranjanje, in sicer kot povod za ohranjanje ter obnavljanje arheoloških in zgodovinskih znamenitosti. Če ne bi bilo turizma, bi zamrle tudi tradicionalne umetnosti, obrti, plesi, glasba, oblačila (noše), običaji, kulturni festivali in prireditve itd. Turistične destinacije lahko prejema določeno finančno podporo za prirejanje posebnih kulturnih festivalov in prireditev, ki so posebna atrakcija za obiskovalce in lokalne prebivalce. S turizmom se tako obnovi kulturni ponos lokalnih prebivalcev, saj vidijo, da obiskovalci cenijo njihovo kulturo. Turizem ima velik vpliv tudi na kulturno izmenjavo in ustvarjalnost, kar spodbuja k učenju tujih jezikov ter uničevanju

medsebojnih negativnih mnenj. Vse to vodi do medsebojnega sporazumevanja in spoštovanja oziroma vsaj tolerantnosti do drugačnih vrednot in tradicije.

Najpomembnejši negativni učinki turizma na socialno-kulturno okolje so neugodni učinki zaposlenosti, prenapolnjenost turistične destinacije in s tem zmanjšano udobje lokalnih prebivalcev. To vpliva predvsem na samo kulturo ter povzroča številne socialne probleme. V tradicionalnih družinah lahko pride do konfliktov in nezadovoljstva tudi zato, ker turizem ustvarja delovna mesta predvsem za ženske ter mlajše družinske člane. Že iz tega lahko vidimo, da turizem zahteva veliko delovne sile za svoj razvoj. Če je ni dovolj med lokalnimi prebivalci, je potrebno v turistično destinacijo pripeljati tujo delovno silo. Tako lahko nastanejo konflikti med lokalnimi prebivalci in tujo delovno silo, še posebej, če se tam naseli, ko ni več potrebna. Največji problem nastane, če je tuja delovna sila iz različnega kulturnega okolja kot lokalni prebivalci, saj lahko pride do konfliktov na področju kulture. Najpogostejši viri nerazumevanja in konfliktov med lokalnimi prebivalci in obiskovalci so razlike v jeziku, navadah, verskih vrednotah, pravilih obnašanja itd.

Zaradi nekontrolirane turistične uporabe in zlorabe se lahko uničijo kulturni spomeniki, naravna dediščina in izgubi pomen tradicionalna umetnost ter obrt. Pogosto se zgodi, da se tradicionalna umetnost in obrt, običaji in obredi preoblikujejo, da bi se prilagodili obiskovalčevim zahtevam in željam. V skrajnih primerih se lahko zgodi, da lokalni prebivalci prevzamejo zunanje kulturne vzorce bogatih in uspešnih obiskovalcev. V tem primeru lokalni prebivalci izgubijo svoj kulturni značaj, identiteto ter samospoštovanje.

Obiskovalci lahko sprožijo tudi demonstracijski učinek na lokalne prebivalce, in sicer predvsem na mlajši del prebivalcev. Le-ti želijo posnemati modo, obnašanje, način življenja in potrošne navade bogatih obiskovalcev, ki si jih sami ne morejo privoščiti. To se zgodi v primeru, ko so med njimi velike socialno-ekonomske razlike. Ker se to tiče predvsem mlajšega dela lokalnih prebivalcev, pride do konflikta med generacijama.

V vrhuncu sezone, ko turistično destinacijo obišče veliko ljudi, so zabavišni, trgovski in drugi javni objekti prenapolnjeni. Na transportnih sredstvih se pojavi gneča. Vse to ima za posledico zmanjšanje udobja lokalnih prebivalcev, ki postanejo odklonilni in nestrpni do obiskovalcev. Zelo pereči pa so predvsem socialni problemi. Razni strokovnjaki trdijo, da je na turistični razvoj tesno vezana tudi rast prostitucije, kriminala, alkoholizma, hazardiranja, prenašanja raznih nalezljivih bolezni in problem drog. Vse te probleme naj bi v turistično destinacijo prinesli bogatejši obiskovalci, ki si na dopustu poskusijo privoščiti marsikaj. Razvoj kriminala je lahko tudi posledica razlik v dohodku lokalnih prebivalcev in obiskovalcev.

1.1.2.3 Okoljski (ekološki) vidik turističnega razvoja

Problemi, povezani z onesnaževanjem oziroma z nepravilno rabo naravnih virov, se niso pojavili šele v 20. stoletju. Neprestana rast prebivalstva in njegove gospodarske dejavnosti je že v preteklosti povzročala negativne vplive na okolje. V današnjem času pa so ti negativni vplivi še bolj vidni oziroma se je njihovo število še povečalo.

Okoljski turistični razvoj poudarja kvaliteto okolja za prihodnost turistične destinacije. Turistični delavci morajo zato pri planiranju turističnega razvoja vanj vključiti strategije in metode, ki omogočajo znižanje stroškov razvoja oziroma povečanje dobička. Razvoj turizma v turistični destinaciji povzroča spremembe infrastrukture, naravnih ter drugih virov, na katere vpliva. Turistični delavci morajo pospešiti turistično povpraševanje po kvalitetnejših naravnih turističnih proizvodih.

Kvaliteta okolja je del turistične ponudbe. Samo fizično okolje zajema naravne in antropološke znamenitosti (lepoto okolja, klimatske razmere, čistočo vode, sveži zrak ter specifične značilnosti). Za turistično destinacijo je pomembno, da drži kvaliteto okolja na visoki ravni, saj le-ta predstavlja njeno konkurenčno prednost ter si s tem zagotovi dolgoročni obstoj.

S turističnim razvojem pa je prišlo do številnih sprememb v turističnih destinacijah, ki so bile predvsem negativne, oziroma so bile odvisne od vrste turizma, ki se je razvil v turistični destinaciji (npr. povečan promet vodi do večje onesnaženosti zraka, spremenil se je izgled turistične destinacije itd.). Danes se govori predvsem o negativnih vplivih turizma na naravno okolje. Ti negativni vplivi privedejo do ekološkega učinka, ki vpliva tudi na ekonomsko in socialno-kulturno okolje.

Pozitivni vplivi turizma na naravno okolje so naslednji (Mihalič, 1997, str. 31; Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 366):

- turizem vzpodbuja zaščito naravnega okolja, saj je le kakovostno naravno okolje privlačno za turizem;
- s turističnim razvojem se poveča število parkov in rekreacijskih objektov v turistični destinaciji tudi za lokalne prebivalce in ne le za obiskovalce;
- zaslužki od turizma omogočajo zaščito naravnega okolja;
- turizem je lahko že sam po sebi vzrok za izboljšanje kakovosti naravnega okolja in sredstvo za povečevanje privlačnosti pokrajine, ki bi bila sicer nezanimiva;
- zaradi turizma se oblikuje in krepi ekološka zavest.

Med negativne vplive turizma na naravno okolje štejemo predvsem (Mihalič, 1997, str. 31-32; Yoon, Gursoy, Chen, 2001, str. 366):

- onesnaževanje vode zaradi kanalizacije, ki jo povzroča turizem, ter onesnaževanje površinskih voda, ki jo povzročajo turistični tokovi (npr. motorizirani čolni, trdni odpadki);
- onesnaževanje zraka, ki ga povzročajo številna prevozna sredstva obiskovalcev (avtomobili, avtobusi in letala);
- hrup zaradi velike prostorske koncentracije obiskovalcev, turističnih cest, letal, motornih čolnov, zabaviščnih parkov in drugih turističnih objektov;
- vizualno onesnaževanje pokrajine, povzročeno z arhitekturno neprimernimi turističnimi objekti in s preveliko pozidanostjo pokrajine v turistične namene;
- fizično onesnaževanje pokrajine z odpadki, ki jih za seboj puščajo nekulturni obiskovalci;
- ogrožanje avtohtonega rastlinstva in živalstva;
- ekološke katastrofe (npr. erozija zemlje ali sprememba podnebja zaradi turističnega razvoja in opustitev tradicionalne (poljedeljske) dejavnosti, erozija in plazovi zaradi izkoriščanja pokrajine v turistične namene).

Obiskovalci so ob izvedbi raziskave označili za moteče (Mihalič, 1997, str. 32):

- onesnaženost morja, jezer, rek ipd.: odpadke, onesnaženost plaže, slabo kakovost vode, rast alg, mrtve ptice in živali, oljne madeže na plaži, hrup motornih čolnov ipd.;
- onesnaženost gozdov: odpadke, odmrle drevesa, pomanjkanje živali, ugrize divjih živali ipd.;
- splošno onesnaženost: pozidano pokrajino, hrup, številna gradbišča v turistični destinaciji, onesnaženost cest in poti, grde zgradbe, onesnaženost zraka, poškodovano vegetacijo in površino tal zaradi turističnih objektov na prostem (npr. smučišč), uničene zgradbe zaradi izpušnih plinov, erozijo zemlje ipd.

Po klasifikaciji OECD so škode, ki jih povzroča turizem okolju, naslednje (Mihalič, 1997, str. 36-37):

- škoda zaradi onesnaževanja; nanaša se predvsem na onesnaženost zraka, ki ga povzročajo motorna vozila, industrijski obrati in ogrevanje, onesnaženost voda (jezer, rek, morja, studencev), ki nastane zaradi iztoka neprečiščenih odplak, odmetavanja odpadkov s čolnov ter vožnje z motornimi čolni, fizično onesnaženost (odmetavanje odpadkov ter neurejeno zbiranje gospodinjskih odpadkov) ter hrup zaradi prometa in vožnje z vozili za rekreacijo (snežna vozila, motorji, motorni čolni, letala ipd.) ter zaradi koncentracije obiskovalcev in zanje organiziranih zabavnih prireditev;
- škoda zaradi izgube naravne pokrajine, kmetijskih površin in pašnikov; te izgube so predvsem posledica turističnega razvoja, saj se pašniki, naravna krajina in kmetijske površine umikajo novim nastanitvenim zmogljivostim ter drugim turističnim objektom in infrastrukturi. Omejili so javni dostop do nekaterih površin, ki so postale privatna last hotelov ali posameznikov;

- škoda zaradi uničevanja rastlin in živali; uničevanje rastlin in živali je v prvi vrsti posledica onesnaževanja in zmanjševanja površin naravne krajine, kmetijskih zemljišč in travnikov. Po drugi strani pa je to posledica prevelike koncentracije obiskovalcev v naravnem okolju ter njihovega neprimernega obnašanja (teptanje flore, pretirano nabiranje sadja ali rož, neprevidnost, vandalizem, povzročanje gozdnih požarov zaradi nepremišljenega vedenja itd.);
- škoda zaradi degradacije pokrajine, zgodovinskih krajev in spomenikov; škoda se nanaša na vizualno onesnaževanje pokrajine in uničevanje kulturno-zgodovinskih spomenikov. Poznamo dve vrsti degradacije, in sicer: degradacijo pokrajine, ki je posledica izgradnje moderne turistične infra- in superstrukture (arhitektura novih zgradb lahko ni skladna s tradicionalno, prostorsko razporeditvijo turističnih objektov, kar pokrajini pripisuje neurejen videz) ter degradacijo zgodovinskih in naravnih znamenitosti, ki je posledica prevelike koncentracije obiskovalcev (grafiti, kraje itd.).

Kot vidimo, je okoljskih škod zelo veliko. Iz klasifikacije OECD je razvidno, da turistični razvoj ne vpliva le na okoljsko področje, temveč tudi na socialno-kulturno ter gospodarsko področje. Učinki turističnega razvoja se v bistvu prepletajo neposredno oziroma posredno med seboj in je težko točno določiti, kaj vpliva le na eno od navedenih področij.

Odgovorni za turistični razvoj bi morali v svoje razvojne strategije turistične destinacije vključiti okoljski razvoj. Zavedati se morajo, da z leti postaja turistično povpraševanje vedno bolj kvalitetno. Okoljski razvoj naj ne bi zajemal le okoljske razvojne vplive turizma na turistično destinacijo, temveč naj bi tudi minimaliziral vse okoljske in druge probleme, ki jih povzroča. Zajemati bi moral vse investicije v zaščito okolja oziroma v odpravo že nastalih negativnih posledic turističnega razvoja. Pri oblikovanju turistične razvojne strategije ima veliko vlogo znanost ter osveščenost javnosti, saj brez njiju ni varne razvojne poti.

1.2 TURISTIČNA RAST

Vukonič in Čavlekova (2001, str. 402) sta turistično rast opredelila kot stalno naraščanje turističnega prometa v primerjavi s predhodnim obdobjem. Turistična rast je lahko v obliki fizičnega prometa, in sicer večjega števila obiskovalcev, večjega števila nočitev, večanja dnevne turistične potrošnje itd., ali pa v obliki finančnega prometa.

Vzroke za nastanek ekoloških škod razlagajo s teorijo, ki smatra, da je povzročitelj ekoloških škod sistem, s teorijo rasti ter z vedenjskimi teorijami. Teorija rasti temelji na rasti prebivalstva ter gospodarski rasti. Rast prebivalstva povzroča ekološko škodo, saj človek prekomerno porablja prostor, poziduje pokrajino, kar povzroča izginjanje zelenih površin in celo klimatske spremembe. Rast prebivalstva obremenjuje omejene naravne vire. Zaradi želje po ohranitvi dosežene ravni bruto domačega proizvoda na prebivalca, se zahteva neprestana

gospodarska rast. Večina ljudi meni, da je razvoj turizma ena izmed možnosti za gospodarski razvoj. Kvantitativna gospodarska rast pa povzroča ekološko škodo. Če bi se v prihodnosti države odločile za proizvodnjo "ekoloških proizvodov," je to le še dodaten razlog za omejitve rasti prebivalstva. Npr., če bi se v določeni destinaciji zmanjšalo oziroma omejilo rast prebivalstva, bi tako lahko ohranili naravne vire, ki predstavljajo turistično privlačnost. Ekološka škoda, ki jo povzročata rast prebivalstva ter gospodarska rast, vpliva tudi na turizem. Povzroča jo tudi kvantitativna turistična rast oziroma njena prostorska ter časovna koncentracija (Mihalič, 1995, str. 75-77; Mihalič, 1995a).

1.2.1 RAST TURISTIČNEGA POVPRASEVANJA IN TURISTIČNE PONUDBE

Rast turistične ponudbe in turističnega povpraševanja navadno ponazarjamo z rastjo mednarodnega turizma. Odločilno vlogo predstavlja turistično povpraševanje, saj je turizem z njegovim razvojem postal dostopen širšemu krogu ljudi. Turistično povpraševanje je tako na turističnem trgu imelo poglavitno vlogo, kateremu se je morala prilagajati količinska turistična ponudba.

V prihodnosti lahko pričakujemo hitro rast turističnega povpraševanja, saj s turističnim razvojem pričakujemo rast števila obiskovalcev in turističnih proizvodov. Nadaljnjo rast turizma naj bi pogojevali dejavniki, kot so: rast dohodka, prosti čas ter razvoj transporta. Kvantitativna rast mednarodnega turizma je neenakomerna. To je rezultat koncentracije turističnega povpraševanja iz omejenega števila držav in koncentracije turistične ponudbe na nekaterih področjih sveta (Mihalič, 1995, str. 78-80; Mihalič, 1995a).

Vprašanje je le, kakšen turistični razvoj je mogoč v prihodnje. Z upoštevanjem ekološke problematike bi morali v prihodnje razvijati kakovostno turistično povpraševanje ter turistično ponudbo. To se nanaša predvsem na ekološko ter ekonomsko sprejemljiv turistični razvoj. Istočasno bi morali zadovoljiti tudi obiskovalce ter jim ponuditi kakovostni turistični proizvod. V prihodnje bomo morali razviti in spodbujati takšno turistično povpraševanje oziroma turistično ponudbo, ki bo omogočalo trajnostni turistični razvoj.

1.2.2 KONCENTRACIJA TURIZMA

Mnogi ekološki problemi v zvezi s turističnim prometom nastajajo predvsem zaradi sezone ter prostorske koncentracije obiskovalcev. Sezonska koncentracija turizma je koncentracija turističnega prometa v določenem obdobju med letom npr. poletna sezona, zimska sezona. Sezonska variabilnost turističnega povpraševanja je vezana predvsem na klimatske značilnosti, se pravi na naravne privlačnosti turistične ponudbe v turistični destinaciji ter klimatske značilnosti kraja stalnega bivanja. Sezonska koncentracija turističnega prometa je

posledica sezonskih variacij. Prostorsko je turizem koncentriran na določene turistične destinacije. Tu gre za intenzivno rabo naravnega in fizičnega okolja v turistične namene. Prostorsko koncentracijo izražamo kot gostoto obiskovalcev na enoto naravnega okolja, lahko pa tudi s stopnjo koncentracije turistične ponudbe npr. število postelj na enoto naravnega okolja⁴ (Mihalič, 1995, str. 83-84; Mihalič, 1995a).

1.2.3 PROBLEMI POVEZANI S TURISTIČNO RASTJO – MASOVNI TURIZEM

Turistična rast in koncentracija sta pripeljala do razvoja masovnega turizma. Pod pojmom masovni turizem navadno razumemo turizem v velikem številu ljudi, ali kot ga je definiral Kasper "pojav obiskovalcev v masah." Masovni turizem je kvantitativen ter tudi kvalitativen pojav. Je vrsta turizma, ki je dostopna širokemu krogu prebivalcev. Masovni turizem pa ni le pojav obiskovalcev v masah, temveč je celota odnosov in pojavov, ki izvira iz sodelovanja mase v turizmu. Človek se v masi vede bistveno drugače (slabše), kot bi se vedel kot posameznik. V množici človek ne čuti več odgovornosti, ki jo ima v vsakdanjem življenju. Tedaj zanj veljajo drugačna merila in norme. Ravno ta številčnost kot tudi njene socialno-psihološke značilnosti negativno vplivajo na naravno, kulturno in socialno okolje. Zato obstaja ločitev turizma po kriteriju ekološke škodljivosti na ekološko škodljivi turizem ter ekološko neškodljiv, okolju prizanesljivi turizem. Mejo, ki loči masovni turizem od nemasovnega, je težko definirati. Potrebno jo je postaviti tako kvantitativno kot tudi kvalitativno, in sicer z upoštevanjem socialno-kulturnih kriterijev. Opredelitev zavisi od vrste turizma in od konkretnega časa in prostora. Z vidika iskanja številčne meje obsega turističnega poslovanja glede nesprejemljivosti ekoloških škod, obstajajo razlike v različni ekološki občutljivosti okolja na turistične gospodarske dejavnosti. Mejo ekološko sprejemljivega obsega turizma nekaterih turističnih dejavnosti lahko dvignejo tudi tehnološke rešitve. Problem ekološke škodljivosti je potrebno reševati tudi na strani turistične ponudbe in ne le na strani turističnega povpraševanja, to je s strani obiskovalcev (Mihalič, 1997, str. 9-14, 32-34; Mihalič, 1995, str. 89-90). Kot vidimo, ima masovni turizem v svoji kvantitativni in kvalitativni obliki največ negativnih učinkov na naravno in socialno-kulturno okolje.

1.2.4 NOVE OBLIKE TURIZMA

Kot protiutež masovnemu turizmu se je razvil nemnožični (alternativni, mehki, ekološki, kakovostni, trajnostni itd.) turizem, ki naj ne bi tako negativno vplival na naravno in socialno-kulturno okolje.

⁴ Enota naravnega okolja je lahko enota prostora kot npr. kvadratni kilometer prostora ali gozdnatih površin, dolžina morske obale, površina jezera ali pa npr. število rib, število vrst divjadi, rastlinskih vrst (Mihalič, 1995, str. 84).

Alternativni turizem kot nasprotje masovnemu turizmu, naj bi imel manjši negativni vpliv na naravno, kulturno in socialno okolje kot masovni turizem. V praksi pa se je izkazalo, da je alternativni turizem le ena izmed podkultur množičnega turizma. Alternativni obiskovalci pa so le pionirji, ki odkrivajo nove destinacije, ki jih že v nekaj letih osvoji turistična dejavnost in preplavi množica masovnih obiskovalcev. Alternativni turizem zato ni pravi odgovor na iskanje boljšega – človeku vrednejšega in okolju prijaznejšega turizma.

Mehki turizem je ravno tako ena izmed oblik nemnožičnega turizma. Za razliko od alternativnega turizma, ki obravnava le turistično povpraševanje, le-ta obravnava tudi turistično ponudbo. Ta naj bi pričel z reševanjem ekoloških problemov tako na strani turistične ponudbe kot tudi na strani turističnega povpraševanja. Mehki turizem je opredeljen kot promet obiskovalcev, ki omogoča medsebojno razumevanje med lokalnimi prebivalci in obiskovalci. Ta oblika turizma ne škoduje kulturnim značilnostim turističnih destinacij in ravna z njimi kar najbolj prizanesljivo. Obiskovalci v turistični destinaciji sprejemajo značilen življenjski stil lokalnih prebivalcev, se učijo njihovega jezika, so umirjeni, takti, veseli, da lahko spoznavajo nove ljudi itd. Mehki turizem je primeren za razvoj turizma v novih, manj razvitih turističnih destinacijah. Tisti kraji, ki razvijajo mehki turizem, tega navadno ne počno prostovoljno, temveč pod pritiskom naravnih danosti oziroma zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za turistični razvoj. Mehki turizem je tržna priložnost predvsem za tiste turistične destinacije, ki še niso razvile masovnega turizma. Integrirani turizem je ravno tako oblika turizma, ki je ekološko neškodljiva, saj skuša minimizirati predvsem učinke turizma na socialno-kulturnem okolju. Navedene oblike turizma pa ravno tako kot masovni turizem ne upoštevajo vseh področij turističnega razvoja s tem, ko zanemarjajo njegove ekonomske učinke (Mihalič, 1995, str. 97-100).

Kot nasprotje masovnemu turizmu se je pojavil tudi ekološki turizem. Vprašanje meje razvoja turizma je bila posledica vse bolj vidnih posegov v naravo ter sprememb avtohtonosti prebivalstva. Glavni namen ekološkega turizma je bil ponovno izpostaviti posameznika in njegovo odgovornost za vplive na okolje. Koncept ekološkega turizma je bil dobro zasnovan, vendar je za potrebe sodobne družbe premalo obsežen. Opredeljeval je sicer poleg naravnega tudi socialno-kulturno področje, ni pa izpostavil ekonomske komponente. Vsa tri področja vključuje kakovostni turizem. Ta opredeljuje (Mihalič, 1995, str. 58) življenje lokalnih prebivalcev, koncepte za vzpostavitev dobrega počutja obiskovalcev ter naravnega ravnotežja. Osredotoča se tudi na ekonomsko področje npr. delovna mesta, dohodek, razvoj gospodarstva itd.

2 TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ

2.1 TRAJNOSTNI RAZVOJ

Dolgo časa je veljalo, da so zahteve gospodarstva in okolja nezdružljive. Varstvu okolja je bilo namenjeno malo pozornosti in denarnih sredstev. Škode, ki je nastala zaradi brezobzirne gospodarske rasti, pa ni mogoče kar tako odpraviti. Če bi gospodarski proces od začetka potekal tako, da bi bili proizvodnja in izdelki obzirni do narave, kasneje ne bi bilo potrebno toliko ukrepov in denarnih sredstev za sanacijo okolja. To je tudi vzrok, da so pričeli z oblikovanjem modela trajnostnega razvoja, ki naj bi temeljil na materialni blaginji, socialni pravičnosti ter gospodarskem in okoljskem ravnotežju (Požarnik, 1999, str. 89-95).

Izraz trajnostni razvoj⁵ je vzbujal veliko zanimanja zaradi potrebe po njegovem uveljavljanju. K njegovi popularnosti je nedvomno pripomogla tudi nejasna opredelitev. Leta 1987 je Svetovna komisija za okolje in prostor (World Commission on Environment and Development-WCED) izdala poročilo z naslovom "Naša skupna prihodnost" (Our Common Future), v katerem je bila podana definicija trajnostnega razvoja ter trajnostnega turističnega razvoja.

Trajnostni razvoj⁶ je danes eden glavnih ciljev tako globalnih kot tudi nacionalnih razvojnih politik. Svetovna komisija za okolje in prostor je trajnostni razvoj opredelila kot razvoj, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi ogrožal možnosti prihodnjih rodov, da zadostijo svojim potrebam (Butler et al., 1998, str. 250; Hall, Lew, 1998, str. 3; Markandya - Richardson, 1993, str. 289; Middleton, Hawkins, 1998, str. 247). Novak je opredelil trajnostni razvoj kot razvoj, ki ohranja blaginjo ljudi skozi čas. V bistvu trajnostni razvoj pomeni usklajeno in uravnoteženo ravnanje z odgovornostjo do naše skupne prihodnosti in prihodnosti naših rodov. Blowers je opredelil trajnostno družbo kot družbo, ki lahko ohrani lastno eksistenco v dolgoročnem pogledu, ne da bi z lastnim ravnanjem ogrožala druge oblike življenja. Obstajajo številne definicije trajnostnega razvoja, toda vse temeljijo na konceptu ohranjanja razpoložljivih naravnih virov in ohranjanju naravnega okolja za bodoče generacije. Vsaka družba, ki želi doseči cilje trajnostnega razvoja in trajnostne družbe, se mora razviti tako, da zmanjša tiste aktivnosti, katerih stroški se prenesejo na naslednje generacije. Trajnosten razvoj je temeljna svetovna razvojna strategija (Plut, 1997, str. 30-33; Vuk, 2000, str. 39-47).

⁵ Izraz trajnostni razvoj (Sustainable Development) je bil prvič uporabljen leta 1977. Uvedel ga je Clark Pirageas v svojem delu Trajnosten družba (The Sustainable Society: Implications for Limited Growth). Teoretsko je izraz postal splošno uporaben šele leta 1987, ko je izšlo poročilo "Naša skupna prihodnost" (Vuk, 2000, str. 39).

⁶ V literaturi različnih avtorjev dobimo za izraz trajnostni razvoj – Sustainable Development – različne izraze, in sicer: obstojni razvoj, zmerni razvoj, uravnotežen razvoj, sonaravni razvoj ter usklajeni razvoj. V magistrskem delu bomo uporabljali izraz trajnostni razvoj.

Ekološki interesi bodočih generacij bodo zavarovani le tako, da bo vsaka generacija zadovoljevala svoje potrebe na način, ki bo spoštoval in ohranjal temeljne pogoje trajnostnega razvoja, torej razvoja, ki je sposoben sam sebe trajno ohranjati (Kirn, 1992, str. 36).

Temeljna načela trajnostnega razvoja so (Plut, 1997, str. 31-32):

- kakovosten gospodarski razvoj v okviru fizičnih omejitev in z učinkovitejšo rabo surovin in energije;
- internalizacija okoljskih stroškov proizvodnje in potrošnje;
- minimizacija rabe zalog (neobnovljivih) naravnih virov;
- raba obnovljivih naravnih virov v okviru njihovih regeneracijskih sposobnosti (trajnost donosov);
- zmanjševanje oziroma ohranjanje polucijskih obremenitev pod asimilacijskimi sposobnostmi ekosistemov;
- preprečevanje okoljskih pritiskov namesto zmanjševanje okoljskih posledic in načelo najmanjšega možnega okoljskega tveganja.

Leta 1992 je prišlo na konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju v Rio de Janeiru v Braziliji do uveljavitve koncepta trajnostnega razvoja. Na omenjeni konferenci je bilo ugotovljeno, da gospodarska rast zaostaja predvsem zaradi prevelikega razvrednotenja okolja, ki ga sama povzroča. Udeleženci konference so sprejeli več mednarodnih sporazumov, načelnih izjav ter ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja. Najbolj znana o njih je Agenda 21 imenovana tudi "Načrt za uveljavljanje družbeno, gospodarsko in okoljsko trajnostnega razvoja." V njej so predstavljene smernice za doseganje trajnostnega razvoja (Radej, 1999, str. 7; Seljak, 2000, str. 13). Cilj vseh planov in programov trajnostnega razvoja je zagotoviti stalne koristi za lokalne prebivalce tako gospodarske, socialno-kulturne in okoljske. To naj bi bilo doseženo dolgoročno brez povzročanja okoljskih in socialno-kulturnih škod (Middleton, Hawkins, 1998, str. 122-123).

V Sloveniji je koncept trajnostnega razvoja definiran v Nacionalnem programu varstva okolja⁷ (NPVO) kot vzvod spreminjanja sedanjih vzorcev proizvodnje in porabe oziroma v najširšem pomenu sedanjega razmerja med naravo in družbo. Skrb za trajnostni razvoj je v NPVO opredeljen kot vse pomembnejša naloga države, ki mora najti svoje mesto v okviru razvojnih usmeritev vseh razvojnih dejavnosti (Vuk, 2000, str. 46). Osnovni cilj NPVO-ja je boljše okolje za življenje v Republiki Sloveniji ter uveljavitev okolja kot omejitvenega in spodbujevalnega dejavnika razvoja. Prednostne usmeritve NPVO-ja so zasuk k trajnostnem razvoju, sporazumno reševanje problemov ter aktivna vključitev in sodelovanje vseh relativnih dejavnikov trajnostnega razvoja. Najširše sodelovanje je pogoj za učinkovito vključitev okoljskih vidikov v vsa področja gospodarskih politik. Potekati mora na vseh

⁷ NPVO je bil v Sloveniji sprejet leta 1999. Le-ta vsebuje cilje, usmeritve, strategijo varstva okolja ter rabo naravnih virov. V skladu z njim se morajo dopolnjevati tudi nacionalni programi oziroma strategije na področjih posameznih dejavnosti, ki vplivajo na okolje, ter za posamezne sestavine okolja.

ravneh. Pri tem morajo lokalne oblasti najprej zaznati okoljske probleme in poiskati rešitve zanje. Državljeni pa so eden ključnih dejavnikov v procesu spreminjanja življenja, proizvodnje, porabe in prostorskih poselitvenih vzorcev (NPVO, 1999, str. 9-10).

2.2 TRAJNOSTNI TURIZEM

Turizem je področje, kjer se medsebojni vplivi ekonomskega, socialno-kulturnega in ekološkega področja zelo nazorno izražajo. Posebno zanimiva je njihova dejanska povezanost oziroma odvisnost na eni strani ter značilna kontradiktornost, ki se kaže v praksi, na drugi strani. Turizem je istočasno tudi ena izmed dejavnosti, kjer se najbolj prepletajo različne gospodarske dejavnosti (industrija, kmetijstvo itd.), nivoji oblasti (lokalni, regionalni, globalni), predvsem pa interesi v okviru težnje po trajnostnem razvoju. Zaradi svojih značilnosti, po katerih se razlikuje od ostalih gospodarskih dejavnosti, predstavlja dober primer, za ugotavljanje trajnostnega razvoja na vseh treh področjih.

Med turizmom in okoljem obstaja zanimiva vitalna vez. Da bi bila neka destinacija zanimiva, mora biti varna in čista, predvsem glede zdravstvenih standardov. Ob tem mora biti zanimiva tudi zaradi naravnih ali kulturnih bogastev in pestrosti.

Trajnostni turizem je turizem, ki je prizanesljiv do svojega naravnega in socialno-kulturnega okolja. Pojem trajnostni turizem pomeni posebno kombinacijo med številom ter vrsto obiskovalcev ter turistično ponudbo v neki turistični destinaciji, katere kumulativni efekt ne uničuje kvalitete okolja oziroma privlačnosti turistične destinacije. Le-ta se ne spreminja in se ohranja v prihodnosti (Middleton, Hawkins, 1998, str. 2). Trajnosten turizem lahko imenujemo tudi ekološko vzdržen turizem. Le-ta upošteva načelo prihodnosti ter skrbi, da sedanje ekonomske aktivnosti ne bodo imele negativnih ekoloških in socialno-kulturnih posledic v prihodnosti (Mihalič, 1995, str. 59).

Turizem lahko deluje kot katalizator za trajnostni razvoj, toda le pod pogojem, da je njegova rast načrtovana. Agenda 21 za turizem, ki jo je oblikovala Svetovna komisija za potovanja in turizem (WTTO) v sodelovanju s Svetovno turistično organizacijo (WTO) in Svetom zemlje je dobra osnova za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. WTTO je oblikovala navodila, ki jih je potrebno upoštevati, če želimo doseči cilje trajnostnega turističnega razvoja (Hall, Lew, 1998, str. 44). Kenneth F. Hine je dejal, da naj bi bil ključ do trajnostnega turističnega razvoja ravno v izobraževanju obiskovalcev s ciljem, da bi postali aktivni v varovanju krajev, ki jih obiskujejo. Cilj planiranja trajnostnega turističnega razvoja je predvsem v učinkoviti izrabi zemlje ter maksimiranju potencialnih okoljskih in gospodarskih koristi ter istočasnem minimiziranju potencialnih okoljskih in socialno-kulturnih negativnih učinkov trajnostnega turističnega razvoja (WTO, 1998, str. 23, 170). Turistična dejavnost ima interes zavarovati naravne in kulturne znamenitosti, saj so osnova za njeno poslovanje. Turizem, kot ena izmed

največjih svetovnih gospodarskih dejavnosti, lahko veliko pripomore k trajnostnem razvoju držav oziroma turističnih destinacij, v katerih deluje. V podjetjih je že dozorelo spoznanje o nujnosti uvajanja okoljskega managementa in ustreznega izobraževanja zaposlenih. Potrebno je izobraziti še obiskovalce. Premik od masovnega turizma k turizmu množice posameznikov omogoča, da posameznika bolje izobrazimo in informiramo o tem kdaj, kam in kako naj potuje.

WTO je izdala Globalni etični kodeks za turizem. V njem so predstavljena priporočila za odgovoren in trajnostni razvoj svetovnega turizma na začetku novega tisočletja. Kodeks vključuje devet členov, ki poudarjajo pravila igre za turistične destinacije, vlade, turistične operaterje, potovalne agente, turistične delavce in za popotnike. Deseti člen predstavlja mehanizem, ki bo imel moč uveljaviti zapisano. V tretjem členu etičnega kodeksa "Turizem kot dejavnik trajnostnega razvoja," je obravnavan tudi trajnostni turistični razvoj. Vsebina tretjega člena etičnega kodeksa za turizem je predstavljena v prilogi 1 (Etični kodeks v turizmu, 2000).

Trajnostni turizem v bistvu pomeni zadovoljevanje turističnih potreb današnjih obiskovalcev, turistične dejavnosti ter same turistične destinacije. Plan turističnega razvoja mora biti oblikovan tako, da zaščiti turistično destinacijo pred poškodovanjem oziroma uničenjem kvalitete naravnega (zemlja, zrak, morje, voda, flora, fauna itd.), socialno-kulturnega in izgrajenega okolja in da omogoči, da njeno ponudbo izkoriščajo tudi prihodnje generacije (Middleton, Hawkins, 1998, str. 247). Pri oblikovanju sistema kazalnikov moramo zato upoštevati turistično ponudbo, turistično povpraševanje, lokalne ter državne oblasti, lokalne prebivalce in obiskovalce. Lokalne oblasti morajo voditi lokalni razvoj v smeri trajnostnega, kvalitetnega turizma, tako v sedanjosti, kot tudi v prihodnosti. Vsi morajo kazalnike spremljati ter ukrepati v pravi, pozitivni smeri, ki vodi do trajnostnega turističnega razvoja (McCool, Moisey, Nickerson, 2001, str. 126).

Trajnostni turistični razvoj mora biti planiran za vsako turistično destinacijo posebej, saj imajo različni udeleženci turističnega gospodarstva različne interese. Ne sme biti splošen. Npr. v turistični destinaciji nekateri lokalni prebivalci vidijo s trajnostnim turističnim razvojem prednosti v obliki odprtja novih delovnih mest, večjega dohodka, zaščito specifičnih rastlinskih in živalskih vrst itd., drugi lokalni prebivalci pa vidijo le negativne učinke kot npr. spremembo načina življenja itd. Obiskovalci in turistični delavci ravno tako niso homogeni v svojih interesih. Iz vsega tega sledi, da je najprej potrebno ugotoviti, kakšne so želje vseh in jih nato uskladiti, kar je najtežji del planiranja trajnostnega turističnega razvoja v turistični destinaciji.

Trajnostni turistični razvoj turistične destinacije lahko močno vpliva na samo konkurenčnost le-te. Ritchie, Crouch ter Hudson (2001, str. 1-4) so razvili "Konkurenčno - trajnostni model" (C/S model) turistične destinacije. C/S model poudarja pomembnost razumevanja dejavnikov,

ki določajo konkurenčnost turistične destinacije na turističnem trgu, in sicer na trajnostni način. Bistvo modela je na novo oblikovan sistem kazalnikov, ki meri trajnostni in konkurenčni razvoj. Model se razlikuje od dosedanjega sistema, saj zajema tako objektivne kot tudi subjektivne kazalnike turističnega razvoja. Sam model izhaja iz predpostavke, da je turistična destinacija uspešna, če zadovolji pričakovanja obiskovalcev in lokalnih prebivalcev. V prvi fazi njihovega dela so za posamezne elemente C/S modela razvili subjektivne in objektivne kazalnike. V drugi fazi so razvili C/S indeks turistične destinacije, ki vključuje tako objektivne kot subjektivne kazalnike. V zadnji fazi pa so oblikovali splošni model kazalnikov C/S modela. Njihove ugotovitve so vključene v naslednjih poglavjih magistrskega dela.

2.3 TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ

Svetovna komisija za okolje in razvoj je trajnostni turistični razvoj opredelila kot razvoj, ki "zadovoljuje potrebe sedanje generacije in ne zmanjšuje možnosti bodočim generacijam, da bodo zadovoljevale svoje lastne potrebe" (Mihalič, 1995, str. 58).

Inskeep (1991, str. 460-461) je definiral osnovne cilje trajnostnega turističnega razvoja. Le-ti so:

- izboljšati ekološke in ekonomske razmere,
- omogočiti enakost oziroma enakopravnost v razvoju,
- izboljšati kakovost življenja v receptivni državi,
- zagotavljati visoko zadovoljstvo obiskovalcev ter
- vzdrževati kakovost okolja v najširšem pomenu.

Muller (1997, str. 30) je oblikoval model "čarobni pentagon" (Magic Pentagon Pyramide), kjer je zajel vse zgoraj navedene cilje trajnostnega turističnega razvoja. Model je oblikovan tako, da imajo vsi cilji enako težo po pomembnosti njihovega zadovoljevanja, saj le tako lahko pozitivne učinke trajnostnega turističnega razvoja maksimiziramo ter minimiziramo negativne.

Odnose med turizmom in okoljem ureja turistična ekologija kot del turistične politike, katere cilj je razviti ekonomsko determinirani turistični razvoj, ki je tudi ekološko sprejemljiv. Ekonomija in ekologija sta na turističnem področju najbolj združljivi, saj:

- turizem v večini primerov temelji na privlačnostih okolja in so le-te osnova za turistični razvoj,
- kakovost okolja je osnova za turistično ekonomijo ter
- zaščita okolja ne zavira turističnega razvoja oziroma celo omogoča, da je turistični razvoj trajen (Mihalič, 1995, str. 51).

Pri trajnostnem turističnem razvoju je najpomembneje upoštevati dolgoročni vidik turističnega razvoja. Ta vidik je izpostavljen že v sami definiciji Svetovne komisije za okolje in razvoj. Posegi ljudi v preteklosti in sedanjosti na okolje, tako na ekonomsko kot na socialno-kulturno in naravno, so pričeli ogrožati normalno življenje prihodnjih generacij. Posamezne članice so zato začele prevzemati odgovornost in razvijati orodja, s katerimi naj bi vsaj ohranile vire, ki so pomembni ne samo za obstoj, temveč tudi za razvoj prihodnjih rodov. Da je za trajnostni turistični razvoj najpomembnejši dolgoročni vidik, kažejo tudi rezultati ankete iz leta 1999, s katero so skušali oceniti sestavine trajnostnega turističnega razvoja (Miller, 1999a, str. 2).⁸

WTO (1998, str. 19) je predlagala, da morajo lokalne, regionalne ter nacionalne oblasti oblikovati plan turističnega razvoja, tako na lokalni, kot tudi na regionalni ravni. Plan turističnega razvoja naj bi zajemal vse obstoječe zahteve za trajnostni turistični razvoj ter bi moral upoštevati vse trende v turizmu tako kvantitativne kot tudi kvalitativne. Največ pozornosti naj bi plan posvečal predvsem kvalitativnim trendom, kot so npr.:

- povpraševanje obiskovalcev po rekreaciji, športu, dogodivščinah, kulturnih, zgodovinskih in naravnih znamenitostih, saj so danes veliko bolj psihološko ter intelektualno aktivni v primerjavi s preteklostjo;
- želja obiskovalcev po zadovoljitvi svojih posebnih interesov ter hobijev, ki so danes v največji meri osnovani na naravnih, zgodovinskih, kulturnih itd. znamenitostih;
- hitro naraščanje naravnega, kulturnega ter avanturističnega turizma;
- rast povpraševanja obiskovalcev po novih turističnih destinacijah ter novih turističnih proizvodih, kar prinaša veliko priložnosti za razvoj novih turističnih destinacij;
- želja obiskovalcev po ohranitvi oziroma izboljšanju zdravstvenega stanja med dopustovanjem, kar pomeni, da se mora v turistični ponudbi oblikovati tudi turistični proizvod, ki vključuje vadbene in ostale aktivnosti, ki to omogočajo;
- močan vpliv "week – end" turizma skozi vse leto, kar omogoča razvoj novih turističnih destinacij, ki ponujajo ustrezen turistični proizvod skozi vse leto;
- boljša seznanjenost oziroma izobraženost obiskovalcev o turističnih znamenitostih določene turistične destinacije;
- večje zahteve obiskovalcev glede namestitve, turističnih znamenitosti ter stalno ocenjevanje razmerja "denar – vrednost dobljenega;"
- rast poslovnega in konferenčnega turizma;
- rast povpraševanja po oblikah turizma, ki ne povzročajo ekoloških in socialno-kulturnih škod, saj so obiskovalci postali ekološko in socialno-kulturno bolj občutljivi;

⁸ Sestavine trajnostnega turističnega razvoja so: dolgoročni vidik, razvojno učinkovit turistični plan, omogočena učinkovita raba virov, omogočeno sodelovanje lokalnih prebivalcev, ohranitev ravni zalog naravnih dobrin, prispevek k povečanju zalog naravnih dobrin, koncept planiranja zmogljivosti, enakost med generacijami, zadovoljstvo prebivalstva, zadovoljstvo kupcev, minimizirani negativni ne-ekonomski vplivi, oživljanje lokalnega območja, maksimizirane ekonomske prednosti, nadzor ter individualni nadzor (Miller, 1999a, str. 2).

- turistične destinacije so pričele s planiranjem turističnega razvoja v želji, da bi razvile kvaliteten turizem, ki preprečuje ekološke in socialno-kulturne probleme ter optimizira ekonomske koristi;
- turistična dejavnost se vedno bolj poslužuje modernih tehnologij za rezervacije in trženje, saj je internet danes postal pomembno informativno in trženjsko orodje.

Cilj trajnostnega turističnega razvoja in trajnostnega razvoja vseh ostalih gospodarskih dejavnosti, je razvoj v takšno smer, da se bodo negativni učinki razvoja zmanjšali oziroma izginili. Hughes je dejal, da bo trajnostni turistični razvoj omogočil dobičkonosno prihodnost turizma, saj turizem ne more uničiti okolja, ne da bi uničil samega sebe (Middleton, Hawkins, 1998, str. 124). V NPVO (1999, str. 72) so navedli, da je le z ustreznimi oblikami organiziranega sodelovanja in znanja za pripravo in prodajo turističnih proizvodov mogoče z upoštevanjem načela trajnosti doseči optimalno izrabo vseh naravnih in drugih virov. Ravno tako bo moral turistični razvoj v Sloveniji temeljiti na kakovostnem razvoju storitev, ki bo ovrednotil in ohranjal naravno in kulturno dediščino ter okolje kot temeljne turistične privlačnosti, in na izboljšanju zadovoljevanja pričakovanj in potreb obiskovalcev.

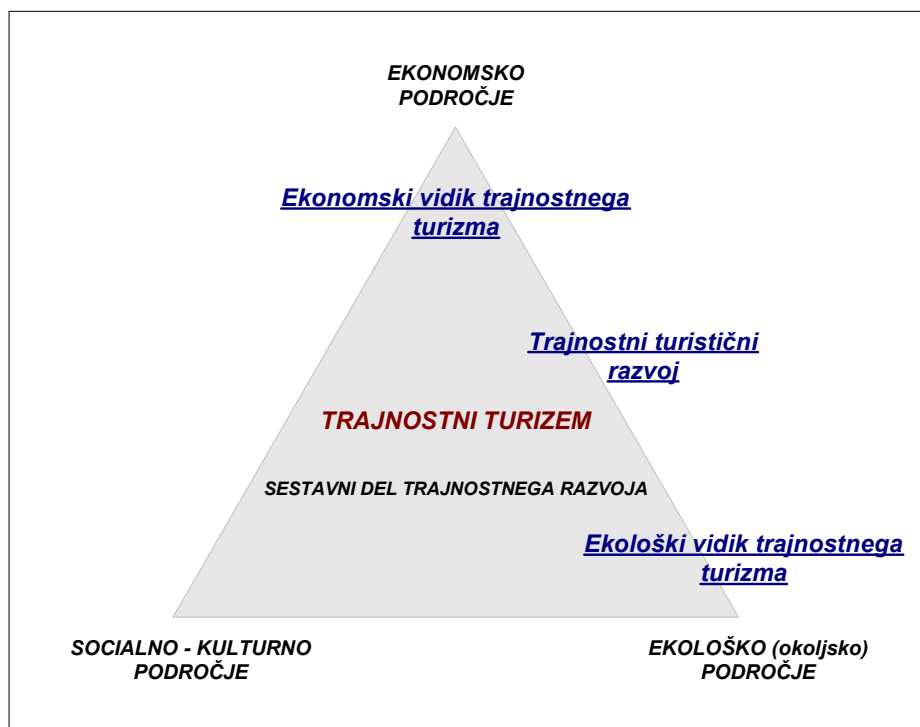
V Agendi 21 so namenili eno poglavje tudi transportu in turizmu. V tem poglavju so definirane aktivnosti za državne in lokalne oblasti, nacionalna turistična združenja in organizacije ter ostala združenja, katerih naloga je vzpostaviti sistem in procese v njem, ki vključujejo trajnostni turistični razvoj (Middleton, Hawkins, 1998, str. 104, 142).

Middleton (1998, str. 133-143) je trajnostni proces na splošno definiral s tremi R-ji (3 R), in sicer zmanjšati (reduce), ponovno uporabiti (re-use) ter reciklirati (recycle). Za trajnostni turistični razvoj pa je priporočil uporabo sistema desetih R-jev: spoznati (recognize), zavrniti (refuse), nadomestiti (replace), zmanjšati (reduce), ponovno uporabiti (re-use), reciklirati (recycle), ponovno projektirati (re-engineer), ponovno usposabljanje (retrain), nagrajevati (reward) ter ponovno izobraževati oziroma preobraziti (re-educate). Deset R-jev naj bi odgovornim olajšalo planiranje in spremljanje aktivnosti trajnostnega turističnega razvoja ter tudi trajnostnega razvoja drugih gospodarskih dejavnosti.

Trajnostni turistični razvoj kot del trajnostnega razvoja naj bi temeljil na treh področjih, in sicer na (Priestley, Edwards, Coccossis, 1996, str. 11-10):

- ekonomskem,
- socialno-kulturnem ter
- ekološkem (okoljskem).

Slika 4: Trajnostni turizem

Vir: Prirejeno po: Priestley, Edwards, Coccossis, 1996, str. 10.

Na vsakem od teh področij je potrebno opredeliti cilje, ki jih je potrebno doseči, ter v skladu s temi cilji tudi kazalnike, s katerimi naj bi merili razvoj. Sistematizacija kazalnikov je namenjena oblikovanju integralne metodologije obravnave vprašanj razvoja in okolja.⁹ Cilj integralne metodologije je vzpostavitev takšnega vzorca gospodarske rasti, ki bo ekonomsko in ekološko (okoljsko) optimalen, kar pomeni, da bodo koristi gospodarske rasti dinamično uravnotežene s stroški/škodami razvrednotenja okolja (Radej, 1999, str. 12-13).

Ekonomska veda ima na mednarodni ravni dosežen dogovor o sistemu nacionalnih računov in na njem temelječ bruto domači proizvod. S sistemom nacionalnih računov naj bi merili gospodarsko rast, ki naj bi kazala predvsem količinsko (materialno) izboljšanje pogojev življenja prebivalstva. Bruto domači proizvod meri rast proizvodnje. Večkrat se ga nepravilno uporablja zaradi pomanjkanja drugih ustreznih kazalnikov. Nepravilno ga uporabljamo kot merilec splošne stopnje razvoja ter kot enega odločilnih kriterijev ocenjevanja razvojnih projektov. Že v predhodnem poglavju je bil gospodarski razvoj opredeljen kot količinsko in kakovostno izboljšanje proizvodnje, ki naj bi imelo za cilj izboljšanje življenjskega standarda

⁹ Integralna obravnava označuje istočasno ekonomsko, socialno-kulturno in ekološko (okoljsko) obravnavo razvojnih vprašanj. Ekonomski vidik se nanaša na optimalno učinkovitost alokacije produkcijskih dejavnikov, socialno-kulturni vidik se nanaša na čim bolj optimalno porazdelitev rezultatov med vsemi družbenimi skupinami in maksimiranje njihove blaginje, ekološki (okoljski) vidik je usmerjen v proučitev uporabe naravnih sredstev in storitev okolja zaradi maksimiranja ekonomskih učinkovitosti in blaginje skupnosti (Radej, 1999, str. 12-13).

ljudi (Senjur, 1995, str. 199) oziroma "boljše ali bolj človeško življenje" (Todaro, 1994, str. 16). To pa izraža potrebo po razširitvi merjenja ekonomskega razvoja z dodatnimi kazalniki, ki se ne kažejo v sistemu nacionalnih računov (Seljak, 2000, str. 17).

Osnovno načelo trajnostnega razvoja na okoljskem področju je ohranjanje virov okolja in naravnih virov. Kazalniki na okoljskem področju ne merijo neposredno gospodarske rasti na človeka, temveč se njen vpliv izraža preko sprememb v kvaliteti virov okolja oziroma zalogah naravnih virov. Mere rasti, ki jih trenutno spremljamo, ne upoštevajo sprememb v virih, kot so npr. kvaliteta zraka, vode, zemeljskega površja. Dostopnost določenih količin in kvalitete teh virov je nujno potrebna za preživetje in ne le za gospodarski razvoj. Zgodi se lahko, da bi v želji po čim večjem gospodarskem razvoju in rasti, prišlo do izumrtja določenih vrst (vključno človeka) na planetu. Zato je dolgoročni cilj na tem področju dolgoročno preživetje človeka in drugih vrst (Seljak, 2000, str. 17).

Spremljanje kazalnikov socialno-kulturnega razvoja naj bi pripomoglo k ocenitvi rezultatov gospodarskega razvoja in njihovo porazdelitev med različne skupine ljudi v družbi s stališča njihove kvalitete življenja. Merili naj bi tudi vplive socialne politike in javnih investicij na socialne službe in raven kvalitete življenja. Osnovni cilj na tem področju je zagotovitev ustrezne kvalitete življenja vsem predstavnikom današnje generacije. Raven ustrezne kvalitete življenja je odvisna od zgodovinsko kot tudi konkretno pogojenih vrednot (Seljak, 2000, str. 18).

Kot vidimo, ekonomsko področje prikazuje spremembe pogojev življenja prebivalstva v količinskem smislu, socialno-kulturno in ekološko (okoljsko) področje pa količinski prikaz razvoja dopolnjujeta še s kakovostno komponento (npr. stopnja kriminala, onesnaženost rek, jezer, gostota prebivalstva itd.). Ločeno obravnavanje teh treh področij je privedlo do negativnih posledic prav na okoljskem in socialno-kulturnem področju. Viri okolja in naravni viri so bili obravnavani kot "proste dobrine." Razlike med družbenimi razredi, nasilje, droge ipd. so bili eni izmed pokazateljev, da povečana gospodarska rast ne pomeni tudi izboljšanje socialnih razmer. Samo razumevanje razmer ni zadosten pogoj za trajnostni razvoj. Potrebno je zavrniti tezo o prioritetenem pomenu ekonomskih kazalnikov. Osredotočiti se moramo na dejstvo, da so posamezna področja povezana, kar pomeni, da pozitivne spremembe na enem področju, ne pomenijo nujno tudi boljše kvalitete življenja. Vse to nas pripelje do sklepa, da višji bruto domači proizvod na prebivalca ne pomeni boljše kakovosti življenja, saj ne vpliva na samo ekološko obnašanje prebivalcev.

V razvoju določene turistične destinacije je bilo oziroma je še danes vidno izključevanje posameznih področij pri obravnavi turističnega razvoja. Turistični delavci so razvijali in še razvijajo masovni turizem, da bi izboljšali gospodarski položaj turistične destinacije. Istočasno pa prihaja do uničenja narave ali katere izmed neobnovljivih turističnih znamenitosti, ki je osnovna značilnost turistične destinacije, ter do nenaklonjenosti lokalnih

prebivalcev do obiskovalcev npr. razvoj turizma na Baliju in v drugih otoških državah. Otok Bali turistične agencije promovirajo kot otok ljubezni. Ko obiskovalci prispejo na otok, si ustvarijo pozitivno mnenje o lokalnih prebivalcih, saj so zaposleni v turističnih zmogljivostih do njih izredno prijazni. Pravi obraz lokalnih prebivalcev pa se pokaže, ko obiskovalci obišejo njihove vasi. Le-ti se do obiskovalcev obnašajo brezбриžno. Obiskovalci so za njih neobstoječe osebe, duhovi, nevidni ljudje (Horvat, 1999, str. 157-160). Iz tega primera je lepo razvidno izključevanje okoljskega in socialno-kulturnega področja iz spremljanja turističnega razvoja, saj turistični delavci spremljajo le ekonomske učinke masovnega turizma.

3 KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

Merjenje turističnega razvoja se je do sedaj obravnavalo predvsem v kontekstu ekonomskih kazalnikov npr. stopnje rasti obiskovalcev, bruto domačega proizvoda, ki ga prinaša turizem, gostote obiskovalcev, stopnje zasedenosti turističnih kapacitet itd. V koncept razvoja moramo vključiti še socialno-kulturne in okoljske kazalnike. Problem le-teh je v njihovi nezmožnosti prikazovanja oziroma definiranja osnovnih pojavov na okoljskem in socialno-kulturnem področju v denarni enoti. Na turistično povpraševanje in turistično ponudbo vpliva veliko število različnih, tudi iracionalnih dejavnikov. Pri izdelavi oziroma ugotavljanju trajnostnega turističnega razvoja bi bilo smiselno oblikovati dodaten sistem objektivnih in subjektivnih kazalnikov. Tako bi lahko spremljali trajnostni turistični razvoj, ki bi zajemal vplive turizma na okoljsko, socialno-kulturno in ekonomsko področje.

Pri izdelavi kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja določene turistične destinacije je potrebno spoznati vsa sredstva (privlačnosti, ki sestavljajo turistično ponudbo – tako primarno kot tudi sekundarno) ter tveganja turistične destinacije. WTO je že leta 1993 predlagala izdelavo sistema kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja, ki naj bi takoj ugotovil pereče probleme na tem področju ter omogočil takojšnje ukrepanje. Že na začetku razprav o oblikovanju kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja je prišlo do nesoglasij med udeleženci – strokovnjaki, saj so nekateri predlagali večje število kazalnikov in se niso strinjali z oblikovanjem preprostega in časovno krajšega (lažje zbiranje podatkov) sistema kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja oziroma se niso strinjali z oblikovanjem enega kazalnika (Manning, 1999, str. 179-180). WTO je tako oblikovala sistem dvanajstih osnovnih kazalnikov ter nekaj dodatnih kazalnikov za merjenje trajnostnega turističnega razvoja (WTO, 1996, str. 4).

WTO je oblikovala tudi sistem TSA (Tourism Satellite Account). Razumevanje TSA naj bi bil prvi korak v procesu razvoja nove metodologije statističnega spremljanja turističnega razvoja. TSA naj bi bil le pomožen sistem statističnih kazalnikov, ki bi pomagal posameznim državam, da razvijejo svoj sistem spremljanja turističnega razvoja v okviru sistema

nacionalnih računov (SNA – System of National Account). TSA predvideva za razliko od SNA določeno število kvalitativnih kazalnikov, ki so pomembni za interpretacijo vrednostnih kazalnikov. Kazalniki vključujejo število izletov po tipu obiskovalcev, kategorije obiskovalcev in čas trajanja obiska oziroma bivanja v turistični destinaciji, vrste turističnih zmogljivosti, način transporta za prihod v turistično destinacijo ter število in velikost turističnih zmogljivosti, ki kažejo posredno na obliko turizma ter aktivnosti, ki se izvajajo v turistični destinaciji (WTO, 2002).

3.1 OPREDELITEV IN VRSTE KAZALNIKOV

Indikator ali kazalnik oziroma kazalec je sintezna izpovedna spremenljivka, pridobljena iz dveh ali več podatkov (Radej, 1999, str. 11), ki "napoveduje ali kaže stanje ali nakazuje razvoj česa" (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1996). Kazalnik lahko opredelimo tudi kot nekaj, ki nam pomaga razumeti kje smo, kako nadaljevati ter kako daleč smo od določenega cilja, ki smo si ga zastavili. Pove nam, kako dobro naš sistem deluje. Dober kazalnik te opozori na problem, še preden ta nastane, in ti pomaga dobiti odgovore oziroma način ukrepanja, da do problema ne pride (Maureen, 2002; Miller, 2001, str. 351). Po DCMS (Department of Culture Media and Sport) služijo kazalniki trajnostnega turističnega razvoja za določitev, kaj je merljivo, in nam pokažejo, kje se nahajamo v procesu trajnostnega razvoja (Miller, 2001, str. 351). Zbrani podatki, ki jih prikažemo v kazalniku, imajo že vnaprej določen pomen. Npr. število obiskovalcev na kvadratni kilometer obale nam pove, kolikšna je prostorska koncentracija obiskovalcev na obali, število postelj oziroma sob nam pove, kolikšna je zmogljivost turističnih kapacitet v času največje sezone itd. S kazalnikom lahko v končni fazi ugotovimo stopnjo odgovornosti posameznikov, podjetij, organizacij, oziroma tistih, ki so za obravnavano področje pristojni. Namen kazalnikov je v določanju in zmanjševanju negativnih vplivov s strani turizma na okoljsko, socialno-kulturno ter ekonomsko področje. Istočasno pa naj bi obdržali svojo vlogo že pri samem razvijanju idej oziroma načrtovanju posameznega podjetja ali organizacije (Manning, 1999, str. 179).

Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja naj bi podajali informacije o njegovih gospodarskih vplivih ter učinkih na okolje. Pripomogli naj bi k razumevanju, kateri gospodarski ter okoljski razvojni trendi so primerno usmerjeni k trajnostnem turističnem razvoju. Služili naj bi pri pregledu razvoja turistične destinacije ter pri ugotavljanju trendov in pomembnih učinkov, ki jih povzroča turistična dejavnost v turistični destinaciji. Pravilno definiranje ter oblikovanje kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja bo pripeljalo do določitve razmerja vzrok-posledica med turistično dejavnostjo in okoljem. Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja naj bi bili pripomoček odgovornim osebam za razvoj pri sprejemanju odločitev. Preko njih naj bi videli, katere odločitve o turističnem razvoju bi pripeljale do negativnih učinkov na socialno-kulturnem in okoljskem področju (WTO, 1996, str. 3-5).

Oprelitev in izbira kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja v turistični destinaciji je odvisna od značilnosti (znamenitosti) turistične destinacije ter pomembnosti le-teh za turistični razvoj. Večina kazalnikov je kvantitativnih in jih je lahko meriti. WTO je razvila še kvalitativne kazalnike trajnostnega razvoja za merjenje socialno-kulturnih ter okoljskih učinkov. Le-ti so lahko tudi subjektivni za razliko od kvantitativnih, ki so objektivni.

Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so orodje, katerega se poslužujejo turistični delavci in turistične organizacije pri svojem delu, ter investicija v prihodnost, ki naj bi zmanjšala nevarnost, da bi napačen turistični razvoj uničil turistične privlačnosti (naravne, socialno-kulturne itd.) v turistični destinaciji. Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so le dodatno orodje za sprejemanje pravih odločitev, ki vodijo do trajnostnega turizma v turistični destinaciji.

WTO (1996, str. 4) je oblikovala dve skupini kazalnikov, in sicer:

- osnovne kazalnike trajnostnega turističnega razvoja, ki so namenjeni vsem turističnim destinacijam, ter
- specifične kazalnike trajnostnega turističnega razvoja, ki so namenjeni posameznim vrstam turistične destinacije.

Obe skupini tako osnovne kot tudi specifične kazalnike trajnostnega turističnega razvoja je delila še na:

- kazalnike, ki so specifični za določene ekosisteme, ter na
- kazalnike, ki so specifični za določeno turistično destinacijo (ti kazalniki izražajo pomembne dejavnike za določeno turistično destinacijo, ki se ne vidijo oziroma niso dovolj pokriti z osnovnimi kazalniki oziroma s kazalniki določenega ekosistema).

Osnovni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so osnovna raven informacij in so primerni za vse turistične destinacije. Ti kazalniki ne morejo meriti razmerja med človekom in okoljem z vidika turističnega razvoja. Le-ti nudijo le potrebne grobe informacije in so zato primerni za vse države ter regije oziroma turistične destinacije. Specifični kazalniki turistične destinacije pa naj bi dopolnjevali sistem osnovnih kazalnikov. Z njimi naj bi zaznali pomembne, edinstvene spremembe v posamezni turistični destinaciji.

Sestavljeni kazalniki so širše oblikovani osnovni kazalniki, oziroma so sestavljeni iz elementov, ki so specifični za določeno turistično destinacijo. Za identifikacijo in razvoj kazalnikov, ki sestavljajo indeks,¹⁰ potrebujemo določene direktive in izkušnje različnih

¹⁰ Indeks je visoko agregirani kazalnik, ki je sestavljen iz različnih enostavnih kazalnikov, ki so pomembni pri spremljanju gibanja določenega pojava tako na ekonomskem, socialno-kulturnem ter okoljskem področju. Omogoča nam, da iz večjega števila informacij v obliki kazalnikov, oblikujemo le en kazalnik. Paziti pa moramo, da ne pozabimo vanj vključiti pomembnih kazalnikov za določen pojav, saj nam tako lahko poda napačno informacijo o določenem pojavu in so lahko na podlagi tega sprejete napačne odločitve (IISD, 2002).

turističnih strokovnjakov. V prihodnosti, ko bomo pridobili več znanja in izkušenj pri oblikovanju sestavljenih kazalnikov za specifično turistično destinacijo, bo mogoče bolj sistematično izračunati kazalnik trajnostnega turističnega razvoja določene turistične destinacije.

Oblikovanje kazalnikov je le eden izmed prvih in najpomembnejših korakov, ki ga morajo narediti turistični delavci ter organizacije v turistični destinaciji, da lahko kasneje oblikujejo pravilen trajnostni turistični razvoj turistične destinacije. Turistični delavci morajo najprej določiti problem, ki ga morajo rešiti, ter določiti kazalnike, s katerimi bodo merili trajnostni turistični razvoj. Vključiti morajo:

- kazalnike, ki jih opozarjajo na nevarnosti,
- kazalnike, ki merijo pritiske in strese,
- kazalnike, ki merijo stanje naravnih virov ter prikažejo, kaj se lahko v prihodnosti zgodi, če bi se naravne vire preveč izrabljalo,
- kazalnike, ki merijo ekonomske, socialno-kulturne ter okoljske učinke turizma na celotno turistično destinacijo,
- kazalnike, ki kažejo učinke turističnih delavcev (ali delujejo prav ali ne), ter
- kazalnike, ki merijo učinke lokalnih, regionalnih ter nacionalnih oblasti.

Kot smo že v predhodnem poglavju omenili, morajo na področju trajnostnega razvoja sodelovati vsi, tako državne kot lokalne oblasti ter tudi podjetniki, obrtniki, lokalni prebivalci in obiskovalci. Urediti si morajo sistem kazalnikov ter jih spremljati. Le tako bodo lahko opredelili priložnosti in nevarnosti oziroma meje turističnega razvoja. Vse udeležence trajnostnega turističnega razvoja je potrebno stalno izobraževati. Posledice dejavnosti posameznih podjetij morajo biti že iz samih gospodarskih razlogov vidne tudi obiskovalcem, kajti v nasprotnem primeru ni mogoče zaznati interesa podjetij za vlaganje na področje varstva okolja. Potrebno je zagotoviti, da informacija o tem pride do obiskovalca. Obiskovalec bo tako v turistični destinaciji povpraševal po ekoloških oziroma okolju prijaznih turističnih proizvodih, kar bo prineslo turističnim delavcem v turistični destinaciji tako gospodarske kot tudi okoljske ter socialno-kulturne koristi.

Kazalniki trajnostnega razvoja se od tradicionalnih kazalnikov razlikujejo. Tradicionalni ekonomski, socialno-kulturni ter okoljski kazalniki merijo spremembe neodvisno od sprememb ostalih dveh sistemov kazalnikov. Kazalniki trajnostnega razvoja pa merijo spremembe na vseh treh področjih skupaj oziroma vplive sprememb na enem področju, ki se zaznajo tudi na ostalih dveh. Kazalniki trajnostnega razvoja so zato lahko uporabni v različnih turističnih destinacijah oziroma državah za različne namene. Odvisno je od tega, kako so kazalniki definirani, kaj le-ti povedo ter kje na poti v procesu trajnostnega razvoja je turistična destinacija (Maureen, 2002a).

Kazalniki izražajo spremembe, ki so rezultat vzročno-posledičnih povezav, ki se pojavljajo v okolju. Ta pojav imenujemo cikel okoljevarstvene politike (Plut, 2002, str. 83; Radej, 1999, str. 13). V tem ciklu se prepletajo gonilne sile, pritiski, stanja, vplivi sprememb stanj ter odzivi. V magistrskem delu so kazalniki predstavljeni v treh skupinah kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja tako kot v poenostavljenem modelu, ki ga je opredelila OECD (Radej, 1999, str. 13-14), in sicer kot:

- kazalniki okoljskih pritiskov (z viri oziroma gonilnimi silami),
- kazalniki stanja okolja (z vključenimi vplivi in spremembami v stanju okolja) ter
- kazalniki odzivov na probleme.

Kazalniki okoljskih pritiskov predstavljajo vplive s strani človeka na stanje okolja. Med takšne kazalnike štejemo npr. emisije žveplovega dioksida SO₂, ki se jih lahko izračunava absolutno, na prebivalca in s primerjavo z drugimi emisijami. Komisija Združenih narodov je ta kazalnik opredelila širše z vključitvijo tudi pozitivnih vplivov na okolje. Novo nastali kazalnik je poimenovala "indikator gonilnih sil." Evropska agencija za okolje (EEA – European Environment Agency) je opredelila gonilne sile kot potrebe, ki vzpodbujajo človeške dejavnosti in značilnosti za zadovoljevanje različnih potreb. Gonilne sile v bistvu pritiskajo na okolje kot rezultat proizvodnih in potrošniških procesov. Delimo jih na neposredne ali posredne emisije (hrup, sevanja, odpadki itd.), na rabo omejenih naravnih virov ter na spremembe v rabi zemljišča. Gonilne sile torej merijo kazalniki okoljskih pritiskov (Plut, 2002, str. 84-85).

Stanje okolja je rezultat pritiskov na okolje in pomeni kakovost različnih sestavin okolja (litosfero, pedosfero, hidrosfero, atmosfero), medijev (voda, zrak, tla, površina itd.) ter kakovost posamičnih ekosistemov. Kazalniki stanja okolja prikazujejo kakovost okolja ter količino in kakovost naravnih virov (Radej, 1999, str. 13). Spremembe v stanju okolja vplivajo na kvaliteto in blaginjo človeka. Sprememba stanja okolja povzroča okoljske in / ali gospodarske vplive na funkcije ekosistemov in na človeško zdravje (Plut, 2002, str. 84-85). Med te kazalnike štejemo koncentracijo težkih kovin v rekah, izpostavljenost prebivalstva onesnaženemu zraku ipd. Ob predvidevanju glavnega krivca za onesnaženost, bi lahko glede na navedeni primer sklepali, da nam kazalnik prikazuje tudi, kje je tista kritična meja, kjer okoljevarstvena politika ni več potrebna. Kazalniki stanja okolja nam predstavljajo predvsem nadzor nad izvajanjem okoljevarstvene politike in nam pokažejo, kako daleč smo od njenih ciljev oziroma ali cilje dosegamo. Razlika med kazalniki okoljskih pritiskov in kazalniki stanja okolja je v tem, da kazalniki stanja okolja prikazujejo razmere v okolju in spreminjanje stanj v času, ne pa pritiskov. Kazalniki okoljskih pritiskov se lahko v praksi uporabljajo kot nadomestek za kazalnike stanj, katerih zbiranje je včasih težavno in drago.

Na podlagi kazalnikov odzivov lahko ocenimo, kakšen odnos imajo posamezniki kot tudi skupnosti, lokalne in državne oblasti do negativnih vplivov s strani onesnaževalcev oziroma do sprememb stanja v okolju. Družbeni odzivi vključujejo posameznike in kolektivne

dejavnosti za prilagoditev antropogenih vplivov na okolje. Odzivi so lahko takšni, da pomenijo neposredno spremembo gonilnih sil, tako da javnost v bistvu spremeni obnašanje, ali posredno, da se spremeni okoljska politika. Tu gre v bistvu za oblikovanje politike. Med kazalnike odzivov štejemo npr. odstotek avtomobilov, ki so opremljeni s katalizatorjem, stopnjo reciklaže odpadkov (steklo, papir itd.) ter delež izdatkov za varstvo okolja v bruto domačem proizvodu.

Vse kazalnike lahko izrazimo z različnimi merskimi enotami, in sicer so to lahko absolutna števila, relativna števila (enostavni kazalniki), z družinami kazalnikov, z bilančnimi kazalniki ter z opisnimi oziroma slikovnimi kazalniki (Radej, 1999, str. 38-39).

Same kazalnike trajnostnega razvoja so različni avtorji delili v več družin, in sicer na ekonomske, socialne, okoljske ter institucionalne kazalnike. V magistrskem delu so kazalniki razdeljeni na ekonomske, socialno-kulturne ter okoljske kazalnike. Kazalniki so predstavljeni na treh ravneh, in sicer so na prvi ravni predstavljene družine kazalnikov (ekonomski, socialno-kulturni, okoljski), na drugi ravni so poddružine kazalnikov, na tretji pa so predstavljeni kazalniki v obliki absolutnih oziroma relativnih števil za posamezno poddružino. V četrtem poglavju magistrskega dela je oblikovan agregatni kazalnik, ki združuje vse tri prve ravni kazalnikov.

Ker so razvojni cikli v večini primerov predstavljeni kvalitativno, jih je teoretično nemogoče spremljati. Spremljamo jih lahko preko kvantitativnega sistema kazalnikov – v našem primeru preko subjektivnih kazalnikov (npr. preko vrednostnih sodb, s katerimi vrednotimo določeno dogajanje). V tako skupino kazalnikov spada večina socialno-kulturnih kazalnikov, ki jih dobimo na osnovi anket in testov.

3.2 KRITERIJI IZBIRE KAZALNIKOV

Merjenje razvoja je do nedavnega temeljilo zgolj na ekonomskih kazalnikih, ki jih je bilo lahko izmeriti. Pri ugotavljanju trajnostnega razvoja je potrebno meriti še ekološke ter socialno-kulturne učinke, za katere je potrebno oblikovati dodatne kazalnike. Ti kazalniki so lahko objektivne ali subjektivne narave. Na osnovi teh sprememb so se spremenili tudi kriteriji, po katerih naj bi izbrali kazalnike. Posamezni kazalniki večinoma ne izpolnjujejo vseh kriterijev, zato je včasih bolje, da se posamezne kazalnike, ki se med seboj dopolnjujejo, združi v skupine kazalnikov (ali en sam agregatni kazalnik) ter se tako odpravi njihove pomanjkljivosti. Razlogi so različni, vendar je v taki situaciji pomembno, da opredeljevanje pojavov razširimo na širši spekter in tako zmanjšamo možnost napačne interpretacije. Iz velikega števila kazalnikov je potrebno izbrati odločilne, pomembnejše kazalnike. Določiti je potrebno, kateri kazalniki ponujajo dobre, uporabne informacije z vidika turističnih delavcev (Seljak, 2000, str. 21; WTO, 1996, str. 38).

Seljak (2000, str. 22) je navedel, da naj bi vsak kazalnik izpolnjeval naslednje kriterije:

- občutljivost za spremembe v času,
- občutljivost za spremembe v prostoru,
- občutljivost za spremembe med posameznimi skupinami v družbi,
- nepristranskost,
- obstoj referenčnih oziroma mejnih vrednosti,
- združljivost in možnost ustrezne pretvorbe podatkov ter
- relativno preprosto zbiranje in uporaba podatkov.

WTO (1996, str. 38-41) je ravno tako oblikovala določene kriterije, ki jih morajo izpolnjevati kazalniki trajnostnega turističnega razvoja. Tudi po WTO morajo biti kazalniki oblikovani tako:

- da je relativno preprosto zbiranje podatkov,
- da so zanesljivi ter lahko razumljivi,
- da prikažejo trende ter so primerljivi,
- da napovedujejo trajnostni razvoj ter
- da so maksimalne oziroma referenčne vrednosti kazalnikov dostopne.

Zbiranje podatkov mora biti relativno preprosto. Težje zbrani podatki morajo biti upravičeni s pomembnostjo kazalnika, saj je zbiranje podatkov lahko povezano z visokimi stroški. Dosegljivi morajo biti v času, ko potrebujemo informacijo. Sami kazalniki trajnostnega turističnega razvoja morajo biti razumljivi, tako da ne potrebujejo dodatne razlage. Če so kazalniki kompleksni, je potrebno le-te predstaviti tako, da so razumljivi vsem in ne le strokovnjakom. Pomemben kriterij je tudi njihova zanesljivost. To ne pomeni, da morajo biti popolnoma točni, temveč da dajejo turističnim delavcem, organizacijam in vsem, ki so vključeni v trajnostni turistični razvoj, zanesljive podatke o sistemu in jim omogočajo postavljanje ciljev in sprejemanje razvojnih odločitev. Omogočiti morajo ugotavljanje trendov ter časovnih in prostorskih sprememb. Podatke je potrebno zbrati za različna časovna obdobja, tako da lahko določimo trende in napovemo prihodnji razvoj. V bistvu nam morajo omogočiti primerjavo med sedanjim in želenim stanjem. Dober kazalnik naj bi pokazal normalne smeri razvoja ter kratkoročno odstopanje od njega. Kazalniki morajo podati ustrezno informacijo o sedanjem in prihodnjem trajnostnem turističnem razvoju, tako na gospodarskem kot tudi socialno-kulturnem in okoljskem področju. Pokazati nam morajo tudi spremembo pogojev življenja ljudi. Izračunati jih moramo za posamezne skupine ljudi v družbi, katerih položaj se je s trajnostnim turističnim razvojem spremenil. Izražali naj bi spremembe med skupinami v družbi.

Seznam kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja (ekonomskih, socialno-kulturnih in okoljskih) je neskončen. Zaradi praktičnih razlogov je priporočljivo le-te združiti v en agregatni kazalnik. Pri tem je treba biti izredno previden, še posebej, če primerjamo podatke, ki niso neposredno primerljivi med seboj. Pri merjenju trajnostnega turističnega razvoja poleg

kvantitativnih (objektivnih) kazalnikov v analizo vključimo tudi kvalitativne (subjektivne) kazalnike, saj nam lahko podajo uporabne in pomembne informacije. Navadno so kvalitativni kazalniki dobro nadomestilo kvantitativnih kazalnikov, še posebno v primeru, ko le-ti ne izpolnjujejo zgoraj navedenih kriterijev. Kazalniki naj bi temeljili na podatkih, ki so zbrani s strani statističnih uradov. To so neodvisne ustanove, ki omogočajo nepristranskost na ravni države. Problem se pojavi le pri izvajanju primerljivosti podatkov na globalni ravni, saj je zaradi različnih sistemov vrednotenja postopek v večini primerov onemogočen. Sam kazalnik naj bi bil prikazan z referenčnimi vrednostmi. Postavitev referenčnih vrednosti je pogosto odvisna od vrednostnih sodb. WTO je predlagala za referenčno vrednost neko bazično leto, ki predstavlja bazični indeks 100. Turistični razvoj naj bi nato spremljali s kazalniki, ki bi jih med leti primerjali z bazičnim letom.

Kazalniki naj bi bili dober pripomoček za napovedovanje trajnostnega turističnega razvoja. Pomembno je, da trend tudi grafično predstavimo. Več kot lahko s kazalnikom napovemo, bolj uporaben je za vse, ki se ukvarjajo s trajnostnim turističnim razvojem. Pomembno je, da kazalnike lahko primerjamo s kazalniki drugih, podobnih turističnih destinacij, zato je potrebno, da poznamo referenčne vrednosti kazalnikov. Na ta način je omogočena primerjava med leti ter primerjava med podobnimi turističnimi destinacijami (IISD, 2002a; Maureen, 2002b, Miller, 2001, str. 352-355; Seljak, 2000, str. 22-25; WTO, 1996, str. 38-41).

Ko smo oblikovali kazalnike trajnostnega turističnega razvoja, smo morali odgovoriti še na določena vprašanja, da ugotovimo ali smo oblikovali prave kazalnike ali ne. Miller (2001, str. 352-355) je oblikoval naslednja vprašanja:

- Ali je kazalnik uporaben na področju turizma?
- Ali je kazalnik popoln?
- Ali je kazalnik primeren za vse vrste turizma?
- Ali so podatki za izračun kazalnika lahko dosegljivi?
- Ali so potrebni kakšni izračuni enostavnega kazalnika?
- Ali je kazalnik razumljiv?
- Ali je podatek objektivni, kvantitativni in zanesljiv?
- Ali kazalnik meri trajnostni turistični razvoj?
- Ali je kazalnik primeren za oblikovanje nadaljnjih sestavljenih kazalnikov?

Kazalnike ekonomskega, socialno-kulturnega in okoljskega trajnostnega turističnega razvoja smo oblikovali na podlagi različnih raziskav ter del različnih avtorjev, in sicer:

- vprašalnika v okviru drugega kroga obravnave (Miller, 1999a, str. 4-19),
- jedra okoljskih kazalnikov OECD (Radej, 1999, str. 59-60),
- delovnega seznama kazalnikov trajnostnega razvoja Komisije ZN za trajnostni razvoj – UNCSD (Radej, 1999, str. 64-67),
- okoljskih kazalnikov trajnostnega razvoja (Seljak, 2000, str. 143-160),
- kazalnikov o okolju in razvoju (Radej, Velkavrh, Globevnik, 1999, str. 31-207)

- osnovnih in specifičnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja WTO (WTO, 1996, str. 9-26; 44-51) ter
- sistemov kazalnikov različnih turističnih destinacij, ki so dostopni na internetu.

V osnovi so kazalniki razdeljeni na objektivne kazalnike, do katerih pridemo po neki statistični metodi in za katere imamo razpoložljive konkretne podatke, ter na subjektivne kazalnike, ki pa jih dobimo na podlagi raznih anket in raziskav, ki so bile narejene med ljudmi, strokovnjaki in politiki, ter nastopajo v večini primerov kot dodatno merilo oziroma dopolnilo k objektivnim kazalnikom. Po mnenju večine raziskovalcev trajnostnega razvoja sami objektivni kazalniki ne predstavljajo zadostne osnove za sprejemanje odločitev, saj ne opisujejo dovolj dobro družbeno realnost. Ravno to je bil razlog za razvoj subjektivnih kazalnikov, saj le z njihovo pomočjo lahko dobimo bolj popolni pogled nad vsemi tremi področji trajnostnega razvoja. Ti kazalniki predstavljajo predvsem vrednostne sodbe, ki izražajo mnenja posameznikov, njihove občutke, pričakovanja, zadovoljstva itd., kar pa se z objektivnimi kazalniki ne more izmeriti.

Na področju turizma se je razvilo poleg velikega števila objektivnih kazalnikov še veliko število subjektivnih kazalnikov, ki so jih različni strokovnjaki izvedli na podlagi anket in testov med lokalnimi prebivalci turistične destinacije ter med obiskovalci. Tako so npr. Kotler, Haider in Rein (1993, str. 228-229) oblikovali "Test prijaznosti turistične destinacije" z vidika obiskovalcev, Miller (1999, str. 93-97) je oblikoval "Test prijaznosti turističnega razvoja do prebivalcev in okolja" ter Ritchie, Crouch in Hudson (2001, str. 1-17), ki so oblikovali subjektivne kazalnike za obiskovalca (v vlogi potrošnika) za C/S model, ki je predstavljen v poglavju 2.2.

S pomočjo testa prijaznosti turistične destinacije ugotovimo kakovost turističnega proizvoda in turistične destinacije ter zadovoljstvo obiskovalcev, kar pa je osnova za trajnostni in kakovostni turistični razvoj. Test se lahko uporablja tako v razvitih turističnih destinacijah kot tudi na območjih, kjer turizem še ni razvit. S pomočjo testa dobimo mnenje obiskovalcev o tem, kako so zadovoljni s turističnim proizvodom ter kako ocenjujejo turistično destinacijo. Test pa nam poda tudi informacije o obiskovalcih, njihove lastnosti in želje (Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 227). Test prijaznosti turističnega razvoja do lokalnih prebivalcev in okolja, ki ga je razvil Miller, zajema vprašanja z dvanajstih različnih področij, ki jih sestavlja več subjektivnih kazalnikov. Rezultati testa naj bi podali oceno komponent trajnostnega turističnega razvoja ter oceno subjektivnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja z vidika okolja in lokalnih prebivalcev. Test je dobra osnova za pripravo subjektivnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja.

3.3 EKONOMSKI KAZALNIKI

Gospodarska rast, merjena z bruto domačim proizvodom na prebivalca, je eden glavnih ekonomskih kazalnikov pri trajnostnem razvoju. Ekonomski kazalniki so že v preteklosti vzbujali veliko dvomov ter so bili deležni velikega števila kritik s strani strokovnjakov glede njihove primernosti za merjenje oziroma podajanje dejanske slike trajnostnega razvoja. Ekonomski kazalniki pa vseeno v okviru trajnostnega razvoja predstavljajo enakovredno področje proučevanja.

Gospodarska rast je v tem delu mišljena kot sestavni del gospodarskega razvoja. Posamezni kazalniki se bodo lahko zaradi njihovih značilnosti pojavili v več poglavjih, saj so vsi kazalniki zgolj nadomestki, s katerimi želimo prikazati določeno stanje v realnosti. Isti kazalnik se lahko pojavi v dveh različnih vlogah; npr. delež prebivalstva z visoko izobrazbo je lahko nadomestek kazalnika, s katerim merimo kvaliteto človeškega kapitala v okviru ekonomskih kazalnikov, ali pa predstavlja kazalnik, s katerim želimo prikazati kvaliteto izobraževalnega sistema v okviru socialnih kazalnikov (Seljak, 2000, str. 84-85).

Turizem najprej ni imel poudarjenih ekonomskih značilnosti. Z njegovim razvojem ter širitvijo so se države vedno bolj zavedale možnosti pozitivnih gospodarskih vplivov turizma na gospodarstvo države. Ekonomski pomen turizma se vidi v njegovih vplivih na razvoj narodnega gospodarstva oziroma turistične destinacije. Ekonomski učinki izvirajo iz turistične potrošnje. Turizem posredno vpliva tudi na veliko število drugih dejavnosti širše družbe (Sirše et al., 1993, str. 22). S povečanjem turističnih potovanj in razvojem turističnih destinacij, v katerih se je oblikovala turistična ponudba, je bil vedno bolj viden pomen turizma za turistično destinacijo. Povečan turistični promet je tako vedno bolj vplival tudi na sam razvoj turistične destinacije ter istočasno na samo gospodarstvo države. S tem, ko v turistično destinacijo prispejo obiskovalci, v njej trošijo finančna sredstva. Velikost finančnih sredstev, ki jih bodo obiskovalci potrošili, je odvisna od turistične ponudbe v njej. Obiskovalci v turistični destinaciji koristijo lahko prometne storitve, namestitvene turistične zmožljivosti ter kupujejo razne turistične proizvode ter proizvode, ki so del njihove osebne potrošnje tudi v njihovem domačem okolju (Lea, 1997, str. 168; Pirjevec, 1998, str. 107-111).

Za slovensko gospodarstvo je turizem zelo pomembna gospodarska dejavnost. Sam pomen turizma za gospodarstvo Slovenije je skoraj v vseh pogledih nižji od evropskega povprečja. Devizni prihodki iz turistične dejavnosti na prebivalca so v Sloveniji nižji, število tujih obiskovalcev na prebivalca je nižje, število zaposlenih v celotni turistični dejavnosti je nižje in predstavlja manj kot 4 odstotke zaposlenih v slovenskem gospodarstvu. Celotna turistična dejavnost pa prispeva več kot 4 odstotke bruto domačega proizvoda Slovenije in več kot polovico zneska v bilanci storitev (Mihalič, 1999).

Vpliv turistične dejavnosti na gospodarsko rast ocenjujemo predvsem z ekonomskimi kazalniki, ki se delijo na objektivne in subjektivne (subjektivni kazalniki so obravnavani v poglavju 3.3.2). Glede na to, da objektivni kazalniki izražajo le kvantitativno komponento, je potrebno pri proučevanju trajnostnega turističnega razvoja vključiti še kvalitativno komponento. Ravno zaradi vključitve kvalitativne komponente v interpretacijo ekonomskih kazalnikov, je potrebno tu vključiti v proučevanje še določene socialno-kulturne kazalnike, saj obstaja med njimi močna povezanost. Na ta način lahko nato opredelimo tudi gospodarski razvoj.

3.3.1 OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI

Mnoge države podpirajo razvoj turizma predvsem zaradi njegovih ekonomskih funkcij. Med ekonomskimi funkcijami so navadno izpostavljene predvsem devizna, multiplikativna, zaposlitvena ter kompenzacijska funkcija, ki obravnava prispevek razvoja turizma k razvoju nerazvitih in demografsko ogroženih predelov. Pospeševanje turizma je možno tudi zaradi njegove zdravstvene, socialne ali ekološke funkcije (Mihalič, 1999).

V tem poglavju je ekonomski vidik turizma predstavljen v okviru njegovih ekonomskih funkcij, ki bodo podlaga za oblikovanje ustreznih ekonomskih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja. Ekonomske funkcije turizma so (Planina, 1997, str. 233-234):

- devizna funkcija, ki kaže devizne prilive in odlive ter vpliv mednarodnega turizma na devizno in plačilno bilanco,
- kompenzacijska funkcija, ki opredeljuje prostorsko delitev monetarnih in finančnih turističnih tokov (prostorsko delitev narodnega dohodka) ter izraža izenačevanje stopnje gospodarske razvitosti posameznih držav in regij,
- konverzijska funkcija, ki kaže, kako se naravne in kulturne dobrine pretvarjajo v turistične privlačnosti in v samo turistično ponudbo turistične destinacije,
- absorpcijska funkcija, ki kaže vpliv turističnega gospodarstva na zaposlenost,
- multiplikacijska funkcija, ki kaže, kako turistična potrošnja vpliva na kroženje denarja v gospodarstvu ter na dohodek različnih neturističnih dejavnosti,
- indukcijska funkcija, ki se kaže v povečanju bruto domačega proizvoda in narodnega dohodka v turističnem gospodarstvu kot tudi v neturističnih sektorjih gospodarstva, ter
- inflacijsko-deflacijska funkcija.

Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so oblikovani na treh ravneh. Na tretji ravni so kazalniki v obliki absolutnih in relativnih števil, ki so združeni v kazalnike na drugi ravni, kar nam bo služilo v četrtem poglavju magistrskega dela. Na drugi ravni so združeni na osnovi svoje izrazite povezanosti, in sicer v kazalnike proizvodne dejavnosti in dohodka, makroekonomske stabilnosti, porabe države, mednarodne menjave ter v kazalnike dejavnikov gospodarske rasti (kapital, človeški viri in tehnološki viri). Zaradi

velikega števila ekonomskih kazalnikov so le-ti predstavljeni v prilogi 2. Bistveni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja, ki smo jih izbrali na podlagi subjektivne ocene, pa so predstavljeni v poglavju 3.3.1.8.

3.3.1.1 Devizna funkcija

Devizna funkcija kaže vplive mednarodnega turizma na devizno in plačilno turistično bilanco ter na mednarodne ekonomske odnose. Ekonomski kazalniki mednarodnega turizma posredno izražajo spremembe bruto domačega proizvoda in narodnega dohodka. V tem primeru se vplivi na ekonomskem področju ocenjujejo na podlagi deviznih prilivov in odlivov določene države (Planina, 1997, str. 237).

Turizem je v bistvu dejavnik mednarodne menjave. Turistični prilivi in odlivi stimulirajo razvoj mednarodne menjave. Mednarodna menjava se pogosto navaja kot eden glavnih pozitivnih dejavnikov gospodarske rasti. Z mednarodno menjavo razumemo menjavo blaga, storitev ter kapitala. V mednarodno menjavo štejemo tudi menjavo človeškega kapitala (delovne sile), kar pa ni vedno obravnavano kot pozitivno. Turizem prispeva preko takoimenovanega "nevidnega izvoza" k pritoku deviz v državo in k uravnavanju plačilne bilance. Pritok deviz, ki jih tuji obiskovalci prinesejo v državo, se odraža na aktivni strani plačilne bilance, odtok deviz, ki jih domači prebivalci kot obiskovalci odnesejo v tujino, pa se prikazuje na pasivni strani plačilne bilance. Pri turizmu ne gre zgolj za razvoj mednarodne menjave z eno državo. Vlogo turizma v mednarodni menjavi najbolje pokaže primerjava med turističnimi prilivi oziroma odlivi ter vrednostjo blagovnega izvoza oziroma uvoza. Najboljšo sliko o vlogi turistične mednarodne menjave dobimo s primerjavo turistične menjave v obeh smereh, in sicer kot vsoto prilivov in odlivov, ter s primerjavo blagovne menjave v obeh smereh, in sicer kot vsoto vrednosti blagovnega izvoza in uvoza. Po tem kazalniku lahko določimo mesto mednarodnega turizma v plačilni bilanci (Koprivnikar Šušteršič, 2002, str. 45; Planina, 1997, str. 251; Pirjevec, 1998, str. 122-123).

Pomen turizma v plačilni bilanci držav se je v Jugoslaviji pokazal v šestdesetih letih, ko so se pokazale težave v plačilni bilanci, saj je pozitiven saldo turistične bilance lahko pokrival primanjkljaj v bilanci blagovne menjave. Od takrat ima turizem zelo pomembno vlogo v gospodarskem razvoju določene države. To pa pomeni, da na podlagi kazalnikov turistične mednarodne menjave prikažemo tudi relativen prispevek turizma na gospodarsko rast določenega gospodarstva. Kazalniki so predstavljeni v poglavju 3.3.1.8 (glej Tab. 2, na str. 51-53) in v prilogi 2 pod kazalniki druge ravni - mednarodna menjava.

3.3.1.2 Kompenzacijska funkcija

”Kompenzacijska funkcija je posledica usmerjenosti turističnih tokov” (Planina, 1997, str. 253). Kompenzacijska funkcija opisuje predvsem monetarne in finančne tokove turistične potrošnje ter vpliva na prostorsko delitev narodnega dohodka v nekem gospodarstvu.

Turizem lahko vpliva na spremembe stopnje gospodarske razvitosti določene države oziroma turistične destinacije. Izhajamo iz predpostavke, da obiskovalci in z njimi povezani monetarni in finančni tokovi prihajajo iz držav oziroma regij, ki so gospodarsko razvite. Zanje so značilne visoke stopnje industrializacije, urbanizacije in zaposlenosti, slaba kakovost okolja (onesnaženost) in visok narodni dohodek na prebivalca. Pri prebivalcih je zaradi zadostne količine prostega časa prisotna večja potreba po rekreaciji, oddihu itd. Le-ti navadno potujejo v države oziroma regije z nižjo stopnjo gospodarske razvitosti, toda z boljšo kakovostjo okolja, kar zanje predstavlja turistično privlačnost. V razvitih (emitivnih) državah oziroma regijah je potreba po zapustitvi stalnega bivališča večja in tudi lažje realizirana (visok narodni dohodek na prebivalca) kot v manj razvitih (receptivnih) državah oziroma regijah. Pri tem se sprememba stopnje gospodarske razvitosti, ki je posledica turizma, najbolje ocenjuje z odstotkom narodnega dohodka na prebivalca. S prilivom finančnih sredstev iz razvitih v nerazvite države oziroma regije prihaja do prostorske delitve narodnega dohodka, in sicer tako, da se stopnje gospodarske razvitosti izenačujejo. V emitivnih državah oziroma regijah se za čas turističnega potovanja zmanjšuje osebna potrošnja, s tem pa tudi količina proizvodnje in število zaposlenih ter narodni dohodek na prebivalca. Istočasno se v receptivnih državah oziroma regijah povečuje povpraševanje in s tem količina osebne potrošnje. To zahteva večje število zaposlenih, dodatna kapitalaska vlaganja ter povečanje proizvodnje blaga in storitev. Vse to v receptivni državi oziroma regiji povečuje narodni dohodek na prebivalca (Planina, 1997, str. 253-255). Turizem lahko vpliva tudi na razvoj drugih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti, katerih izdelki in storitve se uspešno vključujejo v turistično ponudbo (Sirše et.al, 1993, str. 22-23).

Vpliv turizma se tako lahko kaže posredno v spremenjeni količini potrošnje, proizvodnje ali številu zaposlenih. Istočasno pa tudi v naraščanju kupne moči prebivalcev receptivne države oziroma turistične destinacije. Spremembe je potrebno ocenjevati v določenem času (izven ali v sezoni) ali v prostoru (državi, turistični destinaciji).

Kompenzacijska funkcija je najbolj opazna pri mednarodnem turizmu, manj pa pri domačem. Potrošnja domačih obiskovalcev povzroča prilive dohodka ter kupne moči iz bolj razvitih regij države v manj razvite ter tako povzroča izenačevanje gospodarske razvitosti znotraj države. ”Potrošnja domačih turistov je namreč vsaj štirikrat večja od potrošnje v stalnem bivališču” (Planina, 1997, str. 255). Vse to privede do višjih cen v turističnih destinacijah ter večje fizične in kvalitativno zahtevnejše potrošnje obiskovalcev. Bruto domači proizvod in narodni dohodek se sicer s tem ne povečata, ampak se le prerazporedita v okviru države.

Rezultati domačega turizma se ne kažejo v devizni bilanci. Le-te lahko le ocenjujemo na osnovi občasnih anket. Vsi kazalniki kompenzacijske funkcije so predstavljeni v poglavju 3.3.1.8 (glej Tab. 2, na str. 51-53) in v prilogi 2 pod kazalniki druge ravni - proizvodna dejavnost in dohodek.

3.3.1.3 Konverzijska funkcija

Konverzijska funkcija pomeni, da se mnoge dobrine, ki so sicer proste dobrine, pod vplivom turizma pretvorijo v ekonomske dobrine. Za ekonomske dobrine je značilno, da so količinsko omejene ter da je potrebno z njimi gospodariti (Planina, 1997, str. 256). S turističnim razvojem ter z razvojem sekundarne turistične ponudbe se turistične privlačnosti (naravne, kulturne, socialne itd.), ki sicer nimajo vrednosti in cene, preoblikujejo v del primarne turistične ponudbe. S tem, ko se turistične privlačnosti valorizira in se jih oblikuje v ekonomske dobrine, dobijo na turističnem trgu svojo vrednost in ceno. Posledice so vidne v obliki višje cene turističnega proizvoda. Na strani ponudbe pa so posledice vidne v nastanku t.i. turistične rente. Zaradi turističnih privlačnosti ponudnik lahko določi individualno ceno, ki je višja od tržne oziroma "družbeno priznane" cene (Planina, 1997, str. 228).

Vpliv turizma, ki je nastal na podlagi ekonomske valorizacije, se neposredno kaže v obliki povečanja dohodka ponudnikov turističnih proizvodov, posredno pa se lahko kaže v potrebi po večji proizvodnji, zaposlenosti delovne sile, investicijah ipd. Kazalniki, ki se spremljajo, so navedeni v poglavju 3.3.1.8 (glej Tab. 2, na str. 51-53) in prilogi 2 pod kazalniki druge ravni - proizvodna dejavnost in dohodek.

S turističnim razvojem in razvojem sekundarne turistične ponudbe se začne postavljati vprašanje vpliva turizma na socialno-kulturno področje oziroma prilagodljivost lokalnih prebivalcev na spremembe. Lokalni prebivalci lahko vse pozitivne učinke turističnega razvoja destinacije kot so izboljšanje infrastrukture, preskrbe z vodo, elektriko ali gradnjo turističnih in drugih objektov, sprejmejo negativno. Vse to lahko ocenijo kot hrup, dodatno onesnaževanje ipd. Kot negativno lahko sprejmejo tudi povečan pritisk države – večje obdavčitve (glej Tab. 2, na str. 51-53 in priloga 2 - druga raven kazalnikov - poraba države). Kljub možnosti povečanja bruto domačega proizvoda na prebivalca in narodnega dohodka na prebivalca ter s tem kupne moči lokalnih prebivalcev (npr. turistična renta), je torej potrebno preučiti mejo socialno-kulturne zmogljivosti, ki določa odnos in interes lokalnih prebivalcev do turističnega razvoja. Socialno-kulturni kazalniki so podrobneje opisani v poglavju 3.4.

3.3.1.4 Absorpcijska funkcija

Absorpcijska funkcija obravnava predvsem možnost zaposlovanja delovne sile ter prerazporeditev odvečne delovne sile v druge dejavnosti (Planina, 1997, str. 258). Ker je turizem delovno intenzivna gospodarska dejavnost, je potrebna zanj velika količina delovne sile. Turistični razvoj v določeni turistični destinaciji prinese s seboj tudi potrebo po novi delovni sili. Zato turizmu pravimo tudi generator delovnih mest. Turistična dejavnost vpliva predvsem na odpiranje treh vrst novih delovnih mest: na delovna mesta, ki so neposredno povezana s turistično dejavnostjo (npr. v hotelih, restavracijah itd.), na delovna mesta, ki so posredno povezana s turistično dejavnostjo (npr. v transportu, trgovinah, bankah itd.) ter na delovna mesta, ki se oblikujejo na osnovi povečane potrošnje lokalnih prebivalcev, ki je osnovana na podlagi večjega narodnega dohodka na prebivalca (Lea, 1997, str. 169).

Povečano zaposlovanje v turizmu je lahko pozitivno ali negativno, saj vpliva tudi na socialno življenje lokalnih prebivalcev. S turističnim razvojem se zaposlovanje v turizmu v turistični destinaciji poveča na podlagi zaposlovanja lokalnih prebivalcev (žensk ter nekvalificirane delovne sile), kar se posredno izraža v boljšem ekonomskem stanju posameznika ter gledano z makroekonomskega vidika, manjši brezposelnosti. Problem nastane, ko pride do predvsem sezonskega uvoza delovne sile v turistično destinacijo in z njihovo adaptacijo na novo okolje. S tem se sicer poveča stopnja zaposlenosti, vendar se istočasno lahko med lokalnimi prebivalci "izostri" občutek družbe za primerjanje ekonomskega statusa tistih, ki so zaposleni v turistični dejavnosti, s tistimi, ki so zaposleni v drugih dejavnostih. Nasprotovanja in napetosti se lahko povečajo tudi zaradi netolerantnega pristopa lokalnih prebivalcev do uvožene delovne sile. Z uvozom navadno poceni delovne sile se manjša možnost zaposlovanja lokalnih prebivalcev, poleg tega lahko lokalni prebivalci negativno sprejmejo njihove navade in kulturo. Posledice spreminjanja ekonomskega statusa lokalnih prebivalcev pa so vidne tudi v sami prostorski delitvi bruto domačega proizvoda. Tako turizem po eni strani prinese v življenje lokalnih prebivalcev velike socialno-kulturne spremembe, po drugi strani pa jim povečuje njihovo kupno moč in ekonomsko blaginjo (Pirjevec, 1998, str. 98-103).

Kot generator zaposlovanja je turizem pomemben tako za države oziroma turistične destinacije v razvoju kot tudi za že ekonomsko visoko razvite države oziroma turistične destinacije. V državah oziroma turističnih destinacijah z nizko stopnjo razvoja zaposlujejo v turizmu predvsem nekvalificirano delovno silo, saj turistični razvoj v svoji začetni fazi ne zahteva visokokvalificirane delovne sile. Na ta način skušajo rešiti problem migracije lokalnih prebivalcev iz manj razvitih držav oziroma turističnih destinacij v razvitejše. V državah oziroma turističnih destinacijah z visoko stopnjo razvoja, kjer so že razvite sekundarne dejavnosti (hitra rast mehanizacije in avtomatizacije), in se hitro večja produktivnost del, prihaja do prehoda delovne sile iz sekundarnega sektorja v terciarni oziroma kvartarni sektor, kamor štejemo tudi neposredne in posredne turistične dejavnosti. Posledično lahko spremlja ta

prehod tudi prehod boljše tehnologije v turistično dejavnost. Tako tehnološki viri kot tudi človeški viri so dejavniki gospodarske rasti, ki opredeljujejo gospodarski razvoj. Kazalniki, ki naj bi merili absorpcijsko funkcijo, so navedeni v poglavju 3.3.1.8 (glej Tab. 2, na str. 51-53) in prilogi 2 pod kazalniki druge ravni - dejavniki gospodarske rasti, in sicer pod kazalniki tretje ravni človeški viri in tehnološki viri. Med tehnološke vire lahko z vidika turizma štejemo razvoj elektronskega trženja in uporabo interneta v turistični dejavnosti (Mihalič, 2000, str. 1-5).

Kot smo že navedli, turizem ustvarja nova delovna mesta in s tem omogoča dodatno zaposlenost in nižjo stopnjo brezposelnosti. Vse to vpliva na izboljšanje življenjskega standarda lokalnih prebivalcev turistične destinacije in ustvarjanje dobička. Če ustvarjeni dobiček ostane v turistični destinaciji in se investirana v npr. infrastrukturo, šole, zdravstvene domove, knjižnice, parke, ceste itd., ki jo potrebujejo za turistične namene, imajo od tega koristi tudi lokalni prebivalci, ki se ravno tako poslužujejo teh objektov. Zaposleni v turizmu se učijo novih spretnosti (npr. jezika, gostinskih veščin ipd.) ter spoznavajo nove tehnologije dela (npr. uporaba računalnika), kar vpliva tudi na njihov osebni razvoj. Velika verjetnost je, da bodo lahko ta znanja in tehnologije prenesli na področja drugih gospodarskih aktivnosti (WTO, 1998, str. 28-29).

3.3.1.5 Multiplikacijska funkcija

“Turistična potrošnja je multiplikator ekonomskih procesov kot vsaka oblika osebne in investicijske potrošnje” (Planina, 1997, str. 263). Multiplikator turistične potrošnje oziroma multiplikator dohodka ocenjuje posredne vplive turistične potrošnje na neturistične dejavnosti, saj turizem vpliva na veliko število gospodarskih dejavnosti (npr. gradbeništvo, transport, kmetijstvo itd.) To pomeni, da vsaka začetna enota turistične potrošnje kot oblika osebne potrošnje kroži v gospodarstvu države in ustvarja s tem več dohodkovno – potrošnih transakcij. V gospodarskih dejavnostih, ki prodajajo blago ali storitve, se turistična potrošnja kaže v obliki dohodka. Vse to zahteva povečano proizvodnjo, kar zahteva tudi večje kapitalske naložbe in večje število zaposlenih. Pri tem vključuje le potrošnjo tujih obiskovalcev, saj je njihova potrošnja izključno le posledica turističnih dejavnosti. Multiplikator izraža posredne vplive turistične potrošnje na gospodarstvo. Izražen je z razmerjem med prihodki, ki jih ustvarijo različna podjetja in gospodarske dejavnosti s tem, da turističnim podjetjem prodajajo blago in storitve, ki jih potrebujejo za njihovo proizvodnjo in za oblikovanje končne turistične ponudbe, in začetno turistično potrošnjo kot delom osebne potrošnje (Planina, 1997, str. 264-265).

Na podoben način se lahko v okviru multiplikacijske funkcije opredeli tudi vloga investicij v turizmu na spremembe bruto domačega proizvoda oziroma narodnega dohodka ali zaposlenosti. V začetni fazi turističnega razvoja je navadno zaradi izgradnje sekundarne

turistične ponudbe multiplikacijski učinek zelo visok, saj vključuje širok spekter gospodarskih dejavnosti.

Pri ocenjevanju vplivov turizma na neturistične dejavnosti z multiplikatorjem dohodka je potrebno upoštevati statičnost merjenja. Rezultati izhajajo izključno iz naslova proizvodnje, kar pomeni, da naj bi večja količina proizvodnje dejansko izražala večji gospodarski razvoj (Tooman, 1997, str. 123). Za celovito opredelitev turističnega razvoja je zato potrebno upoštevati tudi ostale dejavnike, in sicer v daljšem obdobju, kot ga upošteva multiplikacijska funkcija. Objektivni ekonomski kazalniki, ki jih bomo upoštevali, so zajeti v poglavju 3.3.1.8 (glej Tab. 2, na str. 51-53) in prilogi 2 pod kazalniki druge ravni - dejavniki gospodarske rasti, in sicer pod kazalniki tretje ravni - kapital.

3.3.1.6 Indukcijska funkcija

Indukcijska funkcija kaže vplive povečanja narodnega dohodka, ki ga povzroči turistična potrošnja. Bistvena razlika med multiplikacijsko funkcijo, ki že sama po sebi obstaja na osnovi kroženja denarja, ki ga porabijo obiskovalci, in induksijsko funkcijo je v tem, da je potrebno induksijsko funkcijo izzvati, in sicer z oblikovanjem ustrezne turistične ponudbe ter z oblikovanjem ustreznega trženjskega spleta turistične destinacije. Oblikovati moramo vse elemente trženjskega spleta, in sicer turistični proizvod, ceno, tržno komuniciranje in prodajne poti. Ker je turizem v glavnem storitvena dejavnost, moramo pri oblikovanju trženjskega spleta upoštevati še ljudi, kot pomemben dejavnik v storitveni dejavnosti, fizične dokaze, s katerimi lahko naredimo storitev oprijemljivo, ter procese (Cooper et. al., 1993, str. 236; Kotler, 1996, str. 98).

Indukcijsko funkcijo povzroča neto turistična potrošnja, če gre za domači turizem, oziroma bruto turistična potrošnja tujih obiskovalcev. V tem primeru nas zanima, kolikšno je relativno povečanje turistične potrošnje (ter posredno bruto domačega proizvoda in narodnega dohodka) domačih in tujih obiskovalcev v primerjavi z izboljšanjem turistične ponudbe. To je predstavljeno v tabeli 2 na straneh od 51 do 53 in v prilogi 2, pod kazalniki druge ravni - dejavniki gospodarske rasti – kapital. V tem primeru ni možno meriti vseh sprememb z objektivnimi ekonomskimi kazalniki, zato je potrebno uporabiti subjektivne ekonomske kazalnike, ki so obravnavani v poglavju 3.4.

3.3.1.7 Inflacijsko – deflacijska funkcija

Na inflacijo ali deflacijo vpliva v nekem gospodarstvu samo mednarodni turizem, saj le-ta vpliva na spremembo kupne moči v receptivni (jo dviguje) in v emitivni državi (jo znižuje). Inflacija oziroma deflacija je predvsem posledica deviznih prilivov in odlivov. Marković je to

funkcijo opredelil kot funkcijo absorpcije kupne moči ter usklajevanja in stabilizacije blagovno-kupnih skladov. Vplivi turističnih prilivov in odlivov so lahko zelo različni. Odvisni so od začetnega razmerja med blagovnimi in kupnimi skladi. Devizni prilivi že sami po sebi ne povzročajo inflacije, odlivi pa ne deflacije. Problem je v tem, da se turistični tokovi gibljejo iz razvitih držav, kjer prevladuje stabilno gospodarstvo in nizka stopnja inflacije, v nerazvite države oziroma v države v razvoju z visoko ali celo kronično inflacijo. Z deviznimi odlivi iz razvitih držav se inflacija v njih še zmanjšuje, v državah v razvoju pa se inflacija s turističnimi prilivi še povečuje. Temu pojavu pravimo "izvoz inflacije." Le-ta pa razlike med državami le še povečuje (Planina, 1997, str. 281-284).

Z vidika inflacije oziroma deflacije je torej potrebno dobro preučiti možnosti povečane makroekonomske stabilnosti gospodarstva ob reguliranju mednarodnih turističnih tokov. Makroekonomska stabilnost neposredno vpliva na kvaliteto življenja posameznikov, kakor tudi na možnost povečanja proizvodnje. Ne smemo zanemariti vpliva makroekonomskih pojavov na socialno stanje prebivalstva. Visoka inflacija namreč realno zniža dohodek prebivalstva in tako zniža njihovo kupno moč. To se kaže v njihovem nezadovoljstvu, napetosti ali spremembah v življenju. Pri tem se lahko pojavijo negativne posledice kot npr. črni trg, prostitucija, kraje itd. Ker se zmanjša kupna moč prebivalstva, se posredno zmanjša tudi turistična potrošnja domačih obiskovalcev in glede na značilnosti inflacije tudi število tujih obiskovalcev. Obratno deluje deflacija, ki pomeni povečanje kupne moči v določeni državi. Kaže se v obliki nižjih cen. Posledice so lahko vidne v obliki povečanega varčevanja in/ali povečanega emitivnega turizma (relativno poceni turistična potovanja) ter proizvodne dejavnosti.

3.3.1.8 Prikaz objektivnih ekonomskih kazalnikov

V tabeli 2 na straneh od 51 do 53 je navedenih 75 bistvenih objektivnih ekonomskih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni, ki so bili omenjeni v predhodnih poglavjih. Vsi ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni pa so podani v prilogi 2, kjer je naveden njihov naziv, izračun, enota mere ter vrsta. Razdeljeni so na več področij merjenja, in sicer na kazalnike druge ravni:

- proizvodna dejavnost in dohodek,
- makroekonomska stabilnost,
- poraba države,
- mednarodna menjava ter
- dejavniki gospodarske rasti (kapital, človeški viri ter tehnološki viri).

Omeniti je potrebno, da kazalniki makroekonomske stabilnosti na drugi ravni neposredno ne morejo meriti trajnostnega turističnega razvoja turistične destinacije. Merimo jih lahko le na ravni države, kar pa vpliva tudi na samo turistično destinacijo.

Tabela 2: Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
EK - 1 PROIZVODNA DEJAVNOST IN DOHODEK	
Zap.št.	Naziv
1.	Bruto domači proizvod na prebivalca
2.	Narodni dohodek na prebivalca
3.	BDP turistične dejavnosti
4.	Delež BDP turistične dejavnosti v celotnem BDP
5.	Stopnja rasti BDP turistične dejavnosti
6.	Razmerje med stopnjo rasti BDP turistične dejavnosti in stopnjo rasti BDP
7.	Turistična potrošnja na obiskovalca
8.	Prihodki iz turistične dejavnosti na koristnika turističnih storitev
9.	Delež turističnih podjetij s pozitivno turistično rento med vsemi registriranimi turističnimi podjetji
10.	Razmerje med ND emitivnih držav oz. turističnih destinacij in ND receptivnih držav oz. turističnih destinacij
11.	Razmerje med BDP na prebivalca emitivnih držav oz. turističnih destinacij in BDP na prebivalca receptivnih držav oz. turističnih destinacij
12.	Neto finančni izid v gospodarskih družbah turistične dejavnosti
13.	Dodana vrednost turistične dejavnosti na zaposlenega v turistični dejavnosti
14.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti v celotni dodani vrednosti
15.	Razmerje med sezonsko ceno turističnega proizvoda in izvensezonsko ceno turističnega proizvoda
16.	Izdatki namenjeni promociji turistične destinacije kot odstotek BDP
17.	Delež turistične potrošnje lokalnih prebivalcev v prihodkih iz turistične dejavnosti
EK - 2 MAKROEKONOMSKA STABILNOST	
Zap.št.	Naziv
18.	Stopnja inflacije
19.	Delež proračunskega primanjkljaja / presežka v državnem BDP
20.	Delež dolga države v državnem BDP
21.	Sprememba tečaja SIT - EUR
EK - 3 PORABA DRŽAVE	
Zap.št.	Naziv
22.	Delež državnih izdatkov za trajnostni turistični razvoj v BDP
23.	Delež davkov iz naslova turistične dejavnosti v BDP
24.	Delež izdatkov za ohranitev in zaščito turističnih privlačnosti (naravnih, zgodovinskih, kulturnih itd.) v BDP
25.	Delež porabljenih sredstev za varstvo okolja v BDP

Tabela 2 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
EK - 4 MEDNARODNA MENJAVA	
Zap.št.	Naziv
	PRILIVI IZ TURIZMA
26.	Delež deviznih prilivov iz turistične dejavnosti v celotnih deviznih prilivih
27.	Delež deviznih prilivov iz turistične dejavnosti v BDP
28.	Delež deviznih prilivov iz raziskovalno razvojne dejavnosti v deviznih prilivih
29.	Delež kapitala vloženega v trajnostni turistični razvoj v tujini v BDP
30.	Delež uvoženega kapitala za trajnostni turistični razvoj v BDP
31.	Stopnja rasti uvoza kapitala (tujih naložb)
	ODLIVI IZ TURIZMA
32.	Delež deviznih odlivov iz turistične dejavnosti v celotnih deviznih odlivih
33.	Delež deviznih odlivov iz turistične dejavnosti v BDP
34.	Delež BDP, ki ga predstavlja vrednost turistične potrošnje domačih obiskovalcev v tujini oz. v drugi turistični destinaciji
35.	Razmerje med deviznimi prilivi iz turistične dejavnosti in deviznimi odlivi iz turistične dejavnosti
EK - 5 DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI	
Zap.št.	Naziv
	KAPITAL
36.	Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj na prebivalca
37.	Delež bruto investicij v trajnostni turistični razvoj v BDP
38.	Stopnja rasti bruto investicij v trajnostni turistični razvoj
39.	Delež bruto investicij namenjenih trajnostnem turističnem razvoju v bruto investicijah
40.	Delež bruto investicij v trajnostni turistični razvoj v prihodkih iz turistične in gostinske dejavnosti
41.	Delež tujega lastništva turističnih zmogljivosti
42.	Razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti bruto investicij v trajnostni turistični razvoj
43.	Delež domačih investicij v trajnostni turistični razvoj v BDP
44.	Delež domačih investicij namenjen trajnostnem turističnem razvoju
45.	Delež neto transferjev sredstev za trajnostni turistični razvoj v BDP
46.	Delež neto dane (prejete) pomoči za trajnostni turistični razvoj v BDP
47.	Stopnja rasti novih turističnih zmogljivosti
48.	Stopnja rasti turističnih zmogljivosti
49.	Delež osnovnih namestitvenih zmogljivosti v namestitvenih zmogljivostih
50.	Delež turističnih kmetij v dopolnilnih turističnih zmogljivostih

Tabela 2 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
EK - 5 DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI	
Zap.št.	Naziv
	KAPITAL
51.	Stopnja rasti števila sob
52.	Stopnja rasti števila ležišč
53.	Delež namestitvenih zmogljivosti v turističnih zmogljivostih
54.	Razmerje med številom gostinskih sedežev na 1.000 oseb in številom gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev
55.	Število turističnih znamenitosti, rekreacijskih objektov, muzejev, zgodovinskih krajev itd.
56.	Delež domačih investicij v kulturne in zgodovinske znamenitosti
57.	Dolg zaradi trajnostnega turističnega razvoja kot odstotek BDP
58.	Servisiranje dolga zaradi trajnostnega turističnega razvoja kot odstotek BDP
	TEHNOLOŠKI VIRI
59.	Izdatki za raziskave in trajnostni turistični razvoj v odstotku BDP
60.	Delež turističnih podjetij vključenih v informacijski sistem
	ČLOVEŠKI VIRI
61.	Delež zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti
62.	Stopnja rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti
63.	Razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti
64.	Delež tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti od vseh zaposlenih v turistični dejavnosti
65.	Razmerje med številom zaposlenih lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile v turistični dejavnosti
66.	Delež zaposlenih žensk v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi ženskami
67.	Razmerje med povprečno bruto plačo lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti
68.	Razmerje med povprečno bruto plačo moških in žensk zaposlenih v turistični dejavnosti
69.	Delež sezonskih delavcev zaposlenih v turistični dejavnosti
70.	Delež zaposlenih v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih med vsemi zaposlenimi lokalnimi prebivalci
71.	Delež zaposlenih v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih med vsemi zaposlenimi lokalnimi prebivalci
72.	Razmerje med zaposlenimi v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih ter v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih
73.	Povprečno število tedenskih delovnih ur polno zaposlenega v turistični dejavnosti
74.	Izdatki za zdravstveno varstvo zaposlenih v turistični dejavnosti kot delež BDP
75.	Izdatki za izobraževanje zaposlenih v turistični dejavnosti kot delež BDP

Vir: Tabela 1, priloga 2.

3.3.2 SUBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI

Subjektivne ekonomske kazalnike trajnostnega turističnega razvoja dobimo na podlagi anket, ki jih opravimo med obiskovalci in lokalnimi prebivalci. Anketirani se morajo v anketi opredeliti glede pomembnosti objektivnih ekonomskih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja. Navadno se morajo opredeliti glede uspeha v poklicu, udobnosti življenja, denarju in imetju, moči in vplivu itd. Ker je vse to le njihovo lastno mnenje, subjektivnim kazalnikom na ekonomskem področju ne posvečamo veliko pozornosti. Več pozornosti jim je potrebno posvetiti na socialno-kulturnem (poglavje 3.4.2) in okoljskem področju (poglavje 3.5.2), kjer težje pridemo do kvantitativnih podatkov. Subjektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so predstavljeni v tabeli 3.

Tabela 3: Subjektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO OBISKOVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Obiskovalčevo zaznavanje ravni cen v turistični destinaciji.
2.	Obiskovalčevo zaznavanje vrednosti turističnega proizvoda, glede na stroške, ki jih je imel za nabavo le-tega.
3.	Obiskovalčevo zadovoljstvo z informacijami, ki mu jih ponujajo namestitvene zmogljivosti, o dogodkih, prireditvah, zanimivih okoliških krajih, o restavracijah itd. (elektronske, on-line informacije) - tehnološki napredek.
4.	Obiskovalčev odziv na nepravilno, zavajajočo promocijo turističnega proizvoda glede na pričakovanja in vrednost, ki jo je odštel za nabavo le-tega.
5.	Obiskovalčevo mnenje o primernosti turističnega proizvoda / pozitivno ga oceni, saj zadovoljuje njegove želje in potrebe / sam turistični proizvod je zaželen s strani obiskovalca.
6.	Obiskovalčev občutek, da ima turistična destinacija točno definiran dolgoročni razvoj ter vizijo (kakšne so želje, interesi, kakšna naj bi bila, kakšen turistični proizvod ponuditi).
7.	Obiskovalčev odziv na novi, specifični turistični proizvod (nove zmogljivosti, programi, storitve itd.).
8.	Obiskovalčevo zanimanje za izobrazbeno strukturo prebivalcev in izobraževalni sistem v turistični destinaciji.
9.	Obiskovalčevo zavedanje o pomembnosti širitve lastnega znanja na podlagi okoljskega izobraževanja.
10.	Obiskovalčevo zaznavanje turistične destinacije kot visoko razvite in kakovostne.
11.	Obiskovalčevo zaznavanje ustrezne usposobljenosti zaposlenih v turistični dejavnosti.

Tabela 3 (nadaljevanje): Subjektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO LOKALNIH PREBIVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Zaznavanje uspeha v poklicu in novih možnosti zaposlitve s strani lokalnih prebivalcev.
2.	Zaznavanje udobnega življenja (boljšega življenjskega standarda) s strani lokalnih prebivalcev (več dohodka).
3.	Zaznavanje zadovoljstva lokalnih prebivalcev zaradi povečanja njihovega denarja in imetja.
4.	Zaznavanje in sprejemanje napredka v turistični destinaciji in v svetu s strani lokalnih prebivalcev.
5.	Občutek lokalnih prebivalcev, da se z večjimi dohodki veča tudi njihova družbena moč in vplivnost.
6.	Zavedanje lokalnih prebivalcev, da bo z večanjem investicij v promocijo turistične destinacije, vanjo prišlo vedno več obiskovalcev, kar bo povečalo prilive iz turistične dejavnosti v turistični destinaciji.
7.	Želja lokalnih prebivalcev po prekašanju drugih (večji dohodek).
8.	Zavedanje pomena širitve znanja o okolju s strani lokalnih prebivalcev.
9.	Zavedanje pomena predstavitve popolne slike napredka na poti k trajnostnem turističnem razvoju s strani lokalnih prebivalcev.
10.	Zadovoljstvo zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti.
11.	Zaznavanje konkurenčne turistične destinacije (turistične destinacije, ki je podobno pozicionirana na turističnem trgu in bi lahko povzročila padec prilivov iz turistične dejavnosti v domači turistični destinaciji).
12.	Zaznavanje lastne izobraženosti zaposlenih v turistični dejavnosti (občutek zaposlenih v turistični dejavnosti, da imajo dovolj znanja in izkušenj – da so ustrezno izobraženi).

Vir: Ahn et al., 2002, str. 10-11; Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 228-229;
Miller, 1999, str. 93-97; Miller, 2001, str. 354-360;
Ritchie, Crouch, Hudson, 2001, str. 1-17.

3.4 SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI

Socialno-kulturni kazalniki dopolnjujejo ekonomske kazalnike pri opredeljevanju gospodarskega razvoja določene države oziroma turistične destinacije. Le-ti imajo velik del skupne zgodovine. To je tudi poglavitni razlog, da ima lahko kazalnik različen pomen, če ga opredeli sociolog, kot če ga opredeli ekonomist. V obdobju, ko je bil bruto domači proizvod na prebivalca glavni cilj razvoja, je merjenje kvalitete življenja avtomatično sledilo gospodarski rasti. V 60-ih letih se je pričelo gibanje za razvoj neekonomskih socialno-kulturnih kazalnikov, ki naj bi merili neekonomsko stran kvalitete človekovega življenja. S socialno-kulturnimi kazalniki so pričeli meriti razvoj zdravja, prehranjevanja, bivanja, razdelitve dohodka in druge vidike socialnega in kulturnega življenja. Izraz "kvaliteta življenja" se je začel uveljavljati kot koncept, ki vključuje mir, srečo, enake možnosti, osebno zadovoljstvo itd. Življenjski standard ali materialna blaginja naj bi izražal zgolj materialno stran človekovega življenja, ki ima lahko velik vpliv na "skupno" kvaliteto življenja. Socialno-kulturni kazalniki namreč vključujejo potrebo po boljših življenjskih pogojih, kar pomeni, da posegajo tudi na področje kakovosti življenja prebivalstva.

Obstaja več definicij socialno-kulturnih kazalnikov, ki so prilagojene različnim načinom njihove uporabe. Oblikujejo se na podlagi vrednostnih sodb posameznih strokovnjakov. Vse to zmanjšuje preglednost medsebojnih odnosov in povezav. Katero obliko socialno-kulturnih kazalnikov bomo uporabili je odvisno od namena raziskave. Predstavimo lahko socialno-kulturne trende, povečamo poznavanje socialno-kulturnih pojavov v javnosti ali pa pomagamo tistim, ki sprejemajo odločitve itd. Ne glede na različne načine uporabe se moramo vseeno opredeliti, kaj naj bi socialno-kulturni kazalniki merili.

Socialno-kulturne kazalnike delimo v skladu s potrebami državnih organov, ki potrebujejo informacije o dogajanju na določenem področju. Delimo jih na kazalnike zdravstvenega stanja, demografije, šolstva itd. V središču razvoja naj bi bil človek, zato so najpomembnejši kazalniki, ki kažejo kvaliteto njegovega življenja.

Socialno-kulturni kazalniki se tako kot okoljski in ekonomski kazalniki delijo na objektivne in subjektivne kazalnike. Objektivni kazalniki so rezultati strokovne obdelave poročil o obnašanju, stanju okolja ali fizičnih meritvah drugih pojavov. Večina socialno-kulturnih kazalnikov je objektivne narave. Subjektivni socialno-kulturni kazalniki temeljijo na posameznikovem individualnem dojemanju stanja in razvoja, pri čemer vključujejo tudi emocionalno stanje, želje ali nasprotovanja (Seljak, 2000, str. 103). Subjektivne kazalnike navadno dobimo z rezultati anket, ki razkrivajo osebno življenje, o katerem navadno posamezniki niso pripravljeni poročati. Subjektivni kazalniki se zato pri interpretaciji uporabljajo le kot dodatno nadomestilo ali dopolnilo k objektivnim kazalnikom.

3.4.1 OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI

Socialno-kulturni kazalniki vključujejo področje demografije, izobraževanja, šolstva, zdravstva, neenakosti itd. Le-ti na eni strani izražajo osnovne človekove potrebe, po drugi strani pa potrebo po boljših delovnih in življenjskih pogojih. Glede na posamezno področje, so bistveni objektivni socialno-kulturni kazalniki prikazani v poglavju 3.4.1.7 (glej Tab. 4, na str. 64-67), vsi kazalniki pa so navedeni v prilogi 3.

3.4.1.1 Demografija in koncentracija obiskovalcev

”Predmet demografije je reprodukcija in obnavljanje prebivalstva, pri čemer opredelimo prebivalstvo kot skupnost ljudi, ki v danem obdobju prebiva na nekem območju” (Malačič, 1993, str. 2). V turizmu gre predvsem za skupno bivanje lokalnih prebivalcev in obiskovalcev v določeni turistični destinaciji. Ta kazalnik je delno pokrit z ekonomskimi kazalniki, ki merijo dejavnike gospodarske rasti – človeške vire. Prebivalstvo je prikazano v njegovih osnovnih značilnostih: število lokalnih prebivalcev, število obiskovalcev, spol, starost,

zakonski stan, nataliteta, umrljivost in migracije. Ravno prevelika rast prebivalstva povzroča probleme in ne gospodarske rasti.

Demografske spremembe prebivalstva – predvsem potencialnih obiskovalcev – so zelo pomembne z vidika turizma. Z večanjem odstotka starejšega prebivalstva v razvitih državah oziroma regijah je upravičeno pričakovati povečanje števila potovanj ter števila krajših izletov oziroma krajših počitnic. Turistične organizacije (agencije, hoteli itd.) so se temu trendu prilagodile z oblikovanjem "weekend" turističnih paketov (Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 207). Zelo pomemben demografski kazalnik je tudi število poročenega oziroma samskega prebivalstva. To je s turističnega vidika pomembno, saj samski del prebivalstva potroši v gostinskih obratih več denarnih sredstev kot poročeno prebivalstvo (Kotler, Bowen, Makens, 1999, str. 112).

S preveliko koncentracijo obiskovalcev v turistični destinaciji v določenem časovnem obdobju pride do socialno-kulturnih problemov. Velika verjetnost je, da pride do nasprotovanj med obiskovalci in lokalnimi prebivalci, kar smo omenili že v poglavju 1.1.2.2. Velikost teh nasprotij je odvisna od več dejavnikov, tako s strani lokalnih prebivalcev, tuje delovne sile, kot tudi s strani obiskovalcev. Veliko negativnih socialno-kulturnih kot tudi okoljskih problemov prinese s seboj razvoj masovnega turizma v turistični destinaciji, ki je predstavljen v poglavju 1.2.3.

Da bi se izognili socialno-kulturnim problemom, je potrebno definirati socialno-kulturne zmogljivosti turistične destinacije.¹¹ Romeril meni, da ni mogoče določiti standardne meje za socialno-kulturne zmogljivosti turistične destinacije, saj so različne kulture oziroma družbe različno občutljive na turistični razvoj. Pri tem moramo opredeliti še socialno-psihološke zmogljivosti turistične destinacije, ki na eni strani določajo mejo, do katere so obiskovalci pripravljeni sprejemati natrpanost turistične destinacije, na drugi strani pa odnos lokalnih prebivalcev do turističnega razvoja (Mihalič, 1995, str. 167-168).

Osnovna kazalnika na tem področju naj bi bila rast števila lokalnih prebivalcev v turistični destinaciji ter rast števila obiskovalcev, ki pridejo v turistično destinacijo. Število lokalnih prebivalcev je pomembno z vidika zaposlovanja, saj tako ni potrebno uvažati delovne sile v času turistične sezone in zato ne prihaja do socialno-kulturnih problemov med lokalnimi prebivalci in tujo delovno silo. Kot smo že omenili pri objektivnih ekonomskih kazalnikih trajnostnega turističnega razvoja, je pomembno predvsem to, da ne prihaja do migracije lokalnih prebivalcev, ki so že sami po sebi turistična privlačnost.

¹¹ Socialna zmogljivost turistične destinacije je opredeljena kot "maksimalno število turistov, ki jih neka destinacija lahko sprejme, ne da bi to sprožilo negativne družbene učinke" (Mihalič, 1995, str. 167). Kulturna zmogljivost turistične destinacije pa je opredeljena kot "tisto število turistov, ki v neki destinaciji ne sproža nesprejemljivih negativnih kulturnih učinkov" (Mihalič, 1995, str. 167).

Pri koncentraciji obiskovalcev z vidika trajnostnega turističnega razvoja je pomembno paziti, da ne pride v določeni turistični destinaciji do razvoja masovnega turizma, ki s seboj prinese poleg pozitivnih ekonomskih učinkov tudi veliko negativnih socialno-kulturnih in ekoloških učinkov. WTO (1996, str. 13-17) priporoča za merjenje koncentracije obiskovalcev v turistični destinaciji kazalnik, ki meri raven stresa na podlagi števila obiskovalcev, ki obiščejo turistično destinacijo. Ravno tako priporoča izračun kazalnika, ki meri socialno-kulturne vplive trajnostnega turističnega razvoja, zadovoljstvo obiskovalcev turistične destinacije ter kazalnik zadovoljstva lokalnih prebivalcev. Zadnja dva kazalnika dobimo na podlagi anket, ki so izvedene med obiskovalci oziroma med lokalnimi prebivalci, in sta subjektivne narave.

3.4.1.2 Neenakost

V skladu z deklaracijo o človekovih pravicah, ki jo je sprejela OZN, so vsem ljudem zagotovljene enake pravice ne glede na njihov spol, nacionalnost, vero ali barvo kože. V realnosti je to malo drugače, saj pogosto prihaja do neenakosti položaja posameznikov zaradi najrazličnejših razlogov. Neenakosti so navadno posledica določenih lastnosti posameznika, ki jih pridobi z rojstvom (spol, barva kože, nacionalnost) ali kasneje v življenju (vera, spolna usmerjenost). V našem primeru so izpostavljene predvsem neenakosti v razdelitvi dohodka, premoženja, demografskih in geografskih dejavnikov, zdravju in izobrazbi.

Pri ugotavljanju neenakosti z vidika razdelitve dohodka primerjamo skupine glede na višino dohodka. Premoženjska neenakost¹² je le posledica neenake razdelitve dohodka. Povezava je premosorazmerna, kar pomeni, da večji dohodek omogoča tudi ustvarjanje večjega premoženja. Skrajna oblika neenakosti v razdelitvi dohodka je revščina, ki se kaže v pomanjkanju zadovoljevanja osnovnih potreb po hrani, bivališču, zdravju itd. V turističnih destinacijah prihaja predvsem do velike neenakosti v razdelitvi dohodka, saj s turističnim razvojem pride v turistično destinacijo novi dohodek in se veliko število ljudi zaposli v turistični dejavnosti. Zaposleni v turistični dejavnosti lahko tako v kratkem času pridobijo veliko dohodka (ali z zaposlitvijo oziroma z razvojem nove turistične dejavnosti – odprtje gostilne, apartmajev, turistične agencije ali katere izmed ostalih možnih turističnih aktivnosti) in se tako razlikujejo od ostalih lokalnih prebivalcev, ki so zaposleni v drugih gospodarskih dejavnostih turistične destinacije.

Spolna neenakost je ena od najbolj znanih in raziskanih neenakosti, ki se izraža v manjšem deležu aktivnega ženskega prebivalstva, v nižjih dohodkih za isto vrsto dela in v različnih oblikah možnosti dostopa do virov kvalitete življenja. V tabeli 4 na straneh od 64 do 67 in v

¹² Premoženjska neenakost je v tabeli 4 na straneh od 64 do 67 in v prilogi 3 razvidna iz primerjave deleža bruto domačega proizvoda turistične dejavnosti in deleža bruto domačega proizvoda drugih dejavnosti v turistični destinaciji ter iz primerjave povprečne bruto plače v turistični dejavnosti in povprečne bruto plače v drugih dejavnostih turistične destinacije.

prilogi 3 je opredeljena s kazalniki v okviru primerjave med moškimi in ženskami na področju plač, zaposlenosti in izobraževanja. Za turistično dejavnost je značilno, da je v turističnih podjetjih zaposleno veliko število aktivnega ženskega prebivalstva, kar je posledica narave delovnih mest (natakarice, čistilke itd.), ter tuje in nekvalificirane delovne sile.

3.4.1.3 Zdravje

”Zdravje naj bi bila nezamenljiva osebna lastnost vsakega posameznika in s tem ena najpomembnejših sestavin njegove kvalitete življenja” (Seljak, 2000, str. 115). Zdravje ne pomeni le stanja posameznika brez bolezni, temveč vključuje tudi fizično, duševno in socialno blaginjo. Zdravstveno stanje posameznika močno vpliva na njegovo splošno počutje, ki ga lahko merimo le s subjektivnimi kazalniki. Na zdravje lahko vplivajo tudi podnebje, kakovost voda, pridelkov, zraka, higienske razmere itd.

Preden pričakujemo, da bodo drugi naredili nekaj za naše zdravje, moramo zanj poskrbeti sami. Raziskave kažejo, da nezdravo okolje ogroža ljudi, toda vsaj toliko, če ne še bolj, si škodimo sami s slabim načinom življenja (npr. stres, alkohol, kajenje itd.). Stres je prisoten v današnjem svetu, saj so ljudje stalno pod pritiskom in so preobremenjeni. Dolgotrajni stres pa povzroči prezgodnjo smrt. Že sama potreba po sprostitvi je ljudi pripeljala do tega, da so začutili potrebo po rekreaciji oziroma po potovanjih in sprostitvi (Ciraj, 1998, str. 52). V današnjem svetu so tako ljudje začutili potrebo po umiku iz urbanega okolja v ruralno okolje ter potrebo po aktivnem preživljanju prostega časa v zdravem okolju (Kolar, 1999, str. 170).

Današnji način življenja, zlasti dinamika dela, napetost, hrup, onesnaženost okolja itd., sili človeka, da v boju za obstanek razmišlja o dejavnostih, ki krepijo njegovo zdravje. Ena izmed teh dejavnosti je rekreacija. Zato je zelo pomembno, da imajo v mestih rekreacijske objekte, da si lahko ljudje odpočijejo od vsakodnevnih delovnih naporov (Mihalič, 1998, str. 67-68).

Zdravje v okviru turizma ni mišljeno le v posameznikovem fizičnem merilu, temveč tudi v socialno-kulturnem in duševnem merilu. Izraženo je v razvoju različnih oblik turizma, ki zadovoljujejo vse tri človekove potrebe. Tako so se začele razvijati različne vrste turizma npr. alpski, podeželski, zdraviliški itd. turizem. Najbolj viden je pomen zdravja predvsem pri zdraviliškem turizmu.

Zdravljenje je nujna potreba, pogosto celo nujnejša od hrane in obleke ali stanovanja. Ta je v bistvu objektivno določena, eksistenčna potreba. Že v predhodnih oblikah današnjega turizma so ljudje potovali iz zdravstvenih motivov, kar pomeni, da je bilo že takrat zdravje bistvenega pomena za kvaliteto življenja ljudi. Za razliko od današnjega stanja so takrat lahko potovali le premožnejši sloji ljudi (Planina, 1997, str. 33, 92).

Pomembna naraščajoča zvrst turističnega povpraševanja je usmerjena v ponudbo, ki je namenjena preventivni ohranitvi zdravja. Ta trend je opazen predvsem pri starejših ljudeh, ki imajo čas in denar za preventivno ravnanje namenjeno ohranjanju zdravja. Zato so v turističnih destinacijah pričeli razvijati ponudbo "biopočitnic." Ta program naj bi težil k "uravnoveženosti telesa, duha in duše." V turističnih destinacijah, kjer nimajo razvitega zdraviliškega turizma, je vseeno rekreacija stalni del turistične ponudbe (izposojevalnice koles, organizirani pohodi, fitnessi, saune, kozmetični in frizerski saloni itd.). Poleg tega so v svojo ponudbo vključili tudi gostinsko ponudbo z zdravo domačo hrano (Jeršič, 1997, str. 73).

Zdravilišča nudijo ob razvoju medicine in naravnih danosti narave (npr. termalna, mineralna voda) najrazličnejše programe ohranjanja in utrjevanja zdravja (šola hujšanja, program za managerje itd.), športne in rekreativne aktivnosti, vzgojo in izobraževanje, različne terapije (fizio-, balneo-, elektro-, termo-, kinezi- terapija itd.), masaže ipd., ki omogočajo zdravljenje najrazličnejših bolezni (obolenja srca, raka, revmatizma, osteoporoze itd.) ter izboljšanje telesne in psihične pripravljenosti. Kakšna je učinkovitost pri tem, je seveda odvisno od t.i. endogenih in eksogenih dejavnikov (Seljak, 2000, str. 115). Endogeni dejavniki so povezani s starostjo, spolom in procesom individualnega staranja. Eksogeni dejavniki pa so pogojeni s fizičnim in družbenim okoljem. Pomemben dejavnik pri turističnem razvoju destinacije je tudi dostopnost zdravstvene infrastrukture, katere se lahko obiskovalci poslužujejo v primeru bolezni, poškodb in drugih zdravstvenih težav.

3.4.1.4 Izobraževanje

Izobraževanje vpliva na kvaliteto življenja posameznika, saj predpostavljamo, da mu omogoča boljši ekonomski in družbeni status. Vse to posameznika privede do večjega samospoštovanja, njegovega samouresničevanja in na koncu do večjega zadovoljstva in do boljše nematerialne kvalitete življenja. Izobrazba je navedena kot eden izmed virov neenakosti, istočasno pa je osnovni element, ki naj bi vplival na zmanjšanje neenakosti.

Izobraževanje se prikazuje s pomočjo različnih kazalnikov. Med kazalnike izobraževanja uvrščamo poleg splošne stopnje izobrazbe, stopnje dodatnega šolanja, povprečnega števila let šolanja, inovativnosti prebivalstva itd. tudi skrb države za izobrazbeno in inovativno raven prebivalstva, ki je izražena z deležem bruto domačega proizvoda, ki je namenjen za te potrebe, ter skrb države za kvaliteto izobraževanja, ki je izražena s številom učencev na učitelja (Seljak, 2000, str. 118).

S trajnostnim turističnim razvojem je potrebno v turizmu posvečati več pozornosti izobraževanju. V turistični dejavnosti, kot je bilo omenjeno že v prejšnjih poglavjih, je zaposlena predvsem nekvalificirana delovna sila. Če želimo v turistični destinaciji oblikovati iz masovnega turizma trajnostni turizem, je potrebno najprej izobraziti določeno število

strokovnega osebja, ki bo imelo posluh za potrebe in želje obiskovalcev. To je edina pot do uspešnega trajnostnega turističnega razvoja in konkurenčnosti turistične destinacije v prihodnosti.

Turističnem visokošolskem izobraževanju je potrebno dodati še vrsto humanističnih znanj, saj je turizem v tesni povezavi s "humanimi bitji" - ljudmi v različnih oblikah njihovega udejstvovanja. Visokošolsko turistično izobraževanje je namenjeno predvsem tistim, ki bodo znali razumeti obiskovalca v vseh njegovih potrebah (Pauko, 1997, str. 205).

Če bi imel človek na razpolago dovolj informacij o posledicah svojega ravnanja, do ekoloških katastrof ne bi prihajalo. Zato je potrebno organizirati razne izobraževalne aktivnosti, ki bodo ljudi poučile o njihovem napačnem ravnanju. Tako obiskovalce kot tudi lokalne prebivalce je potrebno poučiti o turistični ekološki etiki, tako da se bodo vsi vedli na način, ki ima čim manj posledic za naravno in socialno-kulturno okolje. K ekološkemu informiranju in vzgoji obiskovalcev lahko veliko pripomorejo mediji, publikacije, knjige, turistične organizacije ter tudi zakonodaja in praksa s področja zaščite obiskovalca (Mihalič, 1995, str. 95, 101, 106).

Rezultati raznih raziskav so pokazali, da je v turizmu zelo pomembno znanje tujih jezikov, saj le-tako lahko poteka komunikacija med obiskovalci in zaposlenimi v turizmu (mednarodni turizem), znanje računalništva, poznavanje medkulturnih razlik, strateškega načrtovanja turistične destinacije, poznavanje turističnega trga, zakonodaje ipd. V svetu je malo izobraževalnih ustanov, ki na področju turizma uživajo svetovni ugled. Izobraževalne ustanove navadno med seboj le konkurirajo. Na splošno velja, da se več usposablja vodstveni kadri, čeprav primanjkuje znanj in spretnosti prav pri osebju, ki je v stalnem stiku z obiskovalci. Največ potreb po usposabljanju v turistični dejavnosti se je pokazalo na področju animacije in odnosov z obiskovalci, oblikovanja novega turističnega proizvoda, tujih jezikov, hotelskega managementa, direktnega trženja, kontrolinga v kuhinji in strežbi ter motivacije in vodenja sodelavcev (Bezget, 2000, str. 7, 13, 17-18).

3.4.1.5 Pravice, svoboščine in sodelovanje

Pravice in svoboščine je zelo težko definirati, saj je odvisno od okolja, v katerem posameznik živi. Z vidika turizma nas zanima predvsem pravica do potovanja v lastni državi in v tujino ter pravica do letnega dopusta – pravica do odsotnosti od dela. Poul Rieger (Krippendorf, 1997, str. 42) je v svojih raziskavah navedel, da je človekov letni dopust še zadnja in edina svobodna in nekontrolirana odločitev v današnji družbi. Potovanje v bistvu predstavlja dvojno svobodo – od dela in doma. Sodelovanje lahko definiramo kot vključevanje ljudi v ekonomski, družbeni, kulturni in politični proces, ki povratno vpliva na življenja teh ljudi. V socialno-kulturnem smislu pomeni sodelovanje svobodno udeleževanje vseh oblik družabnega življenja ne glede na spol, barvo kože, vero itd. V današnji družbi je značilno za socialno-

kulturno sodelovanje predvsem nezmožnost uporabe svojega jezika, propadanje običajev in tradicionalnih umetnosti (Seljak, 2000, 120-122).

Pravica do mobilnosti in pravica do odsotnosti od dela sta v bistvu omogočili razvoj in obstoj turizma. V statističnem uradu Republike Slovenije so opredelili obiskovalca kot osebo, ki v kraju zunaj stalnega bivališča prenoči vsaj eno noč v gostinskem ali kakem drugem nastanitvenem objektu zaradi počitka ali rekreacije, zdravja, študija, športa, vere, družine, dela, javne misije ali shoda (Planina, 1997, str. 12). Pravica do mobilnosti oziroma do gibanja oseb v prostoru je na zunaj najbolj opazna značilnost turizma. Le-ta sicer omogoča začasno zapustitev stalnega bivališča, ne zagotavlja pa njegove izvedbe.

Za izvedbo turističnega potovanja je potrebno izpolniti pogoje v stalnem bivališču in pogoje v turistični destinaciji. Pri tem je potrebno upoštevati še pogoje na poti ter splošne pogoje (mir, varnost, red itd.). Pravica do odsotnosti od dela, ki vključuje prosti čas, je temeljni pogoj za turizem. S prostim časom predpostavljamo, da človek nima delovnih obveznosti in da ni vezan na delovno mesto. Zavedati se moramo, da ta prosti čas ni v celoti posvečen turističnim dejavnostim. Izkoristimo ga tudi za razne telesne, socialne, duhovne, pasivne ipd. aktivnosti, ki jih opravljamo v stalnem bivališču. Dolžina in termin prostega časa pa vplivata na turistično povpraševanje. Prosti čas je lahko opredeljen v okviru leta, tedna, dneva ali manjših časovnih enot. Če je izpolnjen ta pogoj poleg vseh ostalih (potreba po zapustitvi kraja stalnega bivanja, razpoložljiva finančna sredstva; v turistični destinaciji: primarne in izvedene privlačnosti; ter ostali pogoji), lahko dejansko obiskovalec prične s potovanjem (Pirjevec, 1998, str. 62-63; Planina, 1997, str. 28-32).

Kot socialno-kulturno sodelovanje na področju turizma lahko spremljamo število tradicionalnih prireditev, ohranjanje starih navad in običajev ipd., ki so zanimiva turistična privlačnost neke turistične destinacije.

3.4.1.6 Varnost

Varnost je osnovna človekova potreba. Ljudje morajo občutiti varnost v svojem vsakdanjem življenju oziroma uresničevanju svoje pravice do izbire različnih življenjskih možnosti. Človek čuti potrebo po ekonomski varnosti, varnosti s preskrbo s hrano, varnosti svojega zdravja, varnosti povezani z viri okolja in naravnimi viri, osebni varnosti, varnosti skupnosti ter politični varnosti. Zagotavljanje varnosti ni vedno v človekovi moči. Kvaliteta življenja na določenih območjih je v veliki meri odvisna tudi od naravnih pojavov (naravne nesreče), na katere ljudje nimajo neposrednega vpliva. Zavedati se moramo, da je določene naravne nesreče izzvalo tudi človekovo obnašanje. V tem poglavju se bomo opredelili predvsem na področje osebne varnosti, ki vključuje potrebo po zavarovanju samega sebe pred drugimi posamezniki in družbami ali celo pred samim seboj (samouničevanje).

Na področju turizma je varnost zelo pomembna. Inskeep (1991, str. 374) je omenil socialno-kulturne probleme, ki se nanašajo na področje kriminala, drog, alkohola, bolezni in prostitucije. Pri tem je vpliv turizma izrazitejši v času sezone, saj so dobički zaradi večjega pritoka obiskovalcev višji, istočasno pa so manjše možnosti odkritja nelegalnih poslov. Z vidika varnosti je potrebno omeniti še določene dejavnike, ki zelo negativno vplivajo na turistično rast in razvoj v določeni turistični destinaciji. Le-ti so: vojna, terorizem, politična nestabilnost, nestabilnost denarne valute in konvertibilnost, letalska varnost, tranzitna varnost, kriminal ter stanje zdravstvene infrastrukture (Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 212). Omeniti je potrebno še določila Evropske unije, ki je kot temeljni kazalnik varnosti postavila tudi minimalno požarno varnost v hotelskih in drugih turističnih objektih (Andreis, 1997, str. 39). Z vidika obiskovalca, kar je lepo vidno pri subjektivnih kazalnikih, je najpomembnejši občutek varnosti v času bivanja v turistični destinaciji. To je vidno že iz svetovnih turističnih tokov, da v države, kjer prevladujejo vojne, terorizem, epidemije ipd. potuje le minimalen del turistične mase. Da je varnost pomemben dejavnik trajnostnega turističnega razvoja neke turistične destinacije, potrjuje tudi WTO, ki je oblikovala načela o varnosti v turizmu in jih izdala leta 1994 v knjigi "Tourism Safety and Security." Obiskovalci naj bi se že pred prihodom v turistično destinacijo oziroma državo izobrazili o njej, zahtevali varovanje s strani policije, se pozanimali ali je v turistični destinaciji oziroma državi vojna, teroristične organizacije ipd. (Tarlow, Santana, 2002, str. 424-425).

3.4.1.7 Prikaz objektivnih socialno-kulturnih kazalnikov

V tabeli 4 na straneh od 64 do 67 je predstavljen 101 bistveni objektivni socialno-kulturni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni. Vsi objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni so predstavljeni v prilogi 3, kjer je naveden njihov naziv, izračun, enota mere ter vrsta. Prikazani objektivni socialno-kulturni kazalniki so združeni v šest kazalnikov druge ravni (demografija in koncentracija obiskovalcev, neenakost, zdravje, izobraževanje, pravice, svoboščine in sodelovanje ter varnost), ki so predstavljeni v predhodnih podpoglavjih poglavja 3.4.1. Nekateri kazalniki izražajo osnovne življenjske potrebe, drugi pa izražajo potrebo po boljših delovnih in življenjskih pogojih.

Tabela 4: Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
SK-1 DEMOGRAFIJA IN KONCENTRACIJA OBISKOVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Delež tujih obiskovalcev med vsemi obiskovalci
2.	Delež obiskovalcev v sezoni med vsemi obiskovalci
3.	Število obiskovalcev v sezoni na 1.000 lokalnih prebivalcev
4.	Koncentracija prebivalcev na kvadratni kilometer turistične destinacije
5.	Koncentracija obiskovalcev v sezoni na kvadratni kilometer turistične destinacije
6.	Koncentracija obiskovalcev skupaj z lokalnimi prebivalci v sezoni na kvadratni kilometer turistične destinacije
7.	Razmerje med številom nočitev tujih in domačih obiskovalcev
8.	Delež nočitev tujih obiskovalcev med vsemi nočitvami
9.	Število nočitev na 1.000 prebivalcev
10.	Povprečno število nočitev obiskovalcev
11.	Delež dni v letu, ki jih obiskovalec preživi v turistični destinaciji
12.	Število ležišč na 1.000 prebivalcev
13.	Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev
14.	Število ležišč na 1.000 obiskovalcev
15.	Število gostinskih sedežev na 1.000 obiskovalcev
16.	Stopnja rasti obiskovalcev
17.	Delež lokalnih prebivalcev vključenih v trajnostni turistični razvoj
18.	Število ur čakanja na cestah v sezoni
19.	Delež tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti v sezoni
20.	Zasedenost turističnih zmogljivosti
21.	Število pritožb lokalnih prebivalcev, kot posledica koncentracije obiskovalcev
22.	Število enodnevnih obiskovalcev
SK-2 NEENAKOST	
Zap.št.	Naziv
23.	Razmerje med povprečno bruto plačo v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih
24.	Razmerje med minimalno bruto plačo v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih
25.	Delež zaposlenih v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi
26.	Razmerje med številom zaposlenih lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile v turistični dejavnosti
27.	Delež zaposlenih žensk v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi ženskami
28.	Delež zaposlenih moških v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi moškimi
29.	Razmerje med zaposlenimi ženskami in moškimi v turistični dejavnosti
30.	Razmerje med povprečno bruto plačo lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti
31.	Razmerje med povprečno bruto plačo žensk in moških zaposlenih v turistični dejavnosti
32.	Razmerje med dolžino zaposlitve v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih
33.	Razmerje med povprečno bruto plačo obiskovalcev in lokalnih prebivalcev
34.	Delež turističnih in gostinskih podjetij, ki poslujejo skozi vse leto

Tabela 4 (nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
SK-2 NEENAKOST	
Zap.št.	Naziv
35.	Razmerje med številom stalno in pogodbeno zaposlenih v turistični dejavnosti
36.	Delež registriranih brezposelnih žensk med vsemi brezposelnimi
37.	Delež žensk na tretji ravni izobraževanja med lokalnimi prebivalci na tretji ravni izobraževanja
38.	Število različnih tipičnih vrst hrane (gastronomija)
SK-3 ZDRAVJE	
Zap.št.	Naziv
39.	Delež izdatkov za zdravstvo v BDP
40.	Delež izdatkov za razvoj infrastrukture, ki vpliva na zdravje ljudi, v BDP
41.	Delež lokalnih prebivalcev z dostopom do pitne vode med vsemi lokalnimi prebivalci
42.	Delež stanovanj z ustreznim dostopom do kanalizacijskega omrežja
43.	Delež poškodovanih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni med vsemi poškodovanimi osebami
44.	Delež umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah med vsemi umrlimi prebivalci
45.	Delež umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni med vsemi umrlimi prebivalci v prometnih nesrečah
46.	Delež obiskovalcev zdravilišč med vsemi obiskovalci
47.	Delež domačih obiskovalcev zdravilišč med vsemi obiskovalci zdravilišč
48.	Stopnja rasti obiskovalcev v zdraviliščih
49.	Stopnja rasti nočitev v zdraviliščih
50.	Število turističnih kmetij
51.	Delež kmetij, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo, med vsemi kmetijami
52.	Delež ekoloških kmetij med vsemi kmetijami
53.	Število turističnih proizvodov (prehrambnih) z "bio" oznako
54.	Število zdravnikov na 1.000 prebivalcev
55.	Število primerov okužb oz. obolenj zaradi slabe prehrane v turističnih zmogljivostih
56.	Delež prebivalcev udeleženih v programih promocije zdravja za odrasle in mladino
SK-4 IZOBRAŽEVANJE	
Zap.št.	Naziv
57.	Delež prebivalcev z visokošolsko in univerzitetno izobrazbo
58.	Delež prebivalcev usmerjenih v okoljsko izobraževanje med vsemi prebivalci, ki se izobražujejo
59.	Delež prebivalcev vključenih v turistično izobraževanje med vsemi, ki se izobražujejo
60.	Delež prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja med vsemi vpisanimi na tretji ravni izobraževanja
61.	Povprečno število let trajanja turističnega izobraževanja
62.	Razmerje med vpisanimi ženskami in vpisanimi moškimi v turistične izobraževalne ustanove

Tabela 4 (nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
SK-4 IZOBRAŽEVANJE	
Zap.št.	Naziv
63.	Delež turističnih podjetij, ki izobražujejo svoje zaposlene
64.	Število izvedenih aktivnosti na področju osveščanja in izobraževanja prebivalcev za trajnostni razvoj
65.	Stopnja rasti vpisa na drugo raven turističnega izobraževanja
66.	Stopnja rasti vpisa na tretjo raven turističnega izobraževanja
67.	Število priznanih patentov v turistični dejavnosti na 1.000 prebivalcev
68.	Delež izdatkov za turistično in ekološko izobraževanje v BDP
69.	Delež prebivalcev z znanjem vsaj enega tujega jezika
70.	Delež prebivalcev z visoko in univerzitetno turistično izobrazbo med vsemi prebivalci
71.	Delež izdatkov za raziskave in razvoj v BDP
72.	Število strokovnjakov na turističnem in okoljevarstvenem področju na 1.000 prebivalcev
SK-5 PRAVICE, SVOBOŠČINE IN SODELOVANJE	
Zap.št.	Naziv
73.	Izdatki prebivalcev za turistična potovanja na prebivalca
74.	Povprečno število opravljenih ur dela na teden
75.	Povprečno število dni šolskih počitnic na leto
76.	Minimalno zakonsko določeno število dni letnega dopusta
77.	Sodelovanje žensk v dohodku družine kot delež družinskega dohodka
78.	Delež gospodinjestev s TV aparati
79.	Delež gospodinjestev s telefonskim priključkom
80.	Delež gospodinjestev z internetnim priključkom
81.	Potreba po turistični vizi za vstop v turistično destinacijo
SK-6 VARNOST	
Zap.št.	Naziv
82.	Stopnja rasti obravnavanih kriminalnih dejanj
83.	Delež obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih obiskovalcem med vsemi kriminalnimi dejanji
84.	Delež obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem med vsemi kriminalnimi dejanji
85.	Razmerje med obravnavanimi kriminalnimi dejanji povzročenih lokalnim prebivalcem v sezoni in izven sezone
86.	Število poškodb zaradi stika med človekom in divjadjo
87.	Delež prometnih nesreč v sezoni med vsemi prometnimi nesrečami
88.	Delež prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni v vseh prometnih nesrečah s smrtnim izidom
89.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb v sezoni in izven sezone
90.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. v sezoni in izven sezone
91.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi terorizma v sezoni in izven sezone

Tabela 4 (nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
SK-6	VARNOST
Zap.št.	Naziv
92.	Razmerje med številom spolnih zlorab v sezoni in izven sezone
93.	Razmerje med številom obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili v sezoni in izven sezone
94.	Razmerje med številom prijavljenih kraj avtomobilov v sezoni in izven sezone
95.	Delež škod zaradi naravnih nesreč v BDP
96.	Delež izdatkov prebivalcev za varnostne sisteme proti kraji, vlomom ipd. v njihovih izdatkih
97.	Delež izdatkov za varnostne sisteme v turistični destinaciji v BDP
98.	Število policajev na 1.000 prebivalcev
99.	Število napadov na obiskovalce s strani lokalnih prebivalcev
100.	Ali je v turistični destinaciji vojna?
101.	Število poizvedb potencialnih obiskovalcev o varnosti v turistični destinaciji

Vir: Tabela 1, priloga 3.

3.4.2 SUBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI

Poleg objektivnih kazalnikov se na socialno-kulturnem področju izpostavlja tudi subjektivne kazalnike, ki ocenjujejo zadovoljstvo obiskovalcev (Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 228). Opredeljevanje le-teh temelji izključno na predpostavki o povezanosti psihičnega stanja s trajnostnim razvojem, kar pomeni, da je zainteresiranost za okoljsko ravnanje relativno odvisna tudi od stopnje zadovoljstva zaposlenih, lokalnih prebivalcev in obiskovalcev.

Subjektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so bili razviti na osnovi dveh testov, in sicer na podlagi "Testa prijaznosti turistične destinacije do lokalnih prebivalcev in okolja" ter "Testa prijaznosti turistične destinacije do obiskovalcev," in na podlagi C/S modela (Ritchie, Crouch, Hudson, 2001, str. 1-17). Predstavljeni so v tabeli 5 na straneh 68 in 69.

Tabela 5: Subjektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO OBISKOVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Obiskovalčevo zaznavanje kulturnega bogastva ter same kulture v turistični destinaciji.
2.	Obiskovalčevo zaznavanje kulturnega prispevka turistične destinacije k človekovemu razvoju.
3.	Obiskovalčevo zaznavanje eksotičnosti, edinstvenosti, sofisticiranosti kulture v turistični destinaciji.
4.	Obiskovalčevo poznavanje in sprejemanje tradicionalne kulture v turistični destinaciji (hrane, glasbe, oblačenja, folklore, umetnosti, festivalov, dogodkov, religije, rase itd.).
5.	Obiskovalčevo zaznavanje in vsečnost arhitekture v turistični destinaciji.
6.	Obiskovalčevo zaznavanje stopnje, do katere oblačila oblikujejo kulturno identiteto lokalnih prebivalcev.
7.	Obiskovalčevo zanimanje za tradicijo, delovne navade in delovne procese, preživljanje prostega časa ter edinstvenost socialno / družinskih struktur lokalnega prebivalstva.
8.	Obiskovalčevo sprejemanje, razumevanje in poznavanje tujega jezika, načina življenja itd. lokalnih prebivalcev ter druženje z njimi.
9.	Obiskovalčevo zanimanje za turistične značilnosti turistične destinacije ustvarjeno v kraju stalnega bivališča na podlagi njihovega izobraževalnega sistema.
10.	Različno obiskovalčevo zaznavanje starega in novega sveta (npr. razviti vsakdan, nerazvita turistična destinacija).
11.	Obiskovalčeve preference za posamezno vrsto aktivnosti.
12.	Obiskovalčevo zadovoljstvo z različnimi aktivnostmi, ki jih nudi turistična destinacija.
13.	Obiskovalčeva želja po sodelovanju pri različnih dogodkih v turistični destinaciji.
14.	Obiskovalčeva ocena in pomen, ki ga pripisuje edinstvenosti turistične destinacije.
15.	Obiskovalčevo zaznavanje povezanosti pomembnega dogodka z destinacijo (način, kako ga povezuje).
16.	Obiskovalčeve preference za pasivne in aktivne izkušnje.
17.	Obiskovalčeve želje po razširitvi življenjskih izkušenj.
18.	Obiskovalčeve vrednote, ki se kažejo v sprejemanju različnih oblik razvedrila in kulture.
19.	Pomen, ki ga pripisujejo obiskovalci možnemu srečanju z znanimi osebami, ki dopustujejo v turistični destinaciji.
20.	Obiskovalčevo zaznavanje udobja (prijetnosti in dobrodošlosti) v turistični destinaciji.
21.	Obiskovalčevo zadovoljstvo z osebjem na letalih, v hotelih, z varnostniki itd. (ali se znajo primerno vesti, kakšna je kvaliteta njihovega dela, ali poznajo jezik, so prijazni itd.).
22.	Obiskovalčevo zadovoljstvo z zaposlenimi v turistični dejavnosti (jezik, navodila, posebne želje). Ali je zadovoljen s turističnimi storitvami zaposlenih?
23.	Obiskovalčevo zaznavanje varnosti v turistični destinaciji (osebna varnost - počutje).
24.	Obiskovalčevo zadovoljstvo z možnostjo srečevanja in spoznavanja novih ljudi, njihove kulture, navad, načina življenja, jezika, gastronomije itd.
25.	Obiskovalčevo zaznavanje preobremenjenosti turistične destinacije z obiskovalci (prenatranost).
26.	Obiskovalčevo zaznavanje strogosti oziroma problemov pri prestopu meje na poti v turistično destinacijo.
27.	Obiskovalčevo zaznavanje preprostosti dostopa do turistične destinacije.
28.	Obiskovalčevo zaznavanje različnosti potovanja, znamenitosti na poti v turistično destinacijo.
29.	Obiskovalčevo zaupanje v lokalno policijo ter varnostne službe.
30.	Obiskovalčevo zaznavanje enostavnosti dostopa do turistične destinacije (potreba po turistični vizi).
31.	Obiskovalčevo zaznavanje ugodnosti, ki jih nudi turistična destinacija (način plačila, rezervacije itd.).
32.	Obiskovalčevo zaznavanje prijaznosti / prijateljskega odnosa lokalnih prebivalcev do njih - obiskovalec čuti, da si v turistični destinaciji želijo ravno njega za obiskovalca, kar je tudi javno prikazano na informacijskih tablah.
33.	Obiskovalčevo razumevanje in vsečnost dogodivščin ter izkušenj, ki jih dobi v turistični destinaciji.
34.	Obiskovalčeva navdušenost ob vključevanju njegovih mnenj v analizo, kako popraviti pomanjkljivosti sedanjega turističnega proizvoda ter kako razširiti njegovo kvaliteto.
35.	Obiskovalčeva želja po sodelovanju v turističnih raziskavah v turistični destinaciji.
36.	Obiskovalčeva želja po povratnih informacijah o raziskavi v turistični destinaciji.

Tabela 5 (nadaljevanje): Subjektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO LOKALNIH PREBIVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Pomen, ki ga lokalni prebivalci pripisujejo ohranjanju družinskih in etničnih vezi.
2.	Topel sprejem obiskovalcev s strani lokalnih prebivalcev ter njihova vključitev v način življenja v turistični destinaciji (skušajo jih naučiti jezika itd.).
3.	Trud lokalnih prebivalcev za ohranitev in zaščito lokalne kulture.
4.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev s prihodom obiskovalcev (pripravljena dobrodošlica za obiskovalce).
5.	Trud lokalnih prebivalcev za zadovoljitev potreb obiskovalcev (prehrana, glasbene aktivnosti itd.), tako da se le-ti počutijo kot doma.
6.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev z vrsto obiskovalcev v turistični destinaciji.
7.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev z možnostjo srečevanja in spoznavanja novih ljudi, njihove kulture, navad, načina življenja itd.
8.	Zaznavanje preobremenjenosti turistične destinacije z obiskovalci (prenatranost) s strani lokalnih prebivalcev "Prevelika koncentracija obiskovalcev bo poškodovala mojo kvaliteto življenja."
9.	Trud lokalnih prebivalcev za oblikovanje ustrezne ravni gostoljubnosti - obstoj gostoljubnega razvojnega programa.
10.	Trud lokalnih prebivalcev za zaščito turističnih znamenitosti pred preveliko koncentracijo obiskovalcev.
11.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev s turističnim razvojem v turistični destinaciji.

Vir: Ahn et al., 2002, str. 10-11; Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 228-229;
Miller, 1999, str. 93-97; Miller, 2001, str. 354-360;
Ritchie, Crouch, Hudson, 2001, str. 1-17.

3.5 OKOLJSKI KAZALNIKI

Okoljski trajnostni razvoj pomeni razvoj, ki omogoča gibanje proti stanju, ki zagotavlja dolgoročen obstoj človeške vrste. Biološki kriteriji ohranitve vrste pa govorijo o tem, da je za dolgoročen obstoj človeštva potrebno spoštovanje raznolikosti človeških oblik kulture in ustavitvev nezadržne globalizacije enotnih kulturnih vzorcev, ustavitvev iztrebljanja domorodnih človeških civilizacij in tudi vseh drugih živih bitij ter takojšnje omejevanje rasti števila prebivalcev. Kaj se resnično dogaja z okoljem v procesu gospodarske rasti, ni povsem jasno, saj je najpomembnejša mera razvoja rast bruto domačega proizvoda na prebivalca. Le-ta pa ne kaže nič drugega kot spremembe na ekonomskem področju. Okoljski razvoj mora zato postavljati meje gospodarski rasti in mora upoštevati meje, ki mu jih postavlja socialno-kulturni razvoj. Vse to naj bi omogočilo zagotoviti zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij vsaj na ravni današnje generacije. Potrebno je le še določiti, koliko in kakšno strukturo okoljskega kapitala je potrebno ohraniti (Radej et.al, 2000, str. 19; Seljak, 2000, str. 138-140). Sodobna potrošniška družba proizvaja in uporablja veliko proizvodov, ki so rezultat dosežkov

kemijske znanosti in so nepogrešljivi spremljevalci življenja. Te kemikalije niso le na policah v ustrezni embalaži, temveč prehajajo v naše okolje: v vode, zrak, tla, pridelke itd. (Hudnik, 2000, str. 21). Vplivi turizma na okolje so predstavljeni že v poglavju 1.1.2.3 magistrskega dela. Pri njihovi opredelitvi smo si pomagali s klasifikacijo OECD.

Turizem je glavni gospodarski dejavnik v številnih regijah Sredozemlja in Alp. Vpliva na povezavo med gospodarskim razvojem in varstvom okolja, seveda pa tudi na prostorske in okoljske konflikte. Za trajnostni turistični razvoj je pomembno skrbno načrtovanje in dobra organizacija. Ob upoštevanju narave in nosilnosti okolja, zlasti v obalnih in gorskih območjih, so lahko turistične dejavnosti rentabilne in trajno pomemben dejavnik razvoja. Po mnenju WTO lahko v naslednjih desetletjih pričakujemo okrepljeno turistično obiskovanje Evrope, zlasti njenih obalnih in gorskih območij. Vse to bo vodilo do povečanja onesnaženosti, odpadkov, odpadnih voda ter tudi do večje turistične zasedenosti površin. To je tudi vzrok, da se vzpodbuja trajnostni turistični razvoj. Predvsem naj bi se večji del sredstev vlagalo kot investicije v gradnjo primerne infrastrukture, ki bo morala reševati probleme okolja in njegove onesnaženosti. Z vidika trajnostnega turističnega razvoja je poudarek predvsem na treh področjih:

- razpršiti turistično dejavnost, da se zmanjšajo pritiski množičnega turizma in spodbudijo različne oblike trajnostnega turizma;
- izboljšati kakovost turističnih zmogljivosti, vključno z boljšimi informacijami;
- prilagoditi obnašanje obiskovalcev varstvu okolja in življenju lokalnih prebivalcev, vključno s promocijo v sredstvih javnega obveščanja, kodeksom obnašanja, uveljavljanju okoljske etike ter s prilagoditvijo prometa (Plut, 1997, str. 65-66).

Poglavje o okoljskih kazalnikih vključuje vplive turizma na okolje v ožjem pomenu, torej na naravno okolje. To še ne pomeni, da se vplivi turizma na naravo ne odražajo tudi na drugih področjih. Zavedati se moramo, da je ravno za namene trajnostnega turističnega razvoja povezanost vseh treh področij zelo pomembna in izrazita.

V nadaljevanju so okoljski kazalniki razdeljeni in obravnavani kot kazalniki zraka in podnebja, vode, hrupa, odpadkov, tal in površine ter kot kazalniki naravnih virov (obnovljivih in neobnovljivih). Pri razvoju kazalnikov smo upoštevali, da je potrebno razviti tudi kazalnike, ki merijo spremembe v kvaliteti virov okolja in naravnih virov, kar neposredno oziroma posredno vpliva tudi na kvaliteto človekovega življenja. Eden glavnih problemov kvalitete človekovega življenja je prav v naraščajoči degradaciji virov okolja,¹³ ki omogočajo življenje. To je značilno zlasti za območja z veliko gostoto prebivalstva.

¹³ Vedno večja degradacija virov okolja je mišljena predvsem kot vedno večja koncentracija onesnaževalcev zraka, onesnaževanje (pitne) vode, odlaganje različnih vrst trdnih odpadkov, hrup itd. Degradacija okolja je "poslabšanje lastnosti okolja in ravnotežja pojavov, tudi glede dostopnosti, bivalnih, delovnih ali življenjskih pogojev" (Lah, 1995, str. 56).

Sam namen kazalnikov trajnostnega razvoja je ugotoviti, kakšen je prispevek posameznih dejavnikov ali vsaj področij k onesnaženosti okolja. Pri tem smo kot kazalnik trajnostnega razvoja smatrali tudi odstotek bruto domačega proizvoda, ki ga država potroši za varstvo okolja. Za posamezno turistično destinacijo bi bilo zanimivo vedeti, kolikšen delež v strukturi potrošnje lokalnih oblasti predstavljajo sredstva namenjena ohranitvi okolja, ki samo po sebi predstavlja turistično privlačnost.

Pri ocenjevanju sprememb na okoljskem področju in onesnaženosti turistične destinacije nam poleg objektivnih okoljskih kazalnikov, ki so predstavljeni v poglavju 3.5.1.7 (glej Tab. 6, na str. 81-84), pomagajo še subjektivni okoljski kazalniki, ki so opredeljeni v poglavju 3.5.2. Subjektivni okoljski kazalniki so izpeljani na podlagi anket med lokalnimi prebivalci in obiskovalci. Z njimi se ugotovi, kaj jih v turistični destinaciji na tem področju najbolj moti.

3.5.1 OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI

3.5.1.1 Zrak - podnebje

”Zrak je naša najbolj vsakdanja in hkrati življenjsko nujna in nenadomestljiva hrana” (Strojin, 1995, str. 25). Onesnaženost zraka pomeni obremenilno vnašanje snovi, ki škodujejo naravi in zdravju ljudi. Vsako onesnaževanje zraka ima svoj vir. Onesnaževalce naravnega okolja imenujemo emisije. Le-teh je zelo veliko. Problem se pojavi, ko se pojavijo uhajanja plinov na manjšem geografskem področju (npr. turistični destinaciji) in imajo lahko katastrofalne posledice. Na lokalni ravni je pomembno onesnaževanje z žveplovim dioksidom in dušikovimi oksidi. Med globalne onesnaževalce pa štejemo pline tople grede, halogenirane fluorokloroogljikove (ozonska luknja) in žveplov dioksid (kislost padavin). Kisel dež vpliva na propadanje gozdov, kislost jezer in vodotokov itd. Problem kislega dežja ima lokalne, regionalne, državne ali celo celinske razsežnosti. Zaradi okoljskih, zdravstvenih in gospodarskih posledic je to eden izmed osrednjih degradacijskih problemov sveta (Plut, 1995, str. 106; Strojin, 1995, str. 25-29).

Za zdravje posameznika in za njegovo kvaliteto življenja je pomembno predvsem to, da ni izpostavljen onesnaževalcem zraka. Najbolj kritične so kratkotrajne izpostave visokim koncentracijam, ki pa se pojavljajo zgolj lokalno. Na nacionalni ravni niso tako pomembne. Manj izrazito, toda prav tako nevarno je dolgotrajno izpostavljanje nizkim koncentracijam onesnaževalcev. Zato je zelo pomemben kazalnik trajnostnega razvoja odstotek ljudi, ki so umrli oziroma boleli za dihalnimi boleznimi in boleznimi, katerih vzrok je onesnažen zrak.

Merjenje onesnaženosti zraka je s strani turizma zelo zapleteno oziroma skoraj nemogoče na globalni ravni. Rezultati onesnaževanja (emisije) in onesnaženosti (imisije in koncentracije),

dobljeni na podlagi kazalnikov, bi bili realnejši, če bi merili te kazalnike na ravni turistične destinacije, kjer je turizem prevladujoča gospodarska dejavnost. Ob predpostavki, da ima turizem v narodnem dohodku turistične destinacije več kot 50 odstotni delež, predvidevamo, da v primeru naraščanja dopolnilnih gospodarskih dejavnosti, kot so kmetijstvo, promet in zveze, prehrabna industrija ipd., lahko pripišemo onesnaženost zraka kar turistični gospodarski dejavnosti, saj dodatne gospodarske dejavnosti ne bi povečale svojega obsega, če ne bi prišlo do turističnega razvoja v destinaciji.

V poglavju 1.1.2.3 so definirane škode zaradi onesnaževanja po klasifikaciji OECD. Glavi krivci z vidika turističnega razvoja za onesnaževanje zraka so predvsem motorna vozila, industrijski obrati in ogrevanje. Motorna vozila so eden zelo kritičnih okoljskih dejavnikov, saj so emisijsko zelo obremenjujoč dejavnik. Promet je eden izmed največjih onesnaževalcev zraka. Različne oblike prometa prispevajo zelo veliko k emisiji svinca, dušikovih oksidov, ogljikovih oksidov, žveplovega oksida, hlapljivih organskih snovi in drugih plinov, s katerimi onesnažujejo ozračje (Plut, 1997, str. 63-64). Največji problem onesnaženosti ozračja z izpušnimi plini motornih vozil je zaznati v času sezonske koncentracije obiskovalcev. Poleg števila obiskovalcev, je onesnaženost ozračja odvisna tudi od kvalitete njihovih motornih vozil.

Industrijski obrati so poleg motornih vozil eden temeljnih virov okoljske degradacije in izčrpavanja naravnih virov. V bistvu industrijski obrati poleg emisije žveplovega dioksida, dušikovega dioksida in monoksida v ozračje, v veliki meri izkoriščajo naravne vire, trošijo veliko energije, proizvajajo proizvodne odpadke itd. Ta problematika se nato razširi še na področje voda in tal. Da bi vse to preprečili, so podjetja začela v svoje sisteme vgrajevati razne čistilne naprave in filtre (Plut, 1997, str. 58-60).

Energetski sektor se v današnjem času sooča z lokalnimi, regionalnimi in globalnimi okoljskimi posledicami proizvodnje in potrošnje energije, ki sloni na prevladi uporabe omejenih in emisijsko zelo obremenjujočih, pretežno uvoženih fosilnih goriv (nafta, zemeljski plin). S samim ogrevanjem se sproščajo v ozračje ogljikov in žveplov dioksid ter dušikov oksid. Vse to povzroča segrevanje ozračja (topla greda), ki je v današnjem času zelo pereč problem poleg problema ozonske luknje. Ker je določena tudi meja, do katere je lahko ozračje onesnaženo (kritična meja), je potrebno spremljati, kolikokrat je kvaliteta zraka prekoračila kritično mejo.

Onesnaženost zraka vpliva na zdravje in psihično razpoloženje ljudi, na hitrost razpadanja gradbenih materialov in s tem na hitrost razpadanja kulturne dediščine ter na poškodbe rastlinskih in živalskih vrst. To pa močno vpliva na turizem. V turizmu je onesnaženost zraka vezana predvsem na promet (plini avtomobilov, avtobusov, letal itd.). Poleg tega pripomore turizem k onesnaževanju zraka tudi s pečmi za pripravo hrane (gostinska ponudba) ter za energijo (Črnjar, 2002, str. 321).

Glede na turistične trende današnjega časa "vedno več, vedno dlje" obiskovalci ne glede na to, če potujejo z letali ali s potniškim prometom, posredno prispevajo k manjšemu onesnaževanju. Veliko turističnih destinacij oziroma večjih turističnih mest je celo preprečilo dostop vanje z motornimi vozili. To je edini možni način, da kvaliteto naravnega okolja v njih zaščitijo, kolikor se le da. Poleg tega bi bilo potrebno v turističnih destinacijah oblikovati takšne turistične proizvode, ki bi izključevali vožnjo z motornimi vozili. Tako bi lahko že sami turistični delavci prispevali k zmanjšanju onesnaženosti zraka.

3.5.1.2 Voda

"Voda je vir življenja. Naš odnos do vode naj bi odkrival tudi naš odnos do življenja" (Gaberščik, 2000, str. 19). Onesnaženost vode spremljamo na več ravneh, in sicer lahko spremljamo onesnaženost tekočih voda, jezer, morja in podzemnih voda. Onesnaženost vode lahko merimo s številom kanalizacijskih priključkov na omrežje, skupni vpliv prebivalstva in industrije na določenem območju pa z emisijami BOD (biokemične potrebe po kisiku), ki merijo količino potrebnega kisika pri biološki razgradnji organskih snovi v vodi in so sodilo za ocenitev onesnaženosti (Seljak, 2000, str. 148). Tu je potrebno ločiti onesnaževanje voda na lokalni in globalni ravni. Lokalne oblike imajo neposreden vpliv na kvaliteto življenja prebivalcev, v našem primeru lokalnih prebivalcev turistične destinacije ter obiskovalcev le-te. Onesnaženost naj bi merili s kvaliteto pitne vode in površinskih voda. Onesnaževanje na globalni ravni pa se meri s prispevkom posamezne države k onesnaževanju velikih rek, jezer in oceanov, toda to ni področje našega dela in bomo ta kazalnik zanemarili.

Vprašanje čistosti oziroma pitnosti vode postaja vse pomembnejše zaradi naraščanja intenzivnosti onesnaževanja s strani najrazličnejših gospodarskih dejavnosti. Pri onesnaženosti voda z vidika turističnega razvoja moramo upoštevati turizem v njegovi širši obliki, kar zajema poleg gostinstva in turističnih zmogljivosti tudi trgovino, industrijske panoge, kmetijstvo, promet in zveze, energetiko, obrti itd., se pravi vse, kar je v kakršnikoli obliki posredno ali neposredno povezano s turizmom. Pri ugotavljanju onesnaženosti voda se bomo osredotočili tudi na kmetijsko dejavnost, ki z uporabo različnih gnojil, onesnažuje tako površinske kot tudi tekoče vode.

Voda je v turistični destinaciji pomemben estetski in s tem turistični dejavnik. Razsežnost vodnih površin daje možnosti za razvoj vodnih športov in rekreacije, poleg njene osnovne vloge, saj je voda sicer surovina za predelavo, obdelavo, pridelavo in izdelavo živil. Tu pa je ravno tako viden učinek turizma, saj se živila uporabljajo v turistični dejavnosti (Strojin, 1995, str. 43). Pri ocenjevanju onesnaženosti voda s strani turističnih dejavnosti smo uporabili kazalnik, ki meri obremenitev vode z enotami človeka, ter kazalnik na podlagi merjenja različnih škodljivih emisij. Turistična dejavnost je lahko izvor onesnaževanja voda. To je najizrazitejše v času sezone, ko pride do velike koncentracije prebivalstva v turistični

destinaciji in vodna infrastruktura ni primerna za takšne količine ljudi. Posledice odpadnih snovi in onesnaženosti voda so vidne v obliki raznih obolenj, uničevanju flore in favne, oporečnosti pitne vode itd. (Črnjar, 2002, str. 322).

Emisije s strani posameznih turističnih objektov je skoraj nemogoče meriti zaradi bližine drugih turističnih kot tudi gospodarskih objektov ter zaradi neprestanega gibanja vode. Približne ocene bi lahko dobili le z merjenjem emisije ob samem izvoru onesnaževanja. Na povečanje onesnaženosti lahko vplivajo različni turistični objekti kot npr. penzioni, hoteli, restavracije, zabavišni parki itd. z neprimernim sistemom kanalizacije. Velik delež onesnaženosti prispeva kmetijstvo, ki je s turizmom zelo povezano.

Turizem in kmetijstvo sta lahko v negativnem ali pozitivnem odnosu, če upoštevamo onesnaženost voda. Tu ima velik pomen vrsta turizma, ki se je razvila v turistični destinaciji. V primeru masovnega turizma je kmetijstvo s turizmom povezano v negativni smeri. V želji in potrebi po čim večjem pridelku in posredno zaslužku, se delavci v kmetijski dejavnosti poslužujejo najrazličnejših dodatkov, ki v glavnem negativno vplivajo na spremembo kakovosti vode. Poleg različnih vrst gnojil, pesticidov in insekticidov, se na tem področju pojavljajo tudi razmeroma novi onesnaževalci – nitrati. Le-ti ogrožajo zaloge pitne vode v podtalnici. V kombinaciji s fosfati le-ti povzročajo hitro rast in razvoj alg in drugih rastlin, ki počasi začnejo razpadati. Večje količine rastlin v fazi gnitja potrebujejo večje količine kisika, kar negativno vpliva na rast in celo obstoj drugih rastlinskih in živalskih vrst.

V drugem primeru lahko turizem na kmetijstvo vpliva pozitivno. To je predvsem preko večje informiranosti in osveščenosti obiskovalcev ter preko primerne turistične ponudbe. To je lepo vidno na primeru ekoloških kmetij, kjer je npr. točno določeno, s čim se lahko gnoji zemlja ali hrani živina. Poleg tega je to posledica potrebe obiskovalcev, da uživajo v zdravi domači hrani in bivajo v ekološko čistem okolju. V zadnjih letih se je pojavila nova oblika turistične ponudbe, in sicer delo na tradicionalnih kmetijah. Na ta način imajo obiskovalci možnost spoznati dejansko življenje kmetov. V strategiji razvoja slovenskega kmetijstva so opredeljeni gospodarski, socialni in tehnološki ukrepi, ki naj bi slovensko kmetijstvo spremenili postopoma v trajnostno usklajeno dejavnost prihodnosti (Maček, 1998, str. 31).

Na samo onesnaževanje voda lahko vplivajo tudi obiskovalci sami. V poletni sezoni se zaradi večjega zanimanja za vodne športe in koncentracije obiskovalcev onesnaževanje rek, jezer, morja ipd. poveča. Vir onesnaževanja voda so predvsem odpadki, ki jih obiskovalci odvržejo s čolnov, vožnje z motornimi čolni, ki puščajo za seboj oljne madeže itd. Pri preveliki koncentraciji obiskovalcev se pojavijo tudi negativni socialno-kulturni učinki, ki pa so bili opisani v poglavju o socialno-kulturnih kazalnikih 3.4.

3.5.1.3 Hrup

Lah (1995, str. 114) je definiral hrup kot "vsak zvok, ki vpliva na psihično in fizično počutje, ovira ljudi pri delu, zmanjšuje delovno zmožnost, ustvarja nemir in moti okolje, otežuje ali celo preprečuje ljudem počitek in tako vpliva na njihovo zdravje." Hrup je v bistvu zvok, ki človeka moti in je neprijeten, nezaželen in skrajni fazi tudi škodljiv. Hrup je v bistvu stalni spremljevalec človeka. Spremlja ga povsod, celo ponoči. Pripisujejo mu isti negativen vpliv kot onesnaženosti vode in zraka (Strojin, 1995, str. 125).

Meja obremenjenosti s hrupom je odvisna od oddaljenosti od neposrednega izvora hrupa ter od časovnega razmika in vrste zvoka. V turistični destinaciji, ki ima razvit predvsem masovni turizem, je izvorov hrupa ogromno: bližina cest, letališč, zabaviščnih parkov, plaž, diskotek, restavracij itd., ki so posledica prometnih sredstev in koncentracije obiskovalcev. Človekovo zdravje trpi zaradi hrupa (ljudje ne morejo zaspiti, zgubijo sluh, pride do nevarnih napetosti, zmanjša se človekova produktivnost dela itd.). Vse to najbolj čutijo lokalni prebivalci (Črnjar, 2002, str. 322). Ne moremo trditi, da pri drugačnih oblikah turizma ni izvorov hrupa, ki bi bili moteči za lokalne prebivalce, toda masovni turizem je izrazit primer. Poleg okoljskih učinkov povzroča predvsem socialno-kulturne učinke, ki smo jih že obravnavali. Meja, ki loči nemoteč zvok od hrupa, je določena in pri ljudeh meri približno 55 decibelov (Gspan, 2000, str. 34-36). Pri ocenjevanju obremenjenosti s hrupom nam ta podatek bistveno pomaga pri določanju zgornje sprejemljive meje. Zato tudi Seljak (2000, str. 152) v svojem delu predlaga, da bi bil primeren kazalnik npr. delež lokalnih prebivalcev, ki je izpostavljen hrupu nad 55 decibelov.

Velik pomen pri ocenjevanju obremenjenosti s hrupom imajo subjektivni kazalniki, saj obiskovalci lahko izrazijo svoje osebno mnenje. Zavedati se moramo, da ima vsaka oseba svojo sprejemljivo mejo hrupa, za katero ni nujno, da dosega 55 decibelov. To je zelo pomembna informacija za nadaljnji turistični razvoj v turistični destinaciji, saj hrup negativno vpliva na zdravje in psihično počutje ljudi in s tem znižuje njihovo kvaliteto življenja. Navadno ljudje, ki si želijo odmora od vsakdanjika in ne zaidejo v turistične destinacije, za katere je značilen masovni turizem, pričakujejo, da se bodo na oddihu spočili ravno od mestnega vrveža in hrupa.

3.5.1.4 Odpadki

Problematika, ki je vezana na onesnaževanje okolja z odpadki, sledi iz prepričanja človeka, da je okolje (jezera, morje, reke, zemlja, gozdovi itd.) odlagališče odpadkov, ki naj bi te odpadke razgradilo z redčenjem, razpršitvijo ali razkrojevanjem in tako skrilo rezultate človekove proizvodnje in uporabe. Toda zavedati se moramo, da je dolgoročno potrebno stvari

spremeniti. Z odlaganjem odpadkov v okolje obremenjujemo naravne ekosisteme ter s tem ogrožamo zdravje in razvoj ljudi, živali in rastlin.

Opredelitev odpadnih snovi temelji na fizičnih lastnostih odpadkov, plinov, tekočin in trdih snovi ter na njihovi kemijski razgradljivosti. Že iz samih lastnosti odpadkov ugotovimo, da neposredno oziroma posredno vplivajo na onesnaževanje voda, tal in površin (več o tem bo opisano v naslednjem poglavju 3.5.1.5). V poglavju 3.5.1.2 smo že izpostavili problem tekočih odpadkov, zato se bomo v tem poglavju bolj osredotočili na trdne odpadke. Viri onesnaževanja s trdnimi odpadki so lahko nastanitveni ali industrijski objekti in posamezniki. Neurejeno ravnanje z odpadki v divjem okolju ima lahko številne posledice, ki so vidne v obliki slabše kvalitete okolja in izgubi živalskih in rastlinskih vrst (habitata). Divja odlagališča prizadenejo najbolj občutljive predele habitata, kar divjad najbolj prizadene v zimskem času. Odpadki pri divjadi lahko povzročajo razne oblike poškodb, zastrupitev itd. in v zadnji fazi tudi smrt (Kolar, 1999, str. 162-163). Izumrtje divjadi lahko negativno vpliva na trajnostni turistični razvoj, saj je le-ta turistična privlačnost neke turistične destinacije z razvitim lovskim turizmom.

Količine trdnih odpadkov merimo neposredno z merjenji emisij, posredno pa s podatki o lokaciji, proizvodnji in porabi ter gostoti naselitve. Trdne odpadke lahko posredno merimo, saj obstaja povezanost med količino proizvedenih odpadkov in koncentracijo prebivalcev ter njihove proizvodne dejavnosti. Ker se pojavljajo nove tehnologije zmanjševanja, preprečevanja ali odstranitve onesnaževanja, višje stopnje razvitosti posameznih območij ter drugi vplivi (podnebje, ekološka zavest), se ti podatki iz leta v leto popravljajo (Seljak, 2000, str. 144). Tudi ravnanje z odpadki je še vedno eno izmed najslabše rešenih področij varstva okolja, saj so legalna in nelegalna odlagališča odpadkov razsejana vsepovsod, kar ni ravno prednost neke turistične destinacije (Slokar, 1998, str. 18).

Če vse to apliciramo na turizem, vidimo, da je to značilno predvsem za turistične destinacije z izrazitim masovnim turizmom, kjer so obiskovalci ekološko nepoučeni ali pa nekulturni. V sezoni npr. povečano število obiskovalcev predstavlja relativno povečano onesnaževanje s strani le-teh kot tudi s strani turističnih in drugih gospodarskih dejavnosti, povezanih s turizmom, ki posredno zadovoljujejo turistično povpraševanje. Povečano onesnaževanje s strani obiskovalcev je lepo vidno na množičnih plažah, ko obiskovalci pustijo za seboj smeti, ki so se jim nabrale čez dan, ko so se predajali morskim užitkom.

Merjenje količine odpadkov je le ena izmed stopenj, ki jih je treba opraviti, da bomo v turistični destinaciji razvili trajnostni turizem. Kot smo že v poglavju 2.3 omenili, je trajnostni proces definiran s tremi R-ji, in sicer reduce, re-use, recycle, kar pomeni zmanjšati, ponovno uporabiti in reciklirati. To je namreč ključno vprašanje pri ravnanju z odpadki, saj nas zanima možnost zmanjšanja ter ravnanja z nastalimi odpadki. Postopki pri treh R-jih se med seboj lahko izključujejo, kar pomeni, da v primeru, ko nekega odpadka ni možno ponovno

uporabiti, ga lahko recikliramo ipd. Uspešnost treh R-jev merimo v obliki razmerja med količino oziroma odstotkom odpadkov, za katerega uporabimo enega od teh sistemov, v primerjavi s proizvedeno količino odpadkov določene turistične destinacije oziroma dejavnosti. Odstotek ravnanja z odpadki je zelo pomemben kazalnik za ocenitev pristopa k trajnostnem turističnem razvoju določene turistične destinacije oziroma podjetja. Kazalnik je najpomembnejši v turistični destinaciji, kjer je razvit masovni turizem.

3.5.1.5 Tla in površina

“Najdragocenejša so rodovitna tla, ki jih preraščajo travniki, gozdovi in rastline, ki jih gojimo” (Lobnik, 1998, str. 32). Obremenjenost tal se lahko spremlja kot obremenjenost prostora ali kot onesnaženost oziroma onesnaževanje prsti. Onesnaževanje tal, kot smo omenili že v predhodnem poglavju, povzročajo trdni in tekoči odpadki, onesnažen zrak, “kisel dež” itd. V tem poglavju bodo predstavljene predvsem količine trdnih odpadkov, ki obremenjujejo prostor in tla, posegi, ki obremenjujejo tla – prst, ter posegi, ki neposredno obremenjujejo zgolj prostor, posredno pa so lahko nevarni za druge elemente okolja (Seljak, 2000, str. 150). Onesnaženost tal pomeni potencialno nevarnost za podtalnico in podzemne vodne vire, kopičenje nevarnih snovi v rastlinah, poslabšanje higienskih razmer itd. Največji onesnaževalci tal so kmetijstvo, industrija in komunala (Kolar, 1999, str. 156).

Vpliv onesnaženosti prsti na kvaliteto življenja posameznika bi lahko najbolje izrazili z merjenjem ostankov strupov v hrani. Onesnaženost prostora, ki vpliva na kvaliteto človekovega življenja, pa bi lahko merili z gostoto naseljenosti, s površino parkov v mestih, gostoto avtocestnega in železniškega prometa itd. Toda problem se pojavi v tem, ker vsak posameznik ta pojav drugače doživlja, in bi ga bilo bolj smiselno meriti s subjektivnimi kazalniki.

V tem poglavju moramo izpostaviti še dodatne vplive oziroma spremembe okolja, ki so bile posledica nekontroliranega turističnega razvoja. Negativne vplive na okolje smo že opredelili v poglavju 1.1.2.3. Onesnaženost tal na podlagi turizma nastaja predvsem zaradi trdnih odpadkov, puščanja odpadkov v naravi, na javnih površinah, v gozdovih, ob cestah, v vodotokih in morju (Črnjar, 2002, str. 322).

Turistični razvoj v določeni turistični destinaciji zahteva za izgradnjo prometnih povezav ter sekundarne turistične ponudbe (turistični objekti, infrastruktura itd.) uničenje naravnih pokrajin, kmetijskih površin in pašnikov, s čimer tako prihaja do erozije tal (Črnjar, 2002, str. 323). Škodo, ki nastane, lahko ocenjujemo z objektivnimi kazalniki ali na podlagi mnenja lokalnih prebivalcev o okoljskih vplivih (subjektivni kazalnik). Zelo pomembno je, kot smo že nekajkrat omenili, da pri oblikovanju trajnostnega turističnega razvoja vključimo tudi lokalne prebivalce.

Posredno v to poglavje lahko vključimo tudi negativne posledice, ki jih prinaša turistični razvoj za rastlinski in živalski svet. Vplivi turizma na rastlinski in živalski svet so zelo različni. Vse je odvisno od vrste turizma, ki je značilna za določeno turistično destinacijo, od oblike rekreacije ter tudi od kulture ljudi. Želja po čim pestrejšemu soočenju obiskovalcev z zanimivimi in ogroženimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, je sprožila potrebo po oblikovanju pestrejšje turistične ponudbe. Toda ti kraji, kljub temu, da so postali dostopni, so še vedno občutljivi na vplive s strani obiskovalcev. Problem so skušali rešiti tako, da so začeli obiskovalce obveščati, poučevati in jim postavljati določena pravila, ki so postala pogoj za ohranjanje neokrnjenosti narave. Kakšne so pozitivne ali negativne spremembe na tem področju, lahko posredno merimo s spremembami števila ogroženih in zavarovanih vrst, druge vplive pa lahko ocenimo na podlagi subjektivnih kazalnikov.

Negativni vplivi turističnega razvoja v turistični destinaciji na naravno okolje so vidni tudi kot posledica investicijskih gradenj (posek gozdov in uničevanje zelenih površin za smučišča, izgradnjo žižnic, počitniških in športnih objektov, letališč, plaž, pristanišč, cest, sprehajališč, kolesarskih stez, športnih parkov, raznih igrišč itd.) ter koncentracije obiskovalcev v času turistične sezone, ko zaradi njihove malomarnosti lahko pride do požarov, uničevanja flore in faune, onesnaževanja potokov, rek, morja, zraka, odlaganja odpadkov vsepovsod, povečane stopnje hrupa, pospeševanja erozij, plazov itd. (Strojin, 1995, str. 113).

Izgradnja izvedene turistične infrastrukture vpliva na izgubo površin, lahko pa tudi na degradacijo pokrajine – vizualno onesnaževanje pokrajine. Inskeep (1991, str. 345) meni, da je vizualno onesnaževanje pokrajine lahko posledica:

- neskladnosti lokalnega arhitekturnega stila z izvedeno turistično infrastrukturo,
- uporabe neprimerne gradbenega materiala in načrta,
- slabega vzdrževanja stavb in pokrajin,
- neprimerne gradnje, ki uniči možnost razgleda na naravne privlačnosti, in
- prekomerne razširitve javnih (telefonskih in električnih) linij in drogov, kar je verjetno posledica t.i. informacijske dobe oziroma potrebe po boljši in hitrejši komunikaciji.

Kot smo že v poglavju 1.1.2.3 navedli, je druga vrsta degradacije, ki vključuje arheološke in zgodovinske znamenitosti, posledica prevelike koncentracije obiskovalcev oziroma t.i. masovnega turizma. Posameznik v masi ni izpostavljen in v večini primerov neopazen, kar lahko izkoristi za negativno poseganje v okolje (naravno, kulturno itd.). Kakšni so dejanski vplivi njegovega ravnanja oziroma spremembe okolja, lahko ocenjujemo z objektivnim kazalnikom, in sicer z določitvijo škode na določenih objektih. V primeru nezmožnosti ocenitve lahko uporabljamo subjektivne kazalnike.

S turističnim razvojem narašča potreba po planiranju trajnostnega turističnega razvoja ter po organiziranju nadzora nad posegi v naravo. Neprimerno načrtovanje lahko ob izgradnji ali dodatni razširitvi turistične infrastrukture na občutljivih delih površine povzroči pojav erozije

in druge naravne pojave. Erozije, poplave, plazovi ipd. so lahko posledica posegov v naravo, vendar se moramo zavedati, da nekateri naravni pojavi niso posledica vplivov turistične dejavnosti (potresi), vendar lahko nestabilno grajeno stavbo poškodujejo ali celo uničijo (visoki valovi, močan veter – hoteli so grajeni preblizu plaž). V tem primeru na obseg in moč naravnega pojava nimamo vpliva, pred posledicami pa se lahko vsaj zavarujemo.

3.5.1.6 Naravni viri

Naravni viri ne vplivajo neposredno na kvaliteto človekovega življenja, vendar so bistvenega pomena pri zagotavljanju določene ravni njegove kvalitete preko njihove uporabe v proizvodnji in potrošnji. Glavni namen planiranja naravnih virov je doseči njihovo optimalno stopnjo izkoriščenosti. Naravni viri so po eni strani materialna osnova proizvodnih procesov, po drugi strani njihova proizvodnja in poraba spreminjata tok in moč naravnih procesov. Problem, ki nastopa danes v okolju zaradi povečane osebne porabe, povečanega števila ljudi in vse močnejše tehnologije, je v tem, da je poraba obnovljivih naravnih virov večja kot sposobnost njihovega obnavljanja (Plut, 1995, str. 26-27).

V želji po ohranitvi virov za bodoče generacije, se v ospredje izpostavlja zanimanje za trajnostno izkoriščanje naravnih virov, ki naj bi zagotavljalo dolgoročno ravnovesje pri obnovljivih virih in nadomeščanje neobnovljivih virov. Iz tega lahko vidimo, da naravne vire delimo na obnovljive, neobnovljive ("izčrpljivi") ter pogojno obnovljive vire (biološki).

Glavna lastnost neobnovljivih virov je njihova neživost in neobnovljivost. Neobnovljivost je potrebno razumeti v kontekstu zavedanja manjše proizvodnje od porabe. Obseg razpoložljivih virov se ocenjuje na podlagi opredelitve večjega števila kazalnikov, ki posredno vplivajo na črpanje oziroma stanje virov: kazalniki zalog neobnovljivih naravnih virov (meja črpanja, možnosti napake), vpliv cene ter razvoj tehnologije. Človek lahko to stanje izboljša predvsem z varčevanjem z energijo ipd. Pri opredeljevanju trajnostnega razvoja je potrebno spremljati uvoz in izvoz naravnih virov. Problem, ki se pojavlja pri uvozu neobnovljivih virov je predvsem v tem, da država, ki izvažata neobnovljive vire, izvažata tudi samo trajnost države, saj izvoz neobnovljivih virov pomeni večje izčrpavanje neobnovljivih naravnih virov in s tem manjšo možnost ohranjanja le-teh za prihodnje generacije. Pravilna kazalnika bi v bistvu bila nizek uvoz ter nizek izvoz neobnovljivih naravnih virov. Z vidika turističnega razvoja so neobnovljivi naravni viri zelo pomemben dejavnik pri naši raziskavi.

Obnovljive naravne vire delimo na izčrpljive in neizčrpljive tokovne vire. Izčrpljivi viri so pogojno obnovljivi. Delimo jih na fizične in biološke. Le-te povezujemo s turizmom, saj so nujni za človekovo preživetje npr. prst, voda, ozonski plašč itd. Biološke naravne vire pa je človek s turističnim razvojem že močno izčrpal (npr. različni posegi v naravno pokrajino,

rastlinstvo, živalstvo itd.). Te spremembe lahko spremljamo s kazalniki, ki se nanašajo na rast, razvoj in umiranje različnih rastlinskih in živalskih vrst.

V turističnih destinacijah del turistične ponudbe predstavljajo bogate rekreacijske možnosti, ki jih nudi bogato naravno in kulturno okolje. Nekatere vrste rekreacije lahko škodujejo okolju z vidika uničevanja rastlinskih in živalskih vrst. Vznemirjanje, ki ga v okolju divjadi povzročajo številni obiskovalci ter gradnja in vzdrževanje rekreacijskih objektov in infrastrukture, so motnje, ki jih imenujemo okoljski stresi divjadi. Ta stres se kaže v njihovem spremenjenem načinu obnašanja (Kolar, 1999, str. 170-173).

Problematika v zvezi z obnovljivimi naravnimi viri je bila že izpostavljena v predhodnih poglavjih (npr. tla in površina, voda itd.). Zavedati se moramo, da s turističnim razvojem, ki zahteva veliko posegov v naravo za izgradnjo turistične infrastrukture, odvezemamo bivalni prostor različnim živalskim in rastlinskim vrstam.

3.5.1.7 Prikaz objektivnih okoljskih kazalnikov

V tabeli 6 na straneh od 81 do 84 je navedenih 110 bistvenih objektivnih okoljskih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni. Vsi objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja tretje ravni so podani v prilogi 4. Prikazani objektivni okoljski kazalniki so združeni v šest kazalnikov druge ravni, ki smo jih opisovali v predhodnih podpoglavjih poglavja 3.5.1.

Tabela 6: Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
OK-1 ZRAK IN PODNEBJE	
Zap.št.	Naziv
1.	Razmerje med emisijo SO ₂ na kubični meter v sezoni in izven sezone
2.	Razmerje med emisijo NO _x na kubični meter v sezoni in izven sezone
3.	Razmerje med emisijo CO _x na kubični meter v sezoni in izven sezone
4.	Povprečna koncentracija dima in inhaliranih delcev PM ₁₀
5.	Razmerje med koncentracijo ozona O ₃ v sezoni in izven sezone
6.	Stopnja kislosti padavin
7.	Delež umrlih oseb zaradi bolezni dihal med vsemi umrlimi osebami
8.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v BDP
9.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v vseh sredstvih za varstvo okolja
10.	Delež avtomobilov s katalizatorjem med vsemi avtomobili
11.	Število prekorajčitev standardov zraka v sezoni
12.	Število sončnih dni na leto
13.	Povprečno letno globalno sončno sevanje
14.	Povprečna letna temperatura
15.	Letna količina padavin
OK-2 VODA	
Zap.št.	Naziv
16.	Letna količina porabljene vode na prebivalca
17.	Razmerje med količino porabljene vode na prebivalca v sezoni in izven sezone
18.	Delež porabljene vode v sezoni v celoletni porabi vode
19.	Razmerje med količino porabljene vode lokalnih prebivalcev in obiskovalcev
20.	Delež turističnih zmogljivosti z ustreznimi sanitarnimi napravami med vsemi turističnimi zmogljivostmi
21.	Delež izdatkov turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda v BDP
22.	Delež skupnih izdatkov za čiščenje odpadnih voda v sredstvih za varstvo okolja
23.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v vseh porabljenih sredstvih za varstvo okolja
24.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v BDP
25.	Količina izlitihi motornih olj v rečne, obalne in jezerske vode
26.	Delež letne količine odpadne vode turističnih zmogljivosti v celotni količini odpadne vode
27.	Razmerje med številom vodnih motornih vozil v sezoni in izven sezone
OK-3 HRUP	
Zap.št.	Naziv
28.	Delež lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni med vsemi lokalnimi prebivalci
29.	Razmerje med številom lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni in izven sezone

Tabela 6 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
OK-3 HRUP	
Zap.št.	Naziv
30.	Delež obiskovalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov med vsemi obiskovalci
31.	Število povzročiteljev hrupa
32.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v BDP
33.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave
OK-4 ODPADKI	
Zap.št.	Naziv
34.	Letna količina z javnim prevozom zbranih odpadkov - komunalni odpadki na kvadratni kilometer površine turistične destinacije
35.	Delež lokalnih prebivalcev vključenih v lokalni odvoz odpadkov
36.	Količina odpadkov obiskovalcev na prebivalca
37.	Razmerje med količino komunalnih in industrijskih odpadkov na kvadratni kilometer površine turistične destinacije v sezoni in izven sezone
38.	Količina nevarnih odpadkov na kvadratni kilometer turistične destinacije
39.	Število odlagališč odpadkov na kvadratni kilometer turistične destinacije
40.	Delež odpadkov turističnih zmogljivosti v vseh odpadkih
41.	Delež recikliranih odpadkov med vsemi odpadki
42.	Delež recikliranih odpadkov turističnih zmogljivosti v odpadkih turističnih zmogljivosti
43.	Delež recikliranih odpadkov lokalnih prebivalcev v vseh recikliranih odpadkih
44.	Izdatki turističnih resorjev za ravnanje s trdnimi odpadki v BDP
45.	Izdatki za čiščenje odpadnih voda v BDP
46.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v BDP
47.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave
48.	Stopnja onesnaženosti turistične destinacije
49.	Delež zaposlenih prebivalcev v komunalni dejavnosti med vsemi zaposlenimi
OK-5 TLA IN POVRŠINA	
Zap.št.	Naziv
50.	Površina turistične destinacije
51.	Delež turističnih cest v vseh cestah turistične destinacije
52.	Delež površin izpostavljenih poplavam v celotni površini turistične destinacije
53.	Delež površin prizadetih zaradi erozij v celotni površini turistične destinacije
54.	Delež obdelovanih kmetijskih površin v celotni površini turistične destinacije
55.	Delež umetno nanesenih plaž v površini vseh plaž turistične destinacije
56.	Delež zaščitene območij v celotni površini turistične destinacije
57.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev pomembnih naravnih območij v BDP
58.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev zgodovinskih, kulturnih in arheoloških območij v BDP

Tabela 6 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
OK-5 TLA IN POVRŠINA	
Zap.št.	Naziv
59.	Izdatki turistične dejavnosti za razvoj infrastrukture v BDP
60.	Delež degradiranih površin kot posledica turistične dejavnosti v površini turistične destinacije
61.	Delež uničenega naravnega okolja s strani obiskovalcev v površini turistične destinacije
62.	Delež površine turistične destinacije rabljene za turistične namene
63.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v BDP
64.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave
OK-6 NARAVNI VIRI	
Zap.št.	Naziv
	NEOBNOVLJIVI
65.	Delež letnega izkoristka zalog naravnih virov
66.	Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti v BDP
67.	Delež letne porabe električne energije turističnih zmogljivosti v letni porabi električne energije
68.	Razmerje med letno porabo električne energije lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti
69.	Letna poraba plina turističnih zmogljivosti v BDP
70.	Delež letne porabe plina turističnih zmogljivosti v letni porabi plina
71.	Razmerje med letno porabo plina lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti
72.	Letna poraba vode turističnih zmogljivosti v BDP
73.	Delež letne porabe vode turističnih zmogljivosti v letni porabi vode
74.	Razmerje med letno porabo vode lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti
75.	Delež neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh neobnovljivih naravnih virih
76.	Delež neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh naravnih virih
77.	Delež obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh naravnih virih
	OBNOVLJIVI
	A. POVRŠINE
78.	Delež uvoza hrane za turistično potrošnjo v celotnem uvozu hrane
79.	Razmerje med uvozom in izvozom hrane za turistično potrošnjo
80.	Delež zavarovanih območij v površini turistične destinacije
81.	Površina zavarovanih območij na prebivalca
82.	Število naravnih rezervatov
83.	Število naravnih spomenikov
84.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v BDP
85.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave
	B. RASTLINSTVO
86.	Delež varovalnega gozda v gozdni površini
87.	Delež gozdnih rezervatov v gozdni površini

Tabela 6 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
OK-6 NARAVNI VIRI	
Zap.št.	Naziv
	OBNOVLJIVI
	<i>B. RASTLINSTVO</i>
88.	Delež zavarovane gozdne površine v gozdni površini
89.	Delež ogroženih avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami
90.	Delež zaščitene avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami
91.	Delež poškodovanih avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami
92.	Število turistično zanimivih avtohtonih rastlinskih vrst
93.	Delež posebnih - edinstvenih rastlinskih vrst v vseh rastlinskih vrstah
94.	Delež porabljenih sredstev za varstvo rastlinskih vrst v BDP
95.	Delež porabljenih sredstev za varstvo rastlinskih vrst v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave
	<i>C. ŽIVALSTVO</i>
96.	Delež ogroženih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami
97.	Delež zaščitene živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami
98.	Delež avtohtonih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami
99.	Delež ubite divjadi v prometnih nesrečah v celotni izgubi divjadi
100.	Delež količinskega odstrela divjadi v celotni izgubi divjadi
101.	Število registriranih lovcev
102.	Število registriranih ribičev
103.	Število prodanih lovskih dovolilnic
104.	Število prodanih ribolovnih dovolilnic
105.	Delež turistično zanimivih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami
106.	Stopnja reprodukcije turistično zanimivih živalskih vrst
	<i>D. VODE</i>
107.	Delež letnega odvzema podtalnice v količinski zalogi podtalnice
108.	Letna količinska poraba vode na prebivalca
109.	Število primerov izpada vode - pomanjkanje
110.	Povprečno trajanje pomanjkanja vode

Vir: Tabela 1, priloga 4.

3.5.2 SUBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI

Subjektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so dobljeni na podlagi anket in testov, kot v primeru subjektivnih socialno-kulturnih in ekonomskih kazalnikov, ter na podlagi subjektivnih okoljskih kazalnikov C/S modela. Predstavljeni so v tabeli 7.

Tabela 7: Subjektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO OBISKOVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Obiskovalčevo zaznavanje udobja v turistični destinaciji.
2.	Obiskovalčevo zaznavanje estetike turistične destinacije.
3.	Obiskovalčevo zaznavanje sprejemljivosti terena (okolice, pokrajine).
4.	Obiskovalčevo zaznavanje veličastnosti, edinstvenosti in posebnosti turistične destinacije.
5.	Obiskovalčevo zaznavanje primerne ravni turističnega razvoja.
6.	Obiskovalčevo zaznavanje neokrnjene narave (pokrajine, podnebja itd.) in živalskih vrst.
7.	Obiskovalčevo zaznavanje spreminjanja turistične destinacije skozi leta.
8.	Obiskovalčevo zaznavanje stopnje vzdrževanja infrastrukture in superstrukture.
9.	Obiskovalčevo zaznavanje privlačnosti zgradb v turistični destinaciji.
10.	Obiskovalčevo zaznavanje in sprejemanje izgrajenih naravnih privlačnosti (zgradbe, spomeniki, smučišča itd.), saj le-te posegajo v sam videz pokrajine.
11.	Obiskovalčevo zadovoljstvo s kvaliteto okolja turistične destinacije.
12.	Obiskovalčeva ocena stopnje zahtevnosti dostopa do turistične destinacije (označbe na poti).
13.	Obiskovalčevo zaznavanje ustreznosti dostopa do turističnih znamenitosti.
14.	Obiskovalčevo zaznavanje in sprejemanje oddaljenosti turistične destinacije (je lahko zalo različno – glede na različne obiskovalce in turistične destinacije).
15.	Obiskovalčevo negativno zaznavanje (kot motnja) onesnaženosti zraka, smradu, dima, hrupa, ropota, prometa, onesnaženosti vode, industrijskih odpadkov, kemikalij, onesnaženosti naselij, odpadkov, umazanije, onesnaženosti naravnega okolja itd.
16.	Obiskovalčevo zaznavanje neurejenosti prometa ter prometnih nesreč.
17.	Obiskovalčevo zaznavanje propadanja gozdov, rastlinskih in živalskih vrst.
18.	Obiskovalčevo zaznavanje in primerjanje infrastrukture v turistični destinaciji s tisto v kraju stalnega bivanja.
19.	Obiskovalčevo zaznavanje kvalitete in varnosti električne napeljave, vodovodnega sistema, komunalnega sistema, prometne infrastrukture, letališč, ladjedelnic itd.
20.	Obiskovalčeva občutljivost na spremembe v ekološki kakovosti turističnega proizvoda.

Tabela 7 (nadaljevanje): Subjektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA	
ZADOVOLJSTVO LOKALNIH PREBIVALCEV	
Zap.št.	Naziv
1.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev z izgrajenimi naravnimi privlačnostmi ter njihovo sprejemanje.
2.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev z okoljem turistične destinacije.
3.	Trud lokalnih prebivalcev za ohranitev in zaščito kvalitete zraka, vode, naravnega okolja.
4.	Trud lokalnih prebivalcev za ohranitev in zaščito pred hrupom v turistični destinaciji.
5.	Trud lokalnih prebivalcev, da omogočijo dostop do lokalnih znamenitosti (urejene ceste, poti, označbe itd.).
6.	Trud lokalnih prebivalcev, da olajšajo obiskovalcem pot do turistične destinacije s postavitvijo informacijskih točk (tabel) na poti (cesti, letališču, železnici).
7.	Negativno zaznavanje (kot motnja) onesnaženosti zraka, smradu, dima, hrupa, ropota, prometa, onesnaženosti vode, industrijskih odpadkov, kemikalij, onesnaženosti naselij, odpadkov, umazanije, onesnaženosti naravnega okolja itd. s strani lokalnih prebivalcev.
8.	Zaznavanje neurejenosti prometa ter prometnih nesreč s strani lokalnih prebivalcev.
9.	Zaznavanje propadanja gozdov, rastlinskih in živalskih vrst s strani lokalnih prebivalcev.
10.	Trud lokalnih prebivalcev za vzdrževanje varnosti in kvalitete električne napeljave, vodovodnega in komunalnega sistema, prometne infrastrukture, letališč, ladjedelnic itd.

Vir: Ahn et al., 2002, str. 10-11; Kotler, Haider, Rein, 1993, str. 228-229;
Mihalič, 1995, str. 31, 33; Miller, 1999, str. 93-97; Miller, 2001, str. 354-360;
Ritchie, Crouch, Hudson, 2001, str. 1-17.

4 AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

Definicija trajnostnega turističnega razvoja je pogojena z različnimi vrednostnimi sodbami, kakor tudi s kvantitativnimi in kvalitativnimi omejitvami. Sama opredelitev trajnostnega turističnega razvoja močno vpliva na strukturo agregatnega kazalnika, ki naj bi ga meril. Večina od v predhodnem poglavju oblikovanih ekonomskih, socialno-kulturnih in okoljskih kazalnikov na tretji ravni je naletela na osnovni problem pomanjkljive baze podatkov. Spoznali smo tudi, da so kazalniki zgolj boljši ali slabši nadomestki merjenja pojavov, ki se pojavijo s trajnostnim turističnim razvojem.

Agregatni kazalnik naj bi vključeval številne enostavne kazalnike – kazalnike tretje ravni, ki so predstavljeni v prejšnjem poglavju. Najpomembnejši očitke večini do sedaj oblikovanih agregatnih kazalnikov, ki naj bi merili trajnostni turistični razvoj, je bil, da je vanje vključeno premajhno število kazalnikov in tako niso zajeta vsa tri področja trajnostnega turističnega razvoja. Agregatni kazalnik mora zajemati poleg ekonomskih tudi socialno-kulturne in

okoljske kazalnike trajnostnega turističnega razvoja. Cilj tega poglavja je opredeliti postopek oblikovanja agregatnega kazalnika, ki bo združeval objektivne in subjektivne kazalnike trajnostnega turističnega razvoja z ekonomskega, socialno-kulturnega in okoljskega področja. Tako oblikovani agregatni kazalnik bo omogočal boljše primerjave med turističnimi destinacijami oziroma med časovnimi obdobji. Na osnovi teh primerjav bomo lahko vrednostno opredelili trajnostni turistični razvoj v določeni turistični destinaciji oziroma državi.

Osnovna literatura uporabljena za izdelavo tega poglavja je doktorska disertacija z naslovom "Merjenje uravnovešenega razvoja" avtorja Janka Seljaka (2000, str. 181-204). Praktičen del pa predstavlja aplikacija teorije na turistično področje ter oblikovanje agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja, ki je izvedena v petem poglavju magistrskega dela za Mestno občino Nova Gorica, Goriško regijo in Slovenijo.

4.1 PROBLEMI PRI OBLIKOVANJU AGREGATNEGA KAZALNIKA

Uporaba enostavnih kazalnikov, predvsem na socialno-kulturnem in okoljskem področju, ima celo vrsto pomanjkljivosti. Na navedenima področjema se navadno ne srečujemo s problemi, ki so povezani z vrednostnimi sodbami ali enotami mere, toda ti kazalniki so le nadomestki in ne kažejo težje merljivih elementov kvalitete življenja, kot so: strah, bojazen, zadovoljstvo z življenjem itd. Enostavni in agregatni kazalniki na teh dveh področjih v bistvu kažejo le delno in nepopolno sliko zapletene in včasih nasprotujoče si realnosti.

S tem, ko želimo z enim agregatnim kazalnikom prikazati stanje in gibanje razvoja na več področjih, pa lahko nastopijo problemi, povezani z vrednostnimi sodbami in enotami mere. To sta tudi dva poglobljena problema, ki povzročata osnovne očitke nasprotnikov oblikovanja agregatnih kazalnikov. Nasprotniki agregatnih kazalnikov smatrajo, da se s takšnim postopkom lahko skrijejo ali izgubijo informacije, ki so pomembne pri odločanju o trajnostnem turističnem razvoju.

Zavedati se moramo, da je ocenjevanje primernosti različnih enostavnih in parcialnih agregatnih kazalnikov vedno posledica naših vrednostnih sodb. Le-te se v prostoru in času razlikujejo. Pri izbiri kazalnikov moramo določiti izbranim enostavnim kazalnikom relativno pomembnost. Določiti jim moramo uteži. Uteži določimo na osnovi lastnih izkušenj in vrednostnih sodb. Problem vrednostnih sodb so strokovnjaki poskusili rešiti z združevanjem kazalnikov brez problema vrednotenja, tako da se vsem kazalnikom določi enako utež. S tem so bile vrednostne sodbe narejene že v sami fazi izbire kazalnikov, saj kazalniki, ki niso bili izbrani, nimajo nikakršnega vpliva na agregatni kazalnik. Primerno je tudi oblikovanje agregatnih kazalnikov za posamezne relativno homogene skupine ljudi oziroma področja, saj imajo člani skupin približno enake vrednostne sodbe.

Postopek izdelave agregatnega kazalnika se začne na relativno nizki ravni združevanja kazalnikov. Za nizko raven združevanja kazalnikov so značilni posamični enostavni kazalniki v osnovnih enotah mere, ki so priznani kot ustrezen kazalnik razvoja na tem področju. Nato te kazalnike združimo na osnovi statističnih metod in na različnih ravneh. Model, ki ga dobimo, je lahko dobro orodje za spremljanje trajnostnega turističnega razvoja. Postopek združevanja kazalnikov je opisan v nadaljnjih poglavjih. Problemi, ki so povezani z enotami mere, se pojavijo predvsem pri socialno-kulturnih in okoljskih kazalnikih, saj se pri njihovi opredelitvi uporablja cela vrsta različnih fizičnih meril (kalorija, gram, kvadratni kilometer, kilometer itd.) in so le redko izraženi v denarni enoti.

V magistrskem delu bodo oblikovani parcialni subjektivni in objektivni agregatni kazalniki na posameznih področjih trajnostnega turističnega razvoja. Subjektivni okoljski agregatni kazalnik in objektivni okoljski agregatni kazalnik bosta merila vplive trajnostnega turističnega razvoja na naravno okolje turistične destinacije. Subjektivni socialno-kulturni agregatni kazalnik in objektivni socialno-kulturni agregatni kazalnik bosta merila socialno-kulturne učinke trajnostnega turističnega razvoja na turistično destinacijo. Subjektivni ekonomski agregatni kazalnik in objektivni ekonomski agregatni kazalnik pa bosta merila skupne ekonomske učinke trajnostnega turističnega razvoja. Na koncu bo oblikovan še skupni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja, ki bo zajemal tako subjektivne kot tudi objektivne parcialne agregatne kazalnike z vseh treh področij trajnostnega turističnega razvoja.

4.2 OBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK

Pri objektivnih kazalnikih je vsaj do določene meje zagotovljena prostorska in časovna primerljivost, saj se zbirajo po poenotenih statističnih sistemih posameznih držav. Postopek oblikovanja objektivnega agregatnega kazalnika poteka v naslednjih fazah (Seljak, 2000, str. 181-204):

- izbor kazalnikov in njihovih uteži,
- izbor enote mere – standardizacija ter
- oblikovanje agregatnega kazalnika.

4.2.1 IZBOR KAZALNIKOV IN NJIHOVE UTEŽI

Najpomembnejše vrednostne sodbe so uvedene v analizo z izbiro kazalnikov in določanjem njihove relativne moči (uteži). Problem določanja ustreznih uteži posameznim kazalnikom se manjša pri večjem številu izbranih kazalnikov, ki jih vključimo v agregatni kazalnik. Zato je dobro, da pri oblikovanju agregatnega kazalnika vanj vključimo čim več kazalnikov z namenom, da se minimizira občutljivost rezultata na majhne spremembe posameznih

kazalnikov. Poznamo dve obliki združevanja kazalnikov, in sicer enakovredno obravnavanje vseh kazalnikov ter večstopenjsko oblikovanje agregatnega kazalnika. Iz tega sledi tudi različen izbor kazalnikov.

Metoda enakovrednega združevanja vseh kazalnikov temelji na izboru reprezentativnih kazalnikov, ki naj bi predstavljali stanje na posameznem področju in naj bi imeli enakovreden vpliv na trajnostni turistični razvoj. Pomembno je le, da pravilno opredelimo kazalnike, ki prispevajo k stopnji in spremembi trajnostnega turističnega razvoja. Slabost metode pa je v tem, da se pri zajetju večjega števila področij, njena uporabnost zmanjša, saj se zmanjša preglednost nad kazalniki. Poleg tega pa je s to metodo težko zagotoviti enakomerno zastopanost vseh področij v agregatnem kazalniku.

Pri uporabi metode večstopenjskega oblikovanja agregatnega kazalnika je izbor kazalnikov razdeljen na več stopenj, kar naj bi zagotovilo enakomerno zastopanost najpomembnejših področij človekovega življenja. Pristop je računsko zahtevnejši, toda poveča preglednost in razumljivost analize. Na prvi ravni razdelimo kazalnike na okoljske, socialno-kulturne in ekonomske ter jim pripišemo enake uteži ($1/3$) vpliva na končni agregatni kazalnik. Na drugi ravni vključimo posamezne kazalnike ali agregatne kazalnike po področjih znotraj osnovnih treh (npr. ekonomski kazalniki: makroekonomska stabilnost, zaposlenost, proizvodnja in dohodek itd.). Bistvena prednost te metode je v tem, da zagotovi vsakemu od teoretično enakovrednih področij enak vpliv na višino agregatnega kazalnika, tudi če za posamezna področja ni dovolj podatkov.

4.2.2 IZBOR ENOTE MERE - STANDARDIZACIJA

Enostavne kazalnike, ki so izraženi z različnimi enotami mere, moramo pri izgradnji parcialnih agregatnih kazalnikov in končnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja preoblikovati na način, ki omogoča njihovo združevanje in izraža realne odnose med posameznimi vrednostmi spremenljivk in med različnimi spremenljivkami. Postopki združevanja in preoblikovanja enostavnih kazalnikov so opisani v poglavju 4.2.3.

Pri opredeljevanju oblike vpliva moramo za vsak posamezen kazalnik najprej ugotoviti, ali njegovo linearno zvišanje pomeni tudi linearno zvišanje prispevka k trajnostnem turističnem razvoju, ali je ta povezava kakršnekoli druge oblike (logaritemska, prelomljena). Pri opredelitvi vpliva posameznega kazalnika smo v magistrskem delu predpostavili linearen pozitiven ali negativen vpliv kazalnika na trajnostni turistični razvoj oziroma na vrednost agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja.

4.2.3 OBLIKOVANJE OBJEKTIVNEGA AGREGATNEGA KAZALNIKA

Objektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja lahko oblikujemo na več možnih načinov, in sicer:

- z analizo ranga,
- s standardizacijo s pomočjo lestvice in standardnega odklona ter
- s faktorsko analizo.

4.2.3.1 Analiza ranga

Pri analizi ranga je ključen le vrstni red posameznih vključenih statističnih enot glede na vrednost posameznega kazalnika. Primerna je za ugotavljanje napredka v trajnostnem turističnem razvoju na posameznih področjih med leti in med različnimi turističnimi destinacijami. Iz dobljenih rangov posameznih kazalnikov za statistično enoto izračunamo aritmetično sredino in dobimo vrstni red statističnih enot glede na povprečni rang – to je uporabno v primeru, ko primerjamo trajnostni turistični razvoj med turističnimi destinacijami. Pri uporabi te metode je potrebno opredeliti, ali ima določen kazalnik negativen ali pozitiven vpliv na sam razvoj.

4.2.3.2 Standardizacija s pomočjo lestvice in standardnega odklona

Iz pregleda kazalnikov nam je takoj jasno, da njihove vrednosti ne moremo kar enostavno sešteti oziroma z njimi ne moremo izvesti katero izmed računskih operacij, saj so izražene v različnih enotah mere. S procesom standardizacije kazalnikov s pomočjo standardnega odklona jih spremenimo tako, da so vsi kazalniki na enaki lestvici. Take vrednosti nato smemo sešteti oziroma z njimi lahko izvedemo različne računske operacije. Vrednosti kazalnikov so podane v tako imenovanih "z" vrednostih (standardizirane vrednosti za posamezno enoto) z aritmetično sredino 0 in standardnim odklonom 1. V primeru diferencirane obravnave posameznih kazalnikov in upoštevanju njihovih različnih značilnosti, pa uporabimo postopek preoblikovanja kazalnikov s pomočjo standardizacije lestvice. Značilnosti kazalnikov se kažejo predvsem pri opredeljevanju njihovih (zgornjih, spodnjih, mejnih in referenčnih) meja in pri opredeljevanju oblike vpliva posameznega kazalnika na trajnostni turistični razvoj.

4.2.3.3 Faktorska analiza

S faktorsko analizo združimo v en agregatni kazalnik (skupni indeks) večje število kazalnikov, ki jih uporabimo za izkazovanje stopnje trajnostnega turističnega razvoja v

določeni turistični destinaciji. Prednost te metode je v tem, da se lahko izognemo uporabi prevelikega števila kazalnikov in uporabimo enega, ki predstavlja vse iz razpoložljive zbirke kazalnikov. Faktorska analiza je v svoji osnovni obliki namenjena zgolj iskanju skupnih faktorjev, ki vplivajo na trajnostni turistični razvoj, ne omogoča pa vrednostnega opredeljevanja gibanja posameznih kazalnikov. Cilj izgradnje indeksa trajnostnega turističnega razvoja (agregatnega kazalnika) je odkriti skupne faktorje in jih vrednostno opredeliti. Tudi pri faktorski analizi je potrebno najprej določiti, kateri kazalniki vplivajo negativno in kateri pozitivno na trajnostni turistični razvoj. Pojasnjevanje faktorskih uteži je zaradi preoblikovanja kazalnikov lahko, saj če so le-te pozitivne, se razvoj na preučevanem področju giblje v pravo smer, če pa je vrednost negativna, potem razvoj ne gre v pravo smer. Iz faktorskih uteži upoštevanih faktorjev lahko izračunamo tehtano aritmetično sredino, pri čemer predstavljajo uteži lastne vrednosti posameznih faktorjev. Tako dobimo indeks trajnostnega turističnega razvoja (agregatni kazalnik).

Objektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja je v magistrskem delu oblikovan na podlagi metode večstopenjskega združevanja kazalnikov. V prvi fazi so združeni enostavni kazalniki tretje ravni v objektivne agregatne kazalnike druge ravni posameznega področja. Enostavnim kazalnikom smo predhodno določili njihov vpliv na trajnostni turistični razvoj (pozitiven ali negativen) ter uteži. Le-te so bile izbrane na podlagi lastne vrednostne sodbe glede njihovega vpliva na trajnostni turistični razvoj. Pri združevanju enostavnih kazalnikov tretje ravni se pojavi problem različnih enot mere. V magistrskem delu je ta problem rešen s standardizacijo kazalnikov, tako da dobimo "z" vrednost kazalnikov. Standardizirane "z" kazalnike tretje ravni nato združimo v objektivne agregatne kazalnike druge ravni za vsako področje posebej. To naredimo z izračunom tehtane aritmetične sredine standardiziranih "z" kazalnikov. V drugi fazi je potrebno objektivnim kazalnikom druge ravni ravno tako določiti uteži ter izračunati objektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja za posamezno področje kot tehtano aritmetično sredino objektivnih agregatnih kazalnikov druge ravni posameznega podpodročja. V tretji fazi oziroma pri tvorbi objektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja v magistrskem delu predpostavljamo, da vsa tri področja enakovredno vplivajo na vrednost objektivnega agregatnega kazalnika, zato so jim bile določene enake uteži (1/3). Objektivni agregatni kazalnik je izračunan kot tehtana aritmetična sredina "z" vrednosti objektivnega ekonomskega, socialno-kulturnega in okoljskega agregatnega kazalnika.

4.3 SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK

Mnogo strokovnjakov je ugotovilo, da se stanje in spremembe v kvaliteti življenja, ki se jih meri z objektivnimi kazalniki, ne ujemajo z mnenji posameznikov. Subjektivni kazalniki skušajo pokazati stanje in spremembe na posameznih področjih trajnostnega turističnega razvoja. S pomočjo raziskav in anket se ocenjuje mnenja posameznikov, ki v končni fazi

izražajo drugačen, "subjektiven" pogled na problematiko na okoljskem, ekonomskem in socialno-kulturnem področju. Rezultati raziskav se največkrat ne ujemajo z rezultati objektivnih kazalnikov. Vzrok lahko iščemo na eni strani v subjektivnem pristopu raziskovalca, na drugi strani pa v prioritetenem pojmovanju ekonomskih kazalnikov, kar je predvsem značilno za območja s pospešenim gospodarskim razvojem.

Subjektivni kazalniki v večini primerov predstavljajo vrednostne sodbe, ki naj bi izražale mnenja prebivalcev. Dobro je, da so mnenja prebivalcev strukturirana po skupinah, razmere znotraj teh skupin pa naj bi predstavljali določeni subjektivni kazalniki. Na ta način bi se nekoliko nevtraliziralo uveljavljanje vrednostnih sodb (ali elitizem). Elitizma sicer ne bi odpravili, bi ga pa spustili na nižjo raven združevanja kazalnikov.

Subjektivni agregatni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so v magistrskem delu ravno tako razdeljeni na ekonomsko, socialno-kulturno in okoljsko področje. Pri izračunavanju agregatnega kazalnika smo upoštevali, da vsa tri področja obravnave enakovredno prispevajo k oblikovanju subjektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja in zato smo jim določili enake uteži ($1/3$). Na posameznem področju so subjektivni kazalniki razdeljeni na kazalnike, ki kažejo zadovoljstvo obiskovalcev, ter kazalnike, ki kažejo zadovoljstvo lokalnih prebivalcev s trajnostnim turističnim razvojem. Za posamezen kazalnik je potrebno izračunati povprečno oceno, ki se jo dobi iz podatkov zbranih na podlagi anket. Sistem ovrednotenja odgovorov si lahko izbere ocenjevalec sam. V našem primeru smo si izbrali lestvico od 1 do 5, kjer je 1 najslabša ocena, 5 pa najboljša. Iz dobljenih povprečnih ocen subjektivnih agregatnih kazalnikov na posameznih področjih smo nato izračunali subjektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja.

5 TRAJNOSTNI TURISTIČNI RAZVOJ V MESTNI OBČINI NOVA GORICA

Mestna občina Nova Gorica se razteza v zahodni Sloveniji ob državni meji z Italijo na površini 309 kvadratnih kilometrov. Na komaj 20 kilometrski razdalji med reko Vipavo in vrhom Malega Golaka (1.495 m) v Trnovskem gozdu, znaša višinska razlika skoraj 1.500 metrov. Mestna občina je bila ustanovljena leta 1994. Ob popisu prebivalstva leta 2002 je v Mestni občini živelo 35.640 prebivalcev, in sicer 17.497 moških in 18.143 žensk, v 54 naseljih, povezanih v 22 krajevnih skupnosti. Povprečna starost prebivalcev je bila 39,8 let, delež prebivalcev starejših od 65 let pa 16,24 odstotkov vseh prebivalcev (Popis prebivalstva 2002, 2003; Strategija razvoja turizma v MO Nova Gorica, 2001, str. 13).

Mestna občina Nova Gorica leži na občutljivem naravnem območju. Gozdnate planote, reka Soča, doline in urbana naselja se nahajajo v območju, ki je pomemben prometni koridor. Naravno okolje je dobro ohranjeno in ponuja izvrstne možnosti za razvoj turizma. Podnebje je prehodno submediteransko z veliko sonca. Zime so mile in vlažne, poletja pa vroča. Okolje je zelo občutljivo na onesnaževanje. Največji onesnaževalec okolja je poleg treh industrijskih podjetij promet. Koncentracija izpušnih plinov v zraku zaenkrat še ne presega kritične meje. V mesecu marcu 2001 je pričela delovati tudi ekološka meteorološka postaja za meritve onesnaženosti zraka v Novi Gorici (Strategija razvoja turizma v MO Nova Gorica, 2001, str. 17-18).

Nova Gorica je danes središče Mestne občine Nova Gorica. Je obmejno mesto z novo urbano in moderno arhitekturo, zgrajeno po razmejitvi z Italijo od leta 1947 naprej. Kot Mestna občina se je Nova Gorica prvič pojavila leta 1952. Nova Gorica je danes upravno, gospodarsko, izobraževalno, kulturno, športno, zdravstveno in prometno središče Posočja, Vipavske doline, Trnovske planote ter večjega dela Krasa. Mesto je uveljavljeno kot mednarodno igralniško središče in zabavišče z vrhunsko ponudbo. Osnovne in srednje šole, mednarodna visoka šola Politehnika, ki ima danes skoraj 250 študentov na smeri ekologija, ter druge izobraževalne ustanove dajejo mestu pečat mladosti, bogato kulturno življenje pa ga brez dvoma plemeniti.

5.1 RAZVOJ TURIZMA

Mestna občina Nova Gorica ima bogato naravno in kulturno dediščino. Reka Soča, Rafutski park, mestni gozd Panovec, Trnovski gozd, naravni most Skozno nad izvirom Lijaka, Smrečje, Velika ledena jama v Paradani, grad Kromberk z Goriškim muzejem, dvorec Vogrsko, grad Rihemberk, frančiškanski samostan na Sveti gori in Kostanjevici z grobnico Bourbonov in knjižnico dr. Stanislava Škrabca, Židovsko pokopališče, muzeji, galerije, mestno gledališče ter številna kiparska dela na prostem so zanimivosti in posebnosti, ki jih domačini znajo ceniti in jih radi pokažejo obiskovalcem. Poleg tega obiskovalci tu lahko izbirajo med vrhunsko ponudbo sprostitve (fitness, masaže itd.), konferenčnih dejavnosti (domača in mednarodna posvetovanja, e(t)no-gastronomski večeri itd.), zabav (koncerti mednarodno priznanih glasbenic in glasbenikov, nastopi plesnih skupin, komikov itd.) in najrazličnejših iger na srečo v hotelih in igralnicah Perla in Park. Številni gostinski lokali pa skrbijo za odlično kulinarično ponudbo.

Gorica (Italija) je bila že v 19. stoletju znana po svojem blagem podnebjju in je veljala za turistično zanimivo kot "avstrijska Nica" (Brezigar Miklavčič, 1998, str. 3). Mestna občina Nova Gorica do odprtja igralnice leta 1986 ni veljala za zanimivo turistično destinacijo in razvoj turizma v njej ni bil opredeljen. Turistični promet je bil do leta 1986 vezan predvsem na turistične privlačnosti Trnovskega gozda (kolesarjenje, pohodništvo, smučanje itd.) ter

Svete gore, kot znanega romarskega središča. Odgovorni za razvoj Mestne občine so v tem obdobju dajali prednost razvoju drugih gospodarskih dejavnosti, turistični dejavnosti pa niso posvečali veliko pozornosti. Preobrat se je zgodil z uvedbo igralniških koncesij, saj je namenska raba teh sredstev zakonsko opredeljena. Od tega leta dalje se je Mestna občina Nova Gorica uveljavljala kot turistično zabaviščno središče. Leta 1989 je bila ustanovljena Turistična zveza Nova Gorica. V okviru turistične zveze pa od leta 1996 deluje tudi turistični informacijski center. Danes je v Turistično zvezo Nova Gorica vključenih 8 turističnih društev. Po virih in podatkih, ki so na voljo, je bilo prvo turistično društvo v Sloveniji ustanovljeno prav v Novi Gorici, in sicer avgusta 1952 (Ožbot, 1999, str. 2).

Danes je turistična dejavnost ena izmed najpomembnejših gospodarskih dejavnosti Mestne občine. Leta 1999 se je s turistično dejavnostjo ukvarjalo 38 podjetij in 90 samostojnih podjetnikov. Največje podjetje je HIT s preko 1.200 zaposlenimi (Strategija razvoja turizma MO Nova Gorica, 2001, str. 16). Mestno občino obišče iz leta v leto vedno več obiskovalcev. V obdobju od leta 1995 do 2000 je število obiskovalcev naraslo za 34 odstotkov, število nočitev pa za 16 odstotkov, kar posledično pomeni nižjo dobo bivanja. Povprečna doba bivanja je leta 2000 znašala 1,64 dni, kar kaže na tranzitnost področja oziroma na odsotnost stacionarnega turizma. Za Mestno občino so značilni predvsem enodnevni obiskovalci – obiskovalci igralnic Perla in Park. Lahko rečemo, da je igralništvo osnovni motiv prihoda obiskovalcev. V letu 2000 je znašal obisk igralnic 1,2 milijona obiskovalcev. Poleg igralništva pa enodnevne obiskovalce zvabijo v občino tudi številne prireditve. Večina le-teh je lokalnega značaja, ki pa imajo potencial za razvoj v atrakcijo za širše področje (Strategija razvoja turizma v MO Nova Gorica, 2001, str. 21, 29). Za Mestno občino lahko trdimo, da nima razvitega sezonskega turizma, saj je večji delež obiskovalcev le enodnevnih, ki v igralnice prihajajo čez vse leto.

Turistična zveza ter turistična društva poskušajo danes razvijati nove oblike okolju prijaznega turizma. Dobro ohranjeno naravno okolje ponuja veliko možnosti za razvoj turizma povezanega z gibanjem in športom v naravi (ribolov, lov, kolesarjenje, kajakaštvo, rafting, pohodništvo, prosto plezanje, jadralno padalstvo itd.). Speljanih je že nekaj rekreativnih poti, gozdnih učnih poti, kolesarskih in planinskih poti itd. Kulturna dediščina se ravno tako počasi vključuje v turistično ponudbo Mestne občine, toda njeni potenciali niso optimalno izkoriščeni. Najnovejši projekt Mestne občine v sodelovanju s Turistično zvezo in Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je projekt "Vinska cesta." Razvit je bil v okviru projekta celostnega razvoja podeželja in obnove vasi. Veliko pozornosti je posvečene tudi razvoju turističnih kmetij in osmic ter ohranjanju domače obrti (škafarstvo, oglarstvo, kovaštvo itd.). Turistična zveza in turistična društva jim pomagajo predvsem pri njihovi promociji z ustvarjanjem enotne in razpoznavne podobe.

5.2 MERJENJE TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

Na osnovi teoretično oblikovanih kazalnikov v tretjem poglavju smo v tem poglavju izračunali agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja Mestne občine Nova Gorica. Za primerjavo smo si izbrali Goriško regijo ter Slovenijo.

5.2.1 PARCIALNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

Enostavni kazalniki za izračun objektivnih parcialnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja so bili zbrani na podlagi statističnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije, mestnega proračuna, poročil raznih ministrstev, poročil Agencije za okolje in prostor ter podatkov zbranih s strani Regijske razvojne agencije severne Primorske, ki so jih uporabili pri izdelavi Regionalnega razvojnega programa statistične regije Goriška 2002-2006. Pri izpeljavi točnega izračuna objektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja smo naleteli na problem pomanjkanja statističnih podatkov, ki bi lahko trajnostni turistični razvoj merili na občinski ravni. Veliko podatkov je dosegljivih le na državni ravni, kar pomeni, da bi bil izračun veliko bolj natančen in popoln, če bi merili trajnostni turistični razvoj na ravni države. Za izračun na ravni Mestne občine pa je še sam trajnostni turistični razvoj premalo uveljavljen, tako da je tudi sistem zajemanja podatkov še nedefiniran oziroma nepopoln. Zato predpostavljamo, da nam poda veliko boljšo oceno trajnostnega turističnega razvoja Mestne občine Nova Gorica subjektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja. Le-ta je izračunan na podlagi razgovorov s pristojnimi za turistični razvoj v Mestni občini Nova Gorica, Regijski razvojni agenciji severne Primorske ter na podlagi ankete, ki je bila izvedena med lokalnimi prebivalci in obiskovalci ob oblikovanju Strategije razvoja turizma v MO Nova Gorica. V oceno subjektivnih parcialnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja sem kot prebivalka Mestne občine vključila tudi lastno mnenje.

Objektivni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja na tretji ravni so izraženi v različnih enotah mere, zato smo jih s pomočjo programskega paketa SPSS pretvorili s procesom standardizacije v nove, "z" vrednosti. Določili smo jim njihov vpliv (pozitiven ali negativen) na trajnostni turistični razvoj in uteži. Ravno zaradi pomanjkljive baze statističnih podatkov smo pri izračunu kazalnikov uporabili tudi nekatere kazalnike tretje ravni, ki jih nismo navedli kot bistvene. Kazalniki na prvi in drugi ravni so izračunani kot tehtana aritmetična sredina nižje ravni. Izračun objektivnih parcialnih kazalnikov je predstavljen v tabelah 1, 2 in 3 v prilogi 5 in v tabeli 8 na strani 96. V tabeli 8 so predstavljeni objektivni parcialni kazalniki na prvi in drugi ravni, njihove vrednosti ter uteži za izračun objektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja.

Tabela 8: Objektivni parcialni ter agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja

OBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
Raven izračuna	KAZALNIK	Utež	Tehtana "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika		
			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
I.	EKONOMSKI	33,3%	-0,0778	-0,0514	0,1293
II.	Proizvodna dejavnost in dohodek	30,0%	-0,0697	-0,3484	0,4182
II.	Poraba države	25,0%	-0,2555	0,2144	0,0411
II.	Mednarodna menjava	15,0%	-0,7007	0,5983	0,1024
II.	Dejavniki gospodarske rasti	30,0%	0,3736	-0,3007	-0,0728
I.	SOCIALNO-KULTURNI	33,3%	0,4021	-0,0720	-0,3301
II.	Demografija in koncentracija obiskovalcev	25,0%	-0,0261	0,4457	-0,4196
II.	Neenakost	15,0%	0,2851	-0,0478	-0,2373
II.	Zdravje	25,0%	0,4426	0,0413	-0,4839
II.	Izobraževanje	10,0%	0,4437	-0,8935	0,4499
II.	Pravice, svoboščine in sodelovanje	10,0%	1,0288	-0,9685	-0,0604
II.	Varnost	15,0%	0,7199	-0,0028	-0,7171
I.	OKOLJSKI	33,3%	-0,1755	0,1943	-0,0188
II.	Zrak in podnebje	20,0%	0,2548	-0,2425	-0,0122
II.	Voda	20,0%	-0,1322	0,2295	-0,0973
II.	Hrup	10,0%	-0,9631	0,0389	0,9241
II.	Odpadki	20,0%	-0,4350	0,7020	-0,2670
II.	Tla in površina	20,0%	-0,0290	0,0882	-0,0593
II.	Naravni viri	10,0%	-0,1088	0,3495	-0,2406
OBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK		100,0%	0,0496	0,0236	-0,0732

Vir: Tabela 1, 2, 3, priloga 5.

Objektivni ekonomski kazalnik trajnostnega turističnega razvoja na ravni Mestne občine Nova Gorica ne zajema makroekonomske stabilnosti kot agregatnega kazalnika druge ravni, saj smo že v tretjem poglavju navedli, da se ta kazalnik izračunava le na ravni države. Kot vidimo Mestna občina Nova Gorica na podlagi objektivnega ekonomskega agregatnega kazalnika zaostaja za Slovenijo ter tudi za Goriško regijo. Vrednost tega kazalnika je $-0,0778$ (glej Tab. 8), kar pomeni, da Mestna občina Nova Gorica zaostaja za povprečno vrednostjo kazalnika za $0,0778$ standardnega odklona. Iz same strukture kazalnika je razvidno, da ima Mestna občina Nova Gorica z vidika trajnostnega turističnega razvoja najbolj razvite dejavnike gospodarske rasti, in sicer predvsem človeške vire. Vidi se, da je delež zaposlenih v turistični dejavnosti visok (19,2% vseh zaposlenih) ter da je stopnja rasti zaposlenih v turistični dejavnosti v primerjavi s Slovenijo in Goriško regijo višja (glej Tab.1, priloga 5).

Na socialno-kulturnem področju trajnostnega turističnega razvoja je Mestna občina Nova Gorica v primerjavi s Slovenijo in Goriško regijo najbolj razvita. Vrednost kazalnika znižuje le negativno gibanje na področju demografije in koncentracije obiskovalcev, saj je njegova vrednost na tem področju $-0,0261$ (glej Tab. 8).

Z okoljskega vidika trajnostnega turističnega razvoja Mestna občina Nova Gorica zaostaja tako za Slovenijo kot tudi za Goriško regijo, kot je razvidno iz tabele 8 na strani 96. Negativna vrednost kazalnika je predvsem posledica prenizkih investicij v varstvo okolja in zaščito kulturne dediščine, ki smo jim v našem izračunu določili dokaj visoko utež (glej Tab.3, priloga 5).

V tabeli 8 na strani 96 vidimo, da znaša objektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja za Mestno občino Nova Gorica 0,0496 in ima višjo vrednost kot v Goriški regiji (0,0236) ter v Sloveniji (-0,0732). Višja vrednost tega kazalnika pa je posledica socialno-kulturnega trajnostnega turističnega razvoja, saj Mestna občina Nova Gorica zaostaja za Goriško regijo ter Slovenijo tako na ekonomskem kot tudi na okoljskem področju.

Povprečna vrednost subjektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja¹⁴ v Mestni občini Nova Gorica je 3,05, kar pomeni, da je dosegla 61 odstotkov maksimalne povprečne ocene. Izračun subjektivnega agregatnega kazalnika je predstavljen v tabelah 4 in 5 v prilogi 5 ter v tabeli 9.

Tabela 9: Subjektivni parcialni ter agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA								
Raven izračuna	KAZALNIK	Utež	Povprečna ocena - vrednost kazalnika			Tehtane "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika		
			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
I.	EKONOMSKI	33,3%	3,35	2,83	3,33	0,6124	-1,1540	0,5416
I.	SOCIALNO-KULTURNI	33,3%	2,48	3,20	3,31	-1,1463	0,4529	0,6934
I.	OKOLJSKI	33,3%	3,31	3,09	3,56	-0,0388	-0,9801	1,0188
SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK		100,0%	3,05	3,04	3,40	-0,1909	-0,5604	0,7513

Vir: Tabela 4, priloga 5.

Glede na rezultate subjektivnega agregatnega kazalnika Mestna občina Nova Gorica zaostaja za Slovenijo ter le za malenkost prehiteva Goriško regijo. Izstopa predvsem subjektivni ekonomski kazalnik (3,35). Največji prispevek k njegovi visoki vrednosti je imela pozitivna ocena turističnega razvoja s strani lokalnih prebivalcev, saj le-ti vidijo z njegovim razvojem večjo možnost zaposlitve in s tem povezano višjo raven dohodka. Na podlagi ankete je bilo ugotovljeno, da so lokalni prebivalci nezadovoljni s samo turistično ponudbo, strukturo

¹⁴ Kazalniki (trditve), razviti v tretjem poglavju za izračun subjektivnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja, so bili ovrednoteni z ocenami od 1 (se popolnoma ne strinjam) do 5 (se popolnoma strinjam). Maksimalna povprečna ocena kazalnika 5 pomeni, da so tako lokalni prebivalci kot tudi obiskovalci maksimalno zadovoljni s trajnostnim turističnim razvojem. Minimalna povprečna ocena 1 pa pomeni, da trajnostnega turističnega razvoja v turistični destinaciji lokalni prebivalci in obiskovalci sploh ne zaznavajo. Pri izračunu parcialnih subjektivnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja smo enakovredno upoštevali dobljene ocene lokalnih prebivalcev in obiskovalcev.

obiskovalcev, z njihovim obnašanjem, saj le-ta opozarja na njeno odvisnost od igralniške ponudbe. Lokalni prebivalci dajejo prednost predvsem športno-rekreacijskemu turizmu, turizmu na podeželju, kulturi in zabavi. To je tudi vzrok, da povprečna ocena subjektivnega socialno-kulturnega kazalnika znaša le 2,84 (glej Tab. 9, na str. 97). Na podlagi subjektivnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja dobljenih s strani obiskovalcev lahko sklepamo, da v Mestno občino Nova Gorica jih prihaja večina le zaradi igralništva ter ugodnega cenovnega razmerja. Zelo pomemben dejavnik njihovega prihoda pa je tudi varnost v turistični destinaciji. Veliko boljšo oceno s strani obiskovalcev smo dobili za Goriško regijo in Slovenijo.

5.2.2 AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

Pri izračunu agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja smo določili višjo utež parcialnim subjektivnim kazalnikom ravno zaradi problema pomanjkanja statističnih podatkov, ki naj bi merili trajnostni turistični razvoj. Kot vidimo iz tabele 10, Mestna občina Nova Gorica zaostaja za Slovenijo na vseh treh področjih trajnostnega turističnega razvoja in prehiteva Goriško regijo, tako v skupnem agregatnem kazalniku ter na ekonomskem in okoljskem področju. Predvsem je v Mestni občini Nova Gorica prisoten negativen socialno-kulturni vpliv turističnega razvoja, ki je še posebej razviden na podlagi subjektivnega socialno-kulturnega kazalnika. Agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja je prikazan v tabeli 10.

Tabela 10: Agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja

AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA				
KAZALNIK	Utež	Tehtana "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika		
		MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
EKONOMSKI	33,3%	0,3363	-0,7130	0,3766
OBJEKTIVNI kazalnik	40,0%	-0,0778	-0,0514	0,1293
SUBJEKTIVNI kazalnik	60,0%	0,6124	-1,1540	0,5416
SOCIALNO-KULTURNI	33,3%	-0,5269	0,2429	0,2840
OBJEKTIVNI kazalnik	40,0%	0,4021	-0,0720	-0,3301
SUBJEKTIVNI kazalnik	60,0%	-1,1463	0,4529	0,6934
OKOLJSKI	33,3%	-0,0935	-0,5103	0,6038
OBJEKTIVNI kazalnik	40,0%	-0,1755	0,1943	-0,0188
SUBJEKTIVNI kazalnik	60,0%	-0,0388	-0,9801	1,0188
AGREGATNI KAZALNIK	100,0%	-0,0947	-0,3268	0,4215

Vir: Tabela 8, str. 96; Tabela 9, str. 97.

6 SKLEP

Magistrsko delo "Merjenje trajnostnega turističnega razvoja" obravnava v svojem osrednjem, teoretičnem delu razvoj dodatnega sistema parcialnih kazalnikov na ekonomskem, socialno-kulturnem in okoljskem področju ter njihovo združitev v agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja. Teoretična spoznanja pa so predstavljena na praktičnem primeru izračunov agregatnih kazalnikov trajnostnega turističnega razvoja za Mestno občino Nova Gorica, Goriško regijo in Slovenijo.

Delo je razdeljeno na pet poglavij, in sicer na: turistični razvoj in turistično rast, trajnostni turistični razvoj, kazalnike trajnostnega turističnega razvoja, agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja ter trajnostni turistični razvoj v Mestni občini Nova Gorica. V prvih dveh poglavjih je predstavljen sam turistični razvoj na ekonomskem, socialno-kulturnem in okoljskem področju, turistična rast in problemi, ki se pojavijo ob neprimernem turističnem razvoju v turistični destinaciji. Tu je izpostavljen problem masovnega turizma in njegovih posledic na turistično destinacijo in lokalne prebivalce. Predstavljene so tudi nove oblike turizma kot alternativa masovnemu turizmu (trajnostni, alternativni, mehki, kakovostni, ekološki ter integrirani turizem). Trajnostni turizem je turizem, ki je prizanesljiv do svojega naravnega in socialno-kulturnega okolja. Trajnostni turistični razvoj je opredeljen na podlagi načel in definicije trajnostnega razvoja. Njegovo bistvo je v tem, da zadovoljuje potrebe sedanje generacije in ne zmanjšuje možnosti bodočim generacijam, da bodo zadovoljevale svoje potrebe. Že sama definicija trajnostnega turizma nam pove, da je danes potrebno razvijati nove oblike turizma, ki istočasno pozitivno vplivajo na ekonomsko, socialno-kulturno in okoljsko področje. Pri oblikovanju strategije trajnostnega turističnega razvoja je pomembno, da sodelujejo z lokalnimi turističnimi oblastmi tudi lokalni prebivalci, saj sta njihovo zadovoljstvo in podpora zelo pomembna elementa trajnostnega turističnega razvoja.

Kazalniki trajnostnega turističnega razvoja so opredeljeni v tretjem, osrednjem poglavju. Pri njihovem oblikovanju smo upoštevali tako objektivne kot tudi subjektivne dejavnike, ki vplivajo na trajnostni turistični razvoj. V analizo smo poleg objektivnih vključili tudi subjektivne kazalnike zaradi pomanjkljive baze podatkov na okoljskem in socialno-kulturnem področju. Razvili smo 100 subjektivnih kazalnikov, ki merijo zadovoljstvo lokalnih prebivalcev in zadovoljstvo obiskovalcev. Poleg subjektivnih kazalnikov pa smo na podlagi različne literature domačih in tujih avtorjev oblikovali 286 enostavnih objektivnih kazalnikov na tretji ravni, in sicer 75 na ekonomskem področju, 101 na socialno-kulturnem področju ter 110 na okoljskem področju. Le-te smo združili v parcialne agregatne kazalnike posameznega področja. Objektivni agregatni ekonomski kazalnik je tako razčlenjen na kazalnike druge ravni, in sicer na kazalnike: proizvodne dejavnosti in dohodka, makroekonomske stabilnosti, porabe države, mednarodne menjave ter dejavnikov gospodarske rasti (kapital, tehnološki in človeški viri). Demografija in koncentracija obiskovalcev, neenakost, zdravje, izobraževanje,

pravice, svoboščine in sodelovanje ter varnost so kazalniki druge ravni, ki sestavljajo objektivni agregatni socialno-kulturni kazalnik. Objektivni agregatni okoljski kazalnik pa vključuje naslednje kazalnike druge ravni: zrak in podnebje, vodo, hrup, odpadke, tla in površino ter naravne vire. Postopek združevanja parcialnih objektivnih in subjektivnih kazalnikov v agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja je opisan v četrtem poglavju magistrskega dela. V tem poglavju so navedeni tudi problemi, na katere smo naleteli ob združevanju kazalnikov (problem enot mere in vrednostnih sodb). Z oblikovanjem sistema parcialnih objektivnih in subjektivnih kazalnikov ter njihove združitve v agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja smo dosegli zastavljeni cilj teoretičnega dela.

Teoretična spoznanja iz tretjega in četrtega poglavja smo v petem poglavju predstavili na primeru Mestne občine Nova Gorica. Zanj smo izračunali agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja. Za primerjavo smo si izbrali Goriško regijo, ki poleg Mestne občine Nova Gorica zajema še 11 drugih občin, ter Slovenijo. Že pri pridobivanju enostavnih objektivnih kazalnikov smo naleteli na problem pomanjkljive baze podatkov, ki bi merila trajnostni turistični razvoj na ravni občine, tako s strani statističnega urada Republike Slovenije kot tudi drugih organov, ki so zadolženi za razvoj Mestne občine. S podatki, ki so v tem trenutku na razpolago, je veliko lažje meriti trajnostni turistični razvoj na državni ravni. Podatki, ki so dosegljivi, so v bistvu veliko bolj prilagojeni za merjenje trajnostnega razvoja, kot pa trajnostnega turističnega razvoja. Problem izhaja tudi iz dejstva, da trajnostni turizem in trajnostni turistični razvoj nista še popolnoma uveljavljena. Veliko dela je bilo že narejenega v samem Regionalnem razvojnem programu statistične regije Goriška 2002-2006. Na podlagi dobljenih kazalnikov (145) je bil izračunan objektivni agregatni kazalnik trajnostnega turističnega razvoja, ki pa bolj opisuje trajnostni razvoj kot pa trajnostni turistični razvoj. To je tudi razlog, da smo subjektivnim agregatnim kazalnikom, ki smo jih pridobili na podlagi razgovorov s pristojnimi za trajnostni razvoj ter trajnostni turistični razvoj, v izračunu skupnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja pripisali višjo utež. Menimo namreč, da nam le-ti podajo veliko boljšo oceno stopnje trajnostnega turističnega razvoja v Mestni občini Nova Gorica. Z izračunom agregatnega kazalnika za Mestno občino Nova Gorica, Goriško regijo in Slovenijo smo dosegli tudi empirični cilj magistrskega dela.

Po stopnji trajnostnega turističnega razvoja Mestna občina Nova Gorica zaostaja za Slovenijo na vseh področjih trajnostnega turističnega razvoja in prehiteva Goriško regijo tako v skupnem agregatnem kazalniku kot tudi na ekonomskem in okoljskem področju. Predvsem je tu prisoten negativen socialno-kulturni vpliv turističnega razvoja, saj so prebivalci občine nezadovoljni s strukturo obiskovalcev ter njihovim odnosom do njih. Edina prednost, ki jo vidijo z razvojem turizma, je odpiranje novih delovnih mest in s tem večja možnost zaslužka. Danes je glavni motiv prihoda obiskovalcev v Mestno občino Nova Gorica igralski šport. Ne zanimajo jih ne naravne ne kulturne znamenitosti. V prihodnje bi morali odgovorni za turistični razvoj v Mestni občini Nova Gorica razvijati in tržiti nove oblike turističnih proizvodov ter tako spremeniti motiv prihoda in s tem strukturo obiskovalcev.

LITERATURA

1. Ahn Bum Yong, Lee BongKoo, Shafer C. Scott: Operationalizing sustainability in regional tourism planning: an application on the limits of acceptable change framework. *Tourism Management*, London, 23(2002), 1, str. 1-15.
2. Andries Mireille: The quest for a European tourism policy. Brussels: Club de Beuxelles, 1997. 94 str., anexi.
3. Bezget Tanja: Stanje usposobljenosti zaposlenih v slovenskem turizmu. *Turizem – generator zaposlovanja v 3. tisočletju*. Maribor: Nacionalno turistično združenje, 2000, str. 1-18.
4. Brezigar Miklavčič Inga: Nova Gorica: Vodnik po mestu. Ljubljana: IKI – Inštitut za komunikacije in informatiko, 1998. 179 str.
5. Butler Richard, Hall C. Michael, Jenkins John: *Tourism and Recreation in rural areas*. Chichester: John Wiley & Sons, 1998. 261 str.
6. Ciraj Marta: Zdravje je eno samo! Narava in okolje: varstvo in razvoj. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 1998, str. 52.
7. Cooper Chris, et al.: *Tourism: Principles & Practice*. London: Pitman Publishing, 1993. 290 str.
8. Črnjar Mladen: *Ekonomika i politika zaštite okoliša: ekologija, ekonomija, menadžment, politika*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta: Glosa, 2002. 364 str.
9. Gaberščik Alenka: Kakovost vode je pogoj za kakovost življenja. *Zdravje in okolje*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 2000, str. 19-20.
10. Gspan Primož: Škodljivi vplivi zunanjega okolja. *Zdravje in okolje*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 2000, str. 34-37.
11. *Guide for local authorities on developing sustainable tourism*. Madrid: World Tourism Organization, 1998. 194 str.
12. Hall C Michael, Lew Alan A.: *Sustainable tourism: a geographical perspective*. Harlow: Longmen, 1998. 236 str.
13. Horvat Božena: *Turizam u sociokulturološkoj perspektivi*. Zagreb: Ekonomski fakultet, 1999. 218 str.
14. Horvat Uroš: *Razvoj in učinki turizma v Rogaški Slatini*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melinka ZRC SAZU, 2000. 213 str.
15. Hudnik Vida: Škodljive snovi v okolju. *Zdravje in okolje*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 2000, str. 21-26.
16. Inskeep Edward: *Tourism planning: an integrated and sustainable development approach*. New York: Van Nostrand Reinhold, 1991. 508 str.
17. Jeršič Matjaž: *Turistična geografija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 1985. 195 str.

18. Jeršič Matjaž: Turistična rekreacija in urejanje prostora. Aktualna znanstvena turistična misel. 4. mednarodno srečanje Nacionalnega turističnega združenja. Ljubljana: Nacionalno turistično združenje, 1997, str. 71-108.
19. Kippendorf Jost: The Motives of the Mobile Leisureman – Travel Between Norm, Promise and Hope. The earthscan reader in sustainable tourism. London: Earthscan, 1997, str. 38-44.
20. Kirn Andrej: Ekološka (okoljska) etika. Maribor: Aram, 1992. 43 str.
21. Kolar Boris: Ekologija živali in varstvo okolja divjadi. Ljubljana: Lovska zveza Slovenije, 1999. 225 str.
22. Koprivnikar Šušteršič Mojca: Turistična politika in analiza slovenskega turizma v obdobju 1995 – 2001. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2002. 67 str.
23. Kotler Philip, Bowen John, Makens James: Marketing for Hospitality & Tourism - second edition. UpperSaddle River, NJ: Prentice Hall, 1999. 800 str.
24. Kotler Philip, Haider Donald H., Rein Irving: Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations. New York: The Free Press, A division of Macmillan, Inc., 1993. 388 str.
25. Kotler Philip: Marketing Management - Trženjsko Upravljanje: Analiza, Načrtovanje, Izvajanje in Nadzor. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1996. 832 str.
26. Lah Avguštin: Leksikon: Okolje in človek. Ljubljana: ČZD Kmečki glas, 1995. 359 str.
27. Lea John: Tourism's Economics Impacts. The earthscan reader in sustainable tourism. London: Earthscan, 1997, str. 168-171.
28. Lobnik Franc: Varstvo tal. Narava in okolje: varstvo in razvoj. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 1998, str. 32-34.
29. Maček Jože: Kmetijstvo in urejanje okolja. Narava in okolje: varstvo in razvoj. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 1998, str. 31.
30. Malačič Janez: Demografija: teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1993. 366 str.
31. Manning Ted: Indicators of tourism sustainability. Tourism Management, London, 20 (1999), 2, str. 179-181.
32. Markandya Anil, Richardson Julie: The Earthscan Reader in Environmental Economics. London: Earthscan Publication, 1993. 332 str.
33. McCool Stephen F., Moisey R. Neil, Nickerson Norma P.: What Should Tourism Sustain? The Disconnect with Industry Perceptions of Useful Indicators. Journal of Travel Research, Thousand Oaks, 40(2001), 2, str. 124-131.
34. Middleton Victor T. C., Hawkins Rebecca: Sustainable Tourism: A Marketing Perspective. Oxford: Butterworth - Heinemann, 1998. 266 str.
35. Mihalič Tanja: Ekonomija okolja v turizmu. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 217 str.
36. Mihalič Tanja: Tourism Sustainability Attaining Sustainable Tourism through Certificates. [URL: [//www.pangea.org/events/sostenible/doc/mihalic.html](http://www.pangea.org/events/sostenible/doc/mihalic.html)], 1995a.

37. Mihalič Tanja: *Ekonomika turizma*. Gradivo za vaje. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1997. 61 str.
38. Mihalič Tanja: *Rekreacija in turizem*. Narava in okolje: varstvo in razvoj. Ljubljana: Svet za zaščito okolja RS, 1998, str. 67-68.
39. Mihalič Tanja: Povzetek sektorskih strateških usmeritev in razvojnih programov na področju turizma. Ministrstvo za gospodarstvo. [URL: <http://www.sigov.si/zmar/sgrs/diskusij/mihalic.html>], 1999.
40. Miller Graham: Test prijaznosti turističnega razvoja do prebivalcev in okolja (priprava indikatorjev). Modeli prenove starih podeželskih naselij s pomočjo razvoja turizma. Ljubljana: Raziskovalni center Ekonomske fakultete, 1999, str. 91-97.
41. Miller Graham: The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of a Delphi survey of tourism researchers. *Tourism Management*, London, 22(2001), 4, str. 351-362.
42. Muller Hansruedi: The Thorny Path to Sustainable Tourism Development. The earthscan reader in sustainable tourism. London: Earthscan, 1997, str. 29-35.
43. Nacionalni program varstva okolja. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave, 1999. 134 str.
44. Ožbot Alenka: Povezovanje vseh turističnih aktivnosti: Dajana Baša, sekretarka na turistični zvezi Nova Gorica. *Oko*, Nova Gorica, 6(1999), 173, str. 2.
45. Pauko Franc: Turistično visokošolsko izobraževanje. Aktualna znanstvena turistična misel. 4. mednarodno srečanje Nacionalnega turističnega združenja. Ljubljana: Nacionalno turistično združenje, 1997, str. 203-207.
46. Pečar Janja: Regionalni vidiki razvoja Slovenije in poslovanja gospodarskih družb v letu 2001. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2002. 159 str.
47. Pirjevec Boris: *Ekonomika obilježja turizma*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta: Golden marketing, 1998. 204 str.
48. Planina Janez: *Ekonomika turizma*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1997. 298 str.
49. Plut Dušan: Brez izhoda? Svetovni okoljski procesi. Ljubljana: DZS, 1995. 189 str.
50. Plut Dušan: Slovenija na križpotju: Slovenija na okoljskorazvojnem in povezovalnem križpotju Evrope. Ljubljana: Mihelač, 1997. 386 str.
51. Plut Dušan: Okoljevarstveni vidiki prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2002. 292 str.
52. Poročilo o razvoju. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2002. 189 str.
53. Poročilo o stanju okolja 2002. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo. [URL: http://www.gov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorokolje/porocila/stanje_okolja.html], 23.02.2003.
54. Požarnik Hubert: Prihodnost napredka: politična ekologija za začetnike. Celje: Mohorjeva družba, 1999. 269 str.
55. Prideaux Bruce: The Role of the Transport System in Destination Development. *Tourism Management*, London, 21(2000), 1, str. 53-63.

56. Priestley Gerda K., Edwards J. Arwel, Coccossis Harry: Sustainable tourism? European Experiences. Wallingford: CAB International, 1996. 212 str.
57. Radej Bojan: Razvoj indikatorjev za vrednotenje okoljske kakovosti gospodarske rasti. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 1999. 76 str.
58. Radej Bojan, Pirc Velkavrh Anita, Globevnik Lidija: Indikatorji o okolju in razvoju. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ministrstvo za okolje in prostor, Vodnogospodarski inštitut, 1999. 216 str.
59. Radej Bojan, Povšnar Jure, Kovač Mateja, Zakotnik Ivanka, Gmeiner Pavle, Hanžek Matjaž, Seljak Janko: Shema indikatorjev monitoringa okoljskega razvoja. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2000. 80 str.
60. Ritchie J.R. Brent, Crouch Geoffrey I., Hudson Simon: Developing Operational Measures for the Components of a Destination Competitiveness / Sustainability Model: Consumer versus Managerial Perspectives. Consumer Psychology of Tourism Hospitality and Leisure – Volume 2. New York: CABI Publishing, 2001, str. 1-18.
61. Seljak Janko: Merjenje uravnoteženega razvoja. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 241 str., 65 tbl.
62. Senjur Marjan: Makroekonomija malega odprtega gospodarstva. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 502 str.
63. Sirše Janez, Stroj-Vrtačnik Irena, Pobega Nataša: Strategija razvoja slovenskega turizma. Ljubljana: Institut za ekonomska raziskovanja, 1993. 96 str.
64. Slokar Marko: Sistem ravnanja z odpadki – skupna neodločljiva naloga. Narava in okolje: varstvo in razvoj. Ljubljana: Svet za varstvo okolja RS, 1998, str. 18-19.
65. Stojin Tone: ABC o varstvu okolja. Ljubljana: SEG, Center za ekološke dejavnosti, 1995. 179 str.
66. Tarlow Peter E., Santana Gui: Providing Safety for Tourists: A study of a selected sample of tourist destinations in the United States and Brasil. Journal of Travel Research, Thousand Oaks, 40(2002), 4, str. 424-431.
67. Todor Michael: Economic Development. New York: Longman, 1994. 719 str.
68. Tooman L. Alex: Multiplies and Life Cycles: A Comparison of Methods for Evaluating Tourism and its Impacts. Journal of Economic Issues, Lincoln, 37(1997), str. 120-130.
69. Vuk Drago: Uvod v ekološki management. Ljubljana: Založba Moderna organizacija, 2000. 236 str.
70. Vukonić Boris, Čavlek Nevenka: Rječnik Turizma. Zagreb: Masmedia, 2001. 536 str.
71. What tourism managers need to know: A practical guide to the development and use of indicators of sustainable tourism. Madrid: The World Tourism Organization, cop. 1996. 73 str.
72. Yoon Yooshik, Gursoy Dogan, Chen Joseph S.: Validating a Tourism Development Theory with Structural Equation Modeling. Tourism Management, London, 22(2001), 4, str. 363-372.
73. Zorko Danica: Uvod v turizem. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 1999. 208 str.

1. Etični kodeks v turizmu. [URL: <http://www.slovenia-tourism.si/tourism/doc/tu/2000/5/1/sg1h.htm>], 2000.
2. Financiranje obnove kulturnih spomenikov. Urad RS za kulturno dediščino. [URL: http://www.gov.si/ukd/financiranje_vsebine.html], 05.04.2003.
3. International Institute for Sustainable Development: What is an index? [URL: <http://iisd1.iisd.ca/measure/faqindex.htm>], 30.01.2002.
4. International Institute for Sustainable Development: What are the general selection criteria for indicators? [URL: <http://iisd1.iisd.ca/measure/faqcriteria.htm>], 30.01.2002a.
5. Kazalniki razvitosti Severno Primorske regije 2001. Gospodarska zbornica Slovenije. [URL: <http://www.gzs.si/Natisni.asp?ID=6439>], 01.04.2003.
6. Letni pregled transporta in komunikacij 2000. Rezultati raziskovanj, št. 779. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 98 str.
7. Letni pregled turizma 1999. Rezultati raziskovanj, št. 754. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001. 205 str.
8. Letni pregled turizma 2000. Rezultati raziskovanj, št. 771. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 209 str.
9. Maureen Hart: Characteristics of Effective Indicators. [URL: <http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/Characteristics.html>], 14.03.2002.
10. Maureen Hart: What is an Indicator of Sustainability? [URL: <http://www.sustainablemeasures.com/Indicators/Whatls.html>], 14.03.2002a.
11. Maureen Hart: What is Sustainability, Anyway? [URL: <http://www.sustainablemeasures.com/Sustainability/index.html>], 14.03.2002b.
12. Mesečni meteorološki in ekološki podatki za Mestno občino Nova Gorica. [URL: http://164.8.11.54/ong/html/mesecni_podatki.html], 29.03.2003.
13. Mihalič Tanja: Elektronsko trženje v turizmu. Interno gradivo za študente Ekonomika turističnih podjetij. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 13 str.
14. Miller Graham: Second Round Questionnaire. England: School of Management Studies for the Service Sector, University of Surrey Guildford, 1999a. 19 str.
15. Ocenjena škoda zaradi elementarnih nesreč, Slovenija, 1996-1999. Rezultati raziskovanj, št. 772. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 31 str.
16. Odpadki, Slovenija, 1995. Rezultati raziskovanj, št. 767. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001. 66 str.
17. Ogrožene rastlinske in živalske vrste v Sloveniji. Agencija RS za okolje. [URL: <http://www.gov.si/uvn/slo/podrocja/narava/ziva/ogrozene.html>], 05.04.2003.
18. Onesnaženost zraka v Sloveniji v letu 2000. Agencija RS za okolje. [URL: http://www.rzs-hm.si/pripravili_smo/poročila/2000vse.pdf], 2002.
19. Popis gostinskih obratov, Slovenija, 2000. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 134 str.

20. Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2000. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 256 str.
21. Popis prebivalstva 2002. Statistični urad Republike Slovenije. [URL: <http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati>], 05.05.2003.
22. Poročilo o delu policije v letu 2000. [URL: <http://www.policija.si/si/statistika/stat00.html>], 05.04.2003.
23. Povzetek rezultatov evidentiranja komunalnih odlagališč. [URL: <http://www.gov.si/uvn/datoteke/okolje/odlagalisca/KOM2000.htm>], 01.04.2003.
24. Proračun Mestne občine Nova Gorica za leto 2002. [URL: http://www.nova-gorica.com/mong/finance/finance_proracun_konti.xls], 01.05.2003.
25. Regionalni razvojni program statistične regije Goriška 2002-2006 - Predlog. Nova Gorica: Severnoprimska mrežna regionalna razvojna agencija, 2002.
26. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS, 1996.
27. Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana: Statistični urad RS, 2001. 687 str.
28. Statistični letopis Republike Slovenije 2002. Ljubljana: Statistični urad RS, 2002. 697 str.
29. Statistični podatki Lovske organizacije Slovenije – LOS za leto 2000/01. [URL: <http://www.lovska-zveza.si/foto/datoteka/turizem00.xls>], 01.05.2003.
30. Strategija razvoja turizma v MO Nova Gorica. Predlog izhodišč za oblikovanje turistične politike. Nova Gorica: MO Nova Gorica, 2001. 126 str.
31. World Tourism Organization: System of Tourism Statistics. [URL: http://www.world-tourism.org/statistics/basic_references/ingles.htm], 05.12.2001.
32. Zavarovane rastlinske in živalske vrste v Sloveniji. Agencija RS za okolje. [URL: <http://www.gov.si/uvn/slo/podrocja/narava/ziva/zavarovane.html>], 05.04.2003.

PRILOGA

KAZALO

PRILOGA 1	1
Globalni kodeks etike za turizem: 3. ČLEN	1
 PRILOGA 2	 2
Tabela 1: Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	2
 PRILOGA 3	 10
Tabela 1: Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	10
 PRILOGA 4	 18
Tabela 1: Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja	18
 PRILOGA 5	 28
Tabela 1: Izračun objektivnega agregatnega ekonomskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja	28
Tabela 2: Izračun objektivnega agregatnega socialno-kulturnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja	31
Tabela 3: Izračun objektivnega agregatnega okoljskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja	34
Tabela 4: Izračun subjektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja	37
Tabela 5: Rezultati izvedene ankete med obiskovalci in lokalnimi prebivalci	37
 PRILOGA 6	 38
Seznam uporabljenih kratic	38
Slovarček slovenskih prevodov tujih izrazov	39

PRILOGA 1

Globalni kodeks etike za turizem: 3. ČLEN

A. TURIZEM KOT DEJAVNIK TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

1. Vsi udeleženci v turističnem razvoju morajo varovati naravno okolje z namenom, da bomo dosegli trdno, neprekinjeno in vzdržljivo gospodarsko rast, ki bo enakovredno zadovoljila potrebe in cilje sedanjih in prihodnjih generacij.
2. Dati moramo prednost vsem oblikam turističnega razvoja, ki spodbujajo ohranjanje dragocenih naravnih bogastev, še posebej vode in energije, in takšnim, ki se izogibajo nepotrebnemu trošenju, vsem tem oblikam turizma pa morajo pomagati tudi državne, regionalne in krajevne oblasti.
3. Nihanje v številu obiskovalcev, glede na čas in prostor, še zlasti zaradi šolskih počitnic in plačanih dopustov, predstavlja velik pritisk za turizem, zato bi morali uvesti bolj enakomerno razdeljene počitnice, ki bi poleg zmanjšanja pritiska turističnih dejavnosti na okolje tudi povečale pozitiven učinek na turistično industrijo in krajevno gospodarstvo.
4. Turistično infrastrukturo in dejavnosti moramo oblikovati tako, da bomo zaščitili naravno dediščino, njen ekosistem in biološko raznolikost, in da bomo ohranili ogrožene vrste v naravi; udeleženci v turističnem razvoju, še posebej strokovnjaki, pa bi se morali dogovoriti o uvedbi omejitev njihovih dejavnosti, še zlasti ko se te izvajajo na občutljivih področjih, kot so: puščave, polarna, visokogorska in obmorska področja, tropski gozdovi ter močvirja; takšni kraji so primerni za naravne rezervate ali za zaščitena področja.
5. Naravni turizem in ekoturizem sta še prav posebej koristna za obogatitev in izboljšanje položaja turizma, če seveda spoštujeta naravno dediščino in krajevno prebivalstvo in če delujeta v skladu z zmožnostmi področja; (Etični kodeks v turizmu, 2000).

PRILOGA 2

Tabela 1: Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
EK - I	PROIZVODNA DEJAVNOST IN DOHODEK (Vsi podatki so navedeni za turistično destinacijo, kjer ni posebej navedeno, da se nanaša na celotno državo.)	1.	Bruto domači proizvod (BDP) - tekoče cene		mio SIT	Pritisk
		2.	Delež BDP turistične destinacije v BDP celotne države	(BDP * 100) / BDP - celotne države	% BDP celotne države	Pritisk
		3.	Bruto domači proizvod - stalne cene		mio SIT	Pritisk
		4.	Bruto domači proizvod na prebivalca	BDP / Število lokalnih prebivalcev	mio SIT / prebivalca	Pritisk
		5.	Okolju prilagojeni BDP		mio SIT	Pritisk
		6.	Okolju prilagojeni BDP na prebivalca	Okolju prilagojeni BDP / Število lokalnih prebivalcev	mio SIT / prebivalca	Pritisk
		7.	Narodni dohodek (ND)		mio SIT	Pritisk
		8.	Narodni dohodek na prebivalca	ND / Število lokalnih prebivalcev	mio SIT / prebivalca	Pritisk
		9.	BDP turistične dejavnosti		mio SIT	Pritisk
		10.	Delež BDP turistične dejavnosti v turistični destinaciji v BDP-ju turistične dejavnosti celotne države	(BDP turistične dejavnosti * 100) / BDP turistične dejavnosti - celotna država	% BDP turistične dejavnosti celotne države	Pritisk
		11.	Delež BDP turistične dejavnosti v celotnem BDP	(BDP turistične dejavnosti * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		12.	Stopnja rasti BDP	(BDP tekočega leta * 100 / BDP preteklega leta) - 100	% rasti	Pritisk
		13.	Stopnja rasti BDP turistične dejavnosti	(BDP turistične dejavnosti tekočega leta * 100 / BDP turistične dejavnosti preteklega leta) - 100	% rasti	Pritisk
		14.	Razmerje med stopnjo rasti BDP turistične dejavnosti in stopnjo rasti BDP	Stopnja rasti BDP turistične dejavnosti / Stopnja rasti BDP	koeficient	Pritisk
		15.	Končna potrošnja gospodinjstev		mio SIT	Pritisk
		16.	Končna potrošnja		mio SIT	Pritisk
		17.	Povprečna turistična potrošnja na gospodinjstvo	Turistična potrošnje / Število gospodinjstev	SIT / gospodinjstvo	Pritisk
		18.	Povprečna turistična potrošnja na člana gospodinjstva	Turistična potrošnja / Število članov gospodinjstev	SIT / član gospodinjstva	Pritisk
		19.	Končna potrošnja gospodinjstev na prebivalca	Končna potrošnja gospodinjstev / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca	Pritisk
		20.	Turistična potrošnja		mio SIT	Pritisk
		21.	Turistična potrošnja na prebivalca	Turistična potrošnja / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca	Pritisk
		22.	Turistična potrošnja na obiskovalca	Turistična potrošnja / Število obiskovalcev	SIT / obiskovalca	Pritisk
		23.	Turistična potrošnja lokalnih prebivalcev		mio SIT	Pritisk
		24.	Prihodki iz poslovanja		mio SIT	Pritisk
		25.	Prihodki iz gostinske dejavnosti		mio SIT	Pritisk
		26.	Prihodki iz turistične dejavnosti		mio SIT	Pritisk
		27.	Prihodki iz turistične dejavnosti na koristnika turističnih storitev	Prihodki iz turistične dejavnosti / (Število lokalnih prebivalcev + Število obiskovalcev)	SIT / osebo	Pritisk
		28.	Število registriranih turističnih podjetij na 1.000 prebivalcev	(Število registriranih turističnih podjetij (H - dejavnost) * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	podjetje / 1.000 prebivalcev	Stanje
		29.	Število turističnih podjetij s pozitivno turistično rento		podjetje	Stanje
		30.	Delež turističnih podjetij s pozitivno turistično rento med vsemi registriranimi turističnimi podjetji	(Število turističnih podjetij s pozitivno turistično rento * 100) / Število registriranih turističnih podjetij	% delež	Stanje
		31.	ND emitivnih držav oz. turističnih destinacij		mio SIT	Stanje
		32.	ND receptivnih držav oz. turističnih destinacij		mio SIT	Stanje
		33.	Razmerje med ND emitivnih držav oz. turističnih destinacij in ND receptivnih držav oz. turističnih destinacij	ND emitivnih držav oz. turističnih destinacij / ND receptivnih turističnih držav oz. turističnih destinacij	koeficient	Stanje
		34.	BDP na prebivalca emitivnih držav oz. turističnih destinacij		mio SIT	Stanje
		35.	BDP na prebivalca receptivnih držav oz. turističnih destinacij		mio SIT	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
EK - 1	PROIZVODNA DEJAVNOST IN DOHODEK (Vsi podatki so navedeni za turistično destinacijo, kjer ni posebej navedeno, da se nanaša na celotno državo)	36.	Razmerje med BDP na preb. emitivnih držav oz. turist. destinacij in BDP na preb. receptivnih držav oz. turist. destinacij	BDP na prebivalca emitivnih držav oz. turističnih destinacij / BDP na prebivalca receptivnih držav oz. turističnih destinacij	koeficient	Stanje
		37.	Neto finančni izid v gospodarskih družbah turistične dejavnosti	Čisti dobiček - čista izguba gospodarskih družb v dejavnosti H	mio SIT	Stanje
		38.	Neto finančni izid poslovanja turistične destinacije	Čisti dobiček - čista izguba poslovnega leta	mio SIT	Stanje
		39.	Dodana vrednost		mio SIT	Stanje
		40.	Dodana vrednost turistične dejavnosti		mio SIT	Stanje
		41.	Dodana vrednost na zaposlenega	Dodana vrednost / Število zaposlenih lokalnih preb.	1.000 SIT / zap.	Stanje
		42.	Dodana vrednost turistične dejavnosti na zaposlenega v turistični dejavnosti	Dodana vrednost turistične dejavnosti / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	1.000 SIT / zaposlenega	Stanje
		43.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti v celotni dodani vrednosti	(Dodana vrednost turistične dejavnosti * 100) / Dodana vrednost	% dodane vrednosti	Stanje
		44.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti v BDP	(Dodana vrednost turistične dejavnosti * 100) / BDP	% BDP	Stanje
		45.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti turistične destinacije v dodani vrednosti turistične dejavnosti celotne države	(Dodana vrednost turistične dejavnosti * 100) / Dodana vrednost turistične dejavnosti - celotna država	% dodane vrednosti tur.dej. celotne države	Stanje
		46.	Rast cen gostinskih storitev		% rasti	Pritisk
		47.	Rast cen gostinskih in namestitvenih zmogljivosti		% rasti	Pritisk
		48.	Rast cen prenočitev		% rasti	Pritisk
		49.	Rast cen rekreacijskih in kulturnih storitev		% rasti	Pritisk
		50.	Sezonska cena turističnega proizvoda		SIT	Stanje
		51.	Izvensezonska cena turističnega proizvoda		SIT	Stanje
		52.	Razmerje med sezonsko ceno turističnega proizvoda in izvensezonsko ceno turističnega proizvoda	Sezonska cena turističnega proizvoda / Izvensezonska cena turističnega proizvoda	koeficient	Stanje
		53.	Izdatki namenjeni promociji turistične destinacije		mio SIT	Pritisk
		54.	Izdatki namenjeni promociji turistične destinacije kot odstotek BDP	(Izdatki namenjeni promociji turistične destinacije * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		55.	Delež turistične potrošnje lokalnih prebivalcev v prihodkih iz turistične dejavnosti	(Turistična potrošnja lokalnih prebivalcev * 100) / Prihodki iz turistične dejavnosti	% prihodkov iz turistične dejavnosti	Stanje
EK - 2	MAKROEKONOMSKA STABILNOST (Kazalniki so na državni ravni)	56.	Stopnja inflacije		%	Pritisk
		57.	Proračunski primanjkljaj / presežek		mio SIT	Stanje
		58.	Delež proračunskega primanjkljaja / presežka v državnem BDP	(Proračunski primanjkljaj / presežek * 100) / BDP	% BDP	Stanje
		59.	Dolg države		mio SIT	Stanje
		60.	Pokritje celotnega zunanjskega dolga z deviznimi prilivi (rezerve)	Zunanji dolg države / Devizni prilivi (rezerve)	koeficient	Stanje
		61.	Delež dolga države v državnem BDP	(Dolg države * 100) / BDP - celotna država	% BDP - cela država	Stanje
		62.	Sprememba tečaja SIT - EUR	(Povprečni tečaj SIT - EUR tekočega leta) - (Povprečni tečaj SIT - EUR preteklega leta)	SIT - EUR	Pritisk
EK - 3	PORABA DRŽAVE (Sem štejemo državno porabo oz. izdatke na ravni države, regije oz. turistične destinacije.)	63.	Državi izdatki za trajnostni razvoj		mio SIT	Odziv
		64.	Delež državnih izdatkov za trajnostni razvoj v BDP	(Državni izdatki za trajnostni razvoj * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		65.	Državni izdatki za trajnostni turistični razvoj		mio SIT	Odziv
		66.	Delež državnih izdatkov za trajnostni turistični razvoj v BDP	(Državni izdatki za trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		67.	Davki iz naslova turistične dejavnosti		mio SIT	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

[illegible]

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.1. KAPITAL				
		93.	Bruto investicije		mio SIT
		94.	Bruto investicije na prebivalca	Bruto investicije / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca
		95.	Delež bruto investicij v BDP	(Bruto investicije * 100) / BDP	% BDP
		96.	Stopnja rasti bruto investicij	(Bruto investicije tekočega leta * 100 / Bruto investicije preteklega leta) - 100	% rasti
		97.	Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj		mio SIT
		98.	Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj na prebivalca	Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca
		99.	Delež bruto investicij v trajnostni turistični razvoj v BDP	(Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP
		100.	Delež bruto investicij v trajnostni turistični razvoj v BDP turistične dejavnosti	(Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP turistične dejavnosti	% BDP turistične dejavnosti
		101.	Stopnja rasti bruto investicij v trajnostni turistični razvoj	(Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj tekočega leta * 100 / Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj preteklega leta) - 100	% rasti
		102.	Delež bruto investicij namenjenih trajnostnemu turističnemu razvoju v bruto investicijah	(Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / Bruto investicije	% bruto investicij
		103.	Delež bruto investicij v trajnostni turistični razvoj v prihodkih iz turistične in gostinske dejavnosti	(Bruto investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / Prihodki iz turistične in gostinske dejavnosti	% prihodkov iz turistične in gostinske dejavnosti
		104.	Tuje lastništvo turističnih zmogljivosti		mio SIT
		105.	Domače lastništvo turističnih zmogljivosti		mio SIT
		106.	Vrednost turističnih zmogljivosti		mio SIT
		107.	Delež tujega lastništva turističnih zmogljivosti	(Tuje lastništvo turističnih zmogljivosti * 100) / Vrednost turističnih zmogljivosti	% turističnih zmogljivosti
		108.	Razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti bruto investicij v trajnostni turistični razvoj	Stopnja rasti BDP / Stopnja rasti bruto investicij v trajnostni turistični razvoj	koeficient
		109.	Domače investicije		mio SIT
		110.	Delež domačih investicij v BDP	(Domače investicije * 100) / BDP	% BDP
		111.	Domače investicije v trajnostni turistični razvoj		mio SIT
		112.	Delež domačih investicij v trajnostni turistični razvoj v BDP	(Domače investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP
		113.	Delež domačih investicij namenjen trajnostnemu turističnemu razvoju	(Domače investicije v trajnostni turistični razvoj * 100) / Domače investicije	% domačih investicij
		114.	Bruto domače varčevanje		mio SIT
		115.	Delež bruto domačega varčevanja v BDP	(Bruto domače varčevanje * 100) / BDP	% BDP
		116.	Neto transferji sredstev za trajnostni turistični razvoj		mio SIT
		117.	Delež neto transferjev sredstev za trajnostni turistični razvoj v BDP	(Neto transferji sredstev za trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP
		118.	Neto dana (prejeta) pomoč za trajnostni turistični razvoj		mio SIT
		119.	Delež neto dane (prejete) pomoči za trajnostni turistični razvoj v BDP	(Neto dana (prejeta) pomoč za trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP
		120.	Število turističnih zmogljivosti		EM
		121.	Delež turističnih zmogljivosti v turistični destinaciji glede na vse turistične zmogljivosti države	(Število turističnih zmogljivosti * 100) / Število turističnih zmogljivosti - celotna država	% državnih turističnih zmogljivosti
		122.	Število novo zgrajenih turističnih zmogljivosti		EM
		123.	Stopnja rasti turističnih zmogljivosti	(Število turističnih zmogljivosti tekočega leta * 100 / Število turističnih zmogljivosti preteklega leta) - 100	% rasti
		124.	Stopnja rasti novih turističnih zmogljivosti	(Število novo zgrajenih turističnih zmogljivosti tekočega leta * 100 / Št.novo zgrajenih turističnih zmogljivosti preteklega leta) - 100	% rasti

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	VRSTA
					KAZALNIKA
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.1. KAPITAL				
		125.	Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	(Število hotelov in hotelskih naselij + Število penzionov + Število motelov + Število apartmajskih naselij + Število prenočišč)	EM Stanje
		126.	Število hotelov in hotelskih naselij		EM Stanje
		127.	Število penzionov		EM Stanje
		128.	Število motelov		EM Stanje
		129.	Število apartmajskih naselij		EM Stanje
		130.	Število prenočišč		EM Stanje
		131.	Delež hotelov in hotelskih naselij v osnovnih namestitvenih zmogljivostih	(Število hotelov in hotelskih naselij * 100) / Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	% osnovnih namestitvenih zmog Stanje
		132.	Delež penzionov v osnovnih namestitvenih zmogljivostih	(Število penzionov * 100) / Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	% osnovnih namestitvenih zmog Stanje
		133.	Delež motelov v osnovnih namestitvenih zmogljivostih	(Število motelov * 100) / Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	% osnovnih namestitvenih zmog Stanje
		134.	Delež apartmajskih naselij v osnovnih namestitvenih zmogljivostih	(Število apartmajskih naselij * 100) / Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	% osnovnih namestitvenih zmog Stanje
		135.	Delež prenočišč v osnovnih namestitvenih zmogljivostih	(Število prenočišč * 100) / Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti	% osnovnih namestitvenih zmog Stanje
		136.	Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti		EM Stanje
		137.	Število planinskih domov		EM Stanje
		138.	Število delavskih, otroških in mladinskih počitniških domov		EM Stanje
		139.	Števil turističnih kmetij		EM Stanje
		140.	Število kampov		EM Stanje
		141.	Delež planinskih domov v dopolnilnih turističnih zmogljivostih	(Število planinskih domov * 100) / Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti	% dopolnilnih namestitvenih zmog Stanje
		142.	Delež delavskih, otroških in mladinskih domov v dopolnilnih turističnih zmogljivostih	(Število delavskih, otroških in mladinskih domov * 100) / Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti	% dopolnilnih namestitvenih zmog Stanje
		143.	Delež turističnih kmetij v dopolnilnih turističnih zmogljivostih	(Število turističnih kmetij * 100) / Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti	% dopolnilnih namestitvenih zmog Stanje
		144.	Delež kampov v dopolnilnih turističnih zmogljivostih	(Število kampov * 100) / Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti	% dopolnilnih namestitvenih zmog Stanje
		145.	Delež osnovnih namestitvenih zmogljivosti v namestitvenih zmogljivostih	(Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti * 100) / (Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti + Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti)	% namestitvenih zmogljivosti Stanje
		146.	Delež dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti v namestitvenih zmogljivostih	(Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti * 100) / (Število osnovnih namestitvenih zmogljivosti + Število dopolnilnih namestitvenih zmogljivosti)	% namestitvenih zmogljivosti Stanje
		147.	Število sob		soba Stanje
		148.	Število zasebnih sob		soba Stanje
		149.	Število začasnih sob v namestitvenih zmogljivostih		soba Stanje
		150.	Število sob v gostilnah s prenočišči		soba Stanje
		151.	Delež zasebnih sob	(Število zasebnih sob * 100) / Število sob	% sob Stanje
		152.	Delež sob v gostilnah s prenočišči	(Število sob v gostilnah s prenočišči * 100) / Število sob	% sob Stanje
		153.	Stopnja rasti števila sob	(Število sob v tekočem letu * 100 / Število sob v preteklem letu) - 100	% rasti Pritisk
		154.	Število ležišč		ležišče Stanje
		155.	Stopnja rasti števila ležišč	(Število ležišč v tekočem letu * 100 / Število ležišč v preteklem letu) - 100	% rasti Pritisk
		156.	Število gostišč		EM Stanje
		157.	Število restavracij		EM Stanje
		158.	Število gostiln		EM Stanje
		159.	Število okrepčevalnic		EM Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	VRSTA KAZALNIKA
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.1. KAPITAL	160.	Število slaščičarn		EM Stanje
		161.	Število kavarn, barov itd.		EM Stanje
		162.	Število gostinskih obratov	(Število gostišč + Število restavracij + Število gostin + Število okrepčevalnic + Število slaščičarn + Število kavarn, barov itd.)	EM Stanje
		163.	Število turističnih zmogljivosti	(Število namestitvenih zmogljivosti + Število gostinskih obratov)	EM Stanje
		164.	Delež namestitvenih zmogljivosti v turističnih zmogljivostih	(Število namestitvenih zmogljivosti * 100) / Število turističnih zmogljivosti	% turističnih zmogljivosti Stanje
		165.	Delež gostinskih obratov v turističnih zmogljivostih	(Število gostinskih obratov * 100) / Število turističnih zmogljivosti	% turističnih zmogljivosti Stanje
		166.	Število gostinskih sedežev		sedež Stanje
		167.	Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	(Število gostinskih sedežev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	sedež / 1.000 preb. Stanje
		168.	Število gostinskih sedežev na 1.000 obiskovalcev	(Število gostinskih sedežev * 1.000) / Število obiskovalcev	sedež / 1.000 obisk. Stanje
		169.	Število gostinskih sedežev na 1.000 oseb (oseb = lokalni prebivalci + obiskovalci)	(Število gostinskih sedežev * 1.000) / (Število lokalnih prebivalcev + Število obiskovalcev)	sedež / 1.000 oseb Stanje
		170.	Razmerje med številom gostinskih sedežev na 1.000 oseb in številom gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	Število gostinskih sedežev na 1.000 oseb / Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	koeficient Stanje
		171.	Število lovsko tehničnih objektov		objekt Stanje
		172.	Število turističnih znamenitosti, rekreacijskih objektov, muzejev, zgodovinskih krajev itd.	(Število rekreacijskih objektov + Število muzejev + Število zgodovinskih krajev + Število naravnih turističnih znamenitosti + itd.)	EM Stanje
		173.	Investicije v kulturne in zgodovinske znamenitosti na prebivalca	Investicije v kulturne in zgodovinske znamenitosti / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca Odziv
		174.	Delež domačih investicij v kulturne in zgodovinske znamenitosti	(Investicije v kulturne in zgodovinske znamenitosti * 100) / Domače investicije	% domačih investicij Odziv
		175.	Dolg zaradi trajnostnega turističnega razvoja		mio SIT Stanje
		176.	Dolg zaradi trajnostnega turističnega razvoja kot odstotek BDP	(Dolg zaradi trajnostnega turističnega razvoja * 100) / BDP	% BDP Stanje
		177.	Servisiranje dolga zaradi trajnostnega turističnega razvoja		mio SIT Stanje
		178.	Servisiranje dolga zaradi trajnostnega turističnega razvoja kot odstotek BDP	(Servisiranje dolga zaradi trajnostnega turističnega razvoja * 100) / BDP	% BDP Stanje
	EK - 5.2. TEHNOLOŠKI VIRI	179.	Število osebnih računalnikov		računalnik Stanje
		180.	Število osebnih računalnikov na 1.000 prebivalcev	(Število osebnih računalnikov * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	računalnik / 1.000 preb. Stanje
		181.	Delež gospodinjstev, ki posedujejo osebni računalnik	(Število gospodinjstev z osebnim računalnikom * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev Stanje
		182.	Število internetnih priključkov		priključek Stanje
		183.	Število internetnih priključkov na 1.000 prebivalcev	(Število internetnih priključkov * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	priključek / 1.000 preb. Stanje
		184.	Delež gospodinjstev z internetnim priključkom	(Število gospodinjstev z internetnim priključkom * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev Stanje
		185.	Investicije v računalniško opremo v odstotku BDP	(Investicije v računalniško opremo * 100) / BDP	% BDP Pritisk
		186.	Izdatki za raziskave in trajnostni turistični razvoj		mio SIT Odziv
		187.	Izdatki za raziskave in trajnostni turistični razvoj v odstotku BDP	(Izdatki za raziskave in trajnostni turistični razvoj * 100) / BDP	% BDP Odziv
		188.	Razmerje med uvozom in izvozom komunikacij, računalniške in druge tehnične opreme	Uvoz komunikacij, računalniške in druge tehnične opreme / Izvoz komunikacij, računalniške in druge tehnične opreme	koeficient Pritisk
		189.	Delež turističnih podjetij vključenih v informacijski sistem	(Število turističnih podjetij vključenih v informacijski sistem * 100) / Število turističnih podjetij	% turističnih podjetij Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	VRSTA KAZALNIKA
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.3. ČLOVEŠKI VIRI				
		190.	Število lokalnih prebivalcev		prebivalec Stanje
		191.	Število delovno sposobnih lokalnih prebivalcev		prebivalec Stanje
		192.	Število aktivnih lokalnih prebivalcev		prebivalec Stanje
		193.	Število zaposlenih lokalnih prebivalcev		prebivalec Stanje
		194.	Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti		prebivalec Stanje
		195.	Delež zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	(Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev	% zaposlenih Stanje
		196.	Stopnja rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	(Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti v tekočem letu * 100 / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti v preteklem letu) - 100	% rasti Pritisk
		197.	Razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	Stopnja rasti BDP / Stopnja rasti zaposlenosti lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	koeficient Stanje
		198.	Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti	Število izdanih delovnih dovoljenj na Zavodu za zaposlovanje za dejavnost H.Gostinstvo	dovoljenje Stanje
		199.	Delež tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti od vseh zaposlenih v turistični dejavnosti	(Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih v turistični dejavnosti	% zaposlenih v turistični dejavnosti Stanje
		200.	Delež aktivnih lokalnih prebivalcev	(Število aktivnih lokalnih prebivalcev * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		201.	Delež delovno sposobnih lokalnih prebivalcev	(Število delovno sposobnih lokalnih prebivalcev * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		202.	Stopnja rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev	(Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v tekočem letu * 100 / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v preteklem letu) - 100	% rasti Pritisk
		203.	Razmerje med stopnjo rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti in stopnjo rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev	Stopnja rasti zaposlenosti lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti / Stopnja rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev	koeficient Pritisk
		204.	Razmerje med številom zaposlenih lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile v turistični dejavnosti	Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti / Število tuje delovne sile	koeficient Pritisk
		205.	Število zaposlenih žensk		ženska Stanje
		206.	Število zaposlenih žensk v turistični dejavnosti		ženska Stanje
		207.	Delež zaposlenih žensk v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi ženskami	(Število zaposlenih žensk v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih žensk	% žensk Stanje
		208.	Delež zaposlenih žensk med vsemi ženskami	(Število zaposlenih žensk * 100) / Število zaposlenih	% zaposlenih Stanje
		209.	Povprečna bruto plača v turistični dejavnosti		SIT Stanje
		210.	Povprečna bruto plača lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT Stanje
		211.	Povprečna bruto plača tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti		SIT Stanje
		212.	Razmerje med povprečno bruto plačo lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti	Povprečna bruto plača lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti / Povprečna bruto plača tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti	koeficient Stanje
		213.	Povprečna bruto plača žensk zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT Stanje
		214.	Povprečna bruto plača moških zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT Stanje
		215.	Razmerje med povprečno bruto plačo moških in žensk zaposlenih v turistični dejavnosti	Povprečna bruto plača moških zaposlenih v turistični dejavnosti / Povprečna bruto plača žensk zaposlenih v turistični dejavnosti	koeficient Stanje
		216.	Število sezonskih delavcev zaposlenih v turistični dejavnosti	Število pomagajočih zaposlenih v gostinskih in turističnih zmogljivostih	sezonski delavci Stanje
		217.	Delež sezonskih delavcev zaposlenih v turistični dejavnosti	(Število sezonskih delavcev zaposlenih v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih v turistični dejavnosti	% zaposlenih v turistični dejavnosti Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni ekonomski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	VRSTA KAZALNIKA
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.3. ČLOVEŠKI VIRI	218.	Število registriranih brezposelnih		prebivalec Stanje
		219.	Stopnja registrirane brezposelnosti	(Število registriranih brezposelnih * 100) / Število delovno sposobnih lokalnih prebivalcev	% delovno sposobnih prebivalcev Stanje
		220.	Število zaposlenih v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih		zaposleni Stanje
		221.	Število zaposlenih v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih		zaposleni Stanje
		222.	Delež zaposlenih v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih med vsemi zaposlenimi lokalnimi prebivalci	(Število zaposlenih v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih * 100) / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev	% zaposlenih lokalnih prebivalcev Stanje
		223.	Delež zaposlenih v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih med vsemi zaposlenimi lokalnimi prebivalci	(Število zaposlenih v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih * 100) / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev	% zaposlenih lokalnih prebivalcev Stanje
		224.	Razmerje med zaposlenimi v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih ter v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih	Število zaposlenih v terciarnih in kvartarnih gospodarskih dejavnostih / Število zaposlenih v primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnostih	koeficient Stanje
		225.	Povprečno število tedenskih delovnih ur polno zaposlenega v turistični dejavnosti		ura Stanje
		226.	Izdatki za zdravstveno varstvo zaposlenih v turistični dejavnosti		mio SIT Odziv
		227.	Izdatki za zdravstveno varstvo zaposlenih v turistični dejavnosti kot delež BDP	(Izdatki za zdravstveno varstvo zaposlenih v turistični dejavnosti * 100) / BDP	% BDP Odziv
		228.	Izdatki za izobraževanje zaposlenih v turistični dejavnosti		mio SIT Odziv
		229.	Izdatki za izobraževanje zaposlenih v turistični dejavnosti kot delež BDP	(Izdatki za izobraževanje zaposlenih v turistični dejavnosti * 100) / BDP	% BDP Odziv
		230.	Število priznanih patentov		patent Pritisk
		231.	Število priznanih patentov na 1.000 prebivalcev	(Število priznanih patentov * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	patent / 1.000 preb. Pritisk

Viri: Ahn et.al, 2002, str. 9;
 Mc Cool, Moisey, Nickerson, 2001, str. 129;
 Miller, 2001, str. 358-359;
 Radej, 1999, str. 65;
 Radej, Velkavrh, Globevnik, 1999, str. 206-207;
 Seljak, 2000, str. 87-94.

PRILOGA 3

Tabela 1: Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
SK - I	DEMOGRAFIJA IN KONCENTRACIJA OBISKOVALCEV	1.	Število lokalnih prebivalcev		prebivalec	Pritisk
		2.	Število lokalnih urbanih prebivalcev		prebivalec	Pritisk
		3.	Število obiskovalcev		obiskovalec	Pritisk
		4.	Število tujih obiskovalcev		obiskovalec	Pritisk
		5.	Število domačih obiskovalcev		obiskovalec	Pritisk
		6.	Število obiskovalcev v sezoni		obiskovalec	Pritisk
		7.	Število obiskovalcev izven sezone		obiskovalec	Pritisk
		8.	Delež tujih obiskovalcev med vsemi obiskovalci	(Število tujih obiskovalcev * 100) / Število obiskovalcev	% obiskovalcev	Pritisk
		9.	Delež domačih obiskovalcev med vsemi obiskovalci	(Število domačih obiskovalcev * 100) / Število obiskovalcev	% obiskovalcev	Pritisk
		10.	Delež obiskovalcev v sezoni med vsemi obiskovalci	(Število obiskovalcev v sezoni * 100) / Število obiskovalcev	% obiskovalcev	Pritisk
		11.	Koncentracija prebivalcev na km2 turistične destinacije	Število lokalnih prebivalcev / Površina turistične destinacije	prebivalec / km2	Pritisk
		12.	Koncentracija obiskovalcev v sezoni na km2 turistične destinacije - Raven stresa	Število obiskovalcev v sezoni / Površina turistične destinacije	obiskovalec / km2	Pritisk
		13.	Koncentracija obiskovalcev skupaj z lokalnimi prebivalci v sezoni na km2 turistične destinacije	(Število lokalnih prebivalcev + Število obiskovalcev v sezoni) / Površina turistične destinacije	oseba / km2	Pritisk
		14.	Koncentracija obiskovalcev skupaj z lokalnimi prebivalci izven sezone na km2 turistične destinacije	(Število lokalnih prebivalcev + Število obiskovalcev izven sezone) / Površina turistične destinacije	oseba / km2	Pritisk
		15.	Število obiskovalcev v sezoni na 1.000 lokalnih prebivalcev	(Število obiskovalcev v sezoni * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	obiskovalec / 1.000 preb.	Stanje
		16.	Število obiskovalcev na 1.000 lokalnih prebivalcev	(Število obiskovalcev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	obiskovalec / 1.000 preb.	Stanje
		17.	Število potencialnih obiskovalcev	Število prebivalcev celotne države starejših od 65 let	prebivalec	Pritisk
		18.	Število prebivalcev starejših od 65 let		prebivalec	Pritisk
		19.	Delež potencialnih obiskovalcev	(Število prebivalcev celotne države starejših od 65 let * 100) / Število prebivalcev celotne države	% prebivalcev - celotna država	Pritisk
		20.	Delež prebivalcev starejših od 65 let med lokalnimi prebivalci	(Število prebivalcev starejših od 65 let * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		21.	Število nočitev		nočitev	Pritisk
		22.	Število nočitev domačih obiskovalcev		nočitev	Pritisk
		23.	Število nočitev tujih obiskovalcev		nočitev	Pritisk
		24.	Razmerje med številom nočitev tujih in domačih obiskovalcev	Število nočitev tujih obiskovalcev / Število nočitev domačih obiskovalcev	koefficient	Pritisk
		25.	Delež nočitev tujih obiskovalcev med vsemi nočitvami	(Število nočitev tujih obiskovalcev * 100) / Število nočitev	% nočitev	Pritisk
		26.	Število nočitev na 1.000 prebivalcev	(Število nočitev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	nočitev / 1.000 preb.	Pritisk
		27.	Povprečno število nočitev obiskovalcev	Število nočitev / Število obiskovalcev	nočitev / obiskovalca	Pritisk
		28.	Delež dni v letu, ki jih obiskovalec preživi v turistični destinaciji	(Povprečno število nočitev obiskovalcev * 100) / 365 - celo leto	% dni v letu	Pritisk
		29.	Število ležišč na 1.000 prebivalcev	(Število ležišč * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	ležišče / 1.000 preb.	Stanje
		30.	Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	(Število gostinskih sedežev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	sedež / 1.000 preb.	Stanje
		31.	Število gostinskih obratov na 1.000 prebivalcev	(Število gostinskih obratov * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	obrat / 1.000 preb.	Stanje
		32.	Število ležišč na 1.000 obiskovalcev	(Število ležišč * 1.000) / Število obiskovalcev	ležišče / 1.000 obisk.	Stanje
		33.	Število gostinskih sedežev na 1.000 obiskovalcev	(Število gostinskih sedežev * 1.000) / Število obiskovalcev	sedež / 1.000 obisk.	Stanje
		34.	Število gostinskih obratov na 1.000 obiskovalcev	(Število gostinskih obratov * 1.000) / Število obiskovalcev	obrat / 1.000 obisk.	Stanje
		35.	Stopnja rasti obiskovalcev	(Število obiskovalcev tekočega leta * 100 / Število obiskovalcev preteklega leta) - 100	% rasti	Pritisk
		36.	Število razvez	kot posledico trajnostnega turističnega razvoja, jih je težko meriti	razveza	Pritisk

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
SK - 1	DEMOGRAFIJA IN KONCENTRACIJA OBISKOVALCEV	37.	Število lokalnih prebivalcev vključenih v trajnostni turistični razvoj		prebivalec	Odziv
		38.	Delež lokalnih prebivalcev vključenih v trajnostni turistični razvoj	(Število lokalnih prebivalcev vključenih v trajnostni turistični razvoj * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Odziv
		39.	Število ur čakanja na cestah v sezoni		ura	Stanje
		40.	Število zaposlenih v turistični dejavnosti	(Število lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti + Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti)	zaposleni	Stanje
		41.	Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v sezoni	(Število lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti + Število sezonskih delavcev v turistični dejavnosti)	zaposleni	Stanje
		42.	Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti v sezoni	(Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti + Število sezonske tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti)	zaposleni	Stanje
		43.	Število zaposlenih v turistični dejavnosti v sezoni	(Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v sezoni + Število tuje delovne sile zaposlene v sezoni)	zaposleni	Stanje
		44.	Delež tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti v sezoni	(Število tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti v sezoni * 100) / Število zaposlenih v turistični dejavnosti v sezoni	% zaposleni v turist.dejavnosti v sezoni	Stanje
		45.	Zasedenost turističnih zmožljivosti	(Število nočitev * 100) / (Število ležišč * 365)	% zasedenosti	Pritisk
		46.	Število pritožb lokalnih prebivalcev, kot posledica koncentracije obiskovalcev	Število kršitev javnega reda in miru	kršitev	Pritisk
		47.	Število enodnevnih obiskovalcev	Obiski turističnih znamenitosti	obiskovalec	Pritisk
SK - 2	NEENAKOST					
		48.	Povprečna bruto plača		SIT	Stanje
		49.	Razmerje med povprečno bruto plačo turistične destinacije in povprečno bruto plačo na ravni države	Povprečna bruto plača / Povprečna bruto plača - celotna država	koeficient	Stanje
		50.	Povprečna bruto plača v turistični dejavnosti		SIT	Stanje
		51.	Povprečna bruto plača v ostalih gospodarskih dejavnostih		SIT	Stanje
		52.	Razmerje med povprečno bruto plačo v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih	Povprečna bruto plača v turistični dejavnosti / Povprečna bruto plača v ostalih gospodarskih dejavnostih	koeficient	Stanje
		53.	Minimalna bruto plača v turistični dejavnosti		SIT	Stanje
		54.	Minimalna bruto plača v ostalih gospodarskih dejavnostih		SIT	Stanje
		55.	Razmerje med minimalno bruto plačo v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih	Minimalna bruto plača v turistični dejavnosti / Minimalna bruto plača v ostalih gospodarskih dejavnostih	koeficient	Stanje
		56.	Delež zaposlenih v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi	(Število zaposlenih v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih	% zaposlenih	Stanje
		57.	Razmerje med številom zaposlenih lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile v turistični dejavnosti	Število zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti / Število tuje delovne sile	koeficient	Pritisk
		58.	Delež zaposlenih žensk v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi ženskami	(Število zaposlenih žensk v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih žensk	% žensk	Stanje
		59.	Število zaposlenih moških		moški	Stanje
		60.	Število zaposlenih moških v turistični dejavnosti		moški	Stanje
		61.	Delež zaposlenih moških v turistični dejavnosti med vsemi zaposlenimi moškimi	(Število zaposlenih moških v turistični dejavnosti * 100) / Število zaposlenih moških	% moških	Stanje
		62.	Razmerje med zaposlenimi ženskami in moškimi v turistični dejavnosti	Število zaposlenih žensk v turistični dejavnosti / Število zaposlenih moških v turistični dejavnosti	koeficient	Stanje
		63.	Povprečna bruto plača lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT	Stanje

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA								
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA KAZALNIKA		
Zap.Št.	KAZALNIK	Zap.Št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere			
SK - 2	NEENAKOST	64.	Povprečna bruto plača tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti		SIT	Stanje		
		65.	Razmerje med povprečno bruto plačo lokalnih prebivalcev in tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti	Povprečna bruto plača lokalnih prebivalcev zaposlenih v turistični dejavnosti / Povprečna bruto plača tuje delovne sile zaposlene v turistični dejavnosti	koeficient	Stanje		
		66.	Povprečna bruto plača žensk zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT	Stanje		
		67.	Povprečna bruto plača moških zaposlenih v turistični dejavnosti		SIT	Stanje		
		68.	Razmerje med povprečno bruto plačo žensk in moških zaposlenih v turistični dejavnosti	Povprečna bruto plača žensk zaposlenih v turistični dejavnosti / Povprečna bruto plača moških zaposlenih v turistični dejavnosti	koeficient	Stanje		
		69.	Povprečno število let zaposlitve v turistični dejavnosti		leto	Stanje		
		70.	Povprečno število let zaposlitve v ostalih gospodarskih dejavnostih		leto	Stanje		
		71.	Razmerje med dolžino zaposlitve v turistični dejavnosti in v ostalih gospodarskih dejavnostih	Povprečno število let zaposlitve v turistični dejavnosti / Povprečno število let zaposlitve v ostalih gospodarskih dejavnostih	koeficient	Stanje		
		72.	Povprečna bruto plača obiskovalcev		SIT	Stanje		
		73.	Razmerje med povprečno bruto plačo obiskovalcev in lokalnih prebivalcev	Povprečna bruto plača obiskovalcev / Povprečna bruto plača	koeficient	Stanje		
		74.	Število podjetij	Število registriranih gospodarskih subjektov	podjetje	Stanje		
		75.	Število turističnih in gostinskih podjetij	Število registriranih gospodarskih subjektov za opravljanje turistične in gostinske dejavnosti	turistično podjetje	Stanje		
		76.	Delež turističnih in gostinskih podjetij	(Število turističnih in gostinskih podjetij * 100) / Število podjetij	% podjetij	Stanje		
		77.	Število turističnih in gostinskih podjetij, ki poslujejo skozi vse leto		turistično podjetje	Stanje		
		78.	Delež turističnih in gostinskih podjetij, ki poslujejo skozi vse leto	(Število turističnih in gostinskih podjetij, ki poslujejo skozi vse leto * 100) / Število turističnih in gostinskih podjetij	% turističnih podjetij	Stanje		
		79.	Število stalno zaposlenih v turistični dejavnosti		zaposlen	Stanje		
		80.	Število pogodbeno zaposlenih v turistični dejavnosti		zaposlen	Stanje		
		81.	Razmerje med številom stalno in pogodbeno zaposlenih v turistični dejavnosti	Število stalno zaposlenih v turistični dejavnosti / Število pogodbeno zaposlenih v turistični dejavnosti	koeficient	Stanje		
		82.	Število lokalnih prebivalcev, ki posedujejo nepremičnino		prebivalec	Stanje		
		83.	Delež lokalnih prebivalcev, ki posedujejo nepremičnino	(Število lokalnih prebivalcev, ki posedujejo nepremičnino * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje		
		84.	Število registriranih brezposelnih žensk		ženska	Stanje		
		85.	Delež registriranih brezposelnih žensk med vsemi brezposelnimi	(Število registriranih brezposelnih žensk * 100) / Število registriranih brezposelnih	% brezposelnih	Stanje		
		86.	Število žensk na tretji ravni izobraževanja	Tretja raven izobraževanja = višja, visoka in univerzitetna raven	ženska	Stanje		
		87.	Število lokalnih prebivalcev na tretji ravni izobraževanja		prebivalec	Stanje		
		88.	Delež žensk na tretji ravni izobraževanja med lokalnimi prebivalci na tretji ravni izobraževanja	(Število žensk na tretji ravni izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev na tretji ravni izobraževanja	% prebivalcev	Stanje		
		89.	Število različnih tipičnih vrst hrane (gastronomija)		vrsta hrane	Stanje		
		SK - 3	ZDRAVJE	90.	Izdatki za zdravstvo		mio SIT	Odziv
				91.	Delež izdatkov za zdravstvo v BDP	(Izdatki za zdravstvo * 100) / BDP	% BDP	Odziv
				92.	Izdatki za razvoj infrastrukture, ki vpliva na zdravje npr. kanalizacija		mio SIT	Odziv
93.	Delež izdatkov za razvoj infrastrukture, ki vpliva na zdravje, ljudi v BDP			(Izdatki za razvoj infrastrukture, ki vpliva na zdravje npr. kanalizacija * 100) / BDP	% BDP	Odziv		

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II.RAVEN		III.RAVEN			VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	KAZALNIKA
SK - 3	ZDRAVJE	94.	Število lokalnih prebivalcev z dostopom do pitne vode		prebivalec Stanje
		95.	Delež lokalnih prebivalcev z dostopom do pitne vode med vsemi lokalnimi prebivalci	(Število lokalnih prebivalcev z dostopom do pitne vode * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		96.	Število stanovanj		stanovanje Stanje
		97.	Število stanovanj z ustreznim dostopom do kanalizacijskega omrežja		stanovanje Stanje
		98.	Delež stanovanj z ustreznim dostopom do kanalizacijskega omrežja	(Število stanovanj z ustreznim dostopom do kanalizacijskega omrežja * 100) / Število stanovanj	% stanovanj Stanje
		99.	Število stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki		stanovanje Stanje
		100.	Delež stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki	(Število stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki * 100) / Število stanovanj	% stanovanj Stanje
		101.	Število prometnih nesreč		nesreča Stanje
		102.	Število poškodovanih prebivalcev v prometnih nesrečah		prebivalec Stanje
		103.	Število poškodovanih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni		prebivalec Stanje
		104.	Delež poškodovanih preb. v prometnih nesrečah v sezoni med vsemi poškodovanimi osebami	(Število poškodovanih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni * 100) / Število poškodovanih prebivalcev v prometnih nesrečah	% prebivalcev Stanje
		105.	Število umrlih prebivalcev		prebivalec Stanje
		106.	Število umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah		prebivalec Stanje
		107.	Število umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni		prebivalec Stanje
		108.	Delež umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah med vsemi umrlimi prebivalci	(Število umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah * 100) / Število umrlih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		109.	Delež umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni med vsemi umrlimi prebivalci v prometnih nesrečah	(Število umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah v sezoni * 100) / Število umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah	% prebivalcev Stanje
		110.	Število umrlih prebivalcev zaradi bolezni srca in ožilja		prebivalec Stanje
		111.	Delež umrlih prebivalcev zaradi bolezni srca in ožilja	(Število umrlih prebivalcev zaradi bolezni srca in ožilja * 100) / Število umrlih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		112.	Število umrlih prebivalcev zaradi raka		prebivalec Stanje
		113.	Delež umrlih prebivalcev zaradi raka	(Število umrlih prebivalcev zaradi raka * 100) / Število umrlih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		114.	Število obiskovalcev zdravilišč		obiskovalec Stanje
		115.	Delež obiskovalcev zdravilišč med vsemi obiskovalci	(Število obiskovalcev zdravilišč * 100) / Število obiskovalcev	% obiskovalcev Stanje
		116.	Število domačih obiskovalcev zdravilišč		obiskovalec Stanje
		117.	Delež domačih obiskovalcev zdravilišč med vsemi obiskovalci zdravilišč	(Število domačih obiskovalcev zdravilišč * 100) / Število obiskovalcev zdravilišč	% obiskovalcev Stanje
		118.	Število nočitev v zdraviliščih		nočitev Stanje
		119.	Število nočitev domačih obiskovalcev v zdraviliščih		nočitev Stanje
		120.	Delež nočitev domačih obiskovalcev v zdraviliščih	(Število nočitev domačih prebivalcev v zdraviliščih * 100) / Število nočitev v zdraviliščih	% nočitev Stanje
		121.	Stopnja rasti obiskovalcev v zdraviliščih	(Število obiskovalcev zdravilišč tekočega leta * 100 / Število obiskovalcev zdravilišč preteklega leta) - 100	% rasti Pritisk
		121.	Stopnja rasti nočitev v zdraviliščih	(Število nočitev v zdraviliščih tekočega leta * 100 / Število nočitev v zdraviliščih preteklega leta) - 100	% rasti Pritisk
		122.	Število turističnih kmetij		tur.kmetija Stanje
		123.	Število turističnih kmetij z "bio" prehrano		tur.kmetija Pritisk
		124.	Število kmetij, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo	Turistična dejavnost kot dopolnilno dejavnost	kmetija Stanje
		125.	Delež kmetij, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo, med vsemi kmetijami	(Število kmetij, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo * 100) / Število družinskih kmetij	% kmetij Stanje
		126.	Število ekoloških kmetij	(Kmetije vključene v kontrolo ekoloških kmetij - s certifikatom)	kmetija Pritisk

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
SK - 3	ZDRAVJE	127.	Delež ekoloških kmetij med vsemi kmetijami	(Število ekoloških kmetij * 100) / Število družinskih kmetij	% kmetij	Pritisk
		128.	Število turističnih proizvodov (prehrambnih) z "bio" oznako		turistični proizvod	Pritisk
		129.	Število zdravnikov		zdravnik	Stanje
		130.	Število zdravnikov na 1.000 prebivalcev	(Število zdravnikov * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	zdravnik / 1.000 preb.	Stanje
		131.	Povprečni izdatki za alkohol na prebivalca	Izdatki za alkohol / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca	Pritisk
		132.	Povprečni izdatki za tobakne izdelke na prebivalca	Izdatki za tobakne izdelke / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca	Pritisk
		133.	Število primerov okužb oz. obolenj zaradi slabe prehrane v turističnih zmožljivostih		okužba	Pritisk
		134.	Delež prebivalcev udeleženih v programih promocije zdravja za odrasle in mladino	(Število lokalnih prebivalcev udeleženih v programih promocije zdravja za odrasle in mladino * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Odziv
SK - 4	IZOBRAŽEVANJE	135.	Delež prebivalcev vpisanih na drugo (srednješolsko) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vseh ravneh izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na drugo (srednješolsko) raven izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na vseh ravneh izobraževanja	% prebivalcev, ki se izobražuje	Pritisk
		136.	Delež prebivalcev vpisanih na tretjo (visoko in univerzitetno) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vseh ravneh izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo (visoko in univerzitetno) raven izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na vseh ravneh izobraževanja	% prebivalcev, ki se izobražuje	Pritisk
		137.	Delež prebivalcev vpisanih na četrto (podiplomsko) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vseh ravneh izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na četrto (podiplomsko) raven izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na vseh ravneh izobraževanja	% prebivalcev, ki se izobražuje	Pritisk
		138.	Delež prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo	(Število lokalnih prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		139.	Delež prebivalcev s srednješolsko izobrazbo	(Število lokalnih prebivalcev s srednješolsko izobrazbo * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		140.	Delež prebivalcev z visokošolsko in univerzitetno izobrazbo	(Število lokalnih prebivalcev z visokošolsko in univerzitetno izobrazbo * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		141.	Število prebivalcev usmerjenih v okoljsko izobraževanje		prebivalec	Pritisk
		142.	Delež prebivalcev usmerjenih v okoljsko izobraževanje med vsemi prebivalci, ki se izobražujejo	(Število lokalnih prebivalcev usmerjenih v okoljsko izobraževanje * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na vseh ravneh izobraževanja	% prebivalcev, ki se izobražuje	Pritisk
		143.	Število prebivalcev vključenih v turistično izobraževanje		prebivalec	Pritisk
		144.	Delež prebivalcev vključenih v turistično izobraževanje med vsemi, ki se izobražujejo	(Število lokalnih prebivalcev vključenih v turistično izobraževanje * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na vseh ravneh izobraževanja	% prebivalcev, ki se izobražuje	Pritisk
		145.	Število prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja		prebivalec	Pritisk
		146.	Delež prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja med vsemi prebivalci	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Pritisk
		147.	Delež prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja med vsemi vpisanimi na tretji ravni izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja * 100) / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo raven izobraževanja	% prebivalcev na tretji ravni izobraževanja	Pritisk
		148.	Stopnja pismenosti nad starostjo 15 let	(Število pismenih lokalnih prebivalcev na 15 let * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Pritisk
		149.	Povprečno število let trajanja turističnega izobraževanja		leto	Stanje
		150.	Število vpisanih žensk v turistične izobraževalne ustanove		ženska	Stanje
		151.	Število vpisanih moških v turistične izobraževalne ustanove		moški	Stanje

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II.RAVEN		III.RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	VRSTA KAZALNIKA
SK - 4	<u>IZOBRAŽEVANJE</u>	152.	Razmerje med vpisanimi ženskami in vpisanimi moškimi v turistične izobraževalne ustanove	Število vpisanih žensk v turistične izobraževalne ustanove / Število vpisanih moških v turistične izobraževalne ustanove	koeficient Stanje
		153.	Delež turističnih podjetij, ki izobražujejo svoje zaposlene	(Število turističnih podjetij, ki izobražujejo svoje zaposlene * 100) / Število podjetij	% podjetij Stanje
		154.	Število izvedenih aktivnosti na področju osveščanja in izobraževanja prebivalcev za trajnostni razvoj		aktivnost Pritisk
		155.	Število znanstvenikov in raziskovalcev na 1.000 prebivalcev	(Število znanstvenikov in raziskovalcev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	znanstvenik, raziskovalec / 1.000 preb. Pritisk
		156.	Stopnja rasti vpisa na drugo raven turističnega izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na drugi ravni turističnega izobraževanja tekočega leta * 100 / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na drugo raven turističnega izobraževanja preteklega leta) - 100	% rasti Pritisk
		157.	Stopnja rasti vpisa na tretjo raven turističnega izobraževanja	(Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo ravni turističnega izobraževanja tekočega leta * 100 / Število lokalnih prebivalcev vpisanih na tretjo raven turističnega izobraževanja preteklega leta) - 100	% rasti Pritisk
		158.	Število priznanih patentov v turistični dejavnosti na 1.000 prebivalcev	(Število priznanih patentov v turistični dejavnosti * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	patent / 1.000 preb. Stanje
		159.	Izdatki za turistično in ekološko izobraževanje		mio SIT Odziv
		160.	Delež izdatkov za turistično in ekološko izobraževanje v BDP	(Izdatki za turistično in ekološko izobraževanje * 100) / BDP	% BDP Odziv
		161.	Število prebivalcev z znanjem vsaj enega tujega jezika		prebivalec Stanje
		162.	Delež prebivalcev z znanjem vsaj enega tujega jezika	(Število lokalnih prebivalcev z znanjem vsaj enega tujega jezika * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Stanje
		163.	Število prebivalcev z visoko in univerzitetno turistično izobrazbo		prebivalec Odziv
		164.	Delež prebivalcev z visoko in univerzitetno turistično izobrazbo med vsemi prebivalci	(Število lokalnih prebivalcev z visoko in univerzitetno turistično izobrazbo * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Odziv
		165.	Izdatki za raziskave in razvoj		mio SIT Odziv
		166.	Delež izdatkov za raziskave in razvoj v BDP	(Izdatki za raziskave in razvoj * 100) / BDP	% BDP Odziv
		167.	Število strokovnjakov na turističnem in okoljevarstvenem področju na 1.000 prebivalcev	(Število strokovnjakov na turističnem in okoljevarstvenem področju * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev Odziv
SK - 5	<u>PRAVICE, SVOBOŠČINE IN SODELOVANJE</u>	168.	Izdatki prebivalcev za turistična potovanja		mio SIT Pritisk
		169.	Izdatki prebivalcev za turistična potovanja na prebivalca	Izdatki lokalnih prebivalcev za turistična potovanja / Število lokalnih prebivalcev	SIT / prebivalca Pritisk
		170.	Izdatki nočitev domačih obiskovalcev		SIT Pritisk
		171.	Povprečno število opravljenih ur dela na teden		ura Pritisk
		172.	Povprečno število dni šolskih počitnic na leto		dan Pritisk
		173.	Minimalno zakonsko določeno število dni letnega dopusta		dan Pritisk
		174.	Povprečno število delovnih dni na teden		dan Pritisk
		175.	Povprečna bruto plača žensk		SIT Stanje
		176.	Povprečna bruto plača moških		SIT Stanje
		177.	Povprečni dohodek družine	(Povprečna bruto plača žensk + Povprečna bruto plača moških)	SIT Stanje
		178.	Sodelovanje žensk v dohodku družine kot delež družinskega dohodka	(Povprečna bruto plača žensk * 100) / Povprečni dohodek družine	% dohodka družine Stanje

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
SK - 5	<u>PRAVICE, SVOBOŠČINE IN SODELOVANJE</u>	179.	Delež gospodinjstev s TV aparati	(Število gospodinjstev s TV aparati * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev	Stanje
		180.	Delež gospodinjstev s telefonskim priključkom	(Število gospodinjstev s telefonskim priključkom * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev	Stanje
		181.	Delež gospodinjstev z internetnim priključkom	(Število gospodinjstev z internetnim priključkom * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev	Stanje
		182.	Potreba po turistični vizi za vstop v turistično destinacijo	DA = 0 / NE = 1	0 ali 1	Pritisk
SK - 6	<u>VARNOST</u>	183.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj		kriminalno dejanje	Stanje
		184.	Stopnja rasti obravnavanih kriminalnih dejanj	(Število obravnavanih kriminalnih dejanj v tekočem letu * 100 / Število obravnavanih kriminalnih dejanj v preteklem letu) - 100	% rasti	Stanje
		185.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih obiskovalcem		kriminalno dejanje	Stanje
		186.	Delež obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih obiskovalcem med vsemi kriminalnimi dejanji	(Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih obiskovalcem * 100) / Število obravnavanih kriminalnih dejanj	% kriminalnih dejanj	Stanje
		187.	Delež obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem med vsemi kriminalnimi dejanji	(Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem * 100) / Število obravnavanih kriminalnih dejanj	% kriminalnih dejanj	Stanje
		188.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem v sezoni		kriminalno dejanje	Stanje
		189.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem izven sezone		kriminalno dejanje	Stanje
		190.	Razmerje med obravnavanimi kriminalnimi dejanji povzročenih lokalnim prebivalcem v sezoni in izven sezone	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem v sezoni / Število obravnavanih kriminalnih dejanj povzročenih lokalnim prebivalcem izven sezone	koeficient	Stanje
		191.	Število poškodb zaradi stika med človekom in divjadjo		poškodba	Stanje
		192.	Število prometnih nesreč v sezoni		nesreča	Stanje
		193.	Delež prometnih nesreč v sezoni med vsemi prometnimi nesrečami	(Število prometnih nesreč v sezoni * 100) / Število prometnih nesreč	% nesreč	Stanje
		194.	Število prometnih nesreč s smrtnim izidom		nesreča	Stanje
		195.	Število prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni		nesreča	Stanje
		196.	Delež prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni v vseh prometnih nesrečah s smrtnim izidom	(Število prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni * 100) / Število prometnih nesreč s smrtnim izidom	% nesreč s smrtnim izidom	Stanje
		197.	Delež prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni v vseh prometnih nesrečah v sezoni	(Število prometnih nesreč s smrtnim izidom v sezoni * 100) / Število prometnih nesreč v sezoni	% nesreč v sezoni	Stanje
		198.	Delež prometnih nesreč s smrtnim izidom med vsemi prometnimi nesrečami	(Število prometnih nesreč s smrtnim izidom * 100) / Število prometnih nesreč	% nesreč	Stanje
		199.	Število kršitev cestno prometnih predpisov		kršitev	Stanje
		200.	Število smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb (vbodov, nasilja itd.) v sezoni		smrt	Stanje
		201.	Število smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb (vbodov, nasilja itd.) izven sezone		smrt	Stanje
		202.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb v sezoni in izven sezone	Število smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb (vbodov, nasilja itd.) v sezoni / Število smrtnih primerov zaradi telesnih poškodb (vbodov, nasilja itd.) izven sezone	koeficient	Stanje
		203.	Število smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. v sezoni		smrt	Stanje

Tabela 1(nadaljevanje): Objektivni socialno-kulturni kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
SK - 6	VARNOST	204.	Število smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. izven sezone		smrt	Stanje
		205.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. v sezoni in izven sezone	Število smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. v sezoni / Število smrtnih primerov zaradi zastrupitve s hrano, vodo ipd. izven sezone	koeficient	Stanje
		206.	Število smrtnih primerov zaradi terorizma v sezoni		smrt	Stanje
		207.	Število smrtnih primerov zaradi terorizma izven sezone		smrt	Stanje
		208.	Razmerje med številom smrtnih primerov zaradi terorizma v sezoni in izven sezone	Število smrtnih primerov zaradi terorizma v sezoni / Število smrtnih primerov zaradi terorizma izven sezone	koeficient	Stanje
		209.	Število spolnih zlorab v sezoni		zloraba	Stanje
		210.	Število spolnih zlorab izven sezone		zloraba	Stanje
		211.	Razmerje med številom spolnih zlorab v sezoni in izven sezone	Število spolnih zlorab v sezoni / Število spolnih zlorab izven sezone	koeficient	Stanje
		212.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili v sezoni		kriminalno dejanje	Stanje
		213.	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili izven sezone		kriminalno dejanje	Stanje
		214.	Razmerje med številom obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili v sezoni in izven sezone	Število obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili v sezoni / Število obravnavanih kriminalnih dejanj povezanih z mamili izven sezone	koeficient	Stanje
		215.	Število prijavljenih kraj avtomobilov v sezoni		kraja	Stanje
		216.	Število prijavljenih kraj avtomobilov izven sezone		kraja	Stanje
		217.	Razmerje med številom prijavljenih kraj avtomobilov v sezoni in izven sezone	Število prijavljenih kraj avtomobilov v sezoni / Število prijavljenih kraj avtomobilov izven sezone	koeficient	Stanje
		218.	Število naravnih nesreč		naravna nesreča	Stanje
		219.	Delež naselij brez urejene požarne varnosti	(Število naselij brez urejene požarne varnosti * 100) / Število naselij	% naselij	Stanje
		220.	Škode zaradi naravnih nesreč		mio SIT	Stanje
		221.	Delež škod zaradi naravnih nesreč v BDP	(Škode zaradi naravnih nesreč * 100) BDP	% BDP	Stanje
		222.	Število primerov onesnaževanja in ogrožanja okolja (npr. izlitje nevarnih snovi)		kos	Pritisk
		223.	Število prijavljenega orožja		orožje	Stanje
		224.	Izdatki prebivalcev za varnostne sisteme proti kraji, vlomom ipd.		mio SIT	Odziv
		225.	Delež izdatkov prebivalcev za varnostne sisteme proti kraji, vlomom ipd. v njihovih izdatkih	(Izdatki prebivalcev za varnostne sisteme proti kraji, vlomom ipd. * 100) / Izdatki lokalnih prebivalcev	% izdatkov	Odziv
		226.	Izdatki za varnostne sisteme v turistični destinaciji		mio SIT	Odziv
		227.	Delež izdatkov za varnostne sisteme v turistični destinaciji v BDP	(Izdatki za varnostne sisteme v turistični destinaciji * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		228.	Število policajev		policaj	Stanje
		229.	Število policajev na 1.000 prebivalcev	(Število policajev * 1.000) / Število lokalnih prebivalcev	policaj / 1.000 preb.	Stanje
		230.	Število napadov na obiskovalce s strani lokalnih prebivalcev		napad	Pritisk
		231.	Ali je v turistični destinaciji vojna?	DA = 0 / NE = 1	0 ali 1	Pritisk
		232.	Število poizvedb potencialnih obiskovalcev o varnosti v turistični destinaciji		poizvedba	Pritisk

Viri: Miller, 1999, str. 93-97;
 Ritchie, Crouch, Hudson, 2001, str. 10-13;
 Radej, 1999, str. 64;
 Radej, Velkavrh, Globevnik, 1999, str. 206-207;
 Seljak, 2000, str. 110-127;
 WTO, 1996, str. 44-51.

PRILOGA 4

Tabela 1: Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 1	<u>ZRAK IN PODNEBJE</u>	1.	Emisija SO ₂ na kubični meter v sezoni	Izračunano kot povprečni miligrami na m ³ glede na število meritev.	miligram / m ³	Pritisk
		2.	Emisija SO ₂ na kubični meter izven sezone		miligram / m ³	Pritisk
		3.	Razmerje med emisijo SO ₂ na kubični meter v sezoni in izven sezone	Emisija SO ₂ na kubični meter v sezoni / Emisija SO ₂ na kubični meter izven sezone	koeficient	Pritisk
		4.	Emisija VOC na kubični meter v sezoni		EM	Pritisk
		5.	Emisija VOC na kubični meter izven sezone		EM	Pritisk
		6.	Razmerje med emisijo VOC na kubični meter v sezoni in izven sezone	Emisija VOC na kubični meter v sezoni / Emisija VOC na kubični meter izven sezone	koeficient	Pritisk
		7.	Emisija NO _x na kubični meter v sezoni		mikrogram / m ³	Pritisk
		8.	Emisija NO _x na kubični meter izven sezone		mikrogram / m ³	Pritisk
		9.	Razmerje med emisijo NO _x na kubični meter v sezoni in izven sezone	Emisija NO _x na kubični meter v sezoni / Emisija NO _x na kubični meter izven sezone	koeficient	Pritisk
		10.	Emisija CFC na kubični meter v sezoni		EM	Pritisk
		11.	Emisija CFC na kubični meter izven sezone		EM	Pritisk
		12.	Razmerje med emisijo CFC na kubični meter v sezoni in izven sezone	Emisija CFC na kubični meter v sezoni / Emisija CFC na kubični meter izven sezone	koeficient	Pritisk
		13.	Emisija CO _x na kubični meter v sezoni		miligram / m ³	Pritisk
		14.	Emisija CO _x na kubični meter izven sezone		miligram / m ³	Pritisk
		15.	Razmerje med emisijo CO _x na kubični meter v sezoni in izven sezone	Emisija CO _x na kubični meter v sezoni / Emisija CO _x na kubični meter izven sezone	koeficient	Pritisk
		16.	Povprečna koncentracija dima in inhaliranih delcev PM ₁₀		mikrogram / m ³	Pritisk
		17.	Koncentracija ozona O ₃ v sezoni		mikrogram / m ³	Stanje
		18.	Koncentracija ozona O ₃ izven sezone		mikrogram / m ³	Stanje
		19.	Razmerje med koncentracijo ozona O ₃ v sezoni in izven sezone	Koncentracija ozona O ₃ v sezoni / Koncentracija ozona O ₃ izven sezone	koeficient	Stanje
		20.	Onesnaženost zraka s kislimi plini I(SO ₂)	Povprečna vrednost 24-urnega indeksa onesnaženosti zraka s I(SO ₂)	mikrogram / m ³	Pritisk
		21.	Stopnja kislosti padavin	Mejna vrednost Ph=5,6	miligram / liter	Pritisk
		22.	Število obolelih na dihalih kot posledica slabega zraka		bolnik	Stanje
		23.	Število umrlih oseb zaradi bolezni dihal		oseba	Stanje
		24.	Delež umrlih oseb zaradi bolezni dihal med vsemi umrlimi osebami	(Število umrlih oseb zaradi bolezni dihal * 100) / Število umrlih oseb	% oseb	Stanje
		25.	Porabljena sredstva za zaščito zraka	(Investicije in izdatki za zaščito zraka)	1.000 SIT	Odziv
		26.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v BDP	(Porabljena sredstva za zaščito zraka * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		27.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v vseh sredstvih za varstvo okolja	(Porabljena sredstva za zaščito zraka * 100) / Porabljena sredstva za varstvo okolja	% sredstev	Odziv
		28.	Število avtomobilov		avtomobil	Stanje
		29.	Število avtomobilov s katalizatorjem		avtomobil	Stanje
		30.	Delež avtomobilov s katalizatorjem med vsemi avtomobili	(Število avtomobilov s katalizatorjem * 100) / Število avtomobilov	% avtomobilov	Stanje
		31.	Letna končna poraba motornega neosvinčenega bencina		1.000 ton	Stanje
		32.	Tržni delež neosvinčenega bencina	(Letna končna poraba motornega neosvinčenega bencina * 100) / Letna končna poraba motornega bencina	% motornega bencina	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 1	<u>ZRAK IN PODNEBJE</u>	33.	Število prekoračitev standardov zraka v sezoni		Dan	Stanje
		34.	Število prekoračitev standardov zraka izven sezone		Dan	Stanje
		35.	Število sončnih dni na leto		Dan	Stanje / Pritisk
		36.	Povprečno letno globalno sončno sevanje		watt / m2	Pritisk
		37.	Povprečna letna temperatura		°C	Stanje
		38.	Povprečna zimska temperatura		°C	Stanje
		39.	Povprečna poletna temperatura		°C	Stanje
		40.	Letna količina padavin		mililitrov / m2	Stanje
OK - 2	<u>VODA</u>	41.	Delež vodne površine	Količina vodne površine / Površina turist. destinacije	% površine	Pritisk
		42.	Letna količina porabljene vode		1.000 m3	Pritisk
		43.	Količina porabljene vode izven sezone		1.000 m3	Pritisk
		44.	Količina porabljene vode v sezoni		1.000 m3	Pritisk
		45.	Letna količina porabljene vode na prebivalca	Letna količina porabljene vode / Število lokalnih prebivalcev	m3 / prebivalca	Pritisk
		46.	Količina porabljene vode na prebivalca v sezoni	Količina porabljene vode v sezoni / Število lokalnih prebivalcev	m3 / prebivalca	Pritisk
		47.	Količina porabljene vode na prebivalca izven sezone	Količina porabljene vode izven sezone / Število lokalnih prebivalcev	m3 / prebivalca	Pritisk
		48.	Razmerje med količino porabljene vode na prebivalca v sezoni in izven sezone	Količina porabljene vode na prebivalca v sezoni / Količina porabljene vode na prebivalca izven sezone	koeficient	Pritisk
		49.	Delež porabljene vode v sezoni v celoletni porabi vode	(Količina porabljene vode v sezoni * 100) / Letna količina porabljene vode	% m3	Pritisk
		50.	Količina porabljene vode lokalnih prebivalcev		1.000 m3	Stanje
		51.	Količina porabljene vode obiskovalcev	Merjeno skozi količino porabljene vode turističnih zmogljivosti.	1.000 m3	Stanje
		52.	Razmerje med količino porabljene vode lokalnih prebivalcev in obiskovalcev	Količina porabljene vode lokalnih prebivalcev / Količina porabljene vode obiskovalcev	koeficient	Stanje
		53.	Stroški porabljene vode		mio SIT	Odziv
		54.	Stroški porabljene vode na gospodinjstvo	Stroški porabljene vode / Število gospodinjstev	SIT / gospodinjstvo	Odziv
		55.	Količina porabljenih mineralnih gnojil na hektar zemljišča	Količinska poraba mineralnih gnojil / Količina kmetijskih površin v uporabi	kg / ha	Pritisk
		56.	Količina porabljenih pesticidov na hektar zemljišča	Količinska poraba pesticidov / Količina kmetijskih površin v uporabi	kg / ha	Pritisk
		57.	Količina porabljenih insekticidov na hektar zemljišča	Količinska poraba insekticidov / Površina kmetijskih površin v uporabi	kg / ha	Pritisk
		58.	Koncentracija NO3 - dušikovega oksida v površinskih vodah	- kvaliteta vode	miligram / liter	Stanje
		59.	Koncentracija nitratov na iztoku ali izlivu večjih rek ali morij	- kvaliteta vode	miligram / liter	Stanje
		60.	Koncentracija fosforja v vodah	- kvaliteta vode	miligram / liter	Stanje
		61.	Koncentracija BOD v jezerih, rekah in morjih (BOD = organska onesnaženost vode)	- kvaliteta vode	miligram / liter	Stanje
		62.	Kakovost pitne vode		Kakovostni razred	Pritisk
		63.	Ocenjena kvaliteta vode	Ocena 1-najboljša; 5-najslabša	Kakovostni razred	Pritisk
		64.	Količina zalog podtalnice (zmogljivosti)		1.000 m3	Stanje
		65.	Delež mikrobiološko neustreznih vzorcev vode	(Število mikrobiološko neustreznih vzorcev vode * 100) / Število vzorcev vode	% vzorcev	Stanje
		66.	Delež kemično neustreznih vzorcev vode	(Število kemično neustreznih vzorcev vode * 100) / Število vzorcev vode	% vzorcev	Stanje
		67.	Delež vodozbirnih območij z opredeljenim režimom varovanja in upravljanja	(Količina vodozbirnih območij z opredeljenim režimom varovanja in upravljanja * 100) / Količina vodozbirnih območij	% območij	Stanje
		68.	Delež vodotokov I. in II. kakovostnega razreda	(Količina vodotokov I. in II. kakovostnega razreda * 100) / Količina vodotokov	% vodotokov	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap. št.	KAZALNIK	Zap. št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 2	<u>VODA</u>	69.	Število gospodinjstev priključenih na čistilno napravo za odpadno vodo		gospodinjstvo	Stanje
		70.	Delež gospodinjstev priključenih na čistilno napravo za odpadno vodo	(Število gospodinjstev priključenih na čistilno napravo za odpadno vodo * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev	Stanje
		71.	Delež stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki	(Število stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki * 100) / Število stanovanj	% stanovanj	Stanje
		72.	Število turističnih zmožljivosti z ustreznimi sanitarnimi napravami		EM	Stanje
		73.	Delež turističnih zmožljivosti z ustreznimi sanitarnimi napravami med vsemi turističnimi zmožljivostmi	(Število turističnih zmožljivosti z ustreznimi sanitarnimi napravami * 100) / Število turističnih zmožljivosti	% turističnih zmožljivosti	Stanje
		74.	Delež oskrbe prebivalcev z vodovodnim sistemom	(Število lokalnih prebivalcev vezanih na vodovodni sistem * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		75.	Izdatki turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda		mio SIT	Odziv
		76.	Delež izdatkov turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda v BDP	(Izdatki turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		77.	Delež skupnih izdatkov za čiščenje odpadnih voda v sredstvih za varstvo okolja	(Skupni izdatki za čiščenje odpadnih voda * 100) / Sredstva za varstvo okolja	% sredstev	Odziv
		78.	Delež izdatkov turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda v skupnih izdatkih	(Izdatki turistične dejavnosti za čiščenje odpadnih voda * 100) / Skupni izdatki za čiščenje odpadnih voda	% izdatkov	Odziv
		79.	Porabljena sredstva namenjena za varstvo površinskih voda	Investicije, izdatki, tekoči izdatki	1.000 SIT	Odziv
		80.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v vseh porabljenih sredstvih za varstvo okolja	(Porabljena sredstva namenjena za varstvo površinskih voda * 100) / Porabljena sredstva za varstvo okolja	% sredstev	Odziv
		81.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v BDP	(Porabljena sredstva namenjena za varstvo površinskih voda * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		82.	Količina izlitihih motornih olj v rečne, obalne in jezerske vode		ton	Pritisk
		83.	Količina izpustov kanalizacije v obalne, rečne in jezerske vode		ton	Pritisk
		84.	Letna količina odpadne vode		1.000 m ³	Stanje
		85.	Letna količina odpadne vode turističnih zmožljivosti		1.000 m ³	Stanje
		86.	Delež letne količine odpadne vode turističnih zmožljivosti v celotni količini odpadne vode	(Letna količina odpadne vode turističnih zmožljivosti * 100) / Letna količina odpadne vode	% odpadne vode	Stanje
		87.	Stopnja onesnaženosti voda s komunalnimi odpadkami in težkimi kovinami		%	Stanje
		88.	Delež prečiščene odpadne vode v celotni odpadni vodi	(Količina prečiščene odpadne vode * 100) / Letna količina odpadne vode	% odpadne vode	Odziv
		89.	Delež prebivalcev z dostopom do kvalitetne pitne vode	(Število prebivalcev z dostopom do kvalitetne pitne vode * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje / Pritisk
		90.	Število vodnih motornih vozil v sezoni		vodna motorna vozila	Pritisk
		91.	Število vodnih motornih vozil izven sezone		vodna motorna vozila	Pritisk
		92.	Razmerje med številom vodnih motornih vozil v sezoni in izven sezone	Število vodnih motornih vozil v sezoni / Število vodnih motornih vozil izven sezone	koeficient	Pritisk
OK - 3	<u>HRUP</u>	93.	Delež lokalnih urbanih prebivalcev	(Število lokalnih urbanih prebivalcev * 100) / Število lokalnih prebivalcev	% prebivalcev	Stanje
		94.	Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni		prebivalec	Stanje
		95.	Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov izven sezone		prebivalec	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA					
II. RAVEN		III. RAVEN			
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere
OK - 3	HRUP	96.	Število obiskovalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov		obiskovalec
		97.	Delež oseb izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni	$((\text{Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni} + \text{Število obiskovalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov})) * 100 / (\text{Število lokalnih prebivalcev} + \text{Število obiskovalcev})$	% oseb
		98.	Delež lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni med vsemi lokalnimi prebivalci	$(\text{Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni} * 100) / \text{Število lokalnih prebivalcev}$	% prebivalcev
		99.	Delež lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov izven sezone med vsemi lokalnimi prebivalci	$(\text{Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov izven sezone} * 100) / \text{Število lokalnih prebivalcev}$	% prebivalcev
		100.	Razmerje med številom lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni in izven sezone	$\text{Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov v sezoni} / \text{Število lokalnih prebivalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov izven sezone}$	koeficient
		101.	Delež obiskovalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov med vsemi obiskovalci	$(\text{Število obiskovalcev izpostavljenih hrupu nad 55 decibelov} * 100) / \text{Število obiskovalcev}$	% obiskovalcev
		102.	Število povzročiteljev hrupa		EM
		103.	Porabljena sredstva za varstvo pred hrupom		1.000 SIT
		104.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v BDP	$(\text{Porabljena sredstva za varstvo pred hrupom} * 100) / \text{BDP}$	% BDP
		105.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	$(\text{Porabljena sredstva za varstvo pred hrupom} * 100) / \text{Porabljena sredstva za varstvo narave}$	% sredstev
OK - 4	ODPADKI	106.	Letna količina industrijskih odpadkov		ton
		107.	Letna količina z javnim prevozom zbranih odpadkov - komunalni odpadki		ton
		108.	Letna količina industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije	$\text{Letna količina industrijskih odpadkov} / \text{Površina turistične destinacije}$	ton / km2
		109.	Letna količina z javnim prevozom zbranih odpadkov - komunalni odpadki na km2 površine turistične destinacije	$\text{Letna količina z javnim prevozom zbranih odpadkov - komunalni odpadki} / \text{Površina turistične destinacije}$	ton / km2
		110.	Količina gospodinjskih odpadkov		ton
		111.	Delež lokalnih prebivalcev vključenih v lokalni odvoz odpadkov	$(\text{Število lokalnih prebivalcev vključenih v lokalni odvoz odpadkov} * 100) / \text{Število lokalnih prebivalcev}$	% prebivalcev
		112.	Količina gospodinjskih odpadkov na prebivalca	$\text{Količina gospodinjskih odpadkov} / \text{Število lokalnih prebivalcev vključenih v lokalni odvoz odpadkov}$	kg / prebivalca
		113.	Količina odpadkov obiskovalcev	(Merjeno skozi odpadke turističnih zmogljivosti)	ton
		114.	Količina odpadkov obiskovalcev na prebivalca	$\text{Količina odpadkov obiskovalcev} / \text{Število lokalnih prebivalcev}$	ton / prebivalca
		115.	Količina komunalnih in industrijskih odpadkov v sezoni		ton
		116.	Količina komunalnih in industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije v sezoni	$\text{Količina komunalnih in industrijskih odpadkov v sezoni} / \text{Površina turistične destinacije}$	ton / km2
		117.	Količina komunalnih in industrijskih odpadkov izven sezone		ton
		118.	Količina komunalnih in industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije izven sezone	$\text{Količina komunalnih in industrijskih odpadkov izven sezone} / \text{Površina turistične destinacije}$	ton / km2
		119.	Razmerje med količino komunalnih in industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije v sezoni in izven sezone	$\text{Količina komunalnih in industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije v sezoni} / \text{Količina komunalnih in industrijskih odpadkov na km2 površine turistične destinacije izven sezone}$	koeficient

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.Št.	KAZALNIK	Zap.Št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 4	ODPADKI	120.	Koncentracija onesnaževalcev prsti		%	Stanje
		121.	Količina nevarnih odpadkov	Količina proizvedenih nevarnih odpadkov - Količina izvoženih nevarnih odpadkov + Količina uvoženih nevarnih odpadkov	ton	Stanje
		122.	Količina nevarnih odpadkov na km2 turistične destinacije	Količina nevarnih odpadkov / Površina turistične destinacije	ton /km2	Stanje
		123.	Količina izvoženih nevarnih odpadkov		ton	Stanje
		124.	Količina uvoženih nevarnih odpadkov		ton	Pritisk
		125.	Delež izvoženih nevarnih odpadkov	(Količina izvoženih nevarnih odpadkov * 100) / Količina nevarnih odpadkov	% nevarnih odpadkov	Stanje
		126.	Razmerje med uvoženimi in izvoženimi nevarnimi odpadki	Količina uvoženih nevarnih odpadkov / Količina izvoženih nevarnih odpadkov	koeficient	Pritisk
		127.	Število odlagališč odpadkov		Odlagališče	Stanje / Pritisk
		128.	Število odlagališč odpadkov na km2 turistične destinacije	Število odlagališč odpadkov / Površina turistične destinacije	odlagališče / km2	Stanje / Pritisk
		129.	Delež odpadkov turističnih zmogljivosti v vseh odpadkih	(Količina odpadkov turističnih zmogljivosti * 100) / Količina vseh odpadkov	ton	Pritisk
		130.	Količina recikliranih odpadkov		ton	Odziv
		131.	Količina recikliranih nevarnih odpadkov		ton	Odziv
		132.	Delež recikliranih odpadkov med vsemi odpadki	(Količina recikliranih odpadkov * 100) / Količina vseh odpadkov	% odpadkov	Odziv
		133.	Delež recikliranih nevarnih odpadkov med nevarnimi odpadki	(Količina recikliranih nevarnih odpadkov * 100) / Količina nevarnih odpadkov	% nevarnih odpadkov	Odziv
		134.	Delež recikliranih odpadkov turističnih zmogljivosti v odpadkih turističnih zmogljivosti	(Količina recikliranih odpadkov turističnih zmogljivosti * 100) / Količina odpadkov turističnih zmogljivosti	% odpadkov turističnih zmogljivosti	Odziv
		135.	Delež recikliranih odpadkov turističnih zmogljivosti v vseh recikliranih odpadkih	(Količina recikliranih odpadkov turističnih zmogljivosti * 100) / Količina recikliranih odpadkov	% recikliranih odpadkov	Odziv
		136.	Delež recikliranih odpadkov lokalnih prebivalcev v vseh recikliranih odpadkih	(Količina recikliranih odpadkov lokalnih prebivalcev * 100) / Količina recikliranih odpadkov	% recikliranih odpadkov	Odziv
		137.	Izdatki turističnih resorjev za ravnanje s trdnimi odpadki		mio SIT	Odziv
		138.	Izdatki turističnih resorjev za ravnanje s trdnimi odpadki v BDP	(Izdatki turističnih resorjev za ravnanje s trdnimi odpadki * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		139.	Število zaposlenih v komunalni dejavnosti		zaposlen	Odziv
		140.	Delež zaposlenih prebivalcev v komunalni dejavnosti med vsemi zaposlenimi	(Število zaposlenih v komunalni dejavnosti * 100) / Število zaposlenih lokalnih prebivalcev	% zaposlenih	Odziv
		141.	Izdatki za čiščenje odpadnih voda v BDP	(Skupni izdatki za čiščenje odpadnih voda * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		142.	Porabljena sredstva za odstranjevanje odpadkov		1.000 SIT	Odziv
		143.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v BDP	(Porabljena sredstva za odstranjevanje odpadkov * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		144.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	(Porabljena sredstva za odstranjevanje odpadkov * 100) / Porabljena sredstva za varstvo narave	% sredstev	Odziv
		145.	Stopnja onesnaženosti turistične destinacije		%	Stanje
OK - 5	TLA IN POVRŠINA	146.	Spremembe v uporabi zemljišč	Površina zemljišča v tekočem letu - Površina zemljišča v preteklem letu	ha	Pritisk
		147.	Dolžina hitrih cest na km2 turistične destinacije	Število kilometrov hitrih cest / Površina turistične destinacije	km / km2	Stanje
		148.	Dolžina drugih državnih cest na km2 turistične destinacije	Število kilometrov ostalih državnih cest / Površina turistične destinacije	km / km2	Stanje
		149.	Delež železniških prog v turistični destinaciji	(Število kilometrov železniških prog * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		150.	Delež letališke površine v turistični destinaciji	(Letališka površina * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 5	TLA IN POVRŠINA	151.	Število osebnih avtomobilov na km cest	Število osebnih avtomobilov / (Število kilometrov hitrih cest + Število kilometrov ostalih cest)	avtomobil / km	Stanje / Pritisk
		152.	Število kilometrov turističnih cest		km	Stanje
		153.	Delež turističnih cest v vseh cestah turistične destinacije	(Število kilometrov turističnih cest * 100) / (Število kilometrov hitrih cest + Število kilometrov ostalih cest)	% cest	Stanje
		154.	Površina turistične destinacije		km2	Stanje
		155.	Površina turistične destinacije		ha	Stanje
		156.	Pozidana površina turistične destinacije		ha	Stanje
		157.	Delež pozidane površine v celotni površini turistične destinacije	(Pozidana površina turistične destinacije * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		158.	Nerodovitna površina turistične destinacije		ha	Stanje
		159.	Delež nerodovitne površine v celotni površini turistične destinacije	(Nerodovitna površina turistične destinacije * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		160.	Količina kmetijskih površin		ha	Stanje
		161.	Delež kmetijskih površin v turistični destinaciji	(Količina kmetijskih površin * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		162.	Količina obdelovanih kmetijskih površin		ha	Stanje
		163.	Delež obdelovanih kmetijskih površin v celotni površini turistične destinacije	(Količina obdelovanih kmetijskih površin * 100) / Količina kmetijskih površin v turistični destinaciji	% kmetijskih površine	Stanje
		164.	Količina površin izpostavljenih poplavam		ha	Stanje
		165.	Delež površin izpostavljenih poplavam v celotni površini turistične destinacije	(Količina površin izpostavljenih poplavam * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		166.	Količina površin prizadetih zaradi erozij		ha	Stanje
		167.	Delež površin prizadetih zaradi erozij v celotni površini turistične destinacije	(Količina površin prizadetih zaradi erozij * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		168.	Površina umetno nanesenih plaž (za obiskovalce)		ha (ali km2)	Pritisk
		169.	Površina vseh plaž v turistični destinaciji		ha (ali km2)	Stanje
		170.	Delež umetno nanesenih plaž v površini vseh plaž turistične destinacije	(Površina umetno nanesenih plaž * 100) / Površina vseh plaž v turistični destinaciji	% površine plaž	Pritisk
		171.	Število zaščitenih območij		EM	Odziv
		172.	Površina zaščitenih območij		ha	Odziv
		173.	Delež zaščitenih območij v celotni površini turistične destinacije	(Površina zaščitenih območij * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Odziv
		174.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev pomembnih naravnih območij		1.000 SIT	Odziv
		175.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev pomembnih naravnih območij v BDP	(Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev pomembnih naravnih območij * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		176.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev zgodovinskih, kulturnih in arheoloških območij		1.000 SIT	Odziv
		177.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev zgodovinskih, kulturnih in arheoloških območij v BDP	(Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev zgodovinskih, kulturnih in arheoloških * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		178.	Izdatki turistične dejavnosti za razvoj infrastrukture		1.000 SIT	Odziv
		179.	Izdatki turistične dejavnosti za razvoj infrastrukture v BDP	(Izdatki turistične dejavnosti za razvoj infrastrukture * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		180.	Količina degradiranih površin kot posledica turistične dejavnosti		ha	Stanje
		181.	Delež degradiranih površin kot posledica turistične dejavnosti v površini turistične destinacije	(Količina degradiranih površin kot posledica turistične dejavnosti * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		182.	Površina uničenega naravnega okolja s strani obiskovalcev		ha	Stanje
		183.	Delež uničenega naravnega okolja s strani obiskovalcev v površini turistične destinacije	(Površina uničenega naravnega okolja s strani obiskovalcev * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap. št.	KAZALNIK	Zap. št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 5	<u>TLA IN POVRŠINA</u>	184.	Površina turistične destinacije rabljene za turistične namene		ha	Stanje
		185.	Delež površine turistične destinacije rabljene za turistične namene	(Površina turistične destinacije rabljene za turistične namene * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		186.	Porabljena sredstva za varstvo tal in podzemnih voda		1.000 SIT	Odziv
		187.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v BDP	(Porabljena sredstva za varstvo tal in podzemnih voda * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		188.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	(Porabljena sredstva za varstvo tal in podzemnih voda * 100) / Porabljena sredstva za varstvo narave	% sredstev	Odziv
OK - 6	<u>NARAVNI VIRI</u> OK - 6.1. NEOBNOLJIVI NARAVNI VIRI	189.	Zaloge naravnih virov		ton	Stanje
		190.	Letni izkoristek naravnih virov		ton	Pritisk
		191.	Delež letnega izkoristka zaloga naravnih virov	(Letni izkoristek naravnih virov * 100) / Zaloga naravnih virov	% naravnih virov	Pritisk
		192.	Število naravnih vrednot		vrednota	Stanje
		193.	Letna poraba električne energije		GWh (in / ali SIT)	Pritisk
		194.	Letna poraba električne energije v BDP	(Letna poraba električne energije * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		195.	Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti		GWh (in / ali SIT)	Pritisk
		196.	Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti v BDP	(Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		197.	Delež letne porabe električne energije turističnih zmogljivosti v letni porabi električne energije	(Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti * 100) / Letna poraba električne energije	% porabe električne energije	Pritisk
		198.	Delež letne porabe električne energije lokalnih prebivalcev v letni porabi električne energije	(Letna poraba električne energije lokalnih prebivalcev * 100) / Letna poraba električne energije	% porabe električne energije	Pritisk
		199.	Razmerje med letno porabo električne energije lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti	Letna poraba električne energije lokalnih prebivalcev / Letna poraba električne energije turističnih zmogljivosti	koeficient	Pritisk
		200.	Delež pokritja turistične destinacije s kakovostnim električnim omrežjem	(Količina kakovostnega električnega omrežja * 100) / Količina električnega omrežja	% električnega omrežja	Stanje
		201.	Letna poraba plina		mio Sm3 (in / ali SIT)	Pritisk
		202.	Letna poraba plina v BDP	(Letna poraba plina * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		203.	Letna poraba plina turističnih zmogljivosti		mio Sm3 (in / ali SIT)	Pritisk
		204.	Letna poraba plina turističnih zmogljivosti v BDP	(Letna poraba plina turističnih zmogljivosti * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		205.	Delež letne porabe plina turističnih zmogljivosti v letni porabi plina	(Letna poraba plina turističnih zmogljivosti * 100) / Letna poraba plina	% porabe plina	Pritisk
		206.	Delež letne porabe plina lokalnih prebivalcev v letni porabi plina	(Letna poraba plina lokalnih prebivalcev * 100) / Letna poraba plina	% porabe plina	Pritisk
		207.	Razmerje med letno porabo plina lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti	Letna poraba plina lokalnih prebivalcev / Letna poraba plina turističnih zmogljivosti	koeficient	Pritisk
		208.	Delež gospodinjstev priključenih na plinovodno omrežje	(Število gospodinjstev priključenih na plinovodno omrežje * 100) / Število gospodinjstev	% gospodinjstev	Stanje
		209.	Letna poraba vode		1.000 m3 (in / ali SIT)	Pritisk
		210.	Letna poraba vode v BDP	(Letna poraba vode * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		211.	Letna poraba vode turističnih zmogljivosti		1.000 m3 (in / ali SIT)	Pritisk
		212.	Letna poraba vode turističnih zmogljivosti v BDP	(Letna poraba vode turističnih zmogljivosti * 100) / BDP	% BDP	Pritisk
		213.	Delež letne porabe vode turističnih zmogljivosti v letni porabi vode	(Letna poraba vode turističnih zmogljivosti * 100) / Letna poraba vode	% porabe vode	Pritisk

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 6	NARAVNI VIRI OK - 6.1. NEOBNOVLJIVI NARAVNI VIRI	214.	Delež letne porabe vode lokalnih prebivalcev v letni porabi vode	(Letna poraba vode lokalnih prebivalcev * 100) / Letna poraba vode	% porabe vode	Pritisk
		215.	Razmerje med letno porabo vode lokalnih prebivalcev in turističnih zmogljivosti	Letna poraba vode lokalnih prebivalcev / Letna poraba vode turističnih zmogljivosti	koeficient	Pritisk
		216.	Količina neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti		EM	Stanje
		217.	Delež neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh neobnovljivih naravnih virih	(Količina neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti * 100) / Količina neobnovljivih naravnih virov	% neobnovljivih naravnih virov	Pritisk
		218.	Delež neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh naravnih virih	(Količina neobnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti * 100) / Količina naravnih virov	% naravnih virov	Pritisk
		219.	Količina naravnih virov	(Količina obnovljivih naravnih virov + Količina neobnovljivih naravnih virov)	EM	Stanje
		220.	Količina obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti		EM	Stanje
		221.	Delež obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh obnovljivih naravnih virih	(Količina obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti * 100) / Količina obnovljivih naravnih virov	% obnovljivih naravnih virov	Pritisk
		222.	Delež obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti v vseh naravnih virih	(Količina obnovljivih naravnih virov uporabljenih s strani turistične dejavnosti * 100) / Količina naravnih virov	% naravnih virov	Pritisk
		223.	Delež uporabe obnovljivih naravnih virov v porabi celotne primarne energije	(Količina obnovljivih naravnih virov primarne energije * 100) / Količina primarne energije	% primarne energije	Stanje
		224.	Število prepovedi rabe naravnih virov		Prepoved	Odziv
	OK - 6.2. OBNOVLJIVI NARAVNI VIRI OK - 6.2.1. POVRŠINE	225.	Količina kmetijskih površin na prebivalca	Količina kmetijskih površin / Število lokalnih prebivalcev	ha / prebivalca	Stanje
		226.	Količina obdelovanih kmetijskih površin na prebivalca	Količina obdelovanih kmetijskih površin / Število lokalnih prebivalcev	ha / prebivalca	Stanje
		227.	Izvoz hrane za turistično potrošnjo		mio SIT	Pritisk
		228.	Uvoz hrane za turistično potrošnjo		mio SIT	Pritisk
		229.	Delež uvoza hrane za turistično potrošnjo v celotnem uvozu hrane	(Uvoz hrane za turistično potrošnjo * 100) / Uvoz hrane	% uvoza hrane	Pritisk
		230.	Razmerje med uvozom in izvozom hrane za turistično potrošnjo	Uvoz hrane za turistično potrošnjo / Izvoz hrane za turistično potrošnjo	koeficient	Pritisk
		231.	Izvoz kmetijskih izdelkov		mio SIT	Pritisk
		232.	Uvoz kmetijskih izdelkov		mio SIT	Pritisk
		233.	Delež uvoza kmetijskih izdelkov v celotnem uvozu	(Uvoz kmetijskih izdelkov * 100) / Celotni uvoz	% uvoza	Pritisk
		234.	Razmerje med uvozom in izvozom kmetijskih izdelkov	Uvoz kmetijskih izdelkov / Izvoz kmetijskih izdelkov	koeficient	Pritisk
		235.	Površina zavarovanih območij		km2	Stanje
		236.	Delež zavarovanih območij v površini turistične destinacije	(Površina zavarovanih območij * 100) / Površina turistične destinacije	% površine	Stanje
		237.	Površina zavarovanih območij na prebivalca	Površina zavarovanih območij / Število lokalnih prebivalcev	km2 / prebivalca	Stanje
		238.	Število različnih ekosistemov		ekosistem	Stanje
		239.	Površina posameznega ekosistema		ha	Stanje
		240.	Delež zavarovanega območja v posameznem ekosistemu	(Površina zavarovanega območja posameznega ekosistema * 100) / Površina posameznega ekosistema	% ekosistema	Stanje
		241.	Število naravnih rezervatov		rezervat	Stanje
		242.	Število naravnih spomenikov		spomenik	Stanje

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II.RAVEN		III.RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 6.2.1. POVRŠINE		243.	Število ekosistemskih naravnih vrednot		naravna vrednota	Stanje
		244.	Porabljena sredstva za varstvo narave in pokrajine		1.000 SIT	Odziv
		245.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v BDP	(Porabljena sredstva za varstvo narave in pokrajine * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		246.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	(Porabljena sredstva za varstvo narave in pokrajine* 100) / Porabljena sredstva za varstvo narave	% sredstev	Odziv
	OK - 6.2.2. RASTLINSTVO	247.	Količina gozdne površine		ha	Stanje
		248.	Sprememba količine gozdne površine	(Količina gozdne površine tekočega leta * 100 / Količina gozdne površine preteklega leta) -100	% rasti	Pritisk
		249.	Količina gozdne površine na prebivalca	Količina gozdne površine / Število lokalnih prebivalcev	ha / prebivalca	Stanje
		250.	Površina varovalnega gozda		ha	Stanje
		251.	Delež varovalnega gozda v gozdni površini	(Površina varovalnega gozda * 100) / Količina gozdne površine	% gozda	Stanje
		252.	Površina gozdnih rezervatov		ha	Stanje
		253.	Delež gozdnih rezervatov v gozdni površini	(Površina gozdnih rezervatov * 100) / Gozdna površina	% gozda	Stanje
		254.	Površina zavarovane gozdne površine	(Površina varovalnega gozda + Površina gozdnih rezervatov)	ha	Odziv
		255.	Delež zavarovane gozdne površine v gozdni površini	(Površina zavarovane gozdne površine * 100) / Količina gozdne površine	% gozda	Odziv
		256.	Število ur namenjenih varstvu gozdov		ura	Odziv
		257.	Količina poseka lesa za sanacijo - varstvo gozdov		1.000 m3	Odziv
		258.	Letni posek lesa		1.000 m3	Pritisk
		259.	Intenzivnost poseka lesa	(Letni posek lesa * 100) / Letni prirastek	%	Pritisk
		260.	Delež poseka lesa za sanacijo - varstvo gozdov v celotnem poseku	(Količina poseka lesa za sanacijo - varstvo gozdov * 100) / Letni posek lesa	% poseka lesa	Odziv
		261.	Število ogroženih avtohtonih rastlinskih vrst		avtohtona rastlinska vrsta	Stanje
		262.	Delež ogroženih avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami	(Število ogroženih avtohtonih rastlinskih vrst * 100) / Število avtohtonih rastlinskih vrst	% avtohtonih rastlinskih vrst	Stanje
		263.	Število zaščitene avtohtonih rastlinskih vrst		avtohtona rastlinska vrsta	Odziv
		264.	Delež zaščitene avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami	(Število zaščitene avtohtonih rastlinskih vrst * 100) / Število avtohtonih rastlinskih vrst	% avtohtonih rastlinskih vrst	Odziv
		265.	Število poškodovanih avtohtonih rastlinskih vrst		avtohtona rastlinska vrsta	Stanje
		266.	Delež poškodovanih avtohtonih rastlinskih vrst med avtohtonimi rastlinskimi vrstami	(Število poškodovanih avtohtonih rastlinskih vrst * 100) / Število avtohtonih rastlinskih vrst	% avtohtonih rastlinskih vrst	Stanje
		267.	Delež avtohtonih rastlinskih vrst v vseh rastlinskih vrstah	(Število avtohtonih rastlinskih vrst * 100) / Število rastlinskih vrst	% rastlinskih vrst	Stanje
		268.	Število zavarovanih parkov	(Število nacionalnih, krajinskih in regijskih parkov)	park	Stanje
		269.	Število turistično zanimivih avtohtonih rastlinskih vrst		avtohtona rastlinska vrsta	Stanje
		270.	Število posebnih - edinstvenih rastlinskih vrst		rastlinska vrsta	Stanje
		271.	Delež posebnih - edinstvenih rastlinskih vrst v vseh rastlinskih vrstah	(Število posebnih - edinstvenih rastlinskih vrst * 100) / Število rastlinskih vrst	% rastlinskih vrst	Stanje
		272.	Porabljena sredstva za varstvo rastlinskih vrst		mio SIT	Odziv
		273.	Delež porabljenih sredstev za varstvo rastlinskih vrst v BDP	(Porabljena sredstva za varstvo rastlinskih vrst * 100) / BDP	% BDP	Odziv
		274.	Delež porabljenih sredstev za varstvo rastlinskih vrst v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	(Porabljena sredstva za varstvo rastlinskih vrst* 100) / Porabljena sredstva za varstvo narave	% sredstev	Odziv

Tabela 1 (nadaljevanje): Objektivni okoljski kazalniki trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIKI TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA						
II. RAVEN		III. RAVEN				VRSTA
Zap.št.	KAZALNIK	Zap.št.	KAZALNIK	Opis / izračun kazalnika	Enota mere	KAZALNIKA
OK - 6.2.3. ŽIVALSTVO		275.	Število živalskih vrst		živalska vrsta	Stanje
		276.	Število ogroženih živalskih vrst		živalska vrsta	Stanje
		277.	Delež ogroženih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami	(Število ogroženih živalskih vrst * 100) / Število živalskih vrst	% živalskih vrst	Stanje
		278.	Število zaščitene živalskih vrst		živalska vrsta	Stanje
		279.	Delež zaščitene živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami	(Število zaščitene živalskih vrst * 100) / Število živalskih vrst	% živalskih vrst	Stanje
		280.	Število avtohtonih živalskih vrst		živalska vrsta	Stanje
		281.	Delež avtohtonih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami	(Število avtohtonih živalskih vrst * 100) / Število živalskih vrst	% živalskih vrst	Stanje
		282.	Količinski odstrel divjadi		kos	Stanje
		283.	Količina divjadi		kos	Stanje
		284.	Število vrst divjadi		vrsta divjadi	Stanje
		285.	Plačilo škode od divjadi		SIT	Odziv
		286.	Število območnih lovskih zvez	OLZ - območna lovska zveza	OLZ	Stanje
		287.	Število registriranih lovcev		lovec	Stanje
		288.	Število prodanih lovskih dovolilnic		dovolilnica	Stanje
		289.	Število lovni dni na lovca (nečlana)	Število lovni dni (lovni turizem)	lovni dan / lovca	Stanje
		290.	Delež ubite divjadi v prometnih nesrečah v celotni izgubi divjadi	(Količina ubite divjadi v prometnih nesrečah * 100) / Celotna izguba divjadi	% izgube divjadi	Stanje
		291.	Delež količinskega odstrela divjadi v celotni izgubi divjadi	(Količinski odstrel divjadi * 100) / Celotna izguba divjadi	% izgube divjadi	Stanje
		292.	Letni ulov rib		ton	Stanje
		293.	Letni ulov rib na prebivalca	Letni ulov rib / Število lokalnih prebivalcev	kg / prebivalca	Stanje
		294.	Število ribiških družin		ribiška družina	Stanje
		295.	Število registriranih ribičev		ribič	Stanje
		296.	Število prodanih ribolovnih dovolilnic		dovolilnica	Stanje
		297.	Vodna površina namenjena za vzrejo sladkovodnih avtohtonih vrst rib		ha	Odziv
		298.	Vodna površina namenjena sladkovodnemu ribolovu		ha	Stanje
		299.	Delež površine namenjene za vzrejo sladkovodnih avtohtonih vrst rib v vodni površini namenjeni sladkovodnemu ribištvo	(Vodna površina namenjena za vzrejo sladkovodnih avtohtonih vrst rib * 100) / Vodna površina namenjena sladkovodnemu ribolovu	% vodne površine	Odziv
		300.	Število turistično zanimivih živalskih vrst		živalska vrsta	Stanje
		301.	Delež turistično zanimivih živalskih vrst med vsemi živalskimi vrstami	(Število turistično zanimivih živalskih vrst * 100) / Število živalskih vrst	% živalskih vrst	Stanje
		302.	Število na cestah ubitih živali		žival	Stanje
		303.	Stopnja reprodukcije avtohtonih živalskih vrst		%	Stanje
		304.	Stopnja reprodukcije turistično zanimivih živalskih vrst		%	Stanje
OK - 6.2.4. VODE		305.	Količinska zaloga podtalnice		1.000 m ³	Stanje
		306.	Letni odvzem podtalnice		1.000 m ³	Stanje
		307.	Delež letnega odvzema podtalnice v količinski zalogi podtalnice	(Letni odvzem podtalnice * 100) / Količinska zaloga podtalnice	% zaloge podtalnice	Stanje
		308.	Letna količinska poraba vode		1.000 m ³	Pritisk
		309.	Letna količinska poraba vode na prebivalca	Letna količinska poraba vode / Število lokalnih prebivalcev	m ³ / prebivalca	Pritisk
		310.	Število primerov izpada vode - pomanjkanje		izpad	Stanje
		311.	Povprečno trajanje pomanjkanja vode		ura	Stanje

Viri: Ahn et al., 2002, str. 10-11;
 Mc Cool, Moisey, Nickerson, 2001, str. 129;
 Miller, 1999, str. 93-97;
 Radej, 1999, str. 59-67;
 Radej, Velkavrh, Globevnik, 1999, str. 206-207;
 Seljak, 2000, str. 147-159;
 WTO, 1996, str. 44-51.

PRILOGA 5

Tabela 1: Izračun objektivnega agregatnega ekonomskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																			
II. RAVEN			III. RAVEN																
KAZALNIK			KAZALNIK					Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika			
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Ehromere	Leto merilne	Korekcijski faktor za smer opisa (+/-)	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija		MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	
EK - 1	PROIZVODNA DEJAVNOST IN DOHODEK		1.	Bruto domači proizvod na prebivalca	mio SIT / preb.	2000	+1	5%	(1,875)	1,875	2,028	1,93	0,0883	-0,5774	-0,5774	1,1547	-0,0289	-0,0289	0,0577
			2.	Končna potrošnja gospodinjstev na prebivalca	SIT / preb.	2000	+1	5%	964.482	940.280	951.288	952.017	12.117,44	1,0287	-0,9686	-0,0601	0,0514	-0,0484	-0,0030
			3.	Prihodki iz turistične dejavnosti na koristnika turističnih storitev	SIT / osebo	2000	+1	20%	54.404	36.722	38.911	43.346	9.639,14	1,1472	-0,6872	-0,4601	0,2294	-0,1374	-0,0920
			4.	Število registriranih turističnih podjetij na 1.000 prebivalcev	podjetje / 1.000 preb.	2000	-1	5%	3	4	4	3,67	0,5774	-1,1547	0,5774	0,5774	0,0577	-0,0289	-0,0289
			5.	Dodana vrednost na zaposlenega	1000 SIT / zap.	1999	+1	15%	3.665	2.845	4.554	3.688	854,732	-0,0269	-0,9863	1,0132	-0,0040	-0,1479	0,1520
			6.	Dodana vrednost turistične dejavnosti (H) na zaposlenega v turistični dejavnosti	1000 SIT / zap.	1999	+1	30%	1.715	2.218	3.349	2.427	836,872	-0,8512	-0,2501	1,1013	-0,2554	-0,0750	0,3304
			7.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti v celotni dodani vrednosti	%dodane vrednosti	1999	+1	15%	3,50	3,90	3,60	3,67	0,2082	-0,8006	1,1209	-0,3203	-0,1201	0,1681	-0,0480
			8.	Delež dodane vrednosti turistične dejavnosti v BDP	%BDP	1999	+1	5%	2,40	2,00	2,80	2,40	0,4000	0,0000	-1,0000	1,0000	0,0000	-0,0500	0,0500
			Vrednost kazalnika EK - 1		30%						100%								-0,0697
EK - 3	PORABA DRŽAVE		9.	Delež državnih izdatkov za trajnostni turistični razvoj v BDP	%BDP	2000	+1	25%	6,70	5,56	3,99	5,42	1,3607	0,9432	0,1053	-1,0485	0,2358	0,0263	-0,2621
			10.	Delež davkov iz naslova turistične dejavnosti v BDP	%BDP	2000	+1	10%	3,36	1,96	3,32	2,88	0,7970	0,6023	-1,1543	0,5521	0,0602	-0,1154	0,0552
			11.	Delež državnih izdatkov za ohranitev in zaščito turističnih privlačnosti v BDP	%BDP	2001	+1	25%	0,03	0,05	0,03	0,04	0,0116	-0,5774	1,1547	-0,5774	-0,1443	0,2887	-0,1443
			12.	Delež porabljenih sredstev za varstvo okolja v BDP	%BDP	2000	+1	40%	0,11	0,49	0,83	0,48	0,3602	-1,0180	0,0370	0,9810	-0,4072	0,0148	0,3924
Vrednost kazalnika EK - 3		25%						100%								-0,2555	0,2144	0,0411	
EK - 4	MEDNARODNA MENJAVA		13.	Devizni prilivi na prebivalca	SIT / preb.	2000	+1	25%	2.266.110	4.281.771	1.198.943	2.582.275	1.565.544	-0,2020	1,0856	-0,8836	-0,0505	0,2714	-0,2209
			14.	Devizni odhodi na prebivalca	SIT / preb.	2000	-1	25%	3.505.741	3.616.861	1.271.007	2.797.870	1.323.469	0,5349	0,6188	-1,1537	-0,1337	-0,1547	0,2884
			15.	Razmerje med deviznimi prilivi in odhodi na prebivalca	koficijent	2000	+1	50%	0,65	1,18	0,94	0,92	0,2692	-1,0331	0,9633	0,0698	-0,5165	0,4816	0,0349
Vrednost kazalnika EK - 4		15%						100%								-0,7007	0,5983	0,1024	

Tabela 1 (nadaljevanje): Izračun objektivnega agregatnega ekonomskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI EKONOMSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																							
II. RAVEN			III. RAVEN																				
KAZALNIK			KAZALNIK						Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "Zi" vrednost kazalnika			Tehtana "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika						
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Ehromere	Leto merilne	Korekcijski faktor za smer optika $\Delta y (-/+)$	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija				
EK - 5	DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI EK - 5.1. KAPITAL		16.	Domače bruto investicije na prebivalca	SIT/preb.	2000	+1	5%	57.559	46.041	36.703	46.767,7	10.446,97	1,0330	-0,0696	-0,9634	0,0516	-0,0035	-0,0482				
			17.	Stopnja rasti turističnih zmogljivosti	%rasti	2000	-1	10%	-0,30	2,80	2,20	1,57	1,6442	-1,1353	0,7501	0,3852	0,1135	-0,0750	-0,0385				
			18.	Delež turističnih kmetij v dopolnilnih turističnih zmogljivostih	%dopolnilnih turist.zmoglj.	2000	+1	10%	33,30	72,20	73,40	59,63	22,8132	-1,1543	0,5509	0,6035	-0,1154	0,0551	0,0603				
			19.	Delež osnovnih turističnih zmogljivosti v namestitvenih zmogljivostih	%namestitvenih zmogljivosti	2000	+1	5%	57,10	35,70	44,70	45,83	10,7449	1,0486	-0,9431	-0,1055	0,0524	-0,0472	-0,0053				
			20.	Stopnja rasti števila sob	%rasti	2000	-1	5%	-0,30	0,90	2,20	0,93	1,2503	-0,9864	-0,0267	1,0131	0,0493	0,0013	-0,0507				
			21.	Stopnja rasti števila ležaič	%rasti	2000	-1	5%	-0,94	-0,02	0,61	-0,12	0,7795	-1,0562	0,1240	0,9322	0,0528	-0,0062	-0,0466				
			22.	Delež namestitvenih zmogljivosti v turističnih zmogljivostih	%turističnih zmogljivosti	2000	+1	5%	5,80	6,90	5,60	6,10	0,7000	-0,4286	1,1429	-0,7143	-0,0214	0,0571	-0,0357				
			23.	Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	sedež / 1.000 preb.	2000	+1	5%	269	235	247	250,33	17,2434	1,0825	-0,8892	-0,1933	0,0541	-0,0445	-0,0097				
			24.	Število gostinskih sedežev na 1.000 obiskovalcev	sedež / 1.000 obisk.	2000	+1	5%	179	200	251	210,00	37,0270	-0,8372	-0,2701	1,1073	-0,0419	-0,0135	0,0554				
			25.	Število gostinskih sedežev na 1.000 oseb	sedež / 1.000 oseb	2000	+1	5%	239	214	229	227,33	12,5831	0,9272	-1,0596	0,1325	0,0464	-0,0530	0,0066				
			26.	Razmerje med številom gostinskih sedežev na 1.000 oseb in številom gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	koeficient	2000	-1	10%	0,89	0,91	0,92	0,91	0,0153	-1,0911	0,2182	0,8729	0,1091	-0,0218	-0,0873				
			27.	Investicije v kulturne in zgodovinske znamenitosti na prebivalca	SIT/preb.	2000	+1	15%	913	873	530	772,00	210,5303	0,6697	0,4797	-1,1495	0,1005	0,0720	-0,1724				
			28.	Delež domačih investicij v kulturne in zgodovinske znamenitosti	%domačih investicij	2000	+1	15%	1,60	1,90	1,40	1,63	0,2517	-0,1325	1,0596	-0,9272	-0,0199	0,1589	-0,1391				
			Vrednost EK - 5.1.			35%					100%									0,4312	0,0799	-0,5111	
			EK - 5.2. TEHNOLOŠKI VIRI		29.	Delež turističnih podjetij vključenih v informacijski sistem	%turističnih podjetij	ocena 2001	+1	100%	2,00	1,00	5,00	2,67	2,0817	-0,3203	-0,8006	1,1209	-0,3203	-0,8006	1,1209		
					Vrednost EK - 5.2.			30%												-0,3203	-0,8006	1,1209	
			EK - 5.3. ČLOVEŠKI VIRI		30.	Delež zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	%zaposlenih	2000	+1	25%	19,20	8,70	4,20	10,70	7,6974	1,1043	-0,2598	-0,8444	0,2761	-0,0650	-0,2111		
					31.	Stopnja rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	%rasti	2000	+1	25%	3,00	2,40	2,60	2,67	0,3055	1,0911	-0,8729	-0,2182	0,2728	-0,2182	-0,0546		
					32.	Razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti zaposlenih lokalnih prebivalcev v turistični dejavnosti	koeficient	2000	+1	5%	3,10	2,98	4,08	3,39	0,6034	-0,4756	-0,6739	1,1490	-0,0238	-0,0337	0,0574		
					33.	Delež aktivnih lokalnih prebivalcev	%prebivalcev	2000	+1	5%	41,00	37,80	38,60	39,13	1,6653	1,1209	-0,8006	-0,3203	0,0560	-0,0400	-0,0160		
					34.	Povprečna bruto plača v turistični dejavnosti	SIT	2000	+1	15%	156.897	154.719	150.527	154.047,7	3.237,63	0,8801	0,2074	-1,0874	0,1320	0,0311	-0,1631		
					35.	Delež sezonskih delavcev zaposlenih v turistični dejavnosti	%zaposlenih v turistični dejavnosti	2000	-1	15%	5,20	12,60	21,80	13,20	8,316	-0,9620	-0,0722	1,0341	0,1443	0,0108	-0,1551		
					36.	Stopnja registrirane brezposelnosti	%delovno sposobnih prebivalcev	2000	-1	10%	6,50	6,20	12,20	8,30	3,381	-0,5324	-0,6212	1,1536	0,0532	0,0621	-0,1154		
			Vrednost EK - 5.3.			35%					100%									0,9107	-0,2529	-0,6578	
			Vrednost kazalnika EK - 5			30%															0,3736	-0,3007	-0,0728
			OBJEKTIVNI AGREGATNI EKONOMSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																	-0,0778	-0,0514	0,1293	

Viri: Financiranje obnove kulturnih spomenikov, 2003; Kazalniki razvitosti Severno Primorske regije 2001, 2003; Letni pregled turizma 1999, 2001, str. 57-62; Letni pregled turizma 2000, 2002, str. 11-12, 58-66; Pečar, 2002, str. 32-35, 95, 123; Popis gostinskih obratov, Slovenija, 2000, 2002, str. 11-12, 41-56, 107-108, 122-123; Poročilo o razvoju, 2002, str. 85; Proračun Mestne občine Nova Gorica za leto 2002; Regionalni razvojni program statistične regije Goriška 2002-2006 - Predlog, Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 557, 586-587, 603-605; Statistični letopis RS 2002, 2002, str. 552, 557, 598-602.

Legenda:

$()$	- ocena na podlagi dobljenih podatkov
z_i	- standardizirana vrednost za posamezno enoto
y_i	- vrednost spremenljivke pri posamezni enoti
$\bar{Y}$	- aritmetična sredina
σ_y	- standardni odklon

Opombi k tabeli:

1. Podatki v tabeli so navedeni oziroma izpeljani (izračunani) na podlagi podatkov iz navedenih virov.
2. Vrednosti kazalnikov smo standardizirali s pomočjo standardnega odklona, in sicer po naslednjem obrazcu:

$$z_i = \frac{y_i - \bar{Y}}{\sigma_y}$$

Tabela 2: Izračun objektivnega agregatnega socialno-kulturnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																			
II. RAVEN			III. RAVEN																
KAZALNIK			KAZALNIK						Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika		
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Enotnost	Leto meritev	Korekcijski faktor za smer spolne aj (-1)	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
SK - 1	DEMOGRAFIJA IN KONCENTRACIJA OBISOVALCEV		1.	Delež tujih obiskovalcev	%obiskovalcev	2000	+1	10%	87,06	68,14	55,67	70,29	15,8051	1,0611	-0,1360	-0,9250	0,1061	-0,0136	-0,0925
			2.	Koncentracija prebivalcev na km2 turistične destinacije	prebivalec /km2	2000	-1	10%	118	52	98	89,33	33,8428	0,8471	-1,1031	0,2561	-0,0847	0,1103	-0,0256
			3.	Koncentracija obiskovalcev skupaj z lokalnimi prebivalci v sezoni na km2 turistične destinacije	oseb /km2	2000	-1	15%	133	57	109	99,67	38,8501	0,8580	-1,0982	0,2402	-0,1287	0,1647	-0,0360
			4.	Število obiskovalcev na 1.000 lokalnih prebivalcev	obiskovalec / 1.000 preb.	2000	-1	10%	125	98	112	111,67	13,5031	0,9874	-1,0121	0,0247	-0,0987	0,1012	-0,0025
			5.	Delež prebivalcev starejših od 65 let med lokalnimi prebivalci	%prebivalec	2000	+1	5%	15,0	16,0	14,1	15,03	0,9504	-0,0351	1,0171	-0,9820	-0,0018	0,0509	-0,0491
			6.	Razmerje med številom nočitev tujih in domačih obiskovalcev	koeficient	2000	+1	5%	5,92	2,06	1,03	3,00	2,5779	1,1314	-0,3659	-0,7655	0,0566	-0,0183	-0,0383
			7.	Delež nočitev tujih obiskovalcev	%nočitev	2000	+1	2%	85,55	67,34	50,66	67,85	17,4462	1,0143	-0,0293	-0,9850	0,0203	-0,0006	-0,0197
			8.	Število nočitev na 1.000 prebivalcev	nočitev / 1.000 preb.	2000	-1	5%	2,5	2,4	3,4	2,77	0,5508	-0,4842	-0,6658	1,1499	0,0242	0,0333	-0,0575
			9.	Povprečno število nočitev obiskovalcev	nočitev / obisk.	2000	+1	5%	2,4	2,3	3,4	2,70	0,6083	-0,4932	-0,6576	1,1508	-0,0247	-0,0329	0,0575
			10.	Delež dni v letu, ki jih obiskovalec preživi v turistični destinaciji	%dniv letu	2000	+1	5%	0,65	0,64	0,94	0,74	0,1704	-0,5478	-0,6065	1,1542	-0,0274	-0,0303	0,0577
			11.	Število ležišč na 1.000 prebivalcev	ležišča / 1.000 preb.	2000	-1	2%	17,40	43,40	39,80	33,53	14,0873	-1,1452	0,7004	0,4449	0,0229	-0,0140	-0,0089
			12.	Število gostinskih sedežev na 1.000 prebivalcev	sedeži / 1.000 preb.	2000	-1	2%	269	235	247	250,33	17,2434	1,0825	-0,8892	-0,1933	-0,0217	0,0178	0,0039
			13.	Število ležišč na 1.000 obiskovalcev	ležišča / 1.000 obisk.	2000	+1	2%	7,10	18,00	11,80	12,30	5,4672	-0,9511	1,0426	-0,0915	-0,0190	0,0209	-0,0018
			14.	Stopnja rasti obiskovalcev	%rasti	2000/99	-1	15%	5,40	5,20	11,90	7,50	3,8118	-0,5509	-0,6034	1,1543	0,0826	0,0905	-0,1731
			15.	Zasedenost turističnih zmogljivosti	%zasedenosti	2000	+1	5%	38,90	15,20	23,20	25,77	12,0567	1,0893	-0,8764	-0,2129	0,0545	-0,0438	-0,0106
			16.	Število enodnevnih obiskovalcev (ocena)	obiskovalec	2000	-1	2%	(857.143)	(1.019.474)	(2.498.614)	1.458.410	904.491,9	-0,6648	-0,4853	1,1500	0,0133	0,0097	-0,0230
Vrednost kazalnika SK - 1		25%						100%									-0,0261	0,4467	-0,4196
SK - 2	NEENAKOST		17.	Povprečna bruto plača	SIT	2000	+1	15%	221.429	190.835	191.669	201.311	17.427,7	1,1544	-0,6011	-0,5533	0,1732	-0,0902	-0,0830
			18.	Razmerje med povprečno bruto plačo turistične destinacije in povprečno bruto plačo na ravni države	koeficient	2000	+1	10%	1,155	0,996	1,000	1,05	0,0910	1,1544	-0,6014	-0,5530	0,1154	-0,0601	-0,0553
			19.	Povprečna bruto plača v turistični dejavnosti	SIT	2000	+1	50%	156.897	154.719	150.527	154.047,7	3.237,6	0,8801	0,2074	-1,0874	0,2640	0,0622	-0,3262
			20.	Delež turističnih in gostinskih podjetij	%podjetij	2000	+1	10%	3,53	4,95	6,12	4,87	1,2970	-1,0306	0,0643	0,9663	-0,1031	0,0064	0,0966
			21.	Razmerje med stalno in pogodbeno zaposlenimi v turistični dejavnosti	koeficient	2000	+1	10%	17,20	5,90	2,70	8,60	7,6177	1,1289	-0,3544	-0,7745	0,1129	-0,0354	-0,0775
			22.	Delež registriranih brezposelnih žensk med vsemi brezposelnimi	%brezposelnih	2000	-1	25%	53,10	51,10	50,30	51,50	1,4422	1,1094	-0,2774	-0,8321	-0,2774	0,0693	0,2080
Vrednost kazalnika SK - 2		15%						100%									0,2851	-0,0478	-0,2373

Tabela 2 (nadaljevanje): Izračun objektivnega agregatnega socialno-kulturnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																						
II. RAVEN			III. RAVEN																			
KAZALNIK			KAZALNIK					Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "Zi" vrednost kazalnika			Tehtana "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika						
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Ehromere	Leto merilne	Korekcijski faktor za smer vpliva $\lambda_j (-/+)$	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			
SK - 3	ZDRAVJE		23.	Delež izdatkov za zdravstveno varstvo v BDP	%BDP	2000	+1	10%	0,27	0,15	5,51	1,98	3,0605	-0,5576	-0,5968	1,1545	-0,0558	-0,0597	0,1154			
			24.	Delež izdatkov za razvoj infrastrukture, ki vpliva na zdravje ljudi, v BDP	%BDP	2000	+1	10%	0,48	0,25	0,28	0,34	0,1250	1,1464	-0,6932	-0,4532	0,1146	-0,0693	-0,0453			
			25.	Delež lokalnih prebivalcev z dostopom do pitne vode	%prebivalcev	2000	+1	10%	94,00	87,00	89,00	90,00	3,6056	1,1094	-0,8321	-0,2774	0,1109	-0,0832	-0,0277			
			26.	Delež stanovanj z ustreznim dostopom do kanalizacijskega omrežja	%stanovanj	2000	+1	10%	98,19	98,05	97,62	97,95	0,2970	0,7968	0,3254	-1,1222	0,0797	0,0325	-0,1122			
			27.	Delež umrlih prebivalcev v prometnih nesrečah	%prebivalcev	2000	-1	5%	3,88	2,46	1,68	2,67	1,1154	1,0818	-0,1913	-0,8906	-0,0541	0,0096	0,0445			
			28.	Delež umrlih prebivalcev zaradi bolezni srca in ožilja	%prebivalcev	2000	-1	5%	33,80	38,40	41,50	37,90	3,8743	-1,0583	0,1291	0,9292	0,0529	-0,0065	-0,0465			
			29.	Delež umrlih prebivalcev zaradi raka	%prebivalcev	2000	-1	5%	16,10	29,20	26,20	23,83	6,8632	-1,1268	0,7820	0,3448	0,0563	-0,0391	-0,0172			
			30.	Delež kmetij, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo	%kmetij	2000	+1	15%	0,92	0,90	0,58	0,80	0,1908	0,6290	0,5241	-1,1531	0,0943	0,0786	-0,1730			
			31.	Delež ekoloških kmetij	%kmetij	2000	+1	20%	0,85	0,77	0,39	0,67	0,2458	0,7324	0,4069	-1,1393	0,1465	0,0814	-0,2279			
			32.	Povprečni izdatki za alkohol na prebivalca	SIT/prebivalca	2000	-1	5%	10.414	10.152	10.271	10.279,0	131,18	1,0291	-0,9681	-0,0610	-0,0515	0,0484	0,0030			
			33.	Povprečni izdatki za tobakne izdelke na prebivalca	SIT/prebivalca	2000	-1	5%	9.240	9.008	9.114	9.120,7	116,14	1,0275	-0,9701	-0,0574	-0,0514	0,0485	0,0029			
			Vrednost kazalnika SK - 3			25%					100%									0,4426	0,0413	-0,4839
			SK - 4	IZOBRAŽEVANJE		34.	Delež prebivalcev vpisanih na drugo (srednješolsko) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vseh ravneh izobraževanja	%prebivalcev, ki se izobražuje	2000	+1	5%	5,26	5,14	5,31	5,24	0,0874	0,2671	-1,1064	0,8394	0,0134	-0,0553	0,0420
35.	Delež prebivalcev vpisanih na tretjo (visoko in univerzitetno) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vsem ravneh izobraževanja	%prebivalcev, ki se izobražuje				2000	+1	10%	5,62	4,05	3,87	4,51	0,9626	1,1496	-0,4813	-0,6683	0,1150	-0,0481	-0,0668			
36.	Delež prebivalcev vpisanih na četrto (podiplomsko) raven izobraževanja med vsemi vpisanimi na vseh ravneh izobraževanja	%prebivalcev, ki se izobražuje				2000	+1	15%	0,20	0,14	0,19	0,18	0,0322	0,7259	-1,1407	0,4148	0,1089	-0,1711	0,0622			
37.	Delež prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo	%prebivalcev				2002	+1	2%	24,95	28,76	26,08	26,60	1,9568	-0,8415	1,1055	-0,2640	-0,0168	0,0221	-0,0053			
38.	Delež prebivalcev s srednješolsko izobrazbo	%prebivalcev				2002	+1	5%	53,53	51,32	54,05	52,97	1,4496	0,3886	-1,1360	0,7474	0,0194	-0,0568	0,0374			
39.	Delež prebivalcev z visokošolsko in univerzitetno izobrazbo	%prebivalcev				2002	+1	15%	15,42	11,90	12,93	13,42	1,8098	1,1070	-0,8381	-0,2689	0,1660	-0,1257	-0,0403			
40.	Delež prebivalcev usmerjenih v okoljsko izobraževanje med vsemi prebivalci, ki se izobražujejo	%prebivalcev, ki se izobražuje				2001	+1	25%	1,29	0,72	1,90	1,30	0,5901	-0,0226	-0,9885	1,0111	-0,0056	-0,2471	0,2528			
41.	Stopnja pismenosti nad starostjo 15 let	%prebivalcev				2002	+1	2%	93,90	91,98	93,05	92,98	0,9621	0,9597	-1,0359	0,0762	0,0192	-0,0207	0,0015			
42.	Delež prebivalcev z znanjem vsaj enega tujega jezika	%prebivalcev				2002	+1	0%	58,60	53,10	56,00	55,90	2,7514	0,9813	-1,0177	0,0364	0,0589	-0,0611	0,0022			
43.	Delež izdatkov za raziskave in razvoj v BDP	%BDP				2000	+1	15%	0,82	0,49	1,51	0,94	0,5205	-0,2306	-0,8646	1,0951	-0,0346	-0,1297	0,1643			
Vrednost kazalnika SK - 4			10%					100%									0,4437	-0,8935	0,4499			

Tabela 2 (nadaljevanje): Izračun objektivnega agregatnega socialno-kulturnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																			
II. RAVEN			III. RAVEN																
KAZALNIK			KAZALNIK					Vrednost kazalnika - y _i			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika			
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Ehromere	Leto merilne	Korekcijski faktor za smer vrtilne (+/-1)	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
SK - 5	PRAVICE SVOBOŠČINE IN SODELOVANJE		44.	Izdatki prebivalcev za turistična potovanja	SIT/prebivalca	2000	+1	100%	63.728	62.129	62.856	62.904,3	800,60	1,0288	-0,9685	-0,0604	1,0288	-0,9685	-0,0604
	Vrednost kazalnika SK - 5	10%						100%									1,0288	-0,9685	-0,0604
SK - 6	VARNOST		45.	Stopnja rasti obravnavanih kriminalnih dejanj	%rasti	2000	-1	30%	-3,40	-7,80	9,60	-0,53	9,0473	-0,3169	-0,8032	1,1200	0,0951	0,2410	-0,3360
			46.	Delež prometnih nesreč s smrtnim izidom	%nesreč	2000	-1	10%	1,62	1,86	0,74	1,41	0,5897	0,3618	0,7688	-1,1305	-0,0362	-0,0769	0,1131
			47.	Delež škod zaradi naravnih nesreč v BDP	%BDP	1999	-1	50%	0,00	0,20	0,30	0,17	0,1528	-1,0911	0,2182	0,8729	0,5455	-0,1091	-0,4364
			48.	Število policajev na 1.000 prebivalcev	policaj / 1.000 preb.	2000	+1	10%	12	4	4	6,67	4,6188	1,1547	-0,5774	-0,5774	0,1155	-0,0577	-0,0577
	Vrednost kazalnika SK - 6	15%						100%									0,7199	-0,0028	-0,7171
OBJEKTIVNI AGREGATNI SOCIALNO-KULTURNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																	0,4021	-0,0720	-0,3301

Viri: Letni pregled transporta in komunikacij 2000, 2002, 50-52; Letni pregled turizma 1999, 2001, str. 57, 62, 90; Letni pregled turizma 2000, 2002, str. 13, 16, 19, 25-26, 76-91; Popis gostinskih obratov, Slovenija, 2000, 2002, str. 11-12, 41-56, 122-123; Pečar, 2002, str. 32-35; Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2000, 2002, str. 77, 144; Popis prebivalstva 2002; Poročilo o delu policije v letu 2000, 2003; Poročilo o razvoju, 2002, str. 145-147; Proračun Mestne občine Nova Gorica v letu 2002, 2003; Regionalni razvojni program statistične regije Goriška 2002-2006 - Predlog, 2002; Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 552, 557, 569-571, 603-605; Statistični letopis RS 2002, 2002, str. 552, 555, 581-583, 598-602.

Legenda:

- () - ocena na podlagi dobljenih podatkov
- z_i - standardizirana vrednost za posamezno enoto
- y_i - vrednost spremenljivke pri posamezni enoti
- $\bar{Y}$ - aritmetična sredina
- σ_y - standardni odklon

Opombi k tabeli:

1. Podatki v tabeli so navedeni oziroma izpeljani (izračunani) na podlagi podatkov iz navedenih virov.
2. Vrednosti kazalnikov smo standardizirali s pomočjo standardnega odklona, in sicer po naslednjem obrazcu:

$$z_i = \frac{y_i - \bar{Y}}{\sigma_y}$$

Tabela 3: Izračun objektivnega agregatnega okoljskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																			
II. RAVEN			III. RAVEN																
KAZALNIK			KAZALNIK					Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika			
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Rhota mere	Leto meritev	Korekcijski faktor za smer vrtila $\Delta y (-/+)$	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
OK - 1	ZRAK IN PODNEBJE		1.	Povprečna letna emisija SO2 na kubični meter	miligram /m3	2000	-I	5%	6,01	(16,7)	(26,1)	16,27	10,0519	-1,0207	0,0428	0,9779	0,0510	-0,0021	-0,0489
		2.	Povprečna letna emisija NOx na kubični meter	mikrogram /m3	2000	-I	5%	41,08	(24,0)	(38,7)	34,59	9,2510	0,7012	-1,1451	0,4439	-0,0351	0,0573	-0,0222	
		3.	Povprečna letna emisija CO na kubični meter	miligram /m3	2000	-I	5%	0,6	(0,48)	(1,0)	0,69	0,2723	-0,3428	-0,7835	1,1263	0,0171	0,0392	-0,0563	
		4.	Povprečna koncentracija dima in inhaliranih delcev PM10	mikrogram /m3	2000	-I	5%	27,5	30,2	(39,6)	32,43	6,3531	-0,7739	-0,3552	1,1291	0,0387	0,0178	-0,0565	
		5.	Koncentracija ozona O3	mikrogram /m3	2000	-I	5%	47,68	(61,84)	(55,87)	55,13	7,1089	-1,0480	0,9439	0,1041	0,0524	-0,0472	-0,0052	
		6.	Onesnaženost zraka s kislini plini I(SO2)	mikrogram /m3	2000	-I	5%	16,00	15,67	15,54	15,74	0,2371	1,1105	-0,2811	-0,8293	-0,0555	0,0141	0,0415	
		7.	Stopnja kislosti padavin	miligram /liter	2000	-I	5%	5,41	5,98	5,97	5,79	0,3262	-1,1545	0,5926	0,5620	0,0577	-0,0296	-0,0281	
		8.	Delež umrlih oseb zaradi bolezni dihal	%oseb	2000	-I	10%	3,88	10,48	7,97	7,44	3,3314	-1,0696	0,9115	0,1581	0,1070	-0,0912	-0,0158	
		9.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v BDP	%BDP	2000	+I	15%	0,04	0,03	0,21	0,09	0,1012	-0,5272	-0,6261	1,1533	-0,0791	-0,0939	0,1730	
		10.	Delež porabljenih sredstev za zaščito zraka v vseh sredstvih za varstvo okolja	%sredstev	2000	+I	15%	33,10	6,40	25,50	21,67	13,7566	0,8311	-1,1098	0,2787	0,1247	-0,1665	0,0418	
		11.	Število sončnih dni na leto	Dan	2000	+I	10%	88	105	109	100,67	11,1505	-1,1360	0,3886	0,7474	-0,1136	0,0389	0,0747	
		12.	Povprečna letna temperatura zraka	°C	2000	+I	10%	14,4	11,4	10,6	12,13	2,0033	1,1315	-0,3661	-0,7654	0,1131	-0,0366	-0,0765	
		13.	Količina padavin	milimetrov /m2	2000	+I	5%	1.525	2.142	1.449	1.705,33	380,0689	-0,4745	1,1489	-0,6744	-0,0237	0,0574	-0,0537	
Vrednost kazalnika OK - 1			20%					100%									0,2548	-0,2425	-0,0122
OK - 2	VODA		14.	Delež vodne površine	%površine	2000	+I	10%	0,13	0,37	0,67	0,39	0,2706	-0,9610	-0,0739	1,0349	-0,0961	-0,0074	0,1035
		15.	Povprečni stroški vode porabljeni na gospodinjstvo	SI€/gospodinj.	2000	-I	5%	16.318	16.784	16.591	16.564,33	234,1417	-1,0521	0,9382	0,1139	0,0526	-0,0469	-0,0057	
		16.	Ocenjena kakovost vode	Kakovostni razred	2001	-I	20%	2,0	2,1	2,6	2,23	0,3215	-0,7259	-0,4148	1,1407	0,1452	0,0830	-0,2281	
		17.	Delež stanovanj opremljenih s komunalnimi odtoki	%stanovanj	2000	+I	5%	98,19	98,05	97,62	97,95	0,2970	0,7968	0,3254	-1,1222	0,0398	0,0163	-0,0561	
		18.	Delež oskrbe prebivalcev z vodovodnimi sistemi	%prebivalcev	2000	+I	10%	94,00	87,00	89,00	90,00	3,6056	1,1094	-0,8321	-0,2774	0,1109	-0,0832	-0,0277	
		19.	Delež skupnih izdatkov za čiščenje odpadnih voda v sredstvih za varstvo okolja	%sredstev	2000	+I	15%	0,00	44,86	56,10	33,65	29,6816	-1,1338	0,3776	0,7563	-0,1701	0,0566	0,1134	
		20.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v vseh sredstvih	%sredstev	2000	+I	15%	0,00	28,19	20,66	16,28	14,5957	-1,1156	0,8158	0,2999	-0,1673	0,1224	0,0450	
		21.	Delež porabljenih sredstev namenjenih za varstvo površinskih voda v BDP	%BDP	2000	+I	10%	0,00	0,14	0,17	0,10	0,0907	-1,1388	0,4041	0,7347	-0,1139	0,0404	0,0735	
		22.	Delež prečiščene odpadne vode v celotni odpadni vodi	%odpadne vode	2000	+I	10%	76,20	75,72	71,44	74,45	2,6206	0,6665	0,4834	-1,1499	0,0667	0,0483	-0,1150	
Vrednost kazalnika OK - 2			20%					100%									-0,1322	0,2295	-0,0973
OK - 3	HRUP		23.	Delež lokalnih urbanih prebivalcev	%prebivalcev	2000	-I	10%	87,00	80,05	83,76	83,60	3,4776	0,9767	-1,0218	0,0451	-0,0977	0,1022	-0,0045
		24.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v BDP	%BDP	2000	+I	45%	0,00	0,02	0,05	0,02	0,0252	-0,9272	-0,1325	1,0596	-0,4172	-0,0596	0,4768	
		25.	Delež porabljenih sredstev za varstvo pred hrupom v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	%sredstev	2000	+I	45%	0,00	3,27	6,62	3,30	3,3101	-0,9960	-0,0081	1,0040	-0,4482	-0,0036	0,4518	
Vrednost kazalnika OK - 3			10%					100%									-0,9631	0,0389	0,9241

Tabela 3 (nadaljevanje): Izračun objektivnega agregatnega okoljskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																						
II. RAVEN			III. RAVEN																			
KAZALNIK			KAZALNIK							Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "Zi" vrednost kazalnika			Tehtana "Zi" vrednost standardiziranega kazalnika				
Zap. št.	Naziv	Utež	Zap. št.	Naziv	Enota mere	Leto merilne	Korekcijski faktor za smer vrtilne št. (-1)	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija				MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija		
OK - 4	ODPADKI		26.	Letna količina industrijskih odpadkov na km2 turistične destinacije	ton /km2	1995	-1	10%	81,81	23,30	60,16	55,09	29,5827	0,9032	-1,0746	0,1714	-0,0903	0,1075	-0,0171			
		27.	Letna količina z javnim prevozom zbranih odpadkov - komunalni odpadki na km2 turistične destinacije	ton /km2	1995	-1	15%	87,92	29,18	138,09	85,06	54,5112	0,0524	-1,0252	0,9728	-0,0079	0,1538	-0,1459				
		28.	Delež lokalnih prebivalcev vključenih v lokalni odvoz odpadkov	%prebivalcev	1995	+1	15%	99,40	94,20	84,20	92,60	7,7253	0,8802	0,2071	-1,0873	0,1320	0,0311	-0,1631				
		29.	Količina gospodinjstevskih odpadkov na prebivalca	kg /prebivalca	1995	-1	10%	482	490	700	557,33	123,6177	-0,6094	-0,5447	1,1541	0,0609	0,0545	-0,1154				
		30.	Število odlagališč odpadkov na km2 turistične destinacije	odlagališče /km2	2000	-1	5%	0,003	0,002	0,003	0,003	0,0006	0,5774	-1,1547	0,5774	-0,0289	0,0577	-0,0289				
		31.	Izdatki za čiščenje odpadnih voda v BDP	%BDP	2000	+1	15%	0,00	0,10	0,12	0,07	0,0643	-1,1407	0,4148	0,7259	-0,1711	0,0622	0,1089				
		32.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v BDP	%BDP	2000	+1	15%	0,00	0,20	0,19	0,13	0,1127	-1,1536	0,6212	0,5324	-0,1730	0,0932	0,0799				
		33.	Delež porabljenih sredstev za odstranjevanje odpadkov v vseh porabljenih sredstvih za varstvo okolja	%sredstev	2000	+1	15%	0,00	40,88	23,46	21,45	20,5142	-1,0455	0,9473	0,0981	-0,1568	0,1421	0,0147				
			Vrednost kazalnika OK - 4	20%						100%										-0,4350	0,7020	-0,2670
OK - 5	ILA IN POVRŠINA		34.	Dolžina hitrih cest na km2 turistične destinacije	km /km2	2000	-1	5%	0,0253	0,0076	0,0257	0,02	0,0103	0,5579	-1,1545	0,5966	-0,0279	0,0577	-0,0298			
		35.	Dolžina drugih državnih cest na km2 turistične destinacije	km /km2	2000	-1	5%	0,3699	0,2866	0,9695	0,54	0,3726	-0,4619	-0,6855	1,1475	0,0231	0,0343	-0,0574				
		36.	Delež železniških prog v turistični destinaciji	%površine	2000	-1	5%	0,04	0,06	0,11	0,07	0,0361	-0,8321	-0,2774	1,1094	0,0416	0,0139	-0,0555				
		37.	Število osebnih avtomobilov na km cest	avtomobil /km	2000	-1	5%	258	85	42	128,33	114,3343	1,1341	-0,3790	-0,7551	-0,0567	0,0190	0,0378				
		38.	Delež pozidane površine turistične destinacije	%površine	2000	-1	5%	4,25	1,40	2,67	2,77	1,4278	1,0342	-0,9619	-0,0724	-0,0517	0,0481	0,0036				
		39.	Delež kmetijskih površin v turistični destinaciji	%površine	2000	+1	5%	27,86	30,04	46,87	34,92	10,4034	-0,6790	-0,4694	1,1484	-0,0339	-0,0235	0,0574				
		40.	Delež obdelanih kmetijskih površin	%kmetijskih površin	2000	+1	10%	49,26	46,38	51,13	48,92	2,3928	0,1407	-1,0629	0,9222	0,0141	-0,1063	0,0922				
		41.	Delež zaščitenih območij v turistični destinaciji	%površine	2000	+1	20%	15,46	12,02	7,32	11,60	4,0862	0,9446	0,1028	-1,0474	0,1889	0,0206	-0,2095				
		42.	Izdatki turistične dejavnosti za ohranitev zgodovinskih, kulturnih in arheoloških območij v BDP	%BDP	2000	+1	10%	0,03	0,05	0,03	0,04	0,0116	-0,5774	1,1547	-0,5774	-0,0577	0,1155	-0,0577				
		43.	Izdatki turistične dejavnosti za razvoj infrastrukture	%BDP	2000	+1	10%	0,05	0,72	0,69	0,49	0,3785	-1,1538	0,6165	0,5373	-0,1154	0,0617	0,0537				
		44.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v BDP	%BDP	2000	+1	10%	0,02	0,02	0,06	0,03	0,0231	-0,5774	-0,5774	1,1547	-0,0577	-0,0577	0,1155				
		45.	Delež porabljenih sredstev za varstvo tal in podzemnih voda v vseh porabljenih sredstvih za varstvo narave	%sredstev	2000	+1	10%	11,80	3,57	7,09	7,49	4,1293	1,0446	-0,9485	-0,0961	0,1045	-0,0949	-0,0096				
			Vrednost kazalnika OK - 5	20%						100%										-0,0290	0,0882	-0,0593

Tabela 3 (nadaljevanje): Izračun objektivnega agregatnega okoljskega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

I. RAVEN: OBJEKTIVNI OKOLJSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																					
II. RAVEN			III. RAVEN																		
KAZALNIK			KAZALNIK							Vrednost kazalnika - y _i			Aritmetična sredina $\bar{Y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika			
Zap št.	Naziv	Utež	Zap št.	Naziv	Ehometri	Leto meritev	Korekcijski faktor za smer vrtilne št. (-1)	Utež	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija				MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	
OK - 6	NARAVNI VIRI OK - 6.2. OBNOVLJIVI OK - 6.2.1. POVRŠINE																				
			46.	Količina kmetijskih površin na prebivalca	ha/prebivalca	2000	+1	10%	0,236	0,580	0,477	0,431	0,1766	-1,1045	0,8439	0,2605	-0,1104	0,0844	0,0261		
			47.	Količin obdelovanih kmetijskih površin na prebivalca	ha/prebivalca	2000	+1	10%	0,116	0,269	0,244	0,210	0,0821	-1,1412	0,7229	0,4183	-0,1141	0,0723	0,0418		
			48.	Površina zavarovanih območij na prebivalca	ha/prebivalca	2000	+1	25%	0,131	0,232	0,075	0,146	0,0799	-0,1852	1,0796	-0,8945	-0,0463	0,2699	-0,2236		
			49.	Število naravnih spomenikov	spomenik	2000	+1	15%	20	119	623	254,00	323,3744	-0,7236	-0,4175	1,1411	-0,1085	-0,0626	0,1712		
			50.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v vseh porabljenih sredstvih za varstvo	%sredstev	2000	+1	20%	0,00	16,03	6,57	7,53	8,0583	-0,9349	1,0544	-0,1196	-0,1870	0,2109	-0,0239		
		51.	Delež porabljenih sredstev za varstvo narave in pokrajine v BDP	%BDP	2000	+1	20%	0,00	0,08	0,05	0,04	0,0404	-1,0722	0,9073	0,1650	-0,2144	0,1815	0,0330			
	Vrednost OK - 6.2.1.	40%						100%										-0,7808	0,7563	0,0245	
	OK - 6.2.2. RASTLINSTVO																				
			52.	Sprememba količine gozdne površine	%rasti	2000/97	+1	30%	-2,57	-13,29	-8,37	-8,08	5,3660	1,0262	-0,9716	-0,0547	0,3079	-0,2915	-0,0164		
			53.	Količina gozdne površine na prebivalca	ha/prebivalca	2000	+1	25%	0,472	1,149	0,561	0,73	0,3679	-0,6941	1,1462	-0,4522	-0,1735	0,2866	-0,1130		
			54.	Delež zavarovane gozdne površine	%gozda	2000	+1	35%	27,79	20,22	5,17	17,73	11,5143	0,8740	0,2165	-1,0905	0,3059	0,0758	-0,3817		
		55.	Število zavarovanih parkov (nacionalnih, krajinskih in regijskih)	park	2000	+1	10%	1	4	43	16,00	23,4307	-0,6402	-0,5122	1,1523	-0,0640	-0,0512	0,1152			
	Vrednost OK - 6.2.2.	40%						100%										0,3762	0,0197	-0,3959	
	OK - 6.2.3. ŽIVALSTVO			56.	Plačilo škode od divjadi (lovni turizem)	1000 SIT	2000/01	+1	10%	9,066	9,132	85,039	34,412,3	43,844,0	-0,5781	-0,5766	1,1547	-0,0578	-0,0577	0,1155	
				57.	Število območnih lovskih zvez	OLZ	2000/01	+1	10%	1	2	18	7,00	9,5394	-0,6290	-0,5241	1,1531	-0,0629	-0,0524	0,1153	
				58.	Število lovskih dni na lovca (nečlana)	lovni dan /lovca	2000/01	+1	20%	3,92	3,73	2,00	3,22	1,0579	0,6648	0,4852	-1,1500	0,1330	0,0970	-0,2300	
				59.	Delež ubite divjadi v prometnih nesrečah	%ubije divjadi	2000/01	-1	30%	3,88	4,03	6,62	4,84	1,5405	-0,6254	-0,5280	1,1533	0,1876	0,1584	-0,3460	
60.				Delež količinskega odstrela divjadi	%ubije divjadi	2000/01	+1	20%	93,18	92,64	83,90	89,91	5,2089	0,6284	0,5247	-1,1532	0,1257	0,1049	-0,2306		
61.				Število rbiških družin	rbiška družina	2000/01	+1	10%	2	4	64	23,33	35,2326	-0,6055	-0,5487	1,1542	-0,0606	-0,0549	0,1154		
Vrednost OK - 6.2.3.		20%						100%									0,2650	0,1954	-0,4604		
Vrednost kazalnika OK - 6			10%														-0,1088	0,3495	-0,2406		
OBJEKTIVNI AGREGATNI OKOLJSKI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA																		-0,1755	0,1943	-0,0188	

Viri: Letni pregled transporta in komunikacij 2000, 2002, str. 41-43, 51-52; Ocenjena škoda zaradi elementarnih nesreč, Slovenija, 1996-1999, 2002, str. 16, 19; Odpadki, Slovenija, 1995, 2001, str. 20-34, 36, 46-48; Ogrožene rastlinske in živalske vrste v Sloveniji, 2003; Onesnaženost zraka v Sloveniji v letu 2000, 2002; Mesečni meteorološki in ekološki podatki za Mestno občino Nova Gorica, 2003; Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2000, 2002, str. 77, 143; Poročilo o stanju okolja 2002, 2003; Povzetek rezultatov evidentiranja komunalnih odlagališč, 2003; Regionalni razvojni program statistične regije Goriška 2002-2006 - Predlog, 2002; Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 523, 546, 548-549, 559; Statistični letopis RS 2002, 2002, str. 532, 538, 540, 546-548, 560, 598-602; Statistični podatki LOS za leto 2000/01, 2003; Zavarovane rastlinske in živalske vrste v Sloveniji, 2003.

Legenda:

- () - ocena na podlagi dobljenih podatkov
- z_i - standardizirana vrednost za posamezno enoto
- y_i - vrednost spremenljivke pri posamezni enoti
- $\bar{Y}$ - aritmetična sredina
- σ_y - standardni odklon

Opombi k tabeli:

- Podatki v tabeli so navedeni oziroma izpeljani (izračunani) na podlagi podatkov iz navedenih virov.
- Vrednosti kazalnikov smo standardizirali s pomočjo standardnega odklona, in sicer po naslednjem obrazcu:

$$z_i = \frac{y_i - \bar{Y}}{\sigma_y}$$

Tabela 4: Izračun subjektivnega agregatnega kazalnika trajnostnega turističnega razvoja

SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA													
Raven izračuna	KAZALNIK	Urež	Povprečna ocena - Vrednost kazalnika - yi			Aritmetična sredina $\bar{y}$	Standardni odklon σ_y	Standardizirana "zi" vrednost kazalnika			Tehtana "zi" vrednost standardiziranega kazalnika		
			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
I.	EKONOMSKI	33,3%	3,35	2,83	3,33	3,17	0,2949	0,6124	-1,1540	0,5416	0,2041	-0,3847	0,1805
I.	SOCIALNO-KULTURNI	33,3%	2,48	3,20	3,31	3,00	0,4483	-1,1463	0,4529	0,6934	-0,3821	0,1510	0,2311
I.	OKOLJSKI	33,3%	3,31	3,09	3,56	3,32	0,2367	-0,0388	-0,9801	1,0188	-0,0129	-0,3267	0,3396
SUBJEKTIVNI AGREGATNI KAZALNIK		100,0%	3,05	3,04	3,40						-0,1909	-0,5604	0,7513

Vir: Lasten izračun; Tabela 5.

Legenda:

- zi - standardizirana vrednost kazalnika za posamezno enoto
- yi - vrednost kazalnika pri posamezni enoti
- $\bar{y}$ - aritmetična sredina
- σ_y - standardni odklon

Opomba k tabeli: 1. Vrednosti kazalnikov smo standardizirali s pomočjo standardnega odklona, in sicer po naslednjem obrazcu:

$$z_i = \frac{y_i - \bar{y}}{\sigma_y}$$

Tabela 5: Rezultati izvedene ankete med obiskovalci in lokalnimi prebivalci

Raven izračuna	KAZALNIK	Urež	Povprečna ocena			Doseganje maksimalne povprečne ocene		
			MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija	MO Nova Gorica	Goriška regija	Slovenija
I.	EKONOMSKI	33,3%	3,35	2,83	3,33	67,1%	56,7%	66,7%
II.	Zadovoljstvo obiskovalcev	50,0%	2,83	2,50	3,08	56,7%	50,0%	61,7%
II.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev	50,0%	3,88	3,17	3,58	77,5%	63,3%	71,7%
I.	SOCIALNO-KULTURNI	33,3%	2,48	3,20	3,31	49,7%	64,0%	66,2%
II.	Zadovoljstvo obiskovalcev	50,0%	2,51	2,86	3,30	50,3%	57,1%	66,0%
II.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev	50,0%	2,45	3,55	3,32	49,1%	70,9%	66,4%
I.	OKOLJSKI	33,3%	3,31	3,09	3,56	66,3%	61,8%	71,3%
II.	Zadovoljstvo obiskovalcev	50,0%	2,98	2,95	3,38	59,5%	59,0%	67,5%
II.	Zadovoljstvo lokalnih prebivalcev	50,0%	3,65	3,23	3,75	73,0%	64,6%	75,0%
SKUPNA POVPREČNA OCENA		100,0%	3,05	3,04	3,40	61,0%	60,8%	68,0%

Vir: Lasten izračun.

Opomba k tabeli: 1. Vsaka trditev je bila ovrednotena z ocenami od 1 do 5, in sicer 1 pomeni "z izjavo se popolnoma ne strinjam", 5 pomeni "z izjavo se popolnoma strinjam". Najvišja povprečna ocena je lahko 5.

PRILOGA 6

Seznam uporabljenih kratic

BDP	Bruto domači proizvod
BDP p.c.	Bruto domači proizvod na prebivalca
BOD	Biokemične potrebe po kisiku
BNP	Bruto nacionalni proizvod
⁰ C	Stopinja celzija
CO _x	Ogljikovi oksidi
C/S model	Destination Competitiveness / Sustainability Model (Konkurenčno – trajnostni model turistične destinacije)
DCMS	Department of Culture Media and Sport (Organizacija za kulturo in šport)
EEA	European Environment Agency (Evropska agencija za okolje)
EM	Enota mere
Ha	Hektar
IISD	International Institute for Sustainable Development (Mednarodni inštitut za trajnostni razvoj)
Kg	Kilogram
Km	Kilometer
Km ²	Kvadratni kilometer
m ²	Kvadratni meter
m ³	Kubični meter
Mio	Milijon
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
ND	Narodni dohodek
ND p.c.	Narodni dohodek na prebivalca
NO _x	Dušikovi oksidi
NPVO	Nacionalni program za varstvo okolja
O ₃	Ozon
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
OLZ	Območna lovska zveza
OZN	Organizacija združenih narodov
SIT	Slovenski tolar
SNA	System of National Account (Sistem nacionalnih računov)
SO ₂	Žveplov dioksid
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (Programski paket za statistično analizo podatkov)
TSA	Tourism Satellite Account (Satelitski turistični računi)
WCED	World Commission on Environment and Development (Svetovna komisija za

	okolje in razvoj)
WTO	World Tourism Organisation (Svetovna turistična organizacija)
WTTO	World Travel and Tourism Council (Svetovna komisija za potovanja in turizem)

Slovarček slovenskih prevodov tujih izrazov

Recognize	– spoznati
Recycle	– reciklirati
Reduce	- zmanjšati
Re-educate	- ponovno izobraževati oziroma preobraziti
Re-engineer	- ponovno projektirati
Refuse	– zavrniti
Replace	- nadomestiti
Retrain	- ponovno usposabljanje
Re-use	- ponovno uporabiti
Reward	- nagrajevati
Sustainable development	– trajnostni razvoj
Sustainable tourism	- trajnostni turizem
Sustainable tourism development	– trajnostni turistični razvoj